

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.ДРАГОМАНОВА

На правах рукопису

Ярошенко Алла Олександрівна

УДК 141.7:37

**СТАНОВЛЕННЯ ОСВІТНЬО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ
УКРАЇНИ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТИ**

09.00.10 – філософія освіти

**Дисертація
на здобуття наукового ступеня
доктора філософських наук**

**Науковий консультант:
Андрущенко В.П.**
доктор філософських наук,
професор, член-кореспондент НАН
України, академік АПН України

**Київ
2010**

ЗМІСТ

ВСТУП	4-14
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ОСВІТНЬО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ	
1.1. Феномен освітньо-інформаційної політики в предметному полі філософії освіти	15-58
1.2. Суспільний контекст освітньо-інформаційної політики та її законодавче забезпечення	59-99
1.3. Вплив освітньо-інформаційної політики на модернізацію освіти	100-150
<i>Висновки до 1 розділу</i>	151-154
РОЗДІЛ 2 ОСВІТНЬО-ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЯК СОЦІАЛЬНА СИСТЕМА	
2.1. Складові освітньо-інформаційної політики та її функції	155-176
2.2. Провідні чинники та суб'єкти освітньо-інформаційної освіти	177- 213
2.3. Напрями української освітньо-інформаційної політики	214-246
<i>Висновки до 2 розділу</i>	247-252
РОЗДІЛ 3 ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСВІТНЬО- ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ	
3.1. Інноваційний потенціал інформаційного простору освіти	253- 283

3.2. Реалізація інноваційного ресурсу з інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому просторі	284-310
3.3. Гуманізація та гуманітаризація освіти в процесі реалізації інноваційних можливостей освітньо-інформаційної політики	311-345
<i>Висновки до 3 розділу</i>	346-348
ВИСНОВКИ	349-357
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	358-409

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасна Україна здійснює перехід від ідеологічного контролю ідей і комунікацій до поєднання свободи слова та інформаційних олігополій, від індустріальної епохи до інформаційного століття. Цей останній перехід є фактично перехід вирішальний, перехід, в який залучені всі країни.

Перехід людства до інформаційного суспільства безпосередньо пов'язаний з переходом світового співтовариства до нової стратегії розвитку на основі знань, інформації, високоефективних технологій. Формування системи освіти, що відповідає цим умовам, є найважливішим пріоритетом для всіх країн і народів світу.

Специфіка сучасної ситуації полягає в усвідомленні вирішальної ролі гуманітарної освіти в умовах інформаційного буму. Здатність ефективно розв'язувати проблеми здебільшого залежить від рівня особистої компетентності, міри культурної зрілості людини, її соціальної якості, а це передбачає не тільки освоєння знань, інформації, а й формування в процесі освіти адекватних сучасному рівню цивілізаційного розвитку аксіологічних пріоритетів.

Залежність ефективності навчально-виховного процесу від інформаційного складника стає дедалі більш очевидною, що спонукає до модернізації освіти відповідно до вимог інформаційної цивілізації, суспільства знань і знанневої економіки, як нової стадії розвитку людського співтовариства.

Одним із перспективних шляхів удосконалення інформаційної підтримки освіти є створення єдиного інформаційного простору, в якому впроваджуються новітні інформаційні та телекомунікаційні технології, використовуються унікальні інформаційні ресурси, природно формується культура, що породжується інформаційною добою, реалізуються інтереси та потреби індивідів і соціальних груп.

У багатьох країнах, які переживали трансформацію у напрямку до інформаційного суспільства, поставало питання формування такої державної політики, яка забезпечувала б вигідні умови використання інформаційних ресурсів і технологій в освіті. Саме тому актуалізується потреба в дослідженні сутності, змісту, структури і функцій освітньо-інформаційної політики держави.

В Україні відбувається становлення власної освітньо-інформаційної політики. З одного боку, вона, поступово долаючи спадщину минулого, набуває сучасної конфігурації (рух до відкритості, плюралізму, співпраці, пошуку консенсусу між її агентами тощо), з іншого боку – стає досить дієвим соціальним інструментом мобілізації наявних ресурсів, досягнення поставлених цілей у модернізації освіти, її інтеграції у європейський та світовий інформаційний простір. При цьому всі процеси відбуваються в складних умовах загальносуспільних трансформацій, нагальних викликів глобалізації та інформатизації суспільства.

Науково-аналітичне забезпечення освітньо-інформаційної політики в Україні, перш за все державної, – актуальне, загальнонаціональної ваги, питання. Від його розв'язання залежить якість розробки політики, рівень управління складними, суперечливими освітніми процесами, швидкість інтеграції у світовий освітній простір.

Отже, актуальність осмислення феномена освітньо-інформаційної політики незаперечна. Вона зумовлена цілою низкою проблем як теоретичного, так і практичного характеру, що постали перед філософією освіти у зв'язку з тими викликами, які на початку XXI століття стали особливо значущими для України в процесі модернізації освіти.

Ступінь наукової розробки проблеми. Джерела з означених питань є надзвичайно багатими та різноманітними, охоплюючи широкий спектр освітньо-інформаційних проблем у їхньому філософсько-політичному вимірі.

Загальноцивілізаційні смисли освіти як суспільного явища досліджуються вітчизняними представниками соціальної філософії,

соціології освіти, педагогіки, філософії освіти, а саме: В.Андрущенко [10; 11; 12; 13], О.Базалуком [26], В.Вашкевичем [71], Л.Губерським [113], В.Журавським [142; 143], І.Зязюном [160], М.Євтухом [140], В.Кізімою [181], С.Клепком [184, 185], В.Кременем [217; 218; 219], С.Кримським [220], М.Култаєвою [225], В.Кушерцем [236, 237], М.Михальченком [273, 274], В.Лутаєм [253], М.Поповичем [340], І.Родіоною [364], М.Романенком [365], В.Шевченком [461], В.Шубіною [466], В.Ярошовцем [481] та іншими.

Активно працюють у цьому напрямку й російські вчені, наприклад, А.Адамський [5], В.Байденко [27], А.Бердашкевич [41], М.Генсон [95], Г.Гершунський [99; 100; 101], В.Ледньов [241] і багато інших.

Загальнометодологічні питання сучасної освіти були предметом осмислення в працях Н.Бордовської [54], Н.Булгакової [61], Е.Гусинського [118], А.Лігоцького [247; 248], М.Лукашевича [251], І.Підласого [331], А.Реан [356], Л.Рижко [361], Ю.Турчанінової [423], Н.Шубелки [473].

Глобальні контексти освітньої діяльності ґрунтовно досліджували А.Ліферов [246], С.Малькова [256], О.Навроцький [284], Н.Скотна [381], Е.Підкладюк [330], В.Спасська [392], І.Тагунова [409].

Сучасні проблеми філософії освіти презентовані працями Л.Горбунової [108], І.Добронравової [130], Н.Кочубей [215], С.Куцепал [234], А.Назаретяна [286], М.Ожевана [305], В.Пазенка [312], І.Предборської [343, 344, 345], В.Редюхіна [358], С.Шевельової [460] та інших. Особливо інтерес в цьому плані викликають ідеї, що містяться в працях І.Пригожина [346], П.Фрейре [444], М.Фуко [445].

Результативне дослідження освітньої політики неможливе поза контекстом розвитку загальної теорії та практики державного управління і державної політики. Ці проблеми розробляють А.Аверьянов [4], В.Бакуменко [28], В.Бебик [33], В.Бех [46], А.Білоус [49], В.Воронкова [88, 89], В.Заблоцький [144], С.Майборода [254], І.Надольний [285], Н.Нижник [293], В.Ребкало [357], А.Толстоухов [418], Ю.Шемшученко [463], Г.Щокін [469] та інші.

Різноманітні питання, пов'язані з аналізом освітньої політики аналізуються в працях Т.Брус [57], В.Гальперіної [92], Д.Дзвінчука [128], О.Дем'янчука [122], О.Кілієвича [182], О.Кучеренка [235], В.Ребкала [357], В.Романова [366], О.Рудіка [368], В.Савельєва [372], В.Тертичку [413].

Розвиток інформаційного суспільства ґрунтовно проаналізовано в широко відомих працях зарубіжних авторів – Д.Белла [38], З.Бжезинського [47], Дж.Вакка [64; 65], А.Кінга [179], М.Кастельса [175], Л.Коллінза [488], М.Кроз'є [491, 492], І.Масуді [266], А.Мінка [511], Р.Мюллера [283], Дж.Несбіта [292], С.Нора [512], Е.Паркера [318], А.Печчеї [327], Е.Тоффлера [419; 420], К.Хессіга [452], Х.Шпіннера [465].

Українські та російські вчені Є.Балацький [29], Г.Гажієнко [90], Т.Закупень [154], І.Ібрагімова [167], С.Кондрашова [204], О.Кушніренко [238], Т.Слинько [383], В.Сидоренко [376] особливу увагу приділяють вивченню місця й ролі інформації в управлінні суспільством.

Міжнародні аспекти інформаційних процесів є предметом осмислення у А.Кочеткова [214], А.Мовсеяна [275] та ін., які досліджують інформаційну політику таких міжнародних організацій, як ООН і НАТО, у тому числі й у контексті руху світового співтовариства до формування інформаційного суспільства, торкаючись інформаційних аспектів транснаціоналізації та входження України у світовий інформаційний простір.

Аналіз досліджуваної літератури свідчить про те, що на сьогодні існують численні нароби з різних аспектів філософії освіти, в тому числі й освітньої політики. Але інтеграційні тенденції в сучасній освіті, інформатизація та інтернетизація освітнього простору стають реаліями вітчизняної освітньої практики, що актуалізує потребу у вивченні освітньо-інформаційної політики як феномена інформаційного суспільства. Філософське дослідження освітньо-інформаційної політики, її головних закономірностей та пріоритетних напрямків, а також впливу на розвиток людства в умовах переходу до інформаційного суспільства та світового освітнього простору сприятиме формуванню глибокого розуміння освітніх

викликів інформаційного суспільства та готовності давати на них адекватні відповіді, науково пояснювати інформаційні детермінанти новітніх освітніх явищ і процесів, без урахування яких ефективна освітньо-інформаційна політика неможлива, та головне – значно розширити горизонти практичної реалізації потенційних можливостей освітньо-інформаційної політики, які відкриваються перед нами в процесі поступового входження в європейський і світовий освітній простір, обіцяючи не тільки зберегти, а й примножити десятиліттями набутий освітянський досвід у принципово новій для нашої держави соціокультурній ситуації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано згідно з тематичним планом науково-дослідних робіт Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, науковий напрям “Дослідження гуманітарних наук” та у відповідності до досліджень теми “Принципи організації та тенденції розвитку вищої освіти у XXI ст.”, що виконується кафедрою соціальної філософії та філософії освіти Інституту філософської освіти і науки Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (протокол №5 від 22 грудня 2006 року). Тема дисертаційного дослідження затверджена на засіданні Вченої ради Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова 29 листопада 2007 року (протокол № 5).

Мета і завдання дисертації. Мета дисертації полягає у концептуалізації освітньо-інформаційної політики України шляхом створення її теоретичної моделі на основі експлікації інноваційного потенціалу, складових, чинників, пріоритетних напрямів розвитку даного соціокультурного феномена в умовах модернізації освіти.

Реалізація цієї мети передбачає розв'язання таких ***завдань***:

– визначити феномен освітньо-інформаційної політики в предметному полі філософії освіти;

- розкрити зв'язок між кризовим станом освіти і потребою в дослідженні сутності та перспектив становлення освітньо-інформаційної політики на сучасному етапі;
- проаналізувати вплив освітньо-інформаційної політики на модернізацію освіти;
- дослідити та визначити складові, функції, чинники та суб'єкти освітньо-інформаційної політики;
- визначити перспективні напрями української освітньо-інформаційної політики;
- розкрити інноваційний потенціал освітньо-інформаційної політики;
- обґрунтувати важливе значення процесів гуманізації та гуманітаризації освіти в процесі реалізації інноваційних можливостей сучасної освітньо-інформаційної політики.

Об'єктом дослідження є освітньо-інформаційна політика України в умовах переходу до інформаційного суспільства та формування світового освітнього простору як зовнішніх викликів до модернізації освіти.

Предметом дослідження є сутність, зміст та інноваційний потенціал освітньо-інформаційної політики української держави.

Теоретико-методологічні засади дослідження. Вибір методологічної платформи для розбудови власного розуміння проблеми і перспектив її практичного розв'язання визначається оцінкою основних напрямів впливу інформації на розвиток суспільства, їх наслідків, характеру сприйняття суспільством цих змін. Оскільки предметом аналізу є політика держави як система політичних рішень, у дисертації використовуються методи системного та функціонального аналізу, що дозволило оцінити ефективність політики удосконалення реформ у перехідний період, показати досягнення і прорахунки у цій сфері діяльності. У дисертації використовуються елементи соціокультурного підходу, який уможливив дослідження впливу цінностей, культури на формування освітньо-інформаційної сфери; інституційного підходу, який дозволив проаналізувати практично всю структуру освітньо-

інформаційної політики; компаративного підходу, який сприяв визначенню оптимальних напрямків діяльності освітньо-інформаційної політики на основі порівняння зарубіжного освітнього досвіду. Емпіричну основу становлять конкретно-соціологічні дослідження, інтерв'ю, законодавча база з освіти, освітньої, інформаційної політики, статистичні матеріали, фактичний матеріал, який опублікований у спеціальних і громадсько-політичних періодичних виданнях.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в концептуалізації освітньо-інформаційної політики української держави шляхом створення її теоретичної моделі в умовах модернізації національної системи освіти, що знайшло своє відображення у таких висновках і твердженнях:

– визначено, що виходячи з національних інтересів України, феномен освітньо-інформаційної політики держави, полягає у збалансуванні інтересів особистості, суспільства, держави і міжнародних інституцій (ОБСЄ); інтереси особистості в цій сфері вимагають забезпечення конституційних прав людини і громадянина на вільний доступ до інформації і освіти, на їх вільне використання при незабороненій законом діяльності в інтересах фізичного, духовного та інтелектуального розвитку особи у дискурсі формування на теренах Об'єднаної Європи суспільства знань і знаннєвої економіки; інтереси суспільства - у забезпеченні потреб і інтересів особистості, закріплення демократії, створення правової соціальної держави, досягнення та підтримання суспільної злагоди, духовного оновлення; інтереси держави - у створенні умов для динамічного розвитку національної системи освіти і інформаційної інфраструктури, забезпечення конституційних прав людини і громадянина щодо отримання й використання знань і інформації, для підтримання конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності України, політичної, економічної, соціальної стабільності, гарантованого забезпечення законності й правопорядку; інтереси міжнародних інституцій (ОБСЄ) – у формуванні суспільства знань, знаннєвої економіки, розвитку рівноправного і взаємовигідного

міжнародного співробітництва та безпеки, інформаційної єдності світової спільноти;

– уточнено складові, функції, провідні чинники, суб'єкти та напрямки діяльності освітньо-інформаційної політики України, а саме: на міжнародному рівні – розбудови нормативно-правової бази єдиного інформаційного і освітнього простору Об'єднаної Європи; на вищому державному рівні на підставі політичних рішень, законодавчих, нормативно-правових актів формуються правові засади єдиної державної освітньої та інформаційної політики; на організаційному рівні державної виконавчої влади розроблюється і впроваджується міжгалузева, відомча нормативно-методична база, технологічні аспекти оперативного управління; на виконавчому рівні в апаратах державних органів, у галузі освіти і ВНЗ забезпечується безпосереднє виконання законодавчих і нормативно-правових актів, вимог нормативно-методичних документів, порядку і правил, встановлених органами виконавчої влади, розробляються внутрішні нормативно-методичні документи (положення, інструкції, методики) для керівництва в поточній роботі структурних підрозділів та посадових осіб.

– визначено концептуальні засади освітньо-інформаційної політики держави, провідними серед яких є забезпечення принципу антропності та дотримання світоглядного плюралізму, що спрямовані на створення умов для реалізації особистісного потенціалу кожної людини засобами освіти у дискурсі забезпечення конституційних прав і свобод особистості на інформацію і рівний доступ до освіти;

- проведено контент-аналіз документів, що забезпечують функціонування освітньо-інформаційної політики держави, який засвідчив суперечливість окремих положень щодо інформаційної політики держави, а також неузгодженість нормативно-правової бази відповідно до світових освітньо-інформативних стандартів, що перешкоджає створенню освітньо-інформаційного простору в країні;

– розроблено теоретичні основи побудови єдиного інформаційного простору освіти України, в якому впроваджуються новітні інформаційні та телекомунікаційні технології, використовуються унікальні інформаційні ресурси, природно формується культура, що породжується інформаційною добою, реалізуються інтереси та потреби індивідів і соціальних груп;

– показано, що цей процес, в свою чергу, передбачає: а) створення інформаційних умов для інтенсивного формування освітнього суспільства; б) забезпечення інформаційного середовища для постійної взаємодії між державною владою і суспільством; в) створення правових, економічних, організаційних умов для об'єднання державних і недержавних інформаційних ресурсів, інформаційно-комунікаційних мереж і систем у єдину загальнодержавну інформаційно-комунікаційну інфраструктуру; г) визначення правил і умов функціонування національного ринку інформаційної продукції та послуг у нових економічних умовах, які сприяють інтенсивному та рівномірному його розвитку, а також інтеграції у світовий освітньо-інформаційний ринок;

– обґрунтовано значення гуманітарної освіти в умовах інтеграції, інформатизації та інтернетизації освітнього простору на основі соціологічних досліджень, проведених автором разом з науковцями НПУ імені М.П.Драгоманова;

– проаналізовано інноваційний потенціал освітньо-інформаційної політики української держави в умовах розвитку єдиного інформаційного простору, інтеграції системи освіти у світовий освітньо-інформаційний простір з урахуванням загальноєвропейських інтеграційних тенденцій і національних особливостей;

– досліджено основні напрямки впливу освітньо-інформаційної політики держави на модернізацію освіти, зокрема: а) забезпечення єдності процесів управління освітою за допомогою автоматизованих засобів управління і пов'язаних з ними комплексів із використанням технічних і програмних засобів нових поколінь; б) створення інформаційних систем

Міністерства освіти і науки України на користь забезпечення процесів (у тому числі й інтелектуальних) освітньої діяльності; в) використання сучасних інформаційних технологій для досліджень і запровадження в життя якісно нових засобів інформаційних технологій і форм їх застосування та ін.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів.

Теоретичне значення дослідження полягає у розкритті освітньо-інформаційної політики, її головних закономірностей та пріоритетних напрямків, а також впливу на розвиток людства в умовах переходу до інформаційного суспільства та світового освітнього простору. Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані у викладанні курсів державного управління, політології, філософії, соціології, філософії освіти, держави і права, а також у спеціальних курсах з інформаційної політики держави. Матеріали дослідження можуть стати основою відповідного спецкурсу у профільних навчальних закладах, враховані при створенні програм, методик, підручників, посібників. Завдяки своїй спрямованості на вирішення практичних проблем, робота може стати в нагоді для розробників конкретних освітніх проектів та їх виконавців.

Теоретичні положення дисертації можуть бути використані в діяльності органів виконавчої влади, що займаються інформаційно-аналітичною діяльністю, процесом інформатизації, а також у діяльності органів державного управління.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації обговорювалися на кафедрі соціальної філософії та філософії освіти Інституту філософської освіти і науки Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова.

Принципові ідеї, теоретичні положення дисертації були представлені на конференціях: Міжнародна науково-практична конференція “Проблеми виховання дітей та молоді в умовах сучасного полікультурного суспільства” (Артек, 2004); Міжнародна науково-практична конференція присвячена 170-річчю НПУ імені М.П.Драгоманова „Педагогіка духовності: поступ у третє

тисячоліття” (Київ, 2005); Науково-практична конференція „Педагогічна освіта України: національні традиції та європейські інновації,, (Київ, 2005); Міжнародна науково-практична конференція „Творчість та освіта в інтелектуальних пошуках та практиках сучасності,, (Київ, 2007); Міжнародна науково-теоретична конференція „Соціокультурна інтеграція в контексті викликів ХХІ століття,, (Київ, 2007); Міжнародна науково-практична конференція „Соціальна робота в Україні: вектор розвитку в третьому тисячолітті,, (Київ, 2007); Наукова конференція „Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету,, (Київ, 2008); Міжнародна науково-практична конференція „Науково-методичні засади управління якістю освіти в педагогічних вищих навчальних закладах,, (Київ, 2008); Міжнародна науково-практична конференція „Філософія гуманітарного знання: раціональність і духовність,, (Чернівці, 2008); Наукова конференція „Традиції та інновації в соціології,, (Львів, 2009); Міжнародна науково-практична конференція „Міжкультурні комунікації та толерантність в освіті,, (Артек, 2009); I Міжнародний соціологічний форум „Соціологія в ситуації соціальних невизначеностей,, (Харків, 2009).

Публікації. Основні результати дослідження відображені в науковій монографії “Потенціал і ефективність освітньо-інформаційної політики”. – Київ, 2009 (15 друк. арк.), 20-ти наукових статтях у фахових виданнях з філософії.

Кандидатська дисертація „Формування духовних цінностей в сучасній вищій школі засобами гуманітарних наук” (соціально-філософський аспект), захищена у 2003 році. Матеріали кандидатської дисертації у тексті докторської дисертації не використовуються.

Структура та обсяг дисертації. Мета і завдання дослідження визначили структуру дисертації, що складається зі вступу, трьох розділів, кожен з яких містить три підрозділи, а також висновків і списку використаних джерел з 574 найменувань.

РОЗДІЛ І ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ОСВІТНЬО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Феномен освітньо-інформаційної політики в предметному полі філософії освіти

Освітньо-інформаційна політика – явище складне, багатогранне, що включає соціальні, політичні, духовні, діяльнісні компоненти функціонування соціуму в усьому розмаїтті його зв'язків, стосунків і процесів. Її дослідження передбачає розкриття таких дотичних понять, як “освіта”, “освітня політика”, “інформація”, “політика”, “інформаційна політика” та визначення теоретико-методологічних засад. Саме цим і зумовлена логіка подальшого викладення матеріалу дослідження.

Поняття освіти вченими трактується по-різному в залежності від підходів до розвитку суспільства чи проблемного поля діяльності. Серед вітчизняних філософів освіти слід назвати, насамперед, праці В.Андрущенка, В.Беха, В.Вікторова, В.Гальперіної, Л.Губерського, В.Журавського, І.Зязюна, В.Кременя, С.Клепка, С.Кримського, В.Кушерця, В.Лутая, М.Михальченка, В.Огнев'юка, М.Поповича, І.Предборської, В.Савельєва, Н.Скотної, Т.Троїцької та інших. Зазначені проблеми активно досліджують російські вчені, науковці, що репрезентують різні країни світу. Це А.Адамський, А.Бердашкевич, М.Генсон, Г.Гершунський, В.Ледньов та інші.

Проблеми трансформації освіти досліджуються у спеціальній літературі та широко використовуються у різних контекстах і наукових публікаціях із педагогіки, соціальної філософії, філософії освіти, соціології освіти, зокрема Н.Бордовською, Н.Булгаковою, Е.Гусинським, А.Лігоцьким, М.П.Лукашевичем, В.Лутаєм, І.Підласим, Ю.Турчаніновим, А.Реаном, Н.Щубелкою та іншими науковцями.

Різні аспекти інтеграції в освіті розкривають публікації таких українських філософів, як Є. Бистрицький, М. Бургін, А. Ішмуратов, М. Култаєва, О. Мамалуй, М. Попович, В. Шкода; російських філософів - В.Лекторського, В. Біблера, Л. Іоніна, В.П. Кузьміна, М.В. Кузьміна, І.Т. Касавіна, З.А. Сокулер, М. Мамардашвілі, Н. Овчинникова, Ф.Я. Режабека, А. К. Сухотіна, В. С. Тюхтіна, М. І. Штеренберга, Н. С. Юліної та інших.

Як результат - публікація низки праць, в яких розкриваються проблеми освіти в ХХІ столітті: “Інтеграція світової освіти - реальність третього тисячоліття”, “Глобальна освіта - шлях до інтеграції світового освітнього простору”, “Культурологічна складова інтернаціоналізації світової освіти”, “Утворення майбутнього: глобальні проблеми - локальні рішення”, а також колективні праці: “Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз”, “Теорія і практика глобальної освіти”, “Організація навчального процесу в глобально-орієнтованій школі”, “Філософські абрисы сучасної освіти” і т.п.

В науковій літературі освіта трактується як соціально-епістемологічний процес діяльності у суспільстві з метою трансформації особистості засобами розвитку (або зміни) її свідомості, психологічного та тілесного статусу [див.: 115]. Освіта як суспільний процес й інституція визначається як спосіб творення культури, цивілізації, особистості, як “виростання до гуманності” (Гердер), як “відкритість усьому іншому, іншим, більш узагальнюючим точкам зору” (Гегель). Освіта, виявляється, може бути як засобом реалізації різних способів освоєння світу - науки, літератури, мистецтва, релігії, міфології, технології тощо, так і засобом, який протидіє освоєнню особистістю технологіями життєтворчості.

В основних документах про освіту та працях науковців зазначається, що основними принципами змісту сучасної освіти України проголошено гуманітаризацію, диференціацію, інтеграцію, а також відкритість системи освіти. Гуманітаризація передбачає посилену увагу до особистості загалом, створення найбільшого сприяння розвитку всіх її здібностей, фізичних і

моральних якостей та є багатоаспектним явищем, яке здійснюється можливостями не лише гуманітарних, а й інших предметів. Принцип диференційованого підходу до визначення змісту освіти полягає у забезпеченні різних шляхів формування змісту предметів і різних способів організації його засвоєння. Інтеграція як принцип реформування змісту освіти спрямовується на забезпечення “цілісності сприймання навколишнього” шляхом впровадження інтегрованих занять та інтегрованих курсів, які об’єднують різнорідні знання навколо певного поняття чи теми.

Відкритість системи освіти пов’язана з її орієнтованістю на цілісний неподільний світ, його глобальні проблеми, усвідомленням пріоритетності загальнолюдських цінностей над груповими і класовими, інтеграцією у світові освітні структури. На думку Клепка С.Ф., “відкритість освіти - це її здатність забезпечити відкритий простір для розвитку особистості, для освоєння нею відкритого світу, вільного від ідеологічних догм і купюр, від евфемізмів і недомовок. Це розгорнутість освітньої системи до інтересів і потреб, повсякденного життя особистості і суспільства, до співпраці учня і вчителя, суспільства і навчальних закладів. Відкритість освіти - це її готовність до зустрічі, діалог з іншими освітніми системами і педагогічними культурами, до усвідомлення їх спільності, їх глибинних гуманістичних цінностей і неподільності сучасного глобального світу освіти - як зростаючої взаємозалежності його доль. І на цій основі - готовність до інтеграції у світову освітню спільноту [203, с. 17]”.

Відкритість освіти, як відсутність визначеного образу освіченості, є логічно суперечливим поняттям: чим більше відкритості, тим менше заданих суспільними інституціями образів та ідеалів освіченості, отже виникає загроза виявитися з нижчим рівнем освіченості, який забезпечує жорстко стандартизована система освіти. Якщо йти за настановами відкритої філософії, вільної педагогіки, то ми зустрічаємося з небезпекою повторювати в індивідуальному зростанні особистості значну кількість помилок, яких припустилося людство протягом своєї історії. Але ж освіта,

власне, є “мегамашина”, за допомогою якої суспільство прагне не допускати помилок минулих поколінь. Позбутися контраверз між відкритістю освіти і суспільними потребами у певному обсязі освіченості покликана гармонійна система основних принципів функціонування системи освіти.

Можна сказати, що система освіти в Україні та інших країнах - відкрита, оскільки вона знаходиться в постійному розвитку і змінюється відповідно до суспільних викликів, а також володіє низкою властивостей, а саме:

1. Ефективність (відповідність часу і базування на стратегії розвитку суспільства і людини в ньому).

2. Зорієнтованість на майбутнє.

3. Постійне оновлення метою, змістом, освітніми технологіями, організаційними формами, механізмами управління.

Отже, в даний час освіта як “відкрита система”, з одного боку, розглядається як філософська категорія, що визначає сучасний світогляд, але, з іншого боку, вона повинна будуватися відповідно до кібернетичного принципу відкритих систем, як будь-яка інша система, що розвивається. Відповідно до своїх дидактичних властивостей сучасні інформаційні технології впливають на всі компоненти освітньої сфери, у тому числі і освітні форми, тому відкрита освіта все інтенсивніше завойовує місце на ринку освітніх послуг, стає базовою формою самоосвіти.

Відкритість освіти до інновацій, в тому числі й до комп’ютеризації й інформатизації освітнього простору порушує питання про формування відповідальності в особистості за сучасний стан технологізації суспільства. У даному контексті представляється цікавим ноосферний підхід до освіти. Виключно важливу роль у рішенні цих завдань зіграли дослідження і науково-організаційна діяльність академіка РАЕН і АН Молдови професора А.Д. Урсула, який очолив групу російських і зарубіжних дослідників в області ноосферної проблематики та істотним чином розвинув цей науковий

напряму, переосмислив його з позицій сучасної науки. Якщо в роботах Леруа, Тейяра де Шардена і потім В.І. Вернадського були вперше введені поняття про ноосферу і показана її роль в процесі еволюції природи і суспільства, то в наукових статтях і монографіях А.Д. Урсула не тільки уточнено і розширено саме поняття про ноосферу, але і визначені основні стадії формування ноосферної цивілізації, показаний нерозривний зв'язок цього процесу з процесом глобальної інформатизації суспільства. Таким чином, основа ноосферної концепції освіти була визначена А.Д. Урсулом ще в 1993 році в його монографії “Шлях в ноосферу” [див.: 470].

Вона полягає у формуванні ноосферної свідомості людей, яка повинна бути заснована на набутті ними ноосферних знань і виробленню ноосферного світогляду. Якщо ж говорити про основні задачі ноосферної освіти, то вони логічно виходять з приведеного вище визначення поняття “ноосферна цивілізація”. Ключовими словами в цьому визначенні є:

- коеволюція (сумісний злагоджений розвиток) людства і природи;
- пріоритет загальнолюдських цінностей;
- інтегральний інтелект людства;
- ефективно керований, стійкий та безпечний розвиток [470, с. 275].

Як зазначає А.Д. Урсул: 1) глобальна інформатизація суспільства стимулює широке використання наукових знань і інформаційних ресурсів суспільства, які повинні бути використані в цілях економії і більш раціонального використання інших видів ресурсів (природних, матеріальних, енергетичних і людських). Тому однією з актуальних задач перспективної системи освіти повинна стати інформаційна орієнтація її змісту, вивчення наукових основ формування інформаційної цивілізації і розвиток у людей практичних навиків використання нових інформаційних і комунікаційних технологій;

2) інформатизація суспільства в глобальному масштабі істотним чином прискорює процеси інформаційної взаємодії між людьми. Це дає надію на те, що вже в найближчі роки буде знайдена адекватна інформаційна відповідь на

динамічний виклик XXI-го століття, що полягає в безпрецедентному прискоренні розвитку багатьох цивілізаційних процесів. Це також свідчить про необхідність посилення інформаційних аспектів освіти;

3) характерною особливістю глобального інформаційного суспільства є самоорганізація в його складі мережних співтовариств, які є віртуальними соціальними структурами принципово нового типу, орієнтовані на колективне рішення актуальних проблем розвитку суспільства: економічних, політичних, наукових, освітніх і культурних [470, с. 275].

Вивчення цих основних проблем процесу становлення ноосферної цивілізації повинен стати початковою передумовою для визначення змісту основної педагогічної мети і задач в системі освіти. На думку В.Кущерця, "...рівень функціонування знань як фактора системної трансформації суспільства визначає "якість" ноосфери. І "ноосферний розвиток" є не що інше, як реалізація інноваційних моделей. Що стосується сучасного – інформаційного погляду на ноосферу (знання, що нагромаджується на планеті), то його потрібно розвивати, наголошуючи на комунікативних аспектах нагромадження і використання інтелектуального потенціалу... [257]".

Освіта як загальнолюдська цінність, як процес і результат діяльності, як система не може існувати поза політикою – не менш складним і багатогранним явищем. Є вагомі підстави для твердження, на думку М.Кроз'є, що "...ніщо не є таким політичним як сама освіта [533, с.25]".

Освіта як соціальний інститут в той же час є одним з основних ресурсів суспільства, регулювання та розподіл яких виступає реальним об'єктом і сферою владних стосунків. Окрім цього, не слід забувати, що цей ресурс сам собою здатний підвищувати потенціал ефективного впливу відповідних агентів влади, які по-різному можуть його використовувати.

Існує чимало різних "інструментів", які використовує влада в процесі виконання своїх основних функцій. Серед них першорядними, найбільш важливими є насильство, багатство і знання, що постають як основні ресурси

влади. У своїй монографії “Метаморфози влади” Е.Тоффлер акцентує увагу на тому, що найбільш усебічні й ґрунтовні знання допомагають розв’язати завдання, які могли б зажадати використання насильства чи багатства. “Знання є найсильнішим і водночас найдемократичнішим джерелом влади над суспільством [566]”.

У науковій літературі під політикою зазвичай розуміється загальнодержавний процес, який спрямовується та керується вищими органами державної влади, посадовими особами тощо [див.: 404, с.86-87]. Пол Браун у “Посібнику з аналізу державної політики” наводить різні визначення поняття “державна політика”, яке широко використовується нашими дослідниками [див.: 62, с.14]. Канадський вчений Леслі Пал дає таку дефініцію: “Державна політика – це напрям дії або утримання від неї, обрані державними органами для розв’язання певної проблеми або сукупності взаємопов’язаних проблем [341, с.22]”.

Наведемо деякі визначення українських учених. У навчальному посібнику “Вступ до аналізу державної політики“ читаємо: “Державна політика – це відносно стабільна, організована та цілеспрямована діяльність уряду стосовно певної проблеми, яка здійснюється ним безпосередньо чи опосередковано і впливає на життя суспільства [404, с.14]”. Адже, призначення і завдання державної політики полягає насамперед у тому, щоб знайти, визначити і відповідним чином сформулювати таку мету, яка була б здатна об’єднати суспільство, знайти засоби і розробити механізм її досягнення.

Змістові складові державної політики аналізує в своїй роботі Валевський О.Л. “Державна політика в Україні: методологія аналізу, стратегія, механізми впровадження”. На його думку, це поняття імпліцитно включає наступні характеристики, зокрема активний, “дійовий” характер державної політики. Навряд чи можна погодитися з тим, що “утримання від дії” відноситься до змістовної характеристики державної політики. Утримання від активних дій з боку уряду є своєрідною “зворотною”

частиною чітко усвідомлених проблем і складовою прийнятої стратегії, тобто певним результатом аналітичної та прогностичної роботи.

Крім того у визначенні до державної політики дослідник пропонує відносити не всю діяльність органів державної влади. Потрібно проводити чітко розмежування між управлінською (адміністративною) діяльністю органів державної влади і власне політикою, бо управлінська діяльність є інструментальною складовою здійснення певної політики.

Валевський О.Л. пропонує під державною політикою розуміти діяльність, націлену на вирішення проблем суспільного розвитку. Таким чином, державній політиці передують аналітична робота з визначення певної проблеми (соціальної, економічної, етнічної, демографічної тощо), яка потребує втручання державних органів влади. Це визначення, у свою чергу, зумовлює усвідомлення ієрархії значущості цих проблем (формування т.зв. порядку денного). Вислів “вирішення проблем” в понятті, що пропонується, як вважає дослідник, також націлює на необхідність з’ясування всього комплексу питань, пов’язаних з реалізацією прийнятих рішень, підбором відповідних знарядь для здійснення політики з найменшими витратами [див.: 74].

Вислів “найбільш оптимально сприяють реалізації інтересів суспільства” є дискусійною частиною поняття, що пропонується.

Фактично ця частина поєднує три складових, а саме:

а) за сучасних умов динамічного суспільного розвитку навряд чи можливо сформулювати і належним чином здійснити державну політику, позбавлену якихось витрат, втрат або яка б не зачіпала інтереси чи цінності певних соціальних прошарків чи окремих груп; складова нашого поняття “найбільш оптимально” вказує на те, що творці державної політики мають дотримуватися балансу здобутків і втрат при створенні стратегії дій державних органів влади [8, с. 175];

б) будь-яка політика є “реалізацією інтересів”, сформованих в контексті певних цінностей та потреб; державна влада володіє безперечним

правом авторитарно пропонувати суспільству цінності і примушувати визнавати їх як соціальні норми; однак інтереси, які реалізує державна політика, мають бути ідентичними інтересам суспільства; тільки тоді може бути виконано конституційну вимогу щодо того, що “ніхто не може узурпувати державну владу” (ст. 5); “Владою слід визнавати лише таке примушування й підпорядкування, таке обмеження свободи, яке твориться від імені інтересів усього суспільства”, - стверджує С. Рябов [407, с. 15].

Отже, політика, безумовно може виявляти себе як загальнодержавний процес, але не тільки, оскільки є надзвичайно багатостороннім явищем – і за структурою, і за динамікою, і за формою прояву. Як слушно зауважує Д.І.Дзвінчук, “...в останні роки в українському суспільствознавстві заявив про себе підхід до інтерпретації “освітньої політики”, у вигляді цілої низки окремих політик, які спрямовані на розв’язання тих або тих проблем, або ж на розвиток окремих компонент системи освіти (наприклад, політика забезпечення рівного доступу до вищої освіти, чи політика переходу на 12-річне навчання в середній школі) [144, с.76-81]”, або політика єдиного підходу до вступу у ВНЗ (тестування).

Під поняттям “освітня політика” розуміється “передусім, політика, що забезпечує розвиток і функціонування системи освіти [160, с.11]”. Освітня політика визначається трьома основних елементами: а) змістом пануючих ідей (філософією) освіти; б) характером чинного законодавства про освіту і законодавчими ініціативами; в) загальною спрямованістю повсякденної організаторської та управлінської діяльності в галузі освіти.

Різноманітні питання, пов’язані з аналізом освітньої політики аналізуються в працях В.Андрущенка, Т.Брус, В.Вікторова, В.Гальперіної, Д.Дзвінчука, О.Дем’янчука, О.Кілієвича, О.Кучеренка, В.Рєбкала, В.Романова, О.Рудіка, В.Савельєва, В.Скотного, Н.Скотної, В.Тертичку, Т.Троїцької.

На думку авторського колективу підручника “Педагогіка вищої школи”, “державна політика в освітній сфері взагалі, у вищій школі зокрема,

насамперед визначається об'єктивно вагомою роллю, що відіграє освіта як у суспільному розвитку, так і в житті кожної людини [353, с. 220]”.

Статистичні дані наведені авторами цього ж підручника свідчать, що національна освітня система є найбільшою гуманітарною сферою, у якій в 2009 році задіяно понад 1,6 млн. працівників, у тому числі майже один мільйон осіб зайнято педагогічною і науково-педагогічною діяльністю, і 9,0 млн. тих, хто постійно навчається, - разом 23% населення. При цьому у вищій школі зосереджено 2,8 млн студентів, аспірантів, докторантів, або 31% тих, хто навчається, і близько 200 тис. викладачів, або п'ята частина усього викладацького складу. У визначенні й реалізації освітньої політики вища школа потребує особливої уваги ще й з огляду на те, що ця освітня ланка за охопленням населення найбільш динамічно зростає порівняно з іншими освітніми складовими - допочатковою, початковою, середньою освітою, а в Україні – навіть в умовах жорсткої демографічної кризи [див.: 353].

Досконалий аналіз теоретико-методологічних засад освітньої політики, державної освітньої політики, визначення цілей та завдань, створення моделей державної освітньої політики в сучасному трансформаційному суспільстві присвячено дисертаційне дослідження В.Гальперіної “Освітня політика в трансформаційному суспільстві: соціально-філософський аналіз [102]”.

У ній докладно розкрито дію суспільного механізму трансформації соціальних інтересів в освітню політику. Доведено, що вона є уособленням та кінцевим результатом взаємодії існуючих соціальних сил, політичних інститутів, індивідів як між собою, так і з оточуючим середовищем – економічною та соціальною системами, політичною культурою.

В. Гальперіною запропоновано та обґрунтовано критерії типологізації освітньої політики, в основу яких покладено, перш за все, такі параметри: характер соціальної та політичної системи, сутність політичного режиму, способи та шляхи рекрутування влади, правлячої еліти, прийняття та виконання політичних рішень, домінуюча політична культура, історичні

традиції тощо. Враховуючи ці критерії, авторка дійшла висновку, що характер трансформаційних процесів, що відбуваються в Україні, не дають підстав стверджувати, що освітньо-інформаційна політика вже покинула остаточно периферійну зону світової та європейської освітньої політики.

В дисертації обґрунтовано визначення поняття „державна освітня політика”, розкрито її зміст, головні функції та засоби реалізації. Є підстави стверджувати, що цим самим зроблено певний крок вперед у справі напрацювання певних методологічних підходів до всебічного аналізу цього складного соціального феномена. “Державна освітня політика, - зазначає В.Гальперіна, – це керівна діяльність держави у сфері освіти, яка здійснюється з метою ефективного використання її можливостей для досягнення стратегічної мети і розв’язання завдань загальнодержавного чи глобального значення. Вона реалізується за допомогою законів, загальнодержавних програм, урядових ініціатив, міжнародних програм і договорів, інших актів, а також шляхом залучення суспільних організацій і рухів, широкої громадськості, засобів масової інформації, професійних асоціацій, союзів і т.д.) [102, с.88-89]”.

Державна політика у сфері освіти та науки містить, на думку дослідниці, такі складові:

- збереження і ефективного використання інтелектуального потенціалу країни для розв’язання завдань, спрямованих на її соціально-економічний розвиток;
- орієнтація вітчизняної науки і промисловості на створення і випуск наукомісткої, конкурентоспроможної продукції як основи економічного зростання;
- стимулювання комерційного використання результатів науково-технічної діяльності, створених за рахунок бюджетних коштів;
- поширення ринкових відносин у науково-технічній сфері через забезпечення правової охорони результатів науково-технічної діяльності і запобігання нелегальному обороту об’єктів інтелектуальної власності;

- створення ринку інтелектуальної власності, економічних регуляторів і механізмів його функціонування;

- створення системи державного регулювання обігу результатів науково-технічної діяльності з урахуванням економічної і технологічної безпеки країни [див.: 102].

Освітня політика спрямована на те, щоб у національному масштабі сформувати модель освіти, яка б створювала умови для розкриття творчого потенціалу особистості і готувала її до самореалізації у соціумі, тим самим забезпечуючи свідоме і компетентне обрання індивідом свого життєвого шляху. Та освіта, яка стає нормою для XXI століття, повинна забезпечити формування в молоді цілісної картини світу, здатності до адекватної орієнтації в різних життєвих ситуаціях, у тому числі в ситуації невизначеності.

Наступним завданням освітньої політики має стати переорієнтація на прикладні сфери без втрати фундаментальності освіти, знаходження тут розумних пропорцій. Країни, які перебувають на стадії трансформації, мають оптимізувати інвестиції в розвиток людського капіталу, здійснити перехід від системи підготовки фахівців, орієнтованої на накопичення знань, до системи, яка має гарантувати їх успішне застосування.

Світ вже сприймає освіту як процес, який триває все життя. Це зумовлює потребу в прискореному розвитку національних програм перепідготовки та підвищення кваліфікації. Інтереси самої держави потребують якнайшвидшої адаптації до інформаційної та комп'ютерної революції, диверсифікації ринків праці.

Нагальним завданням освітньої політики є активізація співробітництва України з іншими державами в процесі глобалізації та подальшої інтеграції у сфері освіти. Тому органи управління освітою повинні стимулювати обмін студентами, вести пошук можливостей стажування майбутніх фахівців у провідних університетах зарубіжних країн з метою прилучення їх до

найперспективніших напрямів науки і техніки, згідно з Болонськими домовленостями.

Вельми цікаві думки щодо інтеграційних процесів та їх перспектив висловлюють В. Андрущенко, Б. Холод. Вони пишуть: “Слід створити спеціалізовані структури (чи істотно розширити існуючі шляхом реформування), завданням яких стали б пошуки і допомога тим іноземцям, які бажали б отримати вищу освіту у нас. Аналіз свідчить, що ми цілком конкурентноздатні на цьому ринку [16, с. 7-9]”.

Не менш важливе завдання – забезпечення умов успішного використання набутих знань під час освіти за кордоном в інтересах нашого суспільства, адаптації отриманої кваліфікації до умов України. Ця діяльність має шанси на успіх лише за умови здійснення в атмосфері єдиного європейського та світового освітнього простору міждержавної координації навчальних курсів і програм, рівнів освіти, правової легітимізації та уніфікації.

Щоб зрозуміти, наскільки складною проблемою в сучасних умовах є формування за допомогою освітньо політики єдиного освітнього простору, варто звернути увагу на два міркування, важливість і влучність яких стають з кожним роком дедалі очевиднішими.

Перше з них належить відомому соціологу Маргарет Мід, яка на підставі багаторічного вивчення способу життя різних суспільств дійшла висновку, що “соціальна структура суспільства і те, як структуровано процес освіти – як знання передаються від матері доньці, від батька синові, від брата матері синові сестри, від шамана до новонаверненого, від прославлених спеціалістів до початківців – значно більшою мірою, ніж власне зміст знань, що передаються, визначає і те, яким чином люди вчаться думати, і те, яким чином сприймаються та використовуються результати освіти, загальна сума окремих елементів навичок і знань... [296]”.

Під іншим кутом зору цю проблему дослідив у своїх працях логік і соціальний філософ Грегорі Бейтсон, який створив теорію ступеневого

навчання. Головний смисл її полягає в тому, що вирішальна роль у процесі навчання та викладання відводиться не змісту освіти, а соціальному середовищу та способам, за допомогою яких здійснюється процес навчання.

Ключовим є розуміння того, що навчання першого ступеня (“протонавчання”) може бути спроектоване й заплановане, його результати піддаються відстеженню та фіксації.

Навчання другого ступеня (“вторинне навчання”) є процесом утаємниченим, який навряд чи усвідомлюється, рідко відстежується його учасниками і майже не пов’язаний з проблематикою протонавчання. Однак саме в цьому процесі, який залишається поза свідомим контролем організаторів освіти, ті, хто навчається, набувають навичок, значно більш важливих для свого майбутнього життя, ніж ретельно відібрані елементи знання, що вкладаються у свідомо сконструйовані навчальні програми. У результаті Г.Бейтсон дійшов висновку, що вторинне навчання є вкрай необхідним доповненням будь-якого “протонавчання”.

Значно пізніше ці ідеї були збагачені концепцією навчання третього ступеня (“третинного навчання”), в процесі якого набуваються навички швидкого позбавлення усталених звичок і запобігання звиканню, вміння перетворювати окремі елементи досвіду на нові зразки. Сучасна світова ситуація робить навчання третього ступеня вищою адаптивною цінністю, центральною ланкою підготовки до життя та перепідготовки в процесі життя.

Таким чином, як зазначають автори підручника “Педагогіка вищої школи”, “...державна політика в освіті України, включаючи й вищу, спрямована на адаптацію масштабної вітчизняної освітньої системи до нових суспільних реалій і водночас збереження кращих здобутків минулого. Для цього потрібно:

- по-перше, сформувати цілісну самодостатню систему освіти;
- по-друге, пристосувати її до демократичних і ринкових суспільних відносин, що утверджуються;

- по-третє, органічно вписати в глобальний світовий освітній простір, забезпечити конкурентоспроможність у постіндустріальному інформаційному суспільстві;

- по-четверте, переорієнтувати освітній процес на розвиток особистості.

Сьогодні зусилля політиків в освіті спрямовані на створення умов для рівного доступу до якісної освіти населення [353, с. 220].

Освітню політику можуть проводити всі суб'єкти політики (держава, союзи держав, політичні партії, нації, класи, народні рухи та ін.). Проте велике значення має той факт, що при демократичному політичному режимі головним суб'єктом реалізації мети освітньої політики є держава, оскільки вона в своїй діяльності інтегрує і акумулює інтереси всіх соціальних сил суспільства.

Мета освітньої політики формулюється освітньо-політичним керівництвом країни і відображає життєво важливі інтереси нації та держави як інституту влади. На думку В.А.Нікітіна, освітня політика в Україні поки зведена до спроб утримати контроль держави за процесами в суспільстві. Тільки у держави для цього немає ні грошей, ні адекватних уявлень та управлінських технологій. Історично держава завжди підтримувала світ навчання та педагогів, підготовка є предметом турбот професійних союзів, корпорацій, а учнівство – це турбота еліти. Поки інтереси корпорацій і еліт в освітній політиці не проявлені [320, с. 95].

Важливо відзначити, що освітня політика хоча й витікає із загальної політики, відповідає їй за характером, але зумовлена сферою реалізації. Вона постійно ускладнюється, вимагаючи значних матеріальних, духовних і людських сил, інтеграції різних сфер життєдіяльності суспільства [див.: 370]. В сучасних демократичних державах головним завданням освітньої політики є забезпечення національних інтересів специфічними освітніми засобами. Для позначення цього процесу в науковій літературі Т.П.Вороніною,

запропоновано поняття “освітнє забезпечення національних інтересів [див.: 97]”.

Українська нація - одна з найосвіченіших у світі. Розвиток і зміцнення її інтелектуального потенціалу - це локомотив не лише для економіки, а й для забезпечення гідного місця в колі цивілізованих народів Об'єднаної Європи. Адже на сьогоднішній день освіта і наука є безальтернативним засобом національного самоутвердження. Стати повноцінним учасником глобальної політики, економіки і культури може лише та країна, в якій інтелектуальні професії стали масовими, а інвестиції у розвиток людського потенціалу - найвагомішими і найефективнішими. Країни, які у свій час зробили ставку на науку і освіту, тепер стали світовими лідерами.

Процес європейської інтеграції не може обмежуватися лише політичними та економічними факторами - він має охоплювати усі сфери суспільного життя: економічну, політичну, правову, наукову, культурну, освітню. Більше того, саме гуманітарний розвиток суспільства є головною передумовою і запорукою успішного просування в цьому напрямі. Серед інших чинників інтеграція в освітній сфері виступає одним з найважливіших - довгостроковим чинником всього процесу. Адже саме освіта значною мірою закладає погляди, цінності, способи сприйняття й інтерпретації світу тощо. Тому близькість чи принаймні співмірність освіти має стати ефективним стимулятором процесу європейської інтеграції на тривалу перспективу.

Усвідомлення цього фактору керівництвом європейських країн втілювалося в започаткуванні Болонського процесу тобто підписанням 1999 року у Болон'ї 33 країнами Європи угоди про інтеграцію вищої освіти різних країн світу, що стало концентрованим вираженням загальноєвропейських інтеграційних тенденцій в освітній сфері.

19 вересня 2003 р. відбулася Берлінська конференція міністрів вищої освіти і науки країн Європи, яка проголосила конвергенцію двох

євроінтеграційних процесів: створення Європейської зони вищої освіти та Європейського дослідницького простору.

Потреби змін у системі освіти зумовлюються низкою факторів міжнародного характеру. Процеси глобалізації визначають формування єдиного ринку праці. Це, своєю чергою, вимагає активізації процесу універсалізації освіти, основними напрямками реалізації якої є:

- 1) максимальне наближення змісту навчання;
- 2) створення єдиної системи виміру засвоєних знань;
- 3) досягнення співмірності етапів навчання (бакалавр, магістр, доктор);
- 4) спрощення процедури визнання дипломів та наукових ступенів.

Україна поетапно робить послідовні кроки по модернізації системи освіти у руслі цих вимог відповідно до зазначених вище основних напрямів Болонського процесу.

Ускладнення змісту освіти веде до появи самостійних компонентів освітньої політики. Тому в українській науковій літературі досліджуються різні аспекти освітньої політики як самостійні її галузі, пов'язані єдиною метою політики держави в освітній сфері – освітньо-економічна політика, освітньо-соціальна політика, освітньо-технічна політика, освітньо-фінансова політика, освітньо-демографічна політика та ін. [див.: 97].

Безумовно, названі види політики відображають не тільки багатогранну діяльність держави у сфері освітньої культури, а й специфічну її спрямованість, яка виражає тенденцію до перманентного вдосконалення системи освіти в умовах переходу до інформаційної стадії розвитку суспільства. З посиленням ролі інформації, інформаційних технологій в різних сферах життя суспільства, і зокрема освітньої, сучасні держави формують і реалізують відповідну їх освітнім завданням інформаційну політику.

Типологізація освітньої політики в соціально-філософському, політологічному вимірі передбачає врахування характеру соціальної, політичної системи, політичного режиму, домінуючих у тому чи тому

соціумі способів і шляхів рекрутування влади, правлячої еліти, прийняття та виконання політичних рішень, домінуючої політичної культури тощо. Історичний досвід переконливо доводить, що демократичний чи авторитарний (тоталітарний) типи суспільно-політичного устрою породжують і відповідний тип освіти, освітньої політики.

Тип освітньої системи, освітньої політики, що існує на пострадянському просторі, в тому числі й в Україні, суспільствознавці намагаються визначити, як “перехідний” від, як зазначає П.Рудо, “командної” до “орієнтованої на попит [559, с.24]” системи освіти та освітньої політики. Угорський вчений наводить типові характерні ознаки зазначених систем.

Зрозуміло, що в “чистому”, так би мовити, вигляді системи із зазначеними ознаками навряд чи можуть існувати в реальності. Це - ідеальні моделі, з якими порівнюється реальна практика освітньої політики в пострадянських суспільствах. Але слід зазначити, що в процесі аналізу відповідних трансформацій суспільствознавцям не вдалося, з одного боку, уникнути певної ідеалізації “орієнтованої на потреби” системи освіти з усіма наслідками, що виникають у зв’язку із цим (зокрема ігнорування культурного контексту), з іншого – надмірного наголосу на “унікальності”, “неповторності” місцевих умов, у яких сформувалася попередня система освіти.

Система державного регулювання освітньої діяльності охоплює не тільки заходи (механізми) регулювання конкретних процесів, а й інструменти, тобто засоби регулювання, що використовуються окремими напрямами (складниками) освітньої політики.

Уся система регулювання спрямовується на реалізацію функцій життєдіяльності суспільства, які держава бере на себе. Тому система державного регулювання освітньої діяльності повинна будуватися за ієрархічним принципом, коли спочатку встановлюються функції системи, далі визначаються напрями проведення інформаційної політики, спрямовані на реалізацію цих функцій, потім здійснюється підбір інструментів втілення

у життя цієї політики та розробляються заходи регулювання конкретних процесів.

Держава завжди підтримувала і систему освіти і педагогів. Але значним є вплив професійних спілок і корпорацій. Як зазначає англійський вчений М.Е. Генсон, списи сьогодні ламаються в дискусіях про форму власності навчальних закладів, дипломи державного зразка і розподіл мізерного бюджету [див.: 105]. Такі ж проблеми є актуальними й для України.

Глобальні зміни у суспільстві передбачають їхнє здійснення у три етапи: а) усвідомлення доконечності змін і визначення напрямку трансформацій; б) усвідомлення відповідальності та підготовка тих, хто ці зміни здійснюватиме; в) поступова трансформація суспільства тими, хто вже сам готовий стати членом нового суспільства і консолідує довкола себе інших [311, с. 95].

В Україні поки-що відсутній суспільний консенсус щодо моделі майбутнього. Вона й досі знаходиться у пошуку своєї ідентифікаційної моделі. Головна суперечність лежить у площині протиставлення уявлень про те, чим є українська державність – відродженням стародавньої держави, її звільненням від чужоземного гноблення, чи створення нової молодшої держави ХХІ століття на основі історичної спадщини різних культур, світового досвіду і власних програм розвитку.

Надання переваги першій орієнтації неминуче передбачає повагу до традицій, умовою збереження яких є певна закритість суспільства від сторонніх впливів і стримане ставлення до змін. Такої моделі впродовж тисячоліть дотримувалися Китай і Японія, хоча й вони були вимушені змінити її, влившись у світову спільноту та намагаючись посісти в ній провідні позиції. Шерег ісламських держав намагається силою втримати непорушність традиції, нав'язуючи її та закриваючи межі свого світу. Безумовно, традиція величезна цінність і може стати, як показав досвід

сучасної Японії, резервом прискореного розвитку, проте як інструмент, багатство, а не мета.

Ідея відкритого суспільства, пов'язується з уявленнями, що йдуть на зміну ідеї громадянського суспільства буржуазних демократій і відповідають історичній ситуації становлення нового світового порядку. Іншими словами, або приймається стратегія природної побудови традиційної європейської держави шляхом поступового багатовікового культивування всіх її традиційних інститутів, або перевага надається реалізації ідеального ладу революційним шляхом, або ж обирається стратегія поетапного становлення та вдосконалення за допомогою трансформації освіти інституцій відкритого суспільства.

Побудова нової, на перших етапах неминуче призначеної для небагатьох і експериментальної за орієнтацією, сфери освіти, є доконечним і, ймовірно, найскладнішим і найвідповідальнішим етапом перебудови суспільства. У світовій практиці, як це закріплено в міжнародних документах, частково підписаних нашою державою, питання про множинність форм підготовки і навчання розв'язується на локальному рівні та забезпечується принципом академічних свобод і повною автономією вищих навчальних закладів. Але наша держава не може зважитися на цей крок.

Очевидно, в цьому є свій резон, оскільки наші навчальні заклади не підготовлені до самоврядування, стратегічного планування та маркетингу своїх послуг. А без цього можлива лише дискредитація принципу свободи.

Однак якщо не робити цілеспрямованих кроків у цьому напрямі, то цих свобод ніколи й не буде. Справа не у самих свободах, а в неминучій деградації всієї системи освіти без актуалізації того потенціалу оновлення, що ці свободи забезпечує. Завдання полягає у тому, щоб усі інтереси були представлені й розглянуті при підготовці стратегій і окремих політичних рішень, щоб у процесах реалізації освітніх програм і проектів були реалістично й результативно враховані ресурси різних дійових осіб.

Однією з актуальних проблем української освітньої політики є вдосконалення системи державного управління освітою. Питання полягає у тому, чи зосередити всю підготовку рішень, ресурси і відповідальність в одному місці, в державній системі управління, чи, навпаки, доречніше створювати механізм публічного обговорення розподілу завдань і відповідальності між різними учасниками освітнього процесу. Світова освітня практика свідчить про відсутність країн, які б використовували перший варіант, оскільки, незважаючи на все ще потужний політичний вплив на освіту, жодна держава вже не має фінансових і управлінських важелів ефективного та результативного забезпечення всього комплексу передумов її гарантованого прогресивного розвитку.

Якщо прийняти перший варіант, то неминуче будуть урізані чи редуковані завдання й інтереси освіти до того набору, який відповідає можливостям і інтересам державного апарату. Ухвалення ж другого варіанту пов'язане з цілою низкою труднощів – відсутністю традиції публічності, управлінських кадрів з відповідними вміннями, настановою на те, що освіта – окрема галузь, опікувана державою і керована фахівцями.

Питання управління освітою розкривалося в дисертації Д.І.Дзвінчука “Сучасні тенденції розвитку та управління освітою [див.: 145]”. Зокрема, ним зазначалося, що домінуючі в управлінні освітніми системами в Україні методи прямого адміністрування вичерпали свої можливості ефективного управління, яке діє лише за умов управління освітніми системами з простою структурою й достатнім забезпеченням фінансовими та кадровими ресурсами. Відсутність таких умов, значні масштаби освітньої системи України і нестача ресурсів вимагають віддати перевагу непрямим методам управління делегуванню повноважень “униз”, підвищенню автономії ВНЗ у поєднанні з розширенням обсягів звітності, відповідальності і фінансування [див.: 145]. В сучасних демократіях суспільний діалог довкола процесу ухвалення політичних рішень веде до неможливості ігнорувати інтереси різних соціальних груп. Ця технологія на Заході має назву “публічної

політики”. Основними її рисами є розгляд альтернатив, публічні обговорення на всіх етапах підготовки того чи того важливого рішення.

Процедури, які забезпечують успішну реалізацію такої політики, є послідовністю продуманих дій:

- а) добір значущих інтересів і залучення їх представників у процес підготовки й обговорення пропозицій;
- б) підготовка пропозицій для обговорення з аналізом мети, проблем, альтернатив, ресурсів та інших умов реалізації пропозиції;
- в) послідовне обговорення різних аспектів пропозиції;
- г) ухвалення рішення й проекту його реалізації; д) моніторинг і оцінка наслідків ухвалення рішення.

Побудова й запуск механізму освітньої політики не означають упровадження тотальної системи дозволів і контролю. Це лише створення загального екрану, на якому експонуються різні дії учасників освітнього процесу і відбувається комунікація з приводу можливих змін.

Глобалізаційні процеси, які відбуваються в світі, свідчать, що освітня політика в суспільстві не є вже винятково результатом діяльності держави. До цього процесу активно залучаються міжнародні неурядові установи (фонди, благодійницькі структури тощо), міжнародні недержавні структури (Світовий банк, Міжнародний валютний фонд і т.ін).

Не секрет, що саме ці структури є ареною ідеологічної та політичної боротьби різних сил за вплив на формування освітньої політики в різних регіонах світу. Існує реальна загроза для національних урядів втратити контроль над освітніми процесами. Відомий італійський вчений Е.Гелпі писав, що для “країн найбільш периферійних” культурна, фінансова залежність може обернутись втратою можливості “визначення власної політики в галузі середньої та вищої освіти [104, с.145]”.

Якщо під цим кутом зору поглянути на стан української освітньої політики, то ми побачимо її залежність від таких історично зумовлених тимчасових чинників, як:

а) обмежені ресурси, їх переважно нераціональне використання, хронічний дефіцит бюджетного фінансування;

б) відсутність пріоритетного статусу освіти в суспільстві,

в) неспроможність здійснювати вирішальний вплив на її розвиток;

г) повне домінування одного політичного актора – держави, низький рівень активності інших учасників української освітньої політики; д) існування “тіньового” сектора в оплаті за навчання, оплаті праці викладачів у приватних навчальних закладах, хабарництво, неформальні політичні мережі, недостатня прозорість освітньої політики; е) низький рівень адаптованості, чутливості до змін у світовій освітній політиці, перебування на її периферії та низька конкурентоспроможність.

Можливість удосконалення освітньої політики базується на широкому її розумінні як діяльності людей з приводу влади і владних стосунків. Ми цілком поділяємо досить обґрунтовану думку Белова Г.В., що “політика притаманна всім формам людської діяльності. Вона стосується напрямів суспільного життя, де проявляється активність складників стосовно цілого та свобода вибору [44, с.82]”. Відповідно, політика (policy) – “це те, що організації роблять”, це “план дій, який визначає що й для чого робити”. Різноманітні політики (policies) розглядаються, як такі, що “продукуються інституціями і особами [571, с.29]”.

Такими інституціями, як ми вже зазначали, є передусім держава, громадянське суспільство (його складники), неурядові організації, дослідницькі центри тощо. У кожного з них є своє, притаманне лише їм бачення освітніх проблем. У цьому контексті “освітня політика – це політика, що стосується цілей освітньої системи та дій, що мають бути здійснені з метою їх досягнення [571, с.29]”.

М.Джонс під освітньою політикою розуміє феномен, який складається з таких елементів: “а) визначення цілей і намірів; б) прийняття рішень щодо програми дій і пов’язаного з цим передбачення видатків; в) упровадження

програми в життя; г) аналіз ефектів впровадженої в життя програми [545, с.26]”.

Слід зауважити, що в українському суспільствознавстві зазначений підхід до інтерпретації політики почав набувати визнання лише останнім часом, мірою подолання домінуючих колись однобічно інтерпретованих марксистських уявлень про політику як виключно сферу владних відносин. Ця особливість не залишилася поза увагою зарубіжних дослідників. П.Радо в зв'язку із цим робить досить цікавий висновок: “У більшості мов, які використовуються в регіоні, немає спеціального терміну, адекватного поняттю “policy”. Це є переконливим свідченням відсутності розуміння різниці між діями, які мають своєю метою “захоплення влади (або вплив на неї), та діями, які мають своєю метою зміну в поведінці (чи вплив на неї) індивідуумів або інститутів [559, с.35]”.

Відповідно, в контексті аналізу політики загалом, її функцій, мети освітньої політики розглядається А.І.Ракітовим “як управлінський стратегічний інструмент, який належить до класу гуманітарних технологій [388, с.5]”. Оволодіти ним може будь-який учасник освітньої політики залежно, безумовно, від наявних можливостей та умов. Найбільшим ресурсом у пострадянських суспільствах, у тому числі й в Україні, володіє держава. Саме вона, в особі своїх виконавчих органів є тут замовником, а виконавцями постають аналітичні центри (українські та іноземні), окремі вчені чи групи дослідників тощо.

В Україні сьогодні відбувається активний процес створення відсутньої ланки у процесі вироблення освітньої політики – а саме її аналізу. Спільно з міжнародними експертами члени робочих груп визначили шість пріоритетних для української освіти проблем (теми аналітичних досліджень), які збігаються з окремими розділами проекту Національної Доктрини розвитку освіти: 1) рівний доступ до якісної освіти; 2) управління освітою; 3) фінансування освіти; 4) система моніторингу та оцінки якості освіти; 5) вища

освіта; б) система підготовки вчителів і педагогічні інновації, що потребують детальних досліджень.

Аналіз освітньої політики має важливе значення для вивчення реальної ситуації в освіті, формування Національної Доктрини розвитку освіти як рамкового документа освітньої політики Уряду. На наступному етапі проекту передбачається виробити альтернативні варіанти політики, обрати й обґрунтувати найкращі з них і впроваджувати в життя.

Серед різних аспектів освітньої політики в останні роки дедалі більшої значущості набуває її інформаційний складник. Цей новий аспект усебічної діяльності держави зумовлює доконечність наукового обґрунтування варіантів розв'язання цілого комплексу суперечливих завдань успішного функціонування суспільства. Загальновідомо, що кожний вид політики реалізується у відповідній сфері, наприклад, економічна політика об'єктом свого застосування має економічну сферу, соціальна – соціальну, освітня політика – відповідно освітню сферу і т.п. Логічно стверджувати, що освітньо-інформаційна політика реалізується у освітньо-інформаційній сфері.

Словосполучення “освітньо-інформаційна політика” підказує, що її суть і смисл повинні бути генетично пов'язаними з освітньою та інформаційною політикою. Тому логічно з'ясувати і порівняти зміст понять “інформаційна політика” і “освітня політика”.

Поняття “інформаційна політика” ще не має однозначного тлумачення, не ввійшло до енциклопедичних словників, що свідчить про недостатній стан його наукової розробленості. Звернемося спочатку до поняття “інформація”. “Формується якісно нове суспільство в якому інформація є її головною цінністю”, - пише А.Тоффлер [456, с. 15].

Саме поняття “інформації” введено в науку у 1928 році американцем Р.Хартлі для позначення міри кількісного вимірювання відомостей, що поширюється по технічних каналах зв'язку. Нині воно вживається в різних значеннях. Під інформацією в одних випадках (життєво-побутових) розуміють повідомлення, відомості про щось, по-друге, в кібернетиці,

використовується для управління сторін віддзеркалення, впорядкування змін, міри організованості системи, по-третє - передача, віддзеркалення різноманітності у будь-яких об'єктах. Не дивлячись на численні погляди на суть інформації, однозначного визначення це поняття, також, не отримало дотепер і деколи викликає песимістичні твердження про неможливість такого визначення. Так, Т.Стон'ер справедливо зауважує з цього приводу, що, “живучи у суспільстві, яке ми самі називаємо інформаційним, ми, проте, не знаємо, що таке інформація” [436, с. 43]. Спробуємо розібратися в цьому, але не виходячи поза межі нашого наукового контексту.

До середини ХХ століття “інформація” (від лат. *Informatio* - ознайомлення, роз'яснення, уявлення, поняття) означала відомості, передачу повідомлень. Кібернетичні переконання, що розвиваються в науці, дозволили розглядати інформацію в контексті процесів управління і розвитку, які забезпечують стійкість та виживання систем. Залежно від наукових аспектів дослідження інформації виникло безліч її визначень - як позначення змісту повідомлення, сигналу отриманого від зовнішнього світу в процесі пристосування до нього (Вінер), заперечення ентропії (Брюллен), комунікація і зв'язок, в процесі якого усувається невизначеність (Шеннон), передача різноманітності (Ешбі), оригінальність, новизна, міра складності структур (Міль), вірогідність вибору (Яглом), відображена різноманітність та ін. При цьому атрибутисти розуміють інформацію як властивість всіх матеріальних об'єктів, тобто атрибут матерії, тоді як функціоналісти зв'язують інформацію лише з функціонуванням систем, що самоорганізуються.

Значний інтерес має думка М.М.Мойсеєва, який вважає правомірним вживання поняття інформації тільки при описі процесів, що протікають в живій природі та суспільстві і, пов'язуючи це поняття з суб'єктно-об'єктними відносинами, стверджує, що “поняття “інформація” може бути тільки описано, але не визначено [303, с. 42]”.

Отже, інформація є однією з найскладніших природничонаукових і філософських категорій. Фактично до осмислення її як фундаментального природного феномена людство дійшло лишень у середині ХХ століття. До цього термін “інформація” відносився тільки до процесів, що відбуваються в суспільстві.

Інформація, з філософської точки зору, є особливим типом реальності, разом з матеріальним та ідеальним. На відміну від буття матеріального, що володіє просторовими і тимчасовими формами, а також ідеального буття, що не володіє цими формами, інформаційному буттю властиві просторові форми. Як писав М. Вінер, “інформація є інформація, а не матерія і не енергія [86, с. 17]”.

Таким чином, термін “інформація” дуже довго використовувався в повсякденній життєдіяльності, у журналістиці, у кібернетиці, де він виступав однією з центральних і найбільш загальних категорій. На сучасному етапі математичні методи різних варіантів теорії інформації використовуються у фізиці, хімії, біології, географії, економічних і соціальних науках, управлінні галузями народного господарства тощо.

З розвитком кібернетики формуються нові підходи до трактування інформації на основі категорії відмінності [див.: 472]. Іншими словами, інформація - це щось, що передає відмінність природних об’єктів (предметів, процесів, явищ) у просторі та часі.

На основі фундаментальних знань в області генетики, накопичені більш ніж за віковий період, в останні десятиріччя ХХ століття людство дійшло до розуміння інформації як нематеріальної сутності, яка є керуючим чинником, своєюрідною програмою дій для матеріальних природних і соціальних систем.

Інтуїтивно відчував нематеріальну сутність інформації і її фундаментальне значення у природі В.І. Вернадський, коли писав в статті “Декілька слів про ноосферу”, що не розуміє, як думка, не будучи матерією, викликає величезні зміни. Ще в 1944 році він дивувався з цієї загадки:

“Думка не є форма енергії. Як же може вона змінювати матеріальні процеси? [див.: 82].” Питання це дотепер науково не доказано. Його поставив вперше американський вчений, математик і біофізик Альфред Лотка [553, с. 406]. Але вирішити його він не міг.

Отже, інформація - це: повідомлення; форма віддзеркалення; категорія відмінності; ступінь різноманітності; природний ресурс; програма дій; міра обмеження. Всі перераховані підходи до визначення інформації, швидше за все, є різними гранями такого складного і багатопланового природного явища, як інформаційна сутність. Лише спробувавши зрозуміти, яким чином всі ці грані взаємопов'язані одна з одною, ми зможемо наблизитися до формування більш менш цілісної картини змісту інформації.

Досить часто разом з поняттям “інформація” ототожнюються такі поняття як “дані” та “знання”. Це пояснюється частково тим, що факти, виступаючи на одному рівні як інформація на іншому рівні можуть функціонувати як дані. Дані - це відомості, що служать для будь-якого висновку і можливого рішення. Вони можуть зберігатися, передаватися, але не виступати як інформація. Поняття “дані” відображає сукупність не зв'язаних між собою фактів, які можуть бути перетворені на інформацію шляхом їх аналізу, виявлення зв'язків, вичленення найважливіших фактів та їх синтезу. Тому інформація містить більше цінності, ніж дані. Інформація - це дані перетворені в значущу форму для їх доцільного використання. У свою чергу інформаційні блоки можуть шляхом відповідної обробки перетворюватися на цілісний корпус знань.

Але, про які б аспекти розвитку інформатизації ми не говорили, результатом цього процесу є створення інформаційного суспільства, де маніпулюють не матеріальними об'єктами, а символами, ідеями, інтелектом, знаннями, хоча перш за все інформацією. Вона завжди виступає у вигляді певного коду: ідеї, уявні образи в голові людини повинні бути об'єктивізовані, закодовані (виражені семантично) за допомогою слів чи символів інших знаків і перетворюватися в повідомлення. А для цього вони

мають бути розподілені для кожного елемента розглянутої системи (кожної ділянки дії), передані по каналах зв'язку, прийняті, зрозумілі (декодовані) одержувачем.

Таким чином, інформація в повному розумінні не просто те, що “просвіщає” чи інформує користувача, задовольняє його цікавість, а те, що “розв’язує” додаткову енергію в системі, спрямовує її у доцільне річище і “утримує” всі елементи системи в заданому цільовому річище функціонування. Гносеоінформація – це знання, на думку В.А.Лекторського, перероблені так, що стали готовими для “перетворення в силу [266, с.145-148]”.

Близьким до поняття “інформація” є “повідомлення”. Але як пише Е.П.Прохоров: “Повідомлення - це ще не інформація, тільки в зіткненні його з “споживачем” з’являється (виділяється, породжується) інформація; інформацією є те, що спрацювало в повідомленні, використане аудиторією”.

Починаючи з 60-х-70-х років, учені почали надавати серйозного значення концепції інформаційного суспільства, чи суспільства, що ґрунтується на знаннях, а разом з ним і взаємопов’язаним поняттям “інформація” та “знання”. При цьому підкреслювалося, що далеко не будь-яка інформація постає у вигляді знання. Річ у тім, що раніше ці поняття ототожнювалися, стверджувалося, що знання, по суті, це і є інформація про навколишній світ і саму людину, якийсь інформаційний результат пізнавального процесу, що з різним ступенем достовірності відображає в свідомості людини об’єктивні властивості та закономірності предметів і явищ навколишнього світу.

Незважаючи на те, що й нині однозначного розв’язання проблеми співвідношення знання та інформації немає, ми можемо стверджувати, що між поняттями “інформація” та “знання” існує глибокий діалектичний взаємозв’язок. Потрібно зазначити, що він, настільки глибокий, що деколи ці поняття в нашій повсякденній практиці ототожнюються, особливо коли йдеться про те стрімке зростання людського знання, що відбувається в наш

час і, за словами Д.Робертсона, “веде до цивілізації нового рівня, більш глибокої та більш значної по відношенню до усіх попередніх [398]”.

Світова наукова думка, намагаючись осмислити цей “новий рівень”, використовує поняття “суспільство знань”. Суть його полягає в тому, що отримання знань і їх застосування в житті є надзвичайно важливим. Знання перетворюється на особливий товар, який не залежить від будь-якого виробництва чи сфери послуг. Майбутнє за тими суспільствами, які спроможні будуть забезпечити такий стан речей, коли знання стане “загальним благом [459, с.19]”.

В еру постіндустріального суспільства з його можливостями у сфері інформаційних технологій, важливо розуміти відмінності між інформацією і знанням, інформацією і відомостями (даними) та, можливо, між знанням і мудрістю. Проте сьогодні ми змушені констатувати, що поняття “інформація” настільки ж невизначене, як і поняття “знання”. Навіть в енциклопедичних виданнях і словниках інколи можна прочитати таке: “інформація, відомості, повідомлення – чіткого визначення терміну немає [9, с.325]”. Багато модних напрямів науки і практики обходяться без серйозних визначень своїх фундаментальних термінів і понять, оперуючи поширеними й звичними виразами, що увійшли у вжиток сотні років тому.

Знання часто трактується як форма відображення тієї чи тієї сторони об’єктивної дійсності. На думку В.Кушерця, знання – це і є “кінцеве відображення тієї чи іншої сторони об’єктивної дійсності в голові людини, виражене у вигляді ідей (понять, уявлень про якийсь предмет чи явище)” [257, с.44]. Воно містить у собі як об’єктивний зміст, так і суб’єктивну значущість. Але не всі знання і не за будь-яких умов стають інформацією. Нею можуть стати лише ті знання, яким притаманний елемент новизни, евристичності, корисності. Тому сучасна людина повинна не тільки володіти якимсь певним обсягом знань, а й уміти вчитися – шукати і знаходити інформацію, потрібну для розв’язання тих або тих проблем, використовувати

її достовірні джерела, постійно розширювати і вдосконалювати свій інтелектуальний потенціал.

Звідси випливає, що зміст поняття інформації можна визначити як знання, відомості про навколишнє середовище (об'єкти, явища, події, процеси), які зменшують наявний ступінь невизначеності, неповноту знання. Вони повинні бути відокремлені від їх творців і перетворені на повідомлення, виражені певною мовою у вигляді знаків, записані на матеріальному носії та відтворювані усно, письмово чи в інший спосіб. Усе це важливо для використання знання як стратегічного ресурсу трансформації соціуму, що проявляється у вигляді інформаційного потенціалу культури.

У свою чергу, дедалі більше занепокоєння викликає фактична неможливість збереження традиційного порядку доступу до знань, який порушується процесами, пов'язаними з періодичним оновленням і поширенням загальної інформації засобами масової інформації, а також продовженням освіти тощо.

Також, знання можна використовувати і задля того, щоб інші люди були вимушені діяти у бажаний для суб'єкта спосіб, а не у власних інтересах. Знання дають найвищу владу. З трьох означених вище джерел влади знання розподіляється найважче, хоча його перерозподіл інколи є важливішим, аніж інших основних засобів влади, оскільки може привести й до перерозподілу сили та багатства. Надконцентрація засобів влади небезпечна, так само, як небезпечною може бути і недостатня концентрація цих засобів.

Знання самі собою, отже, виявляються не тільки джерелом високоякісної влади, а й найважливішим компонентом сили і багатства. Іншими словами, знання перестало бути додатком до влади грошей і влади сили, знання стало їх суттю. Воно, в дійсності, – їх граничний підсилювач. Це ключ до розуміння майбутніх метаморфоз влади, і це пояснює, чому битва за контроль над знаннями і засобами комунікації розгортається на всьому світовому просторі. Крім того, знання володіє величезною гнучкістю, в нього

є й інші важливі характеристики, які роблять його фундаментально відмінним від менш значущих джерел влади в завтрашньому світі.

Правила гри за владу, пов'язану із знаннями, різко відрізняються від правил, на які покладаються ті, хто застосовує силу і багатство для здійснення своєї волі. Вирішальна відмінність між силою, багатством і знаннями, яка набуває особливого значення в інформаційну добу, полягає у тому, що і сила, і багатство, за визначенням, є власністю могутніх і спроможних, тоді як знання може стати надбанням усіх. І справді, знання – найдемократичніше джерело влади. Це робить його постійною загрозою для владних структур, навіть якщо вони використовують його для зміцнення власної могутності. Це також пояснює, чому кожен суб'єкт, який володіє тією чи тією владою – від сімейного патріарха до президента компанії чи прем'єр-міністра країни – хоче контролювати кількість, якість і розподіл знань усередині свого володіння.

П.Дракер, як і Ж.-Ф.Ліотар, відводить особливу роль в умовах сучасного соціального розвитку проблемі інформації, зазначаючи, що “знання сьогодні — це інформація, яка має практичну цінність, яка слугує для одержання конкретних результатів. Причому результати виявляються поза людиною — у суспільстві, економіці чи у розвитку самого знання [149, с. 99]”. Про це говорить і японський вчений-економіст Т.Сакайя, вважаючи, що більшість технічних інновацій, свідками прогресу яких ми є сьогодні, спрямовані на зменшення залежності від матеріальних цінностей шляхом забезпечення все більшої їх диверсифікації і зростання масштабів інформаційних послуг [183, с. 360]. А ці останні стають все більш залежними від темпів розвитку інформаційної техніки. Опираючись на аналіз американського економіста Т.Стюарта про значні витрати на інформаційну техніку та телекомунікаційне обладнання американських компаній можна посвідчити, що в “інформаційному” суспільстві змінюється сама сутність економічних цінностей: провідними в економічному відношенні є вже не компанії, які володіють великими матеріальними ресурсами і активами, а

інтелектуальні компанії на зразок американської “Майкрософт”. Отже, інформація стає найбільш цінним суспільним капіталом.

Таким чином, основною цінністю, визначальним ресурсом розвитку в сучасних умовах стають інформація і знання. Умовою подальшого зростання глобальної цивілізації, вцілому, та інформаційного суспільства є вдосконалення знань людини про світ, насамперед, на базі застосування абстрактних моделей і системного аналізу, а перспективне прогнозування господарських і соціальних процесів стає найважливішим завданням розвитку.

В рамках цього хотілося б зазначити, що, наприклад Н.В.Скотна даючи характеристику постіндустріальному та інформаційному суспільству використовує термін однопорядкові, вони навіть використовуються як тотожні. Інформаційне суспільство постає конкретизацією сутності трансформаційних процесів соціально-технологічного характеру в епоху становлення постіндустріального суспільства. Саме у розвитку знань про навколишній світ вбачали більшість філософських шкіл Нового та Новітнього часу фактор прогресу людства [419, 51-55].

В наш час масова комп'ютеризація, впровадження і розвиток новітніх технологій призвели до структурних змін в межах глобальної цивілізації. Відбулися значні трансформації в сферах освіти, бізнесу, промислового виробництва, наукових досліджень та у соціальному житті в цілому.

Що стосується інформаційної політики як наукової категорії, вчені звернулися до неї недавно – лише на початку 90-х рр. Це сталося під впливом двох основних чинників. По-перше, становлення та зміцнення демократії вимагає реалізації свободи слова і прав громадян на вільний пошук інформації. По-друге, стрімкий розвиток інформаційної сфери не тільки обіцяє блага для людей, а й приховує небезпеку для них, що й зажадало вироблення певних правових механізмів, надання цьому розвитку цілеспрямованого, суспільно керованого характеру.

В існуючих визначеннях інформаційної політики зазначені чинники не завжди беруться до уваги. Так, В.Ф.Халіпов під інформаційною політикою розуміє “систему заходів, спрямовану на розвиток принципів перетворення зберігання, передачі та використання всіх видів інформації, ефективне розв’язання проблем, створення та впровадження засобів комп’ютерної та інформаційної техніки, засобів зв’язку і технічних носіїв запису, а також компетентного використання інформаційних систем в управлінській діяльності [490, с. 318]”. Таке трактування (до речі, обмежене тільки рамками управлінської діяльності) вельми приблизно відображає суть інформаційної політики.

Якщо врахувати що інформатизація – це глобальний процес виробництва та повсюдного використання інформації як суспільного ресурсу, що базується на масовому впровадженні новітніх методів і засобів збору, обробки передачі й зберігання інформації та зумовлює глибокі зміни прогресивного характеру соціально-економічних, політичних і соціокультурних структур у суспільстві, істотно впливає на рівень і якість життя населення, то стає очевидним, що наведене визначення значною мірою характеризує політику держави саме в інформаційній сфері. Разом з тим не можна не помітити, що процеси, про які йдеться у визначенні, відображають лише частину інформаційної політики, її технічну сторону, точніше, “технологічну грань”.

Більш розгорнуте визначення поняття “інформаційна політика” дає Б.Коваленко. “Інформаційну політику, – пише він, – можна представити як складову частину загальної політики держави, партій, інших інститутів громадянського суспільства спрямовану на створення сприятливих умов для здійснення інформатизації всіх сфер суспільного життя, на забезпечення інформаційної безпеки держави, суспільства й особистості, контролю за ефективним використанням національних інформаційних ресурсів, а також на формування цивілізованого інформаційного ринку та правове регулювання інформаційних стосунків у суспільстві й державі [212, с.17]”.

Зазначимо, що таке визначення більшою мірою відображає функціональне призначення інформаційної політики, а не її суть.

Тісно пов'язуючи інформаційну політику з економікою, А.Петров і В.Белов добачають у ній механізм розв'язання економічних проблем. Вони пропонують таке її визначення: “Державна інформаційна політика є формою діяльності держави, пов'язаною зі сферою цільовизначення розвитку та використання державних інформаційних ресурсів, з державною економічною доктриною [43, с.236-244]“. Поза сумнівом, що інформаційна економіка є перспективною, що вона утверджується як найважливіший механізм задоволення економічних потреб людей, але зводити інформаційну політику лише до її економічного виміру було б неправильно. Хоч автори мають рацію в тому, що інформаційна політика в інформаційній економіці відіграє надзвичайно важливу роль, оскільки центральною категорією інформаційної політики є інформація (оперування інформацією), що пронизує всі сфери життєдіяльності людей.

У змістовному плані інформаційна політика повинна включати певну множину компонентів, які можна об'єднати в дві найважливіші підсистеми:

- а) підсистему державної інформаційної політики;
- б) підсистему інформаційної політики інститутів суспільства.

У такому випадку інформаційна політика визначається О.М.Кочетовим як “особливий вид державно-суспільної діяльності, головною метою якої є забезпечення функціонування цілісної, керованої системи на користь доведення роз'яснення значної, за своєю різноманітністю, сукупності повідомлень [234]”. Очевидно, кожний автор вкладає в поняття інформаційної політики своє розуміння, виходячи з пріоритетності розв'язання тих або тих завдань.

Наведені визначення не суперечать одне одному, будучи радше різними варіантами вираження єдиної сутності інформаційної політики. Разом з тим вони показують широту предметного поля цієї політики і тим самим підкреслюють складність в охопленні смислу цього поняття.

Таким чином, аналіз інформаційної політики в її різноманітних аспектах дозволяє дійти таких висновків:

1. Предметом інформаційної політики є дії суб'єктів інформаційних відносин у процесі їх цілеспрямованої діяльності в різних сферах (політика, управління, виробництво, гуманітарне споживання та ін.).

2. Функціональне поле інформаційної політики держави – сфера інформаційних відносин, яка зумовлена інтересами певних соціальних груп, спільнот, їх інститутів і організацій.

3. Зміст інформаційної політики держави становить і діяльність її органів, пов'язана з певними майновими, морально-етичними, правовими, виробничими відносинами громадян, співтовариств або юридичних осіб з приводу інформації.

4. Особливістю державної інформаційної політики є те, що її об'єкт, предмет і функціональне поле достатньо обширні, не мають чітко окреслених меж. Вони охоплюють усі сфери життєдіяльності держави. Через це можна констатувати, що державна інформаційна політика – це сфера діяльності всіх органів і структур держави у всіх сферах суспільного життя.

Оскільки інформаційна політика реалізується в усіх сферах суспільства, в тому числі й освітній, то крім загальних, вона має й окремі настанови, які впливають з особливостей цих сфер. Зокрема, інформаційна політика держави в освітній сфері має свою специфіку, зумовлену специфічністю самої сфери її застосування. Іншими словами, інформаційну політику держави в освітній сфері суспільства цілком можна розглядати як освітньо-інформаційну політику держави. Оскільки предмет освітньо-інформаційної політики – це інформація в будь-якому варіанті, що стосується освітньої сфери, вона постає частиною інформаційної політики і водночас є відносно самостійним її видом.

Специфіка освітньої сфери полягає в тому, що вона конституюється як результат свідомої діяльності людей, соціальних груп, класів, націй, партій, держав, які прагнуть оволодіти об'єктивними процесами і за допомогою

освіти активно впливати на них. Квінтесенцією освітньої сфери постає освіта в будь-якому її прояві як суспільне явище. Освітня сфера перебуває в тісних взаємозв'язках з іншими сферами життя суспільства; політичною, економічною, соціальною, духовною.

Ці зв'язки різноманітні, та найбільш значущими є причиново-наслідкові, генетичні, субординаційні (освітня політика, освітня доктрина, освітня організація, освітньо-політичне керівництво та інші категорії зі своїм конкретним змістом), які окреслюють межі освітньої сфери суспільства.

Сфера (грецьк. *spharia* – куля) – 1) сфера дії, межі поширення будь-чого; 2) суспільне оточення, середовище, оточення [див.: 59, с.1456]. Інше фундаментальне джерело дає таке тлумачення цього поняття: 1) фізична чи духовна сфера життя; галузь, напрям (сфера мислення, відчуттів, інтересів, виробництва, обслуговування, послуг); 2) суспільне оточення, середовище, обстановка; 3) коло поєднаних спорідненістю соціального становища чи занять осіб [див.: 58, с.1294].

У філософських підручниках частіше за все під сферами життя суспільства розуміють відносно самостійні, якісно визначені суспільні утворення. І хоча філософські підручники не дають відповіді на питання про суть категорії сфери, багато авторів сміливо застосовують цей термін.

У результаті взаємодії інформаційної та освітньої сфер утворюється відносно самостійна освітньо-інформаційна сфера, в якій і розгортається освітньо-інформаційна політика.

Під освітньо-інформаційною політикою ми розуміємо сферу, в якій акумулюються та інтегруються специфічні освітньо-інформаційні інтереси, відносини, суперечності, знання, ресурси, взаємодії різних соціальних і політичних сил, а також виробництво інформації освітнього характеру та засобів її виробництва.

В сучасному суспільному житті починає міцно утверджуватись освітньо-інформаційна сфера як відособлена частина життєдіяльності

соціальних сил, які намагаються за допомогою освітньо-інформаційних засобів активно впливати на науково-технічний і соціокультурний поступ.

Таким чином освітньо-інформаційна політика це сфера, що є результатом взаємодії освітньої та інформаційної політики, та є похідною від них. На думку вчених Василенко І., Рачкова В., освітньо-інформаційна політика – це не просто застосування інформаційної та освітньої політики, а швидше їх похідна [див.: 78; 389]. Крім того, освітньо-інформаційна політика, як правило, відповідає освітній політиці за метою і водночас базується на принципах освітньої політики.

Але освітньо-інформаційна політика має свою специфіку. Вона не повністю відображає характер інформаційної політики. Громадяни демократичної держави мають конституційне право знати як функціонує освіта. Відносна самостійність освітньо-інформаційної політики детермінована специфікою освітньої сфери, яка може чинити сильний вплив на інші сфери життя суспільства. Будучи похідною від освітньої та інформаційної сфери, освітньо-інформаційна політика сама детермінує їх характер, у такий спосіб здійснюючи на них зворотний вплив.

Проте в умовах розширення й утвердження демократії як позитивного політичного режиму до застосування освітньої політики висуваються нові вимоги:

- 1) освітня політика не повинна супроводжуватися негативними наслідками;
- 2) має бути стабільною;
- 3) досягнення освітньо-політичної мети повинно бути ефективним.

Виконання цих вимог сприятиме освітній модернізації, переходу до нових форм і змісту, заснованих на широкому використанні інформації, інформаційних технологій. Можна стверджувати, що інформаційна насиченість освітньої сфери стає об'єктивною закономірністю сучасного етапу розвитку людства.

Освітньо-інформаційними можливостями держави зумовлюється характер освітньої політики і водночас інформаційний потенціал суспільства і держави, який актуалізується через інформаційну політику. Освітньо-інформаційна політика має свої характерні риси, які формуються залежно від загальної політики держави.

Виявляючи науковий статус категорії “освітньо-інформаційна політика”, можна послідовно застосовувати принцип сходження від абстрактного до конкретного, а також логічні правила ділення понять, що дозволяє прослідкувати весь ланцюжок руху від загального (політики) до окремого (державна політика) й особливого (інформаційна, освітня політика), завершуючи одиничним (освітньо-інформаційна політика).

В останнє десятиріччя чітко проявилася тенденція до зміни форм і засобів освітньо-інформаційної діяльності. Наприклад, освітня технологія найближчого майбутнього – системи Інтернет, які створені на основі інтеграції сучасних і перспективних засобів управління освітою. Освіта стає “надтехнологічною”. Вона має новітні інформаційні технології як ключ до оволодіння всією рештою технологій світу, що стрімко розвивається.

Можна говорити про освітньо-інформаційну політику в широкому і вузькому розумінні. В першому випадку освітньо-інформаційна політика – це тривалість освітньо-інформаційних відносин між різними соціальними та інституційними групами всередині держави і на міжнародному рівні. В сучасних розвинутих суспільствах її здійснюють держави та інститути. З цього погляду освітньо-інформаційна політика є результатом їх спільної діяльності в освітньо-інформаційній сфері. Та враховуючи те, що право застосування освітнього процесу належить державі, освітньо-інформаційна політика повинна розглядатись як специфічна її діяльність, покликана реалізувати не тільки державні (національні), а й суспільні інтереси специфічними освітньо-інформаційними засобами. Тож у вузькому розумінні освітньо-інформаційна політика – це діяльність держави з формування системи інформації та сприятливих умов ефективного розвитку освіти.

Головним пріоритетом сучасної освітньо-інформаційної політики держави є розробка науково обґрунтованої концепції такої політики і з'ясування передумов її ефективності в умовах становлення інформаційного суспільства. Освітньо-інформаційні відносини мають внутрішню і зовнішню сторони. Вплив цих сторін на освітньо-інформаційну політику неоднозначно: якщо внутрішні освітньо-інформаційні відносини визначають соціально-політичне єство освітньо-інформаційної політики, то зовнішні (міжнародні) - конкретні межі для реалізації тих або інших методів і форм досягнення освітньо-інформаційної мети. При цьому характер освітньо-політичних відносин визначає характер освітньо-інформаційних відносин (протиборство, конфронтація, дезинтеграція партнерство, співпраця, інтеграція і т.д.).

В сучасних демократіях будь-який прошарок суспільства може мати свої особливі погляди на проблему досягнення політичної мети освітньо-інформаційними засобами. Проте формувати та реалізовувати освітньо-інформаційну політику повинна лише держава, контрольована суспільством. Така політика відповідатиме вимогам нації, законам та інтересам країни.

Сучасна українська історія дає переконливий доказ того, що освітньо-інформаційна політика повинна бути державною. Звідси можна зробити два висновки щодо демократичного політичного режиму.

По-перше, реалізація освітньо-інформаційної політики повинна бути виключно справою держави, його організація влади і управління.

По-друге, участь суспільства повинна обмежуватися парламентськими дебатами по тих або інших проблемах освітньо-інформаційної політики, виробленням злагоджених позицій і єдності думок при її реалізації. Оскільки суб'єктом освітньо-інформаційної політики виступає держава, то правом формулювання освітньо-інформаційної мети повинне наділятися освітньо-політичне керівництво. Ця мета має відповідати національним інтересам країни, щонайменше в освітянській області, а також освітньо-інформаційним можливостям по їх досягненню. Формулювання освітньо-інформаційної мети дозволить визначити об'єкти освітньо-інформаційної політики. До таких

можна віднести: держави та їх коаліції, нації, класи, соціальні спільноти і створювані ними інститути та системи освітньо-інформаційної діяльності.

Засобом досягнення освітньо-інформаційної мети є інформаційні ресурси, що є у освітній організації держави і ресурси суспільства, що використовуються у освітній меті. Тому освітня організація держави виступає предметом пильної уваги освітньо-інформаційної політики. Крім того, інформаційні можливості освітньої організації держави визначають міру і межі використання освітньої діяльності для досягнення освітньо-політичної мети на міжнародній арені. Не випадково в розвинутих країнах світу надається велика увага пошуку можливостей використання нових інформаційних технологій у освітній меті.

Концептуальна модель освітньо-інформаційної політики передбачає розкриття структури освітньо-інформаційної політики, що дозволить вивчити її внутрішню будову. Модель будується на аналізі внутрішніх зв'язків і залежності освітньо-інформаційної політики, що уможливить глибше проникнення її суть. Разом з тим дана модель передбачає розкриття змісту освітньо-інформаційної політики шляхом визначення основних напрямів діяльності її суб'єктів, в яких вона грає істотну роль. Зазначені структурні елементи концептуальної моделі освітньо-інформаційної політики послідовно розглядатимуться в наступних розділах дисертаційного дослідження.

В умовах демократії функціонування політики, і зокрема освітньо-інформаційної політики, припускає існування її законодавчих основ, які складають її правове поле. Разом з тим сама освітньо-інформаційна політика виступає визначальним детермінантом змісту, принципів законодавчих актів.

Досвід навчального процесу свідчить, що його ефективність значно посилюється в результаті широкого використання сучасних інформаційних технологій і відповідних інформаційних ресурсів. Освіта стала зумовлюватися не тільки соціально-економічними, морально-політичними та іншими традиційними чинниками, а й інформаційними. Освітньо-

інформаційний складник уже став невід'ємним атрибутом освітнього процесу розвинутих країн.

На початку 1980-х років був опублікований відомий доклад комісії по вивченню проблеми освіти "Нація в небезпеці: необхідність реформи школи". Подібних спроб була множина. Серед них масштабний проект "Освіта світового класу" (World Class Education. Richmond, 1993). На основі багаторічної праці вироблені основні "життєві ролі", тих хто навчається, включаючи освітній та інформаційний складники, тобто маємо орієнтири в розвитку особистоті в результаті здійснення освітньо-інформаційної політики.

Передусім, це особа, що реалізувалася. Людина з добре розвинутим усвідомленням своїх здібностей і потреб, послідовно використовуючи це знання для вибору альтернатив, з найбільшою вірогідністю даючи можливість вести здорове, продуктивне і наповнене самоздійсненням життя. Дана роль охоплює фізичні, розумові і емоційні аспекти життя, що забезпечують основу для особистої самореалізації.

Далі йдеться про формування особи з прагненням до підтримки інших людей. Це життєва роль людини, що уміє цінувати взаємостосунки з іншими людьми і розвиваючого різноманіття плідних зв'язків з ними. Дана роль утілює весь спектр сімейних, особистих, мікросоціальних зв'язків на рівні общини, ділових і міжнародних точок зіткнення, без чого важко собі уявити життя кожної людини.

Наступний орієнтир - це людина, яка постійно набуває нових знань разом з умінням реагувати на умови зовнішнього світу, що змінюються. Дана роль враховує той факт, що нові моделі, ідеї, інформація і можливості виявляються як всередині, так і зовні самого навчального закладу, - часом багато років після завершення формальної освіти.

Ще одним орієнтиром освітньо-інформаційної політики є формування людини як діючого учасника культурного розвитку. В цій ролі людина уміє цінувати культурну і творчу діяльність, бере участь в ній і розуміє найважливіші сторони і аспекти культури, що формують особу і суспільство.

Дана роль включає ту або іншу діяльність і власну участь в процесі культурного збагачення особи і суспільства.

Безумовно треба згадати, що особа має стати висококваліфікованим працівником. Це людина, яка бере на себе відповідальність за послідовне виробництво високоякісної продукції і відповідних сервісних послуг. Дана роль має на увазі діапазон умінь, здібностей і внутрішніх установок, необхідних для виробництва, збуту і доставки якісної продукції і сервісних послуг.

Освітньо-інформаційна політика має сприяти розвитку інформованого громадянина. Це особа, добре поінформована в питаннях історії, політичної ситуації і реальних потреб своєї общини, з глибокою цікавістю реагуючи на локальні, національні і міжнародні проблеми. Дана роль включає різноманітність політичних, економічних і соціальних видів діяльності разом з цивільною відповідальністю в рамках локальних, національних і міжнародних співтовариств.

Нарешті маємо в кінцевому рахунку отримати захисника навколишнього середовища. Виступаючи в цій ролі, особа добре усвідомлює взаємозв'язок та існуючі механізми природи, цінує їх важливість, а також уміє ефективно і відповідально використовувати природні багатства. Ця роль охоплює всі аспекти розуміння природи з метою захисту, регулювання і збільшення її ресурсів.

Крім усього перерахованого освітньо-інформаційна політика налаштована на розвиток сучасної освіти шляхом складання програм, зоєнтованих на розвиток загальнонавчальних та інтелектуальних умінь, різних розумових і комунікативних навиків, умінь вирішувати різноманітні проблеми, працювати з кількісними даними, нарешті, тісно і продуктивно співробітничати з іншими людьми.

В свою чергу аналіз, характеристика складових освітньо-інформаційної політики, удосконалення освітніх, інформаційних процесів ставить за мету формування відкритого інформаційного суспільства на основі розвитку

єдиного інформаційного простору, що повинно забезпечити інтеграцію системи освіти у світовий освітньо-інформаційний простір з урахуванням глобальних інтеграційних тенденцій і національних особливостей, позаяк основні зміни у сфері освіти зводяться, як зазначає В.В.Кульба, до “...прагнення трансформувати цю систему, адаптувати її до потреб суверенної держави й інтегрувати в міжнародне освітнє середовище [247, с.54]”.

Інформаційне законодавство, що включає нормативні правові акти, забезпечує правове регулювання в інформаційній сфері. Правові норми в інших нормативних правових актах є додатковими інструментами реалізації державної освітньо-інформаційної політики. Вивченню даних питань присвячено наступний підрозділ.

1.2. Суспільний контекст освітньо-інформаційної політики та її законодавче забезпечення

Для більш глибокого розуміння освітньо-інформаційної політики, показу її актуальності та розуміння значущості для нашого суспільства розглянемо суспільний контекст досліджуваного феномена. Чим викликана потреба у освітньо-інформаційній політиці, наскільки наша держава готова до її впровадження.

Безперечною умовою становлення освітньо-інформаційної політики є перехід людства до інформаційного суспільства. У сучасному суспільстві актуалізується проблема вибору оптимальних шляхів подальшого розвитку, що передбачає перетворення різних сфер соціального життя. Активізується й пошук нових моделей освіти, більш демократичних, диверсифікованих, результативних, які б враховували інтереси суспільства, долали професійну замкнутість і культурну обмеженість, мали за мету професійно підготовлену особистість із сформованим почуттям відповідальності та вмінням пристосовуватися до швидко змінюваного світу. Нові вимоги до рівня освіти в цілому диктуються сьогодні в основному переходом до інформаційного суспільства.

Однією з найвиразніших характеристик сучасної цивілізації є різке зростання обсягів інформації, знань, а також посилення ролі інформаційних технологій в житті суспільства. Це – один з показників переходу людства до інформаційної доби. Критерієм такої трансформації може слугувати відсоток населення, зайнятого у сфері інформаційних послуг, оскільки, на думку вчених, якщо в суспільстві понад 50% населення працює у сфері послуг – настала постіндустріальна фаза його розвитку, якщо ж понад 50% населення займається сферою інформаційних послуг, таке суспільство стало інформаційним [див.: 1].

Нині світ все більше постає і сприймається як якийсь заплутаний лабіринт, у якому без об'єктивної, перевіреної досвідом інформації безглуздо

навіть намагатися відшукати дороговказну нитку. При цьому поняття “постіндустріальне суспільство”, “інформаційне суспільство” та “суспільство, що ґрунтується на знаннях”, як правило, використовуються як синонімічні, хоча фіксують різні межі історичного процесу [див.: 471].

Поняття “інформаційне суспільство” з’явилося в другій половині 1960-х років. Винахід самого терміну “інформаційне суспільство” приписується професору Токійського технологічного інституту Ю.Хаяши. Вперше основні характеристики суспільства знання були визначені в звітах, представлених японському уряду низкою організацій – Агентством економічного планування, Інститутом розробки використання комп’ютерів, Радою із структури промисловості. Показовими є самі назви документів: “Японське інформаційне суспільство: теми і підходи” (1969 р.), “Конттури політики сприяння інформатизації японського суспільства” (1969 р.), “План інформаційного суспільства” (1971 р.) [див.: 6, с.30-35].

У згаданих звітах високоіндустріальне суспільство визначалось як таке, де розвиток комп’ютеризації надає людям доступ до надійних джерел інформації і позбавляє їх від рутинної роботи, забезпечуючи високий рівень автоматизації виробництва. При цьому найбільш істотні зміни відбуваються безпосередньо в самому виробництві, продукт якого стає більш “інформаційно містким”, що веде до значного збільшення частки інновацій, дизайну та маркетингу, і в першу чергу – його вартості.

Сучасний глобалізований світ став велетенським обмінним пунктом інформації. 1988 року оптико-волоконний кабель передавав одночасно три тисячі інформаційних імпульсів, 1996 року — півтора мільйона, 2000 року — вже десять мільйонів. Останніми роками у світі щороку видається в середньому понад вісімсот тисяч книжок різних найменувань. У середині XV століття у світі налічувалося всього близько тридцяти тисяч книжок.

На початку 90-х років у користуванні людства було, щонайменше, двісті п’ятдесят мільйонів комп’ютерів, до кінця 2005 року ця цифра зросла

до мільярда, що, в поєднанні з мережею Інтернет, створює інтелектуальну павутину, яка сукупно володіє приголомшливим потенціалом.

Інформація перетворилась у глобальний, принципово невичерпний ресурс людства, яке вступило у нову епоху розвитку. Зупиняючись на основних рисах інформаційної цивілізації, які запропоновані Р.Ф. Абдєєвим, можна виділити наступні:

1. Скорочується кількість зайнятих у промисловому виробництві і сільському господарстві. Так, наприклад, якщо в американському сільському господарстві у 60-х роках ХХ ст. було зайнято близько 4% всієї робочої сили країни, то зараз, за свідченням Е.Тоффлера, лише 2%. Аналогічна тенденція простежується й у промисловості, де інтенсивно впроваджуються “безлюдні” технології. При цьому зменшення кількості працівників “за станком” призводить не до занепаду виробництва, а до зростання його ефективності за рахунок впровадження нових технологій, роботизації і підвищення кваліфікації працюючих. Ефективно організована праця дає можливість збільшити вільний час громадян - для дозвілля, туризму, підвищення культури, для самоосвіти.

2. Завдяки інтенсифікації інформаційного забезпечення виробництва, знижується потреба у багатьох традиційних різновидах сировини, що сприяє природозбереженню і вирішенню екологічних проблем. Інформація стає новим ресурсом людства, що дає можливість створювати високоефективні матеріали з дешевих компонентів.

3. Наукоємні виробництва з мінімальним використанням сировини та енергії дають можливість навіть малим державам, багато з яких не мають і власних природних ресурсів, досягати великих успіхів в економіці. Прикладом такого успішного розвитку є Голландія, Данія, Тайвань, острівна держава Сінгапур, які за обсягом валового національного продукту увійшли до двадцятки найбагатших країн світу. Феномен сінгапурського чуда зацікавив соціологів як передвісник цивілізації майбутнього, де життям керує інтелект, знання, високоорганізована праця, де немає безробіття і

національних проблем (незважаючи на змішування багатьох націй і рас), де народ відчуває гордість за свій демократично обраний уряд.

4. Держава у новій цивілізації зовсім не “відмирає”. Навпаки, вона як складна самоорганізована система ще більше вдосконалює свою структуру. Досвід розвинутих країн, що вже вступили в інформаційну цивілізацію і досягли вражаючих успіхів у економіці і “якості життя”, свідчить, що правова демократична держава повинна будуватися за принципом “п’яти кілець”. Цей принцип проголошує: держава може мати ефективну економіку і прогрес у соціально-культурному відношенні лише при взаємодії п’яти незалежних гілок влади - законодавчої, виконавчої, судової, влади інформації і влади інтелекту, - причому дві останні повинні пронизувати всі інші. В цьому випадку влада інформації означає свободу друку, гласність, загальнодоступний банк даних, який реалізується, зокрема, через систему супутникового телебачення.

5. Небачено зростає динамізм економіки. Створюються глобальні ринкові механізми, що включають не тільки матеріальне виробництво, а й банківську справу, наукові дослідження, систему освіти. Всі елементи цієї системи обмінюються всезростаючими потоками даних інформації і знань, на шляхах безпаперової технології управління створюють новий, більш динамічний базис економічного прогресу. Масова комп’ютеризація та бум малого бізнесу відкрили небачені у минулому можливості швидкої перебудови виробництва і створення нових підприємств. У високорозвинутих країнах сформувалась нова система праці: 80% становить невиробнича сфера. Зникає класичний стиль трудового процесу - єдність місця, єдність часу, єдність мети. З’явилися і зміцнюються “нові принципи організації виробництва”. Заводи-гіганти пішли в історію. Так, в Японії підприємства з кількістю працюючих менш ніж 200 осіб випускають 70% продукції країни, а у США - приблизно 45% [419, 51-55].

Таким чином, в наш час інформація і знання передують новим технологіям, формуючи новий вигляд глобальної цивілізації. Конкуренція

між різними агентами світової системи відбувається не тільки на рівні володіння інформацією, а й на рівні якості - швидкої обробки та передачі інформації. Тобто, сучасну глобальну цивілізацію можна назвати інформаційно-техногенною.

Один із сучасних дослідників інформаційної доби М.Кастельс вважає, що людство переживає сьогодні інформаційно-технологічну революцію, найвагомішим наслідком якої буде формування “мережевого суспільства”. За допомогою Інтернету, який є центральною ланкою цих трансформацій, формується культура віртуальної реальності. М.Кастельс підкреслює, що місцевості втрачають своє культурне, історичне, географічне значення і реінтегруються у функціональні мережі чи в образні колажі, викликаючи до життя простір потоків, який заміняє простір місць. Час - минуле, сьогодення, майбутнє - можна програмувати так, щоб вони взаємодіяли один з одним. Це культура реальної віртуальності, де вигаданий світ є вигадкою у процесі її створення [194, 52-79].

В інформаційному суспільстві більш інтенсивно, ніж в індустріальному суспільстві, відбувається розпадання соціуму на два класи. Це клас інтелектуалів, носіїв знань, і клас тих, хто не входить у нову інформаційну економіку, панівним товаром якої стає інформація з надкоротким життєвим циклом. Світова павутина Інтернет поєднує тих, хто має до неї доступ, і відтинає тих, хто позбавлений його. Створено й активно розвиваються дві паралельні системи комунікації. Одна - для освічених і забезпечених людей із сучасними засобами комунікації. Інша - для тих, хто такого зв'язку не має.

Сьогодні величезна наукова спадщина розкриває проблеми та перспективи розвитку інформаційного суспільства як суспільства нового типу (Д.Белл, І.Масуд, Т.Стоун'єр, М.Постер, Р.Катц, Д.Рісман, Х.Шрадер, М.Маклюен, Е.Тоффлер, П.Дракер, М.Кастельс, М.Бангеманн Д.Лайона, Дж.Мартін, І.Курносов, А.Ракітов, О.Фінько, Ю.Нестеров, А.Артамонов, А.Петров, Е.Орлов, О.Кедровський, С.Дятлов, Г.Смолян, Д.Черешкін та ін.).

Головною метою інформаційного суспільства є забезпечення правових і соціальних гарантій того, що кожен громадянин, який перебуває в будь-якому місці та в будь-який час, зможе отримати всю необхідну для розв'язання своїх проблем інформацію. При цьому важливими показниками розвитку інформаційного суспільства стають кількість і якість інформації, ефективна передача та використання. Додатковим критерієм є доступність інформації для кожної людини, яка досягається зниженням її вартості в результаті розвитку та своєчасного впровадження нових телекомунікаційних технологій. При цьому інформаційне суспільство повинно поліпшувати життя людей, створювати умови для їх максимальної самореалізації.

На думку більшості науковців, загальні ознаки інформаційного суспільства знайшли своє відображення в існуючих концепціях його розвитку, поєднують в собі як філософські, так і прикладні аспекти:

- інформаційне суспільство розуміється як суспільство нового типу, що формується в результаті нової соціальної революції, вибухового розвитку та конвергенції інформаційних і комунікаційних технологій;

- це суспільство, в якому головною умовою благополуччя кожної людини і кожної держави стає знання, отримане завдяки безперешкодному доступу до інформації та вмінню нею користуватися;

- таке суспільство, з одного боку, сприяє взаємопроникненню культур, а з іншого – відкриває кожному співтовариству і кожній людині нові можливості для самоідентифікації.

Характерною ознакою “інформаційного суспільства”, на думку В.С.Пазенка, є значне прискорення темпів культурних змін, інтенсифікація творчих процесів, які зачіпають всі сфери людського життя. Найвиразніші ознаки інформаційного суспільства – перегляд ставлення до природи як до виключно ресурсного джерела виробництва, бурхливий розвиток “індустрії знань”, трансформація системи науки та освіти на провідні галузі людської діяльності [339, с.21].

У концепціях переходу до інформаційного суспільства, як правило, використовується комплексний підхід, заснований на підтримці балансу інтересів держави, суспільства, підприємницьких структур і особи.

Оскільки формування інформаційного суспільства відбувається в умовах стрімкого поступу нових інформаційних і телекомунікаційних технологій на тлі глобалізації ринків, то для гармонійного входження в нього й дотримання необхідного балансу потрібні координуючі зусилля з боку держави як органу, здатного найбільш повноцінно виразити і забезпечити інтереси всього суспільства. Цього можна досягнути лише за дотримання ключового принципу: будь-який розвиток спирається не стільки на можливості об'єктів, скільки на людський потенціал, що доводить визначальну роль освіти як умови його виявлення та реалізації. Йдеться передусім про інтелектуалізацію, пов'язану з глибинним перетворенням людського потенціалу, що також відбувається через освіту [див.: 258, с.389].

Новій інформаційній ері розвитку людства повинна відповідати нова філософія освіти, нові освітні системи, нова модель навчання, оскільки виробництво інформаційного продукту, а не продукту матеріального, на думку ідеологів інформаційного суспільства, є рушійною силою освіти і подальшого розвитку суспільства.

Сьогодні цілком ясно, що в умовах інформаційного суспільства, в процесі переходу від “споживацької” до нової, гуманістичної концепції людини, головним в освіті XXI століття має бути рух до людини, до її духовності, розвиток її творчих здібностей, боротьба з технократичним снобізмом. Ця центральна настанова на удосконалення освіти знайшла відображення у цілій низці національних і міжнародних проєктів: “Освіта для двотисячного року” (Німеччина), “Освіта для американців XXI століття” (США), “Освіта майбутнього” (Франція), “Модель освіти для XXI століття” (Японія) та ін.

Так, зокрема у США метою освіти проголошено розвиток особистості, розуміння підлітком себе, своїх можливостей, упевненості в собі, вміння

легко адаптуватися до змін у житті; озброєння базовими знаннями, мовними та математичними навичками; розвиток цікавості до безперервної освіти і вміння набувати знання самостійно; екологічна освіта і виховання; розвиток мислення і здатності приймати самостійні рішення; підготовка до майбутньої професійної діяльності, кар'єра і сімейне життя; естетичне й етичне виховання, розвиток уміння розумно використовувати вільний час; розвиток громадянської відповідальності, шанобливе ставлення до закону і влади, розуміння соціально-економічної та політичної системи держави; оволодіння комунікативними навичками, розвиток духу співдружності та кооперації тощо [див.: 357, с.183-184].

Натомість в Україні закон “Про освіту” так визначає мету освіти: це – “всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями [див.: 172]”.

Як бачимо, у нас й досі домінує в освіті мрія зробити всіх всебічно розвиненими особистостями. При чому це проголошується за умов постійного зменшення витрат на освіту. Всі інші компоненти заявленої мети також носять декларативний характер, що виразно простежується на тлі моральної деградації нашого суспільства і падіння якості освіти.

У США мета витрамана в дусі неопрагматизму та ідей мультикультурної освіти. Американське суспільство також зазнає моральної кризи, але при цьому освіта намагається навчити людину здобувати знання, адаптуватися у швидкозмінюваних реаліях, а, отже і у потоці інформації.

Водночас загальний перебіг і успіх модернізації значною мірою визначається тими, хто її здійснює. У підготовці генерації високоморальних,

інтелектуально розвинених, естетично обдарованих і творчо налаштованих професіоналів полягає найважливіша місія освіти.

Дуже швидко ця проблематика стає однією з провідних у західній суспільствознавстві. Основний акцент у дослідженнях цього часу ставиться в основному на доконечності вдосконалення засобів отримання, обробки та поширення інформації, на результатах їхнього використання в економічній сфері. Зумовлено це бурхливим розвитком і конвергенцією інформаційно-телекомунікаційних технологій, що сприяли революційним змінам на світовому ринку.

Гуманітарні аспекти формування нового суспільства, зокрема, соціальні проблеми, стали активно вивчатися лише в результаті усвідомлення того, що спостережуваний якісний стрибок у розвитку інформаційних технологій породив нову глобальну соціальну революцію, що за силою свого перетворюючого впливу на суспільство нітрохи не поступається революціям минулого.

Отже, майбутнє стає залежним від ставлення суспільства до освіти, від того, як трактується не тільки статус освіти, а й сам її зміст і функції. Починає усвідомлюватися та обставина, що майбутнє суспільства залежить не тільки від здатності сучасної людини прийняти нову систему координат, а й від того, чи здатна вона стати іншою за своїми інтересами, потребами, ціннісними настановами.

Таким чином, на сьогоднішній день сучасне суспільство знаходиться на одному з самих великих переломів в своїй історії. Воно співвідноситься із становленням якісно нового технічного і технологічного рівня розвитку, обумовленого перебудовою всієї суспільної системи на інформаційній основі. Зміст цього процесу є перетворення, що пов'язано з пошуком, накопиченням, автоматичною обробкою, машинним зберіганням, передачею, перетворенням і практичним використанням безперервно наростаючого потоку інформації у всіх сферах суспільного життя. Все це складає ество інформатизації суспільства. Технічною основою цього процесу виступає

тотальна комп'ютеризація всіх областей і сторін людської діяльності. Недаремно сучасний етап науково-технічної революції - науково-технологічний етап - багато хто називає "комп'ютерною революцією". Вона формує матеріальну, технічну основу інформатизації суспільства.

Отже, шлях становлення інформаційного суспільства, який ознаменувався перетворенням суспільних відносин через кардинальні зміни у сфері обробки інформації дістав назву інформаційних революцій.

Перша революція пов'язана з винаходом писемності, що привело до гігантського якісного й кількісного стрибка. З'явилася можливість передачі знань від покоління до покоління. Друга (середина XVI ст.) викликана винаходом книгодрукування, що радикально змінило суспільство, культуру, способи діяльності. Третя інформаційна революція (кінець XIX ст.) зумовлена винаходом електрики, завдяки якій з'явилися телеграф, телефон, радіо, здатні оперативно передавати інформацію в будь-якому обсязі. Четверта зі згаданих революцій (70-і рр. XX ст.) пов'язана з винаходом мікропроцесорної технології та появою персонального комп'ютера. На мікропроцесорах і інтегральних схемах створюються комп'ютери, комп'ютерні мережі, системи передачі даних (інформаційні комунікації).

Все це привело до виникнення нової – інформаційної індустрії, пов'язаної з удосконаленням технічних засобів і технологій виробництва нових знань, які, на думку Ж.-Ф.Ліотара, відіграватимуть основну роль у світовому суперництві за владу [див.: 267, с.20].

При цьому ключове значення надається технологічному забезпеченню. Застосування інформаційних технологій стає визначальною умовою перетворення всіх новітніх наукоємних видів діяльності, а інформація перетворюється у вирішальний чинник соціального розвитку. Вже вона в основному визначає рівень перспективних технічних, технологічних, соціальних, у тому числі освітніх рішень і досягнень. Масова комп'ютеризація, упровадження і розвиток інформаційних технологій

привели до ривка в економіці, науці, соціальному житті і освіті. Останнє вже набуло яскраво виражений інформаційний характер.

З іншого боку, що стосується розвитку освіти, на думку більшості вчених, можемо говорити про невідповідність та суперечність вимогам, які висуваються нинішнім етапом соціального розвитку, пов'язаним із переходом людства до інформаційного суспільства. Основні елементи освіти (мета, структура, зміст, методи навчання) перебувають у невідповідності з еволюціонуючими соціокультурними умовами. Через це освіта сьогодні переживає кризу, що має глобальний характер [див.: 350, с.18-31].

Доречно зауважити, що слово "криза" в різних мовах трактується приблизно однаково: з одного боку, як небезпека існуванню певного феномена, а з іншого – як можливість її уникнути. Зокрема, в китайській мові ієрогліф, за допомогою якого зображується "криза", поєднує в собі ознаки і небезпеки, і шансу її подолання; в англійській мові термін "криза" означає вирішальний момент, поворотний пункт у розвитку певного явища і т.д.

Саме так поставилися до нинішньої кризи в освіті уряди і народи більшості країн світу. З одного боку, в ній вони побачили загрозу існуванню не лише освіти, а й національної безпеки, а з іншого – криза була сприйнята як сигнал до негайних і рішучих дій, спрямованих на її розв'язання.

Суть її чітко була виражена ще 1967 р. в підсумковій доповіді Джеймса Перкінса на міжнародній конференції в США з питання світової кризи освіти. Вона була визначена як "нездатність освіти йти в ногу з розвитком суспільства", "невідповідність між сподіваннями окремих осіб і потребами суспільства, з одного боку, і можливостями системи освіти, з іншого [251, с.9-10, с.200-201]". Тобто ми бачимо, що причиною кризи освіти вважається вичерпання її креативного потенціалу, відновити який, на нашу думку, має в тому числі й виважена освітньо-інформаційна політика.

Не варто вважати, що криза освіти тотожна з абсолютним занепадом і регресом. Освіта не стає гіршою, ніж була до того. Понад те, певні зміни (розширення контингенту учнів, модернізація змісту ряду навчальних

дисциплін, упровадження сучасних технічних засобів навчання і т.д.) можна трактувати як очевидний поступ, окремий крок вперед, як спробу пристосувати систему освіти до потреб і запитів сьогодення, проте в цілому вона відстає від тих вимог, які висуваються перед нею переходом людства до інформаційного суспільства.

На думку російських учених, у другій половині ХХ століття можна виділити мінімум два критичні періоди в розвитку освіти, які були пов'язані зі змінами в економічній, соціальній і тісно пов'язаній з ними освітній сферах.

У 60-і роки стало цілком очевидно, що головні досягнення в економіці зводиться до змагання в галузі науки і техніки, яке у свою чергу зумовлюється підготовкою громадян у системі освіти. Саме ця обставина стала першопричиною освітніх реформ у країнах Заходу і Японії в 60-70-і роки.

Друга хвиля підвищеної уваги до проблем освіти виникла на початку 80-х років, у той час, коли прийшло виразне усвідомлення залежності майбутнього розвитку людства не лише від економічних успіхів, а й значно більшою мірою від рівня культури та інтелектуального розвитку людини [див.: 511, с.2-6]. Кажучи словами Еріха Фромма, розвиток буде визначатися не стільки тим, що людина має, скільки тим, чим вона є, що вона може зробити з тим, що має [див.: 544, с.10].

З огляду на заявлену нами проблематику, потрібно сказати, що криза освіти, як це не парадоксально звучить, також пов'язана з переходом людства до інформаційного суспільства. Справа у тім, що натомість об'яціної інформативної свободи, поки що формується суспільство із жорсткою мережевою несвободою. У такій ситуації сутність людини ще більше відчужується від її існування, ніж у попередній добі. А знання перетворюються на товар.

Інформаційні технології швидко розповсюджуються у світі і стають складовою інформаційної культури. За приклад мережевою несвободи може

правити факт залежності користувача від розробника. Така залежність автоматично перетворює користувача на потенційний об'єкт маніпулювання (технологія мережевого комп'ютера).

Говорячи про соціокультурний контекст освітньої, освітньо-інформаційної політики, важливо враховувати ці зміни і кризові явища, що носять глобальний характер і спричинені вище згаданими обставинами.

Передусім, потрібно брати до уваги процес загальної декультурації соціуму (масова культура і т.п.), про що ми вже згадували, порівнюючи цілі освіти США і України. При цьому поряд із деградацією справжньої культури розгортається процес технологічного ускладнення матеріальних носіїв псевдокультурних феноменів (наприклад, відеокліпи та ін.).

Крім того, одним з наслідків інформаційної революції є відчуження більшої частини населення від можливостей використання навіть перетворених форм інформаційної культури внаслідок монополізації інформації, освіти та духовного виробництва із боку засобів масової інформації та ідеологічних структур країн, що саме і створюють передумови для виникнення культурного та ідеологічного імперіалізму.

В той же час, завдяки експансії засобів масової інформації, доступ до них отримали самі різні соціальні групи, регіони, країни. А це означає, що для всієї цієї аудиторії не може бути однієї реальності, однієї правди, істини. Як зауважує італійський філософ, автор концепції "транспарентного (прозорого) суспільства" Дж.Ваттімо, створення можливості залучити до отримання інформації якомога більше людей є виявом свободи, з одного боку. А, з іншого - віра у реальність і пов'язані з нею методи переконання втрачають свою переконливість.

Нарешті, у сучасних умовах глобальною проблемою стає збереження соціокультурного простору особистості. Поступово зростає придушення людини як соціокультурного феномена в результаті декультурації соціуму та відчуження особистості від інформації. В результаті особистість, призначення якої творити, створювати нові культурні цінності,

перетворюється на функцію – спеціаліста і клієнта, підпорядкованих стандартам “суспільства споживання”, масовій культурі та корпоративній ідеології. Людина втрачає свій творчий потенціал навіть при наявності високого освітнього рівня. І в цьому важлива антропологічна суперечка сучасної цивілізації [див.: 471].

Дана проблема стала предметом вивчення у постмодерністській філософії. Зокрема, Ж.Бодрійяр вважає, що сучасний світ складається з моделей і симулякрів, які не володіють ніякими референтами, не засновані ні на якій “реальності”, крім власної, котра презентує собою світ самореференційних знаків. Симуляція, видаючи відсутність за присутність, одночасно змішує будь-яку відмінність реального і уявного. Картина гіперреальності презентована ним в праці “Фатальні стратегії”. Дійсно, все з чим ми сьогодні стикаємося – це продукт культури знаків, пов’язаної із стримким розвитком засобів масової комунікації. Отримуючи інформацію в будь-який час через інтернет, газети, телебачення, радіо, плеєр, сучасна людина не замислюється над тим, що знаки не відображають дійсність. Вони її симулюють. Філософи вважають, що за знаками криється якась реальність, можлива викривлена в результаті неправильного витлумачення знаків. Ф.Уебстер з цього приводу зазначає, що для “Бодрійяра “дійсність” починається і закінчується знаками на екрані телевізора [див.: 471]”.

Слідом за Дж. Ваттімо, Ж.Бодрійяр доходить висновку, що багатоманіття знаків парадоксальним чином підриває здатність знаків щонебудь означати. В результаті створюється штучний простір, у якому відбувається формування особистості. Втрачається відчуття реальності, здатність тверезо її осмислювати, створюються передумови маніпулювання особистістю. У філософській літературі суспільство, побудоване на симулякрах, називається симулятивним або суспільство “das Man”, в якому особистість повністю поглинута суспільством, розчинена в ньому, оскільки, як зазначає дослідник інформаційного суспільства Ф.Уебстер, “в добу

постсучасності зникає відмінність між реальним і нереальним, аутентичним і неаутентичним, між істинним і хибним [471, с. 340]”.

Тут ми підходимо до відповіді на дуже важливе питання з огляду на сутність освітньо-інформаційної політики: міра людського в ній. Свого часу грецький філософ Протагор так сформулював важливий антропологічний постулат: людина є мірою всіх речей. Інакше кажучи, маємо в нашому дослідженні з'ясувати, наскільки освітньо-інформаційна політика є втіленням антропного принципу, тобто допомагає людині розкрити свій творчий потенціал, забезпечує її самореалізацію і саморозвиток, розкриття її внутрішньої свободи.

Саме з таких позицій аналізуватимемо у наступних розділах державну освітньо-інформаційну політику. Потрібно зазначити, що останнім часом удосконаленню стратегії розвитку освіти, пов'язаної з її гуманізацією, надається особливого значення. На початку 90-х років вона стала важливим завданням державної політики у цій галузі [131, с. 350; 170, с.6].

Державна політика в галузі освіти визначається Верховною Радою України відповідно до Конституції України і здійснюється органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Саме в такому контексті формується сучасна освітньо-інформаційна політика України. Проаналізуємо законодавчу базу, на якій відбувається її становлення.

Таким чином, формування законів, що визначають межі функціонування освітньо-інформаційної політики, є її життєво важливим. Тут доречно виділити два аспекти: внутрішній і зовнішній.

Перший - характеризує правосвідомість суб'єктів освітньо-інформаційної політики, стан і розвиток її законодавчої бази. Не дивлячись на те, що інформаційна політика базується в першу чергу на принципі відвертості, освітньо-інформаційна політика має свою специфіку. Перш за все, це диктується сферою додатку освітньо-інформаційної політики освітньою сферою. Якщо в інформаційній політиці недопустима цензура, то

у освітньо-інформаційній політиці вона необхідна. Випадки, обставини і умови, а також, суб'єкти освітньо-інформаційної діяльності мають право використовувати цензуру повинні визначатися законодавчо. У такому разі освітньо-інформаційна політика підтримуватиметься переважною більшістю громадян і відповідатиме загально визнаним нормам демократії.

Зовнішній аспект торкається самих загальних норм освітньо-інформаційної діяльності держав, їх коаліцій на міжнародній арені. Прийнято вважати, що нормою є ті угоди, договори та інші правові акти міжнародного права, які на перше місце ставлять права людини і громадянина. Саме формування міжнародного, глобального правового простору освітньо-інформаційної політики виступає істотним її напрямом. Безумовно, це не означає, що сторони, які залучені до міжнародного освітньо-інформаційного простору, будуть обов'язково дотримуватися цих норм. Проте, враховуючи можливість використання сучасних інформаційних засобів, встановлюються міжнародні правила, які виводять у цивілізоване річище реалізацію держав освітньо-інформаційних інтересів.

Потрібно сказати, що свої переваги та суперечності має нормативно-правова база формування сучасного змісту освіти, інформатизації суспільства та освітньо-інформаційної політики. В першу чергу, це право на освіту в Україні, що закріплено та гарантується її Конституцією (ст.53). Однак, як зазначає В.О.Боняк, незважаючи на це, в освіті існують проблеми, які є перешкодою її модернізації з урахуванням сучасних глобалізаційних процесів, економічних можливостей, національних традицій. Тому їх закріплення у чинному законодавстві України ще не є показником їх реальності, створення належних умов та способів гарантування права на освіту [див.: 60].

Базуючись на Конституції України, законом забезпечується право на безкоштовну освіту в усіх державних навчальних закладах незалежно від статі, раси, національності, соціального і майнового стану, роду та характеру

занять, світоглядних переконань, належності до партій, ставлення до релігії, віросповідання, стану здоров'я, місця проживання та інших обставин.

Законом забезпечується право на безкоштовну освіту в усіх державних навчальних закладах незалежно від статі, раси, національності, соціального і майнового стану, роду та характеру занять, світоглядних переконань, належності до партій, ставлення до релігії, віросповідання, стану здоров'я, місця проживання та інших обставин.

Існує ціла низка законів та нормативних актів, що стосуються змісту, формування та управління освітою. Так в Законі “Про освіту”, Державній національній програмі “Освіта (Україна ХХІ століття)”, “Про загальну середню освіту”, “Про позашкільну освіту”, “Про професійно-технічну освіту”, постанови Кабінету Міністрів України і т.д. передбачається, що зміст освіти повинен базуватися на загальнолюдських цінностях та принципах науковості, полікультурності, світського характеру освіти, системності, інтегрованості, єдності навчання й виховання, на засадах гуманізму, демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги між націями і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави.

Основні вимоги до формування змісту освіти сформульовані в головних нормативних документах і наголошують переважно на знаннях, уміннях і навичках, які мають бути результатом успішного навчання. Такий підхід до основних засад змісту освіти, безумовно, є традиційним, але недостатнім у сучасних умовах, оскільки метою навчання нині вважається виховання бажання та вміння вчитися. Тому комплекс знань, умінь і навичок є підґрунтям для набуття необхідних життєвих компетентностей. Ми раніше вже говорили про дещо абстрактний характер мети освіти, визначений в провідних документах з освіти.

В Україні протягом останнього десятиріччя робляться спроби здійснити освітню реформу. Проте в офіційних документах, наприклад у “Законі про освіту”, в усіх його розділах (система освіти, учасники навчально-виховного процесу, фінансово-господарська діяльність,

матеріально-технічна база навчальних закладів, міжнародне співробітництво, міжнародні договори, відповідальність за порушення законодавства про освіту тощо), в “Законі про вищу освіту”, що містить розділи про структуру вищої освіти, документи про вищу освіту, стандарти вищої освіти, управління у галузі вищої освіти, вищі навчальні заклади, управління вищим навчальним закладом, організацію навчально-виховного процесу, учасників навчально-виховного процесу, підготовку наукових і науково-педагогічних працівників, науково і науково-технічну діяльність у вищих навчальних закладах, фінансово-економічні стосунки у системі вищої освіти, міжнародне співробітництво, відповідальність за порушення законодавства про вищу освіту і т.д., не міститься настанов, які б стосувалися впровадження та розвитку інформаційного складника освіти в державі [див.: 169; 172]. У даному випадку має місце невідповідність окремих положень законодавчих документів запитам суспільства. Адже інформатизація освітнього простору продиктована становленням інформаційного суспільства та інтеграційними тенденціями в освіті і виступає як одна з умов модернізації освіти в країні.

Це зайвий раз нагадує, що в Україні вкрай необхідна науково вивірена політика, до завдань якої входять не тільки вдосконалення системи освіти і освітянської діяльності, а й розв’язання освітньо-політичних проблем інформаційними способами і методами. Успішне створення й нарощування освітньо-інформаційного потенціалу, освітньо-інформаційних ресурсів, здатних забезпечувати освітню діяльність, можливе шляхом вироблення та реалізації науково обґрунтованої освітньо-інформаційної політики держави.

Очікування суспільства, що проголошені в стратегічному документі української освіти — Національній доктрині розвитку освіти, спрямовані на перехід освітньої системи на новий тип гуманістично-інноваційної освіти, її конкурентоспроможність у європейському та світовому освітніх просторах, формування покоління молоді, що буде захищеним та мобільним на ринку праці, здатним робити особистий духовно-світоглядний вибір, матиме

необхідні знання, навички та компетентності для інтеграції в суспільство на різних рівнях, буде здатним навчатися впродовж життя.

В розділі “Інформаційні технології в освіті” Національної доктрини розвитку освіти підкреслюється, що її пріоритетом є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які забезпечать подальше вдосконалення навчально-виховного процесу, доступність і ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві. Це досягається шляхом: забезпечення поступової інформатизації системи освіти, направленої на задоволення освітніх, інформаційних і комунікативних потреб учасників навчально-виховного процесу; упровадження дистанційного навчання з використанням в навчальному процесі інформаційно-телекомунікаційних технологій разом з традиційними засобами; розробки індивідуальних модульних навчальних програм (залежно від конкретних потреб), а також випуску електронних підручників; створення індустрії сучасних способів навчання, які відповідають світовому науково-технічному рівню. Саме реалізація Національної доктрини розвитку освіти забезпечить перехід до нового типу гуманістично-інноваційної освіти, що сприятиме суттєвому збільшенню інтелектуального, культурного, духовного морального потенціалу конкретних індивідів і суспільства в цілому.

Останні роки характеризуються не тільки процесом розширення ринку освітніх послуг але і суттєвою їх модернізацією. Відбувається еволюція системи освіти: від класичного університету до віртуального, від лекційного викладання матеріалу до комп'ютерних освітніх програм, від книжкової бібліотеки до комп'ютерної від багатотомних паперових енциклопедій до сучасних пошукових баз даних. Нові інформаційні та комунікаційні технології значно розширюють можливості вищої школи для втілення в практиці концепції безперервної освіти і мають нагоду в перспективі відчутно змінити організацію отримання вищої освіти в країні.

Державна політика у галузі вищої освіти ґрунтується на принципах, які сформульовані в “Законі про освіту”, “Законі про вищу освіту”, “Національній доктрині розвитку освіти” і т.д. та передбачають:

- доступність та конкурентність здобуття вищої освіти кожним громадянином України;
- незалежність здобуття вищої освіти від впливу політичних партій, громадських і релігійних організацій;
- інтеграцію системи вищої освіти України у світову систему вищої освіти при збереженні і розвитку досягнень та традицій української вищої школи;
- наступність процесу здобуття вищої освіти;
- державну підтримку підготовки фахівців для пріоритетних напрямів фундаментальних і прикладних наукових досліджень;
- гласність при формуванні структури та обсягів освітньої та професійної підготовки фахівців.

Уже в 2001 р. з метою визначення подальшої стратегії розвитку науки і техніки, забезпечення концентрації ресурсів на їх пріоритетних напрямках Верховною Радою України було прийнято Закон України “Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки України”.

Законом визначені такі пріоритетні напрями розвитку науки і техніки:

- фундаментальні дослідження з найважливіших проблем природничих, суспільних і гуманітарних наук;
- вивчення проблем демографічної політики, розвитку людського потенціалу та формування громадянського суспільства;
- збереження навколишнього середовища (довкілля) та сталий розвиток;
- новітні біотехнології; діагностика і методи лікування найпоширеніших захворювань;
- нові комп’ютерні засоби та технології інформатизації суспільства;
- новітні технології -та ресурсозберігаючі технології в енергетиці,

промисловості та агропромислового комплексу;

- нові речовини і матеріали [див.: 168].

Зважаючи на те, що Міносвіти на той час було перетворено в Міністерство освіти і науки, Кабмін доручив йому координацію науково-технічної діяльності з пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки.

Робота почалася з підготовки та узгодження положення про координаційну раду з пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, визначених Законом України “Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки [168]”, та персональний склад цих координаційних рад. Відповідні положення затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 19 грудня 2001 р. №1710.

Міністерство освіти і науки України як спеціально уповноважений орган управління освітою здійснює певні функції, щодо реалізації законів про освіту, а саме: аналізує стан освіти, прогнозує її розвиток відповідно до потреб особистості, суспільства і держави в цілому, розробляє нормативно-правову основу функціонування системи освіти, розробляє пропозиції щодо переліку спеціальностей, кваліфікації, вчених звань та наукових ступенів, забезпечує виконання ВНЗ, що перебувають в його управлінні державного замовлення та договорів на підготовку спеціалістів, науково-педагогічних кадрів, розробляє положення про навчально-виховні заклади освіти, здійснює експертизу проектів загальнодержавних, відомчих, інших рішень і програм у частині, що стосується освіти і науки, готує проекти законодавчих актів та урядових рішень.

Міністерство освіти і науки України має спрямовувати свою діяльність таким чином, щоб створити умови для однаково високого рівня якості викладання в усіх навчальних закладах шляхом запозичення і використання в навчальному процесі найновіших досягнень науки і техніки, які є визнані світовим співтовариством. Крім того, потрібно враховувати вітчизняні здобутки у галузі вищої освіти Міністерство освіти і науки України має спрямовувати свою діяльність таким чином, щоб створити умови для

однаково високого рівня якості викладання в усіх навчальних закладах шляхом запозичення і використання в навчальному процесі найновіших досягнень науки і техніки, які є визнані світовим співтовариством. Крім того, потрібно враховувати вітчизняні здобутки у галузі освіти.

Орієнтуючись на базові закони, Міністерством освіти та науки приймається ряд нормативних актів в сфері інноваційних підходів у розвитку освіти. Колегією Міністерства освіти і науки України та Президією Національної академії наук України була прийнято рішення № 14/1-13 / Постанова № 302 22 листопада 2006 р. “Про поглиблення інтеграції науки та освіти в сучасних умовах про співпрацю в результаті реалізації низки заходів, затверджених спільним рішенням Колегії МОН України та Президії НАН України (рішення № 5-13/постанова № 154 від 12.06.02)”, про подальший розвиток співпраці НАН України з освітянською галуззю.

Міністерство освіти і науки України вважає одним з головних напрямів своєї діяльності розробку концептуальних положень державної політики, спрямованої на забезпечення переходу економіки України на інноваційний шлях розвитку, розробку та реалізацію заходів щодо забезпечення зростання наукового та науково-технічного потенціалу України. Ця робота у масштабі країни передбачає цілеспрямований контроль у сфері науково-технічної діяльності; забезпечення координації науково-технічної діяльності міністерств і відомств у рамках державних науково-технічних програм, науково-технічних частин інших державних програм; участь в організації та проведенні науково-технічного аналізу згаданих програм, та узагальненні його результатів; участь у підготовці пропозицій щодо визначення пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки в Україні, у розробленні та реалізації державного бюджету України, формуванні державного замовлення на проведення найважливіших наукових досліджень з пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки України тощо.

Право на здобуття вищої освіти визнається і гарантується не тільки внутрішнім законодавством нашої країни, а й міжнародними документами.

Так, стаття 28 Конвенції про права дитини, ратифікована постановою Верховної ради України від 27 лютого 1991 року зазначає, що держави-учасниці визнають права дитини на освіту, і з метою поступового досягнення здійснення цього права на підставі рівних можливостей бони забезпечують доступність вищої освіти для всіх на підставі здібностей кожного за допомогою всіх необхідних засобів. Крім того, держави-учасниці заохочують і розвивають міжнародне співробітництво з питань, які стосуються освіти, зокрема з метою сприяння ліквідації невігластва і неписьменності в усьому світі та полегшення доступу до науково-технічних знань і сучасних методів навчання [487].

Важливу роль у формуванні та реалізації державної політики стосовно вищої освіти відіграють міжнародні документи: комюніке щодо Болонського процесу, до якого Україна приєдналася у 2005 р., конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні (Лісабон, 1997 р.), рішення про входження України до Європейського реєстру якості (2008 р.) тощо.

З 90-тих років здійснюється державна координація робіт з досліджень, розробок і використання інформаційних технологій в освіті.

Зокрема в “Національній доктрині розвитку освіти” зазначено, що пріоритетом розвитку освіти є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які забезпечують: дальше удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві [316].

Це досягається шляхом:

- забезпечення поступової інформатизації системи освіти, спрямованої на задоволення освітніх інформаційних і комунікаційних потреб учасників навчально-виховного процесу;
- запровадження дистанційного навчання із застосуванням у навчальному процесі та бібліотечній справі інформаційно-комунікаційних

технологій поряд з традиційними засобами;

- розроблення індивідуальних модульних навчальних програм різних рівнів складності залежно від конкретних потреб, а також випуску електронних підручників;

- створення індустрії сучасних засобів навчання, що відповідають світовому науково-технічному рівню і є важливою передумовою реалізації ефективних стратегій досягнення цілей освіти.

Держава підтримує процес інформатизації освіти, застосування інформаційно-комунікаційних технологій у системі освіти; сприяє забезпеченню навчальних закладів комп'ютерами, сучасними засобами навчання, створенню глобальних інформаційно-освітніх мереж; забезпечує розвиток усеохоплюючої системи моніторингу якості освіти всіх рівнів [315].

З метою підвищення рівня інформатизації в сфері освіти і науки в Україні, також прийнято низку законів та рішень органів державної влади. Міністерство освіти і науки розробило Концепцію і Програму інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів.

У “Положенні про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах”, що затверджений наказом Міністерства освіти України зазначається, що навчальний процес організується з урахуванням можливостей сучасних інформаційних технологій навчання та орієнтується на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до постійного оновлення наукових знань, професійної мобільності та швидкої адаптації до змін і розвитку в соціально-культурній сфері, в галузях техніки, технологій, системах управління та організації праці в умовах ринкової економіки.

У багатьох університетах запроваджено власні навчально-інформаційні комп'ютерні мережі, створено сучасні комп'ютерні класи як у навчальних аудиторіях, так і в гуртожитках, запроваджуються дистанційні технології навчання, здійснюється повна комп'ютеризація бібліотек, використовуються системи комп'ютерного управління університетами.

Але є й інші приклади. Зокрема, як зазначається в матеріалах “Забезпечення якості вищої освіти - важлива умова інноваційного розвитку держави і суспільства”, при середній забезпеченості університетів системи міністерства комп’ютерними робочими місцями в розрахунку на 100 студентів — по 10,44, для 11 університетів цей показник становить від 2,2 до 4,65. Серед них і чотири педуніверситети (Слов’янський, Чернігівський, Переяслав-Хмельницький, Полтавський), три класичних університети (Харків, Миколаїв, Херсон), Київський та Харківський університети декоративно-прикладного мистецтва, Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого (3,32) та Одеська національна юридична академія (3,75) [323].

Водночас важливим здобутком є розв’язання проблеми програмного забезпечення навчальних закладів за допомогою домовленості з компанією “Microsoft” стосовно того, що вона не згортатиме своєї освітньої програми в Україні та реалізовуватиме програмні продукти.

Одне з головних завдань освіти в умовах розвитку інформаційного суспільства — навчити учнів та студентів використовувати сучасні інформаційні та комунікаційні технології. У зв’язку з цим виникає нагальна потреба прискореної підготовки викладачів та фахівців в галузі ІКТ, оснащення закладів освіти сучасною комп’ютерною технікою, педагогічними програмними засобами, електронними підручниками тощо. Від вирішення цього завдання визначальною мірою буде залежати розвиток країни.

Як зазначено в звіті “Забезпечення якості вищої освіти - важлива умова інноваційного розвитку держави і суспільства” (2009 р.), на сьогоднішній день, на жаль, оснащення загальноосвітніх навчальних закладів комп’ютерною технікою в середньому по Україні становить лише 43 відсотки, а рівень комп’ютерної грамотності вчителів ще нижчий — лише 22 відсотки. Підключення загальноосвітніх навчальних закладів до Інтернету в цілому по Україні становить близько 15%. Міських шкіл, які підключені до усієї мережі, — близько 19 відсотків, сільських — 10 відсотків.

Україна, посідає одне з останніх місць у світі за кількістю комп'ютерів на 100 учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Маємо 1,3 комп'ютера на 100 учнів. Для порівняння: Японія — 82, США — 76, Німеччина — 52, Франція - 38, Польща— 14,6, Росія — 10,4 [323].

За даними організації “Світовий економічний форум”, (2007 р.) за індексом готовності інформаційної інфраструктури серед 104 країн світу Україна сьогодні посідає 82-ге місце, поряд із Замбією та Танзанією [323].

Немає потреби наголошувати, як необхідно суттєво поліпшити ці показники. Тому вкрай важливим і своєчасним стало прийняття урядом Державних цільових програм. Серед них: державні програми ”Вчитель” (2002 р.), “Розвиток вищої освіти на 2005-2007 роки” (2004 р.), “Інформаційні та комунікаційні технології в освіті та науці” на 2006-2010 роки (2005 р.), яку було розроблено Міністерством освіти і науки України на виконання Указу Президента України “Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні”, державна цільова науково-технічна та соціальна програма “Наука в ніверситетах” на 2008-2012 рр. (2007 р.).

У формуванні заходів Програми “Інформаційні та комунікаційні технології в освіті та науці” на 2006-2010 роки (2005 р.)” взяли активну участь провідні учені НТУУ “КПІ”, Національної академії наук України, фахівці зацікавлених міністерств, відомств та вищих навчальних закладів. Програма була схвалена Громадською колегією Міністерства освіти і науки України.

Основним завданням цієї мережі є здійснення високодинамічного пошуку та розповсюдження інформації науково-освітнього характеру — організація доступу до світових електронних бібліотек, проведення відеолекцій та відеоконференцій, забезпечення навчального процесу дистанційної освіти та надання можливості для пілотної апробації нових телекомунікаційних технологій і підготовки кадрів для впровадження цих технологій у виробництво і бізнес.

Значним фактором виведення нашої освіти на якісно новий рівень і поліпшення підготовки висококваліфікованих спеціалістів є не тільки комп'ютеризація навчального процесу, а й упровадження інтернет-технологій, створення корпоративних мереж та віртуальних лабораторій, які дозволяють у реальному часі групі студентів, учнів виконувати експериментальні дослідження в процесі аудиторних занять.

Важливу роль у освітньому процесі як учнів так і студентів відіграють бібліотеки, які в свою чергу потребують всебічної комп'ютеризації, переходу на електронні носії інформації, створення власних баз даних і розвинутих пошукових систем.

Виконання даних Програм дасть змогу протягом 5 років оснастити комп'ютерною технікою, програмними продуктами понад 13 тис. навчальних закладів, зокрема 1,6 тис. позашкільних, 10,5 тис. загальноосвітніх, 920 професійнотехнічних закладів та 76 інститутів післядипломної освіти, створити 50 програмних засобів, 40 відеофрагментів, 10 енциклопедій навчального призначення, технологічні стандарти для вчителів та студентів [323].

Результатом реалізації Програми стануть підвищення якості, доступності та конкурентноспроможності національної освіти і науки на світовому ринку праці й освітніх послуг; створення нових методів та надання нових можливостей для наукового пошуку та технологічного розвитку; підвищення ефективності наукових досліджень, створення умови для ефективного міжнародного наукового співробітництва; забезпечення доступу громадян до науково-освітніх ресурсів і створення умов для безперервного навчання протягом усього життя.

Ще одним кроком у впровадженні інформаційно-комунікаційних технологій є рішення колегії Міністерства освіти і науки України "Про результати проведення експерименту за програмою Intel® Навчання для майбутнього щодо навчання вчителів ефективному використанню інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі

проведено відповідну роботу щодо впровадження інформаційно-комунікаційних та інноваційних педагогічних технологій у навчально-виховний процес”. З цією метою на базі програми “Intel® Навчання для майбутнього” було адаптовано та надруковано програму курсу “Використання ІКТ у навчальному процесі”, програми з питань застосування у навчальному процесі проектної методики, організації самостійної дослідницької роботи учнів, критеріального підходу до оцінювання навчальних досягнень учнів за допомогою інформаційно-комунікаційних досліджень. Її реалізація сприяє всебічному розвитку особистості як вчителя так і учня, якісній організації навчально-виховного процесу, рівного доступу до якісної освіти всіх, хто навчається. Все це знайшло своє відображення в розпорядженні Міністерства освіти і науки України № 106-р від 13.06.2006 р. Про організацію роботи МОН України в рамках Всеукраїнського конкурсу інноваційних технологій та постанову Кабінету Міністрів України постановою від 2006 р. “Про затвердження Порядку державної реєстрації технологічних парків” та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 17 грудня 1999 р. №2311

Таким чином, модернізація української освіти потребує удосконалення відповідних нормативно-правових актів, які законодавчо забезпечили б поліпшення процесу впровадження новітніх інформаційних комунікаційних технологій у практику, та поширення практики впровадження комп’ютеризованого навчання, ставши реальним поштовхом до прискореного розвитку електронної освіти та нових інформаційних засобів навчання.

Одним із таких Законів є прийняття Закону України “Про інноваційну діяльність” (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2002, № 36, ст.266), в якому головною метою державної інноваційної політики проголошується створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго-

та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції.

Згідно з цим законом, основними принципами державної інноваційної політики є:

- орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки України;
- визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку;
- формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності;
- створення умов для збереження, розвитку і використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу;
- забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності;
- ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності, підтримка підприємництва у науково-виробничій сфері;
- здійснення заходів на підтримку міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захисту вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та її просування на зовнішній ринок;
- фінансова підтримка, здійснення сприятливої кредитної, податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності;
- сприяння розвитку інноваційної інфраструктури;
- інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності;
- підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності.

Адже нові інформаційні засоби є більш ефективними в отриманні та сприйнятті нового знання, зручнішими у користуванні, простішими у спілкуванні, тому зрозуміло, що їхня роль стає все дієвішою. Великий крок у цьому плані зроблено підписанням Протоколу №1 до Меморандуму про взаєморозуміння між Міністерством освіти і науки України та Корпорацією Майкрософт від 28 жовтня 2003 р.

Також на сьогоднішній день проблематичним є створення системи Державної реєстрації національних інформаційних ресурсів, як це запропоновано в проекті Закону України “Про національні інформаційні ресурси”. Особливого розгляду потребують проблеми державної реєстрації та формування баз і банків даних інформаційних ресурсів, які містять державну таємницю та іншу інформацію з обмеженим доступом як на державному, так і на регіональному та місцевому рівнях.

Досліджуючи проблематику доступу до публічної інформації, а саме проблему правового регулювання, виокремимо такі її основні аспекти.

1. Право на доступ до інформації є конституційним правом людини, передбачене і гарантоване статтею 34 Конституцією України, яка, в свою чергу, ґрунтується на положеннях Європейської конвенції про захист прав та основних свобод людини (стаття 10), Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (статті 18, 19) тощо. Для забезпечення доступу до інформації у Рекомендаціях Парламентської Асамблеї Ради Європи Раді Міністрів (81)19, схвалених у 1987 році, були визначені основні принципи щодо доступу до інформації, яка знаходиться у розпорядженні органів державної влади [561].

2. Основна суть права на доступ до інформації полягає у можливості кожного вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб і на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

3. Дане право повинне гарантуватися державою, що включає в себе зокрема визначення на законодавчому рівні інформацію, доступ до якої обмежується, і мету обмеження. При цьому перелік відомостей, доступ до

яких обмежено, має бути вичерпно визначений і оприлюднений. Відкритою повинна бути інформація про повноваження, структуру, організацію діяльності органів державної влади та адміністративні послуги, які вони надають, їхнє майно, матеріально-технічне забезпечення, фінансування, чисельність працівників, розмір оплати їхньої праці, особливості їхнього соціально-побутового та медичного забезпечення. В даному випадку необхідно також дотримуватися двох принципів. Перший – принцип максимального оприлюднення: вся інформація, яка знаходиться у володінні державних органів влади, підлягає оприлюдненню; кількість винятків повинна бути обмежена. Другий принцип характеризує вимоги щодо обмежень:

- а) винятки повинні бути зрозумілими,
- б) описуватися вузько,
- в) підлягати контролю на предмет наявності “шкоди” і впливу на “суспільні інтереси”.

4. Дане право повинно забезпечуватися, в першу чергу, наявністю відповідних правових та інших механізмів його забезпечення.

Також до компетенції Міністерства освіти і науки віднесено важливу частину діяльності щодо забезпечення реалізації державної інформаційної політики, пов’язаної з державним управлінням інформаційними ресурсами (відкрита наукова, науково-технічна інформація, об’єкти інтелектуальної власності). Однак повноваження і цього Міністерства не поширюються за визначені межі його дії.

Державний комітет зв’язку та інформатизації України відповідно до положення про цей комітет, затвердженого Указом Президента України від 3 червня 2000 року, забезпечує проведення державної політики у галузі зв’язку, розподілу та використання радіочастотного ресурсу та у сфері інформатизації, формує Національну програму інформатизації та забезпечує її виконання.

У сучасних умовах від розвитку галузі зв'язку і телекомунікацій значною мірою залежатиме досягнення головної мети державної інформаційної політики щодо національних інформаційних ресурсів, пов'язаної зі створенням необхідних умов і механізмів формування, розвитку, поширення й ефективного використання інформаційних ресурсів у всіх галузях діяльності, задоволення зростаючих інформаційних потреб особи, суспільства держави. Водночас розвиток галузі зв'язку та телекомунікацій, виконання як Національної програми інформатизації, так і регіональних та місцевих програм і проектів інформатизації здійснюється без урахування необхідності створення загальнодержавної, регіональних і місцевих систем формування електронних баз і банків інформаційних ресурсів, об'єднаних у єдину систему Державної бази метаданих. Державний реєстр інформаційних ресурсів є важливим інструментом державного управління їх формуванням, а повнота метаданих і технологічні механізми поширення забезпечують доступність і задоволення інформаційних потреб громадян, суспільних організацій і державних органів у відкритих інформаційних ресурсах.

Створення системи Державної реєстрації національних інформаційних ресурсів запропоновано в проекті Закону України "Про національні інформаційні ресурси".

У нашій державі офіційно, на рівні законодавчих та інших нормативно-правових актів стосовно інформаційної сфери, функції державних органів розподілені таким чином. Служба безпеки України в сфері забезпечення охорони державної таємниці прогнозує розвиток небезпек, розробляє і здійснює заходи щодо їх упередження, усунення або послаблення їхньої дії. Департамент спеціальних телекомунікаційних систем і захисту інформації Служби безпеки України забезпечує формування, супроводження моделей загроз безпеці інформації в мережах передавання даних та пов'язаних з технічним та криптографічним захистом. Державний комітет телебачення і радіомовлення забезпечує захист інформаційного

простору України. Однак у зв'язку з певними організаційними, кадровими, технічними та іншими ресурсними можливостями цей державний орган виконує вказану функцію лише в окремих напрямках.

Програма діяльності Кабінету Міністрів України “Реформи заради добробуту”, затверджена Верховною Радою України, також не приділяє пріоритетної уваги удосконаленню системи державного управління й захисту інформаційних ресурсів України. У цьому важливому державному документі положення про захист інформаційної сфери зведено до вдосконалення системи фінансування державного телебачення, а основні напрями діяльності уряду щодо розвитку національного сегмента - Інтернету — до розробки Концепції пріоритетного розвитку Інтернету в Україні.

Водночас необхідно акцентувати увагу й на основних проблемах, які пов'язані з доступом громадян до інформації, і відповідно стоять на перешкоді забезпечення прозорості діяльності публічної адміністрації. До них відносяться наступні:

- наявність та широке неправомірне застосування грифів обмеження доступу до інформації;
- хаотичний розвиток інформаційного законодавства, який полягає в існуванні великої кількості нормативно-правових актів про інформацію різних рівнів, що суперечать одне одному;
- невпорядкованість термінології інформаційного законодавства, що нерідко приводить до різного застосування правових норм на практиці;
- неналежне виконання вимоги органами влади оприлюднювати інформацію про свою діяльність;
- відсутність реальних механізмів забезпечення відповідальності за порушення інформаційного законодавства.

Ці проблеми значно ускладнюють участь громадян у інформаційному житті держави.

Таким чином, існує цілком достатньо підстав для суттєвого оновлення законодавства України про інформацію. Виникає потреба в розробці

концепції розвитку інформаційного законодавства, як окремої галузі, що об'єднує у собі окремі правові інститути. Так, розвиток інформаційного законодавства повин відбуватися шляхом вирішення двох послідовних завдань:

- прийняття базового закону “Про інформацію” у новій редакції та спеціальних законів у галузі інформаційного права;
- систематизація інформаційного законодавства шляхом кодифікації, тобто прийняття Інформаційного кодексу, який об'єднав би окремі правові інститути галузі.

Вирішивши проблему неефективного законодавства, передбачивши механізми його реалізації, можна буде забезпечити реальне здійснення передбаченого Конституцією України права людини на доступ до інформації, що є необхідною умовою забезпечення прозорості діяльності публічної адміністрації, оскільки для України настав час, коли цим питанням буде надано комплексного та дієвого характеру та відповідного фінансування.

Адже Державний бюджет України передбачає фінансування розвитку інформаційної сфери лише за окремими статтями витрат (державне телебачення і радіомовлення, інформатизація, частково забезпечення інформаційної безпеки). Сфера формування інформаційних ресурсів та забезпечення інформаційних потреб громадян, суспільства і держави на безприбутковій основі та на доходи від комерційного використання державних інформаційних ресурсів, а також у повному обсязі сфера забезпечення інформаційної безпеки залишаються поза увагою розробників проекту Державного бюджету України і законодавців.

Аналогічно до Державного бюджету України формуються і статті витрат на розвиток інформаційної сфери у регіональних і місцевих бюджетах.

Отже, при перегляді та удосконаленні нормативно-правової бази можна вести мову про статус проекту “Національна стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні” як конструктивного, консолідуючого

документу, в якому визначено шлях України до інформаційного суспільства. Це документ, який повинен стати концептуальною основою для розробки відповідного “Плану дій” зі статусом державної програми, що забезпечуватиме його практичну реалізацію.

У міжнародному контексті ефективна імплементація Стратегії покликана забезпечити виконання Цілей Розвитку Тисячоліття ООН (1990-2015 рр.) та прийнятих на першому етапі Всесвітнього саміту з питань Інформаційного Суспільства документів – “Декларації принципів” та “Плану Дій”.

Таким чином, однією з основних перешкод на шляху побудови інформаційного суспільства в Україні є неузгодженість норм національного законодавства, а також численні розбіжності з нормами міжнародного права. Тому вдосконалення нормативно-правової бази існування інформаційного суспільства в Україні вкрай необхідне. Воно дозволить урегулювати нормативні аспекти впровадження та використання інформаційних комунікаційних теорій, продукування та поширення електронної інформації, створення та використання національних інформаційних ресурсів, розвитку телекомунікацій, створення системи стандартизації у сфері інформаційних комунікаційних теорій, забезпечення інформаційної безпеки тощо.

Концепція державної освітньо-інформаційної політики України має бути документально оформленою у вигляді нормативного правового акту. При цьому вона не повинна стати “мертвою буквою закону”, а мати змогу постійно розвиватися, відображаючи необхідну зміну пріоритетної мети і завдань освітньо-інформаційної політики мірою розвитку суспільства.

Що ж до освітньо-інформаційної політики в Україні важливо мати на увазі, що українське інформаційне законодавство перебуває на початковій стадії формування, тому в центрі уваги державної влади, політичних об'єднань і наукового співтовариства має бути розробка концептуальних основ інформаційної політики і формування освітньо-інформаційно законодавства України з урахуванням особливостей сучасного етапу

розвитку державності, суспільства і освіти, а головне – узгоджуватися з сучасним антропологічним імперативом.

Перераховані закони, нормативні акти щодо вдосконалення освітньої політики свідчать про увагу, яка приділяється в них розвитку особистості засобами освіти. Однак тільки при використанні, реалізації правових норм ми можемо говорити про їх практичне значення та ефективність.

Реформування української системи освіти потребує збільшення бюджетних асигнувань на її розвиток, особливо, що стосується пріоритетних програм, щодо яких в суспільстві існує нагальна потреба. Однак політичні ігри, до яких протягом останнього десятиріччя залучилась політична еліта, “відволікають” її від вирішення проблем освіти. Під загрозу опинилося майбутнє України, її інтелектуальний, творчий, культурний потенціал. В українському суспільстві складається ситуація, коли освіта поступово втрачає роль одного із продуктивніших факторів його розвитку.

Наукове дослідження феномена та потенційних можливостей освітньо-інформаційної політики в розв’язанні зазначеної проблеми все ще залишається відкритим, оскільки навіть у трактуванні сутності глобальної освіти ще немає взаєморозуміння між ученими [див.: 250, с.140-144]. Проблема вдосконалення освіти – стара як світ, але все ще актуальна. Понад те, сьогодні актуальність цієї проблеми набула загальноцивілізаційного масштабу та життєво важливого значення для світу в цілому і, звісно, для України, про що ми вже зазначали. Однією з основних умов успішного розв’язання цього завдання є з’ясування методологічних засад і принципів, які можуть гарантувати успішну модернізацію теорії та практики освіти.

Становлення освітньо-інформаційної політики потрібно розглядати і в контексті освітніх інтеграційних процесів. У 2005 році Україна приєдналась до Болонського процесу, мета якого створення єдиного освітнього простору у сфері вищої освіти консолідація зусиль наукової та освітянської громадськості й урядів країн Європи для істотного підвищення конкурентоспроможності європейської системи науки і вищої освіти;

створення системи інструментів для підвищення мобільності людського капіталу на європейському ринку праці.

Основні пріоритети Болонського процесу, а це:

- запровадження трициклової системи ступенів,
- забезпечення якості,
- визнання ступенів та періодів навчання, - зумовлюють позитивні зрушення у вітчизняній вищій школі в руслі євроінтеграції, що є пріоритетом державної політики взагалі.

Водночас складність ситуації полягає в тому, що по кожному з трьох основних пріоритетів у вищій школі є далекі від розв'язання системні проблеми [250, с. 221].

Маємо вже певний досвід на цьому шляху. Але він поки що слабо відображається у філософській та педагогічній літературі. І тут не можна не погодитися з висновком В.Андрущенко про те, що публікації щодо Болонського процесу почали дублюватися [11].

Так, наприклад, в часопису “Освіта і управління” за 2005, (Т.8, Число 3) міститься півдесятка статей, присвячених цій проблемі, і майже більшість з них переказує основні цілі цього процесу. “Магістраль філософського прогнозу розвитку освіти ХХІ століття сьогодні вийшла за межі Болонського процесу [11, с.7]”. Тому дослідження повинні спрямовуватися на з'ясування особливостей входження України в освітній простір, виявлення протиріч та наслідків даного процесу, аналіз наявного досвіду. Доволі нечіткими виявляються і позиції Міністерства освіти і науки України з даної проблеми. Заяви про скорочення вищих навчальних закладів, які подеколи з'являються в пресі, зовсім не відображають суті Болонського процесу, а, навпаки, розкривають кризу у вітчизняній системі освіти.

Однак темпи інтеграції української системи у європейський освітній простір не можна вважати задовільними. Значною мірою на рівні декларацій перебуває процес демократизації освіти. Потрібно вивчати досвід інших

країн з організації навчального процесу, зокрема досвід європейських університетів, в яких автономія і самоуправління вже давно є традицією.

Існують думки, що нам Болонський процес не потрібний, начебто він руйнує українську систему освіти. Без відповідних змін у змісті навчання, організації навчального процесу та ін. Болонський процес як освітня перспектива матиме негативне наслідки у вигляді подальшого відчуження знання, зниження його якості та ін. І справа не в Болонському процесу, а в доглибній кризи вітчизняної системи освіти. Спроба шукати винних поза її межами не має перспектив. З цього приводу І.Предборська зазначає: “Небезпека посилюється поширенням формального підходу до впровадження Болонського процесу, що є наслідком нашої надмірно забюрократизованої системи освіти. У такому контексті будь-яка за своєю суттю справа набуває кампанії по типу “виконати і перевиконати”. Це виявляється у спробі редукувати зміст цього процесу до його форми, презентувати Болонський процес лише як перехід на кредитно-модульну систему. На жаль, за дужками залишаються досить важливі, на нашу думку, для модернізації української системи освіти питання, серед яких: підвищення престижу знання; повага гідності суб’єктів освітнього процесу; рівномірне поєднання обов’язкових та вибіркових курсів; повага до інтелектуальної власності (наприклад, відверте засудження плагіату аж до юридичних санкцій); демократизм; можливість індивідуальної роботи із студентами (шляхом зменшення кількості студентів на одного викладача); методичне та інформаційне забезпечення; гнучкість навчального плану; диференціювання матеріальної винагороди викладача в залежності від його реальних здобутків; створення умов для наукової роботи та ін. [378, с.288-289].

Вихід із кризи національної системи освіти більшість науковців пов’язують з утвердженням в освітньо-інформаційній політиці нової раціональності, тобто свідомого проектування нових соціальних технологій, культурних цінностей і норм, які передбачають деполітизацію та

деідеологізацію соціальних інститутів, витіснення ірраціонального на периферію масової свідомості та практики соціального управління.

Разом із тим, повернення сфери освіти у рідше “нормального розвитку” передбачає проведення жорсткої державної політики у цій сфері, створення нових механізмів соціального регулювання та контролю. Проблема полягає не у часткових удосконаленнях, не в поверненні до колишніх моделей і навіть не у запозиченні кращого досвіду, а в зміні типу соціально-економічного і духовного розвитку. Індустріальну цивілізацію має замінити меритократичне “суспільство знань”, яке ґрунтується на найдосконаліших культурних нормах і цінностях, а розвиток особистості в ньому набуває пріоритетного значення. Цей тип соціуму саме й визначають як “інформаційне суспільство”.

У нашій країні особлива складність ситуації в системі освіти зумовлена тим, що її криза має двояку природу. По-перше, вона є одним із проявів глобальної кризи освіти. По-друге, вона виникла в обстановці та під могутньою дією тотальної кризи суспільства і держави. Освіта сьогодні є, безперечно, могутнім чинником науково-технічного, соціально-економічного та культурного поступу, чим і визначається її поліфункціональність, а також особливо помітний вплив на весь соціальний організм.

Отже, як зазначає А.В.Горбань можна наголошувати на невіддільності освіти від оновлення всіх сторін суспільного життя, тому модернізація цієї важливої сфери культури має стати одним із найважливіших пріоритетів державної політики як чинник оптимізації соціальних відносин [див.: 121].

В свою чергу подолання кризи освіти вимагає кардинальних перетворень у самому суспільстві. Саме тому генеральна лінія переходу до нового суспільства визначена “Національною стратегією розвитку інформаційного суспільства в Україні” засвідчує, що інформатизація суспільства відіграє чи не найбільш істотну роль, оскільки вона лежить в основі нової цивілізаційної парадигми [див.: 121, с.117].

Звичайно, система освіти змінюється відповідно до внутрішньої логіки свого розвитку, але зміни ці незрівнянні за темпами, масштабами, формами і значущістю з інноваціями, які привносяться суспільством ззовні. Інакше кажучи, “соціальна гіподинамія” системи освіти зазнає дедалі більшого перетворюючого впливу суспільних структур.

Ці зовнішні впливи активізують у цілому неповоротку систему освіти, роблячи її більш рухомою, проте притаманний їй динамічний консерватизм одночасно посилює її здатність чинити опір інноваціям. Суть цього явища полягає в тому, що в результаті зовнішньої дії система освіти, безумовно, перебудовується, змінюючи свої форми, але суть її часто залишається незмінною. Інкорпуються ті нововведення, що не суперечать існуючій парадигмі.

Сила зовнішнього впливу на систему освіти сьогодні помітно зростає. Не завжди, звичайно, таке втручання виправдане, тому що за певних обставин система освіти може втратити внутрішньо притаманний їй потенціал саморозвитку, що є вагомим доказом міри відповідальності суспільства за будь-які політичні й управлінські рішення щодо розвитку освіти. Про це пише директор Міжнародного інституту планування освіти Ж.Аллах: “Кожне рішення, що стосується освіти, – відповідальний політичний крок, який спрямований на зняття напруженості між інтересами і метою, що необхідно для визначення загальної політики і розв’язання суперечності між конфліктуєчими сторонами. На політичному рівні ці суперечності існують у всіх країнах. Рідко хто сумнівається, що компроміси і розв’язання суперечностей – частина діяльності уряду. Але, якщо йдеться про освіту, то суперечності, закладені в політичних рішеннях, не визнаються. Офіційні заяви з освітньої політики рідко торкаються конфліктів щодо мети освіти. При переході від того, що зазвичай вважається політикою до більш вузької сфери освіти значення слів майстерно змінюються й окремі суперечності затушовуються, щоб впливти в іншому вигляді. Може здатися, що в більшості країн існує домовленість: конфлікти і жорстокі реалії світу

політиками повинні бути відфільтровані, перш ніж вони досягнуть освіти. Оскільки проблеми освіти зачіпають все суспільство, суперечності “йдуть під воду” стають такими, які важко виявляються і важко розв’язуються”.

Отже, освіта виходить в центр осмислення і перспектив українського суспільства, оскільки саме вона покликана забезпечити необхідну умову оновлення соціально-економічного устрою і всіх аспектів життєдіяльності в Україні.

1.3. Вплив освітньо-інформаційної політики на модернізацію освіти

Сучасні суспільні виклики зумовлюють необхідність модернізації освіти, під якою слід розуміти комплекс методолого-педагогічних та організаційно-технічних заходів, спрямованих на вдосконалення української системи освіти відповідно до суспільних запитів та аксіологічних пріоритетів. При чому у визначенні поняття “модернізація освіти” ми виходимо з позиції М.Михальченка, який вважає, що “трансформація, зміна, розвиток можуть бути орієнтовані на зміну реалій куди завгодно: уперед, назад, убік, по колу і т.п. Модернізація ж, - вважає філософ, - орієнтує суспільство і його структури, сфери на вдосконалення, просування вперед, на розробку й реалізацію нових цілей, задач, пріоритетів, стратегій [479]”.

Поняття модернізації почало широко використовуватися в ХХ столітті і особливо її другій половині. В загальному розумінні поняття модернізації належало до числа найпопулярніших способів категоризації процесів, що відбуваються в суспільстві, в економіці, культурі і освіті в тому числі.

Деякі суспільствознавці розглядають модернізаційний процес як якийсь “міст” від традиційних суспільств до сучасних, з “відсталості” в “сучасність”, хоча такий розгляд вельми умовно. С. Хантінгтон показує дев'ять головних характеристик модернізації на основі аналізу різних точок зору на модернізаційні процеси:

Модернізація - революційний процес і припускає кардинальний характер соціальних змін, радикальну зміну всіх інститутів, систем, структур суспільства.

Модернізація - комплексний процес і не зводиться до домінуючого аспекту, стороні суспільного життя, вона охоплює все суспільство.

Модернізація - системний процес, оскільки зміни однієї системної одиниці (чинник, фрагмент, елемент системи) веде до ланцюгової реакції в зміні інших елементів системи, що веде до цілісного системного перевороту.

Модернізація - глобальний процес. Виступивши спочатку як європейське явище, вона набула глобального розмаху. Всі країни йдуть по дорозі від традиційного до сучасного суспільства.

Модернізація - протяжний в часі процес. Хоча вона революційна по масштабах змін, хоча темпи цих змін зростають, але все одно вона не може здійснитися дуже швидко. Зміниться декілька поколінь, щоб модернізація відбулася в справах і думках.

Модернізація - східчати процес. Всі суспільства модернізуючись, проходять одні і ті ж стадії, хоча і специфічно. Питання лише в тому, коли почалася модернізація і як проходить.

Модернізація - гомогенізуючий процес. Різні традиційні суспільства, модернізуючись, стають схожими в своїх основних структурах і функціях.

Модернізація - незворотний процес. Процес модернізації може відбуватися з відхиленнями, затримками, навіть з часовими поверненнями назад. Але, коли він розпочався, він завершується успіхом.

Модернізація - прогресивний процес. Шлях модернізації складний, деколи болісний, несе багато страждань. Але в результаті все окупається більш високим культурним і матеріальним благополуччям людини.

Відомо, що мета модернізації освіти - в реалізації трьох основних принципів: доступності освіти, високої якості освітніх послуг, ефективності діяльності всієї освіти.

Нова освітня парадигма повинна забезпечити рух від репродуктивно-інформаційних і предметно-диференційованих до інтегрованих знань, які саме й покликані забезпечити переорієнтацію інформаційно-освітньої політики з культивуванням пасивного споглядання на культуротворчу діяльність, її рішучий перехід від емпіричного до концептуального, від тематичного до проблемного, від гносеологічного до культурно-особистісного розуміння завдань освіти.

В історичному ракурсі виділяють первинну і вторинну модернізацію. Для нашої роботи більш характерним є аналіз модернізації в останні

десятиріччя, коли людина стала розглядатися не тільки як творець епохи нестабільності, але і як беззахисна жертва “перед лицем конкретної сили, яка глибоко увійшла до нашого особистого життя, примусила нас грати нові ролі і поставила перед лицем нової небезпечної хвороби [457, с. 10-11]”. Вже тут можуть бути представлені первинні проблеми теорії модернізації.

В зв'язку з цим можна виділити універсалістський підхід до модернізації, акцентуючий спільність процесів модернізації у всіх країнах і у всі історичні епохи, і диференціюючий підхід, що надає особливої уваги специфіці процесів. Можна також виділити: історичні моделі модернізації, дихотомічні, коли модернізація розглядається як перехід від традиційного стану суспільства до індустріального, інструментально-технологічні, при яких модернізація інтерпретується з погляду змін в способах продуктивної діяльності людини, ментальні або культурно-цивілізаційні, що розглядають модернізацію як процес трансформації традиційної культури, зміни її “коду”.

В суспільних науках другої половини ХХ століття крім базового поняття модернізації закріпилися декілька синонімів (усучаснення, інноваційні перетворення, перехідний розвиток), з різним ступенем повноти та змін, що відображаються в політичній сфері, в соціальній сфері, в економіці, в культурній сфері, у сфері індивідуального буття.

Починаючи з серединою 60-х років, коли західний світ зіткнувся з величезними внутрішньополітичними проблемами (боротьба за рівноправність чорношкірих в США, студентське хвилювання у Франції 1968 року та ін.) теорія політичної модернізації сама стає об'єктом модернізації. Поступово починають усвідомлюватися факти істотної амбівалентності розвитку, неможливості ніфікації процесів розвитку в різних країнах і на різних континентах, більше значення набувають дослідження особливостей існуючих політичних систем і виявлення усередині них специфічних перспектив модернізації.

Сьогодні одним з пріоритетних напрямків модернізації української системи освіти є створення інформаційного простору освіти та входження у

світовий інформаційний простір шляхом інформатизація та інтернетизації нашої освіти. Тому логічним кроком нашого дослідження є аналіз впливу освітньо-інформаційної політики на дані процеси.

Інформатизація – це суттєвий крок на шляху модернізації освіти. Відмовитись від неї неможливо приблизно таким же чином, як неможливо зупинити інформаційну революцію й повернути суспільство до природного (тваринного) стану. І все ж треба бути реалістами. Ризики існують. Їх треба ретельно вивчити з тим, щоб вчасно поставити ефективні протектори, захистити особистість і суспільство від можливих втрат чи не бажаних трансформацій.

По-перше, існують небезпеки, які несуть у собі використання самої електронної техніки. Йдеться про психологічні і фізіологічні фактори негативного впливу електронних засобів на стан здоров'я людини, зір та психіку. Як відомо, розвиток науково-технічного прогресу, удосконалення електронних засобів протягом часу такий негативний вплив зменшує, але не нейтралізує зовсім. Тому розробка електронних навчальних курсів, програм має урахувувати медичні показання.

По-друге, повна інформатизація системи освіти несе в собі небезпеку втрати безцінного досвіду, знань і методик традиційного викладання. У інформаційному середовищі освіти практично нейтралізуються виховні функції процесу навчання. У цьому зв'язку при розвитку і розповсюдженні інформаційних технологій у навчальному процесі вельми важливо в навчальних програмах зберегти кращі методики традиційного викладання, які протягом десятиріч довели свою ефективність. Має зберегтися важливіша функція викладача - своєчасно допомогти студенту, орієнтувати його на вибір вірного шляху пізнання.

По-третє, будь-яка технологія сама по собі соціально нейтральна: її можна використати і на добро, і на зло. Можливість доступу до будь-якої інформації, особливо до інформації, зібраної у виді статистичних даних, є полем для побудови помилкових чи навмисно помилкових висновків.

Реальною стає небезпека того, що нечисленні “експерти”, що контролюють інформаційні потоки, зможуть зловживати своїм положенням. У зв’язку з цим ефективна і корисна робота з інформацією можлива лише за умови вивчення всіх аспектів її впливу на людину і суспільство в цілому, що вимагає організації і проведення відповідних наукових досліджень.

По-четверте, за умов вільного доступу до інформації вкрай потрібне формування вибіркового ставлення до якості інформації, тобто культури потреб і сприйняття. Як свідчить вітчизняна практика відвідування інформаційних ресурсів Інтернет, сьогодні від 60 до 80 % звернень у мережі надходить до сайтів, де вміщена інформація про секс і насильство. Окрім того, стає актуальною проблема коректного використання інформації. Глобальна інформаційна мережа Інтернет сьогодні наповнена так званими “віртуальними бібліотеками”, створеними самими читачами, які містять чисельні добірки рефератів, курсових і дипломних робіт. Багато хто з студентів, навіть не здійснюючи спроб осмислити і переробити інформацію, що містять електронні реферати, видають ці роботи за власні. Такий процес викладачеві контролювати дуже важко. Отже, Інтернет з одного боку формує навички самостійної роботи, пов’язані з пошуком необхідної інформації, з іншого - необмеженість інформаційних ресурсів всесвітньої мережі дозволяє багатьом безкарно використовувати чужі ідеї і здобутки. Тому з освітньою метою важливо виховання осмислення відповідальності при роботі в Інтернеті з інформацією, розробленої іншими авторами.

Підсумовуючи вищевикладене, слід підкреслити, що інформатизація вищої школи зможе дати необхідний соціальний і економічний ефект тільки в тому випадку, якщо створювані і впроваджувані інформаційні технології стануть не стороннім елементом у традиційній системі вищого освіти, а будуть природним образом інтегровані в неї, сполучаючись із традиційними технологіями навчання. Така системна інтеграція вимагає спільних зусиль професорсько-викладацького складу, науково-технічного персоналу й

адміністрації, граничної скоординованості роботи всіх підрозділів ВНЗ, що мають відношення до процесу інформатизації.

Результатами інформатизації вищої освіти постіндустріального суспільства має бути: індивідуалізація вищої освіти, посилення її розвиваючого характеру, зміна пріоритетів від простого засвоєння знань і інформації до розвитку особистості; розвиток системи безупинної освіти за принципом “освіта через усе життя”; створення і здійснення моніторингу освітнього середовища, створення єдиної інформаційної системи і баз даних в області вищої і післявузівської освіти; розвиток міжнародного співробітництва й інтеграції ВНЗ України у світове академічне співтовариство, розгортання повноцінних і ефективних інтелектуальних комунікацій.

Досягнення приведених вище результатів практично забезпечить активізацію використання випускниками науково-технічних ресурсів як головного джерела відродження і розвитку країни, що ефективно сприятиме динамічному росту економічного потенціалу і соціального добробуту України.

Відомо, що мета модернізації освіти - в реалізації трьох основних принципів: доступності освіти, високої якості освітніх послуг, ефективності діяльності всієї освіти. Як зазначає В.С. Журавський “нова освітня парадигма повинна забезпечити рух від репродуктивно-інформаційних і предметно-диференційованих до інтегрованих знань, які саме й покликані забезпечити переорієнтацію інформаційно-освітньої політики з культивування пасивного споглядання на культуротворчу діяльність, її рішучий перехід від емпіричного до концептуального, від тематичного до проблемного, від гносеологічного до культурно-особистісного розуміння завдань освіти [див.: 160, с.4]”.

Що стосується модернізації у сфері вищої освіти, даний процес відбувається під знаком інтеграції до європейського простору вищої освіти і досліджень. Практична реалізація принципів Болонського процесу

підтвердила непересічну амбітність та актуальність його стратегічної мети, а разом з тим і не менш вражаючу складність її здійснення. Це зобов'язує активізувати та консолідувати національні зусилля з виконання основних вимог зазначеного євроінтеграційного руху.

Модернізація освіти не може зводитися до косметичних заходів, оскільки вона пов'язана з кардинальним розширенням самого змісту поняття фундаментальності освіти. Саме така освіта дає цілісне бачення природи, людини і суспільства в контексті міждисциплінарного діалогу, в якому однією з найбільших проблем є проблема пошуку взаєморозуміння між представниками природничо-наукового та гуманітарного знання (“двох культур”, за Чарльзом Сноу) [353].

На думку відомого прихильника застосування синергетичної методології в освіті В.Буданова, модернізація освіти повинна спиратися на ідеї цілісності та фундаментальності, але не в дусі традиційного дисциплінарного розуміння фундаментальних наук, яке заклало освітню парадигму ще з часів першої фази наукової революції, а з урахуванням парадигмальних змін у науці на межі ХХ-ХХІ століть, а саме її переходу на міждисциплінарну стадію постнекласичної науки [див.: 67].

Проблема напрацювання стратегії модернізації освіти є складною, адже припускає перехід від докладного аналізу і деталізації процесів до завдання, що надає значення кожній дії. При цьому необхідно мати на увазі, що процес створення стратегії припускає крайній ступінь конфліктності, оскільки будь-яка стратегія є плодом достатньо складного компромісу і ніколи не може бути оцінено однозначно (баланс “плюсів” і “мінусів” є в кожному випадку достатньо складним рівнянням). В той же час, якщо аналізувати тенденції глобального рівня, то виділяється деяка сукупність трендів, що мають вельми неоднозначну дію на освітню ситуацію.

Освіта в Україні починаючи з дев'яностих років ХХ ст., коли розпочалися глибокі соціальні зміни, перебуває на стадії перманентної модернізації. Це зумовлено, зокрема, тим, що у цій сфері проявився вельми

значний розрив між глобальними потребами суспільства і результативністю наявної системи освіти, між об'єктивними вимогами часу і загальним недостатнім рівнем її розвитку, між сучасним рівнем розвитку наук і архаїчним стилем їх викладання. Цей розрив, окрім причин, які зумовили перехід людства до інформаційного суспільства, був породжений і особливими, національно-специфічними чинниками, серед яких варто виділити такі:

- відсутність національної державності в умовах тоталітарного режиму;
- ігнорування національних особливостей, тривала ізоляваність від світового досвіду і передової наукової думки;
- одержавлення всіх ланок системи освіти, бюрократизація освітніх структур, відсутність свободи вибору в навчанні;
- відсутність відповідної законодавчої бази, яка б забезпечувала і захищала права громадян на освіту, а також правових гарантій вільного функціонування й розвитку всіх освітніх установ;
- залишковий принцип фінансування систем освіти, вкрай незадовільний стан її матеріально-технічної бази;
- девальвація престижу професій, пов'язаних з освітою;
- відсутність науково обґрунтованої моделі освіти, теоретичних основ її перспективного розвитку [див.: 480].

Як зазначено в Законі України про загальну середню освіту, концепція модернізації визначає два основні напрями подальшого розвитку української освіти: а) модернізація освіти з урахуванням світового досвіду; б) відродження української культури і цінностей національної освіти. “освіта включена до числа національних пріоритетів, що передбачає прискорені темпи її розвитку, нове ставлення суспільства до освіти, інтелекту і знань, кардинальні позитивні зміни інвестиційної політики в освітній сфері [див.: 171]”.

На сьогоднішній день модернізація освіти повинна проявитися в реалізації механізмів, що включає:

- підвищення масовості освіти, залучення в освітню діяльність і на стороні “учнів”, і на стороні “вчителів”, все більш широких прошарків суспільства;
- перехід від фіксованих кваліфікацій і спеціальностей до гнучких спеціалізацій, орієнтованих на потребі ринку праці, а також на стимулювання “освіту через життя” (безперервна освіта);
- поява нових форм освіти і видів освітніх установ: корпоративних університетів, відкритих університетів та ін.;
- забезпечення визнання освіти, отриманої в інших країнах, формування єдиної міжнародної системи взаємного обліку навчальних досягнень (кредитна система) і отримання освітніх ступенів;
- запобігання радикального розриву в рівні освітніх гарантій між різними країнами світу, а також зростання частки дистанційної і електронної освіти.

Сучасні практики дослідження складних систем, їхнього міждисциплінарного моделювання та проектування вже неможливо уявити без методів синергетики, яка дедалі ширше використовується не тільки у природознавстві, а й соціогуманітарній сфері, сприяючи налагодженню продуктивного діалогу між науками про природу і науками про людину. Вони успішно застосовуються також у мистецтві, педагогіці й освіті [див.: 66].

Елементи загальної синергетичної інтерпретації розвитку освіти ми знаходимо у працях В.Буданова, Н.Булгакової, Л.Горбунової, В.Кушніра, Н.Кочубей, В.Лутая, А.Назаретяна, М.Ожевана, І.Предборської, В.Редюхіна, В.Цикіна, С.Шевельова. Як відомо, синергетичний підхід у пізнанні діючих у природі закономірностей пов'язаний з працями І.Пригожина, Дж.Ніколіса, І.Стенгера, Г.Хакена і багатьох інших. Гносеологічна проблематика, пов'язана з експлікацією закономірностей самоорганізації систем різної

природи висвітлювалась у працях Л.Антипенка, В.Аршинова, С.Нікольського, С.Ситька, Л.Солов'я. Можливості синергетичних методів і підходів у сфері соціального пізнання досліджували К.Бейлі, Л.Бнвзко, М.Мойсеєв, Дж.Скотт, О.Субетто, Ю.Яковець та ін. Праці В.Андрущенко, І.Добронравої, Н.Кисельова, В.Кременя, С.Кримського, В.Лук'янця, В.Лутая, Л.Озадовської та ін. розкривають особливості взаємопроникнення філософського, загальнонаукового, та конкретно-наукового способів освоєння світу. Основні ідеї цих авторів стали відправною точкою для нашого дослідження феномену і потенціалу освітньо-інформаційної політики.

Синергетика, що сьогодні постає не лише “новим діалогом людини з природою” (І.Пригожин, І.Стенгерс), а й новим діалогом людини з самою собою та з іншими людьми, значною мірою може посприяти розв'язанню проблеми гармонійного розвитку душі людини, її тіла й розуму. Це спроба глибше зрозуміти принципи еволюції та коеволуції складних систем, розкрити причини еволюційних криз, нестабільності та хаосу, оволодіти методами нелінійного управління складними системами, які перебувають у невірноваженому стані [див.: 379].

Основна проблема модернізації освіти XXI століття в контексті синергетичної парадигми полягає в тому, як за допомогою малих резонансних впливів (флуктуацій) підштовхнути систему освіти на один із можливих і сприятливих для неї шляхів розвитку, як забезпечити її самокерований і самопідтримуючий розвиток. Е.Князева у своїй праці “Синергетичний виклик культурі” зазначає, що “проблема також у тому, як подолати хаос, не долаючи, а роблячи його симпатичним, творчим, перетворюючи його на поле, що породжує іскри інновацій [209]”.

У синергетичному розумінні процес освіти – це своєрідна форма самоорганізації власних сил і здібностей особистості, спрямування розвитку на один із можливих індивідуальних шляхів за допомогою незначних зовнішніх впливів. У цьому випадку знання не просто нашаровуватиметься

на структури особистості, не нав'язуватиметься їй, а цілком закономірно вибудовуватиметься довкола її духовно-ціннісного ядра в процесі самореалізації, виявляючи не тільки явні, а й приховані, лише потенційно можливі стратегії розвитку людини. Саме синергетичний підхід як одна з можливих інтерпретацій бажаного розвитку освіти має стати основою дослідження освітньо-інформаційної політики.

Синергетична модель у контексті вивчення феномена освітньо-інформаційної політики, зорієнтованої на самоорганізацію відкритих систем, які здатні постійно обмінюватись інформацією зі своїм оточенням, є спробою кардинального переосмислення ролі та значення таких явищ, як нерівноважний, хаотичний стан системи у момент її трансформації в інший стан. Жорстко детерміновані системи, в тому числі й інформаційні, не здатні до кардинальної перебудови, нових форм організації та впорядкованості (чим і є по суті будь-який процес самоорганізації). При цьому варто пам'ятати, що нестача, неповнота інформації можуть призвести до загибелі системи.

Проте й надлишок інформації може мати негативні наслідки. На відміну від інстинктивного використання життєво необхідної інформації тваринами, на думку Г.Хакена, значна частина нашої культури спирається на навчання як спосіб передачі інформації від одного покоління до іншого. Саме через величезний обсяг знань, накопичених людством, виникають великі труднощі, подолати які й може допомогти нам синергетика, здатна запропонувати “загальні уніфікуючі ідеї та принципи, щоб справитися з такою величезною кількістю інформації [489, с.53]”.

Головні джерела й імпульси розвитку системи освіти залежать від зовнішніх і внутрішніх закономірностей і тенденцій. Внутрішні чинники характеризують її саморозвиток і реалізацію потенціалу взаємодії з оточенням. Зовнішні, що лежать поза системою освіти, пов'язані з трьома групами чинників, які охарактеризував російський економіст Ю.Яковець [див.: 520, с.219].

Перша група пов'язана з динамікою потреб, які складаються під впливом досягнутого рівня освіченості суспільства в цілому й окремих його прошарків зокрема, що мотивує усіх членів суспільства до поповнення й оновлення знань і навичок.

Друга група пов'язана зі змінами у виробництві, у способах і методах створення товарів і послуг, необхідних для задоволення невпинно зростаючих потреб, що у свою чергу вимагає більш сучасних і глибоких знань і навичок від кожного працівника.

Третя група чинників зумовлена розвитком духовної сфери, перш за все науки, пізнанням законів і закономірностей навколишнього світу, способів їх використання в інтересах людини і суспільства. Це породжує необхідність постійно нарощувати й оновлювати коло знань і навичок, які транслюються від покоління до покоління, а також застосовувати більш ефективні методи і форми навчання [див.: 520, с.219].

Сучасна філософія освіти виділяє чотири аспекти змістового трактування освіти: як цінності, як системи, як процесу і як результату [див.: 109, с.29]. Вказані аспекти дозволяють акцентувати увагу на різних сутнісних характеристиках освіти і способах їх актуалізації в освітній практиці. Зрозуміти й оцінити істинну сутність освіти як складного та багатогранного явища можна лише в єдності та взаємодоповненні цих характеристик. Іншими словами, аналітичне “розкладання” цілісного об’єкта, яким є освіта, з метою виявлення особливостей того чи того аспектного прояву його сутнісних характеристик, передбачає водночас і паралельний процес синтезу, відновлення цілісності цих якостей, які визначають статус освіти як міждисциплінарної макросистеми з усіма ознаками та особливостями, іманентними макросистемі.

У цьому контексті теорія самоорганізації, як ніяка інша, дозволяє найоптимальніше та найповніше виявити в існуючій системі освіти її приховані потенції, що надзвичайно важливо в ситуації, коли освітня практика цілковито породжена класичною науковою парадигмою,

заснованою на методологічному принципі детермінізму. Сьогодні завдяки ідеям синергетики загальне розуміння причинової зумовленості розвитку поступово змінюється. Впорядкованість постає як окремий випадок хаосу [379], тоді як жорсткий детермінізм і зумовлені ним підходи в освіті розцінюються як засіб знищення людського в людині [див.: 148, с.25-26].

Оточивши себе “розумними машинами”, людство сьогодні втрачає здатність жити у злагоді з Богом, собою і природою. Шалений ритм життя однаково шокує представників і традиційних культур, які характерні для Сходу, і звичних до цивілізаційних змін людей Заходу. Ці процеси означають глибинні зміни, що трансформують і культурні парадигми, і системи ціннісних орієнтацій сучасного людства. Все це не може не відбитися на процесах, які відбуваються в освіті.

Майбутнє освіти значною мірою визначається процесами, в яких зароджуються нові, ще не виявлені види освітньої діяльності. Тому надзвичайно важливо підтримувати появу нових центрів еталонного знання, нових потенційних майданчиків, які, виконують випереджувально-освітню функцію в суспільстві, маючи всі шанси стати в майбутньому звичними формами креативної освіти і навчання.

Врахування такої можливості набуває неабиякого значення сьогодні, в час динамічного оновлення соціальної практики, бо через нього пролягає можливий шлях у майбутнє. Історія суспільства вже знала такі прецеденти. Наприклад, у X столітті, коли закінчувалася “темна” доба середньовіччя, помітно зросла соціальна активність, яка стала передумовою виникнення університетів. І хоча суспільство, на перший погляд, не давало тоді соціального замовлення на підготовку висококваліфікованих спеціалістів, нові навчальні заклади повністю задовольняли потреби суспільства, держави і церкви. Всі наступні століття стали переконливим свідченням ефективності та конструктивності цієї новації, довівши, що нові види знання транслюються через відповідні їм форми освітньої діяльності.

Аналогічно й сьогодні паралельно з розвитком культури має зростати кількість нових еталонних центрів знання, які б сприяли перетворенню людини з агента соціально-групової дії на суб'єкта культурно-історичного процесу. Таке перетворення дозволило б культурі відтворювати себе на рівні індивідуумів, а освіті узгоджувати свої цілі з індивідуальними цілями людини, її суб'єктивними проблемними ситуаціями.

За таких умов істотно розширюється поле освітніх взаємодій. Вільне самовизначення особистості зумовлює напрям еволюції освіти. Освіта дедалі повніше узгоджується з культурою як підсистемою макросистеми Буття. Освіта починає трансформуватися з обмеженого в часі процесу на безперервний. Звідси очевидна доконечність переосмислення нашого звичного розуміння ролі інституту освіти, який уже непомітно трансформується в освітні центри, зорієнтовані на особливості регіонального розвитку та на індивідуальні особливості тих, хто в них навчається. При цьому, правда, треба постійно пам'ятати, що будь-які трансформації в освіті повинні бути спрямовані не на новації самі собою, а на те, щоб органічно синтезувати мудрість попередніх поколінь і примножити її реальними надбаннями сьогодення.

У контексті циклічної динаміки і хвилеподібно-спіралевидних траєкторії еволюції освіти, синергетика зосереджує нашу увагу на хаотичному характері породження нових упорядкованих структур, а саме нової системи засвоєння знань і навичок, яка добирає все найкраще з минулого, відкидаючи те, що вже не відповідає новим умовам.

Синергетичне розуміння розвитку системи освіти спонукає до заміни парадигми авторитарної педагогіки на парадигму співробітництва, визначає роль нового принципу педагогічної діяльності: викладач є посередником, який будує місток від неорганізованого мислення учня до критичного і творчого мислення особистості.

Проте методика, що панує в сьогоdnішній українській школі, не включає органічно цей принцип у педагогічну практику. Це підтверджують

популярні теми дисертаційних педагогічних досліджень, які зосереджені довкола проблематики “формування мислення” в певному аспекті. Мислення при цьому (в традиції Ж.Піаже) рекомендується “зорганізувати”, з’ясовується, як у “дитячі моделі світу” вбудовуються, вмонтовуються “дорослі концепції [324, с.224]”. На основі ж парадигми нелінійної онтології набагато точніше можна описати і пояснити традиційну проблематику філософії освіти – епістемологію учня.

Синергетика підкреслила важливість і недостатню розробленість поняття інформації в науці та освіті. Кібернетичне розуміння інформації можна вважати обмеженим, оскільки в системах, які самоорганізуються, не завжди можливо виокремити блоки приймання, передавання, кодування, декодування, так само, як і канали передавання інформації. Натомість синергетика висуває на передній план такі поняття, як оцінювання станів системи, якість і цінність інформації тощо.

Будучи накладеним на існуючу культурно-освітню традицію, а також на інституційні очікування і обмеження, пов’язані з можливостями адаптації традиційних освітніх установ до цих змін, кожний з напрямів модернізації формує свій конкретний вибір. Перший і найзначніший вибір майбутніх в найближчі роки змін пов’язаний з вибором державою позиції відносно тих процесів, що відбуваються. Йдеться або про створення альтернативного інноваційного культурно-освітнього сектора, що є локомотивом всіх подальших реформ, або адаптує освітню систему до змін, що відбуваються одночасно проводячи часткові реформи бюджетного фінансування і зміни інституційних механізмів регулювання (наприклад, зміна правил атестації і акредитації ВНЗ та ін.).

Підтверджує цю думку і В.Г. Вікторов, зазначаючи, що в умовах реформування усіх сфер життєдіяльності українського суспільства особливої ваги набирає спроможність вітчизняної освіти перейти на модернізаційний алгоритм розвитку. Один з найважливіших серед них - контроль за якістю

освіти, що здійснюється (поряд з іншими засобами) шляхом реалізації таких технологій, як атестація та акредитація закладів освіти [92].

Другий вибір може бути представлений в контексті пошуку інструментів і засобів державної політики. Чи є традиційні інструменти державної влади (комплексні програми, законодавство) адекватними інструментами регулювання модернізаційних процесів, або ж основна ставка повинна бути зроблена на створення “компактного і “простого” законодавства”, а основний спектр проблем віднесений на рахунок ринкового саморегулювання.

Третій вибір пов’язаний з формулюванням пріоритетів освітньої політики на міжнародній арені. Дійсно, за останні роки вітчизняна вища школа опинилася в достатньо складній ситуації в першу чергу - політико-ідеологічної: українська освіта в більшій своїй частині перестала визнаватися в інших країнах. При цьому потрібно мати на увазі, що одним з важливих хоча і не декларованих пріоритетів сучасних інноваційних процесів в світовій освіті (наприклад, Болонського процесу) є якраз підвищення конкурентного потенціалу європейського освіти.

Четвертий вибір пов’язаний з вибором пріоритетів модернізації самої вітчизняної системи вищої освіти: чи повинна вона підкорятися тій або іншій галузевій або корпоративній логіці або її визначальними повинні стати задачі геополітичного і геостратегічного характеру?

Нарешті, п’ятий вибір пов’язаний з необхідністю визначення пріоритетів в структурному аспекті: які саме сектори вітчизняної системи освіти потребують найбільших фінансових інтервенцій (початкова і середня професійна освіта, вища технічна або бізнес-освіта, створення систем безперервної освіти та ін.). В цій же логіці необхідно визначити і механізми модернізації: оновлення змісту, або упровадження нових освітніх технологій або досягнення більшої прозорості в організації проміжних і підсумкових випробувань.

Л. Н. Герасина в своїй дисертаційній роботі “Оновлення сучасної вищої школи в контексті глобальних проблем освіти” виокремлює чинники, які знижують потенціал сучасного стану модернізації системи освіти в Україні.

По-перше, наука в процесі освіти представлена не як цілісна система, а як сукупність різноманітних теорій і знань, які не завжди відібрані й закріплені науковим товариством, що порушує можливість здійснення логічного процесу пізнання, переробки та відбору знань. Замість системного переважає, як і раніше, підсумковий підхід у передачі та накопиченні знань.

По-друге, соціум в існуючій системі освіти не сприймається як інтелектуальна система й, особливо, її можливості створювати нове, нагромаджувати й обробляти знання, вміння, навички, використовувати їх з метою науково-технічного поступу. В нинішній системі освіти фактично потенціал інтелекту “як пружина прогресу” не вводиться в дію, тому що немає ні розуміння, ні відповідних механізмів його використання.

По-третє, небезпечною в нинішній системі освіти є підміна понять. Правильно трактуючи освіту як процес і результат засвоєння систематизованих знань, набуття вмінь і навичок, ми по суті маємо на увазі тільки процес передачі даних, ототожнюючи їх зі знаннями.

По-четверте, в існуючій системі освіти пізнавальний процес розглядається в межах закритої системи “суб’єкт – об’єкт” і не враховується вплив інформаційного середовища. Цей процес відбувається в історично конкретному середовищі, соціокультурному контексті, відволіктися від якого можна хіба-що в уяві [108, с.1-12].

Інформаційно-комп’ютерна революція є яскравим підтвердженням вчасно поміченої нової ситуації. У ХХ ст. вона, по-перше, породила нові соціологічні проекти розгортання стратегічного великомаштабного соціокультурного розвитку людства, створивши умови для його інтеграції та глобалізації на століття вперед. По-друге, інформаційно-комп’ютерна революція є механізмом інформаційного розвитку сучасного світу, який до

такої міри охопив усі сфери життя, що “людині ніде буде заховатися” в єдиній системі глобального інформаційного простору. Нарешті, по-третє, поява інформаційної цивілізації як нового феномена в житті людства закономірно підводить нас до виявлення її місця в історії світових цивілізацій [див.: 424, с.27].

Якщо становлення інформаційного суспільства піде в тому ж напрямку, що й перехід на шлях стійкого розвитку цивілізації, то тільки в цьому випадку інформація зіграє свою історичну роль у виживанні та безперервному розвитку людства. Тому й важливо органічно пов'язати перехід цивілізації на шлях стійкого розвитку і становлення інформаційного суспільства. На наш погляд, це можливо лише в тому випадку, коли обидва ці процеси виявлять здатність до коеволюції. Без цього процес інформатизації може піти паталогічним шляхом, формуючи все більш небезпечне і саморуйнівне суспільство.

Породженням традиційної освітньої парадигми є “подібність між промисловою технологією і цільовим завданням підготовки “людини знаючої”, тобто фахівця, що володіє конкретним обсягом знань (умінь, навичок). Тут і лежить коріння самовідтворення технократичного мислення, що виростає з ідеології “корисності”, в якій немає місця власне особистості, тому що тут перемагає функціональність, схематизм, стереотипізація і немає місця гуманізації [107, с.80]”.

Усвідомити потребу в інноваційному навчанні, в подоланні традиційних способів організації освіти допомагає аналіз, виконаний відомим американською дослідницею - етнографом Маргарет Мід, який базується на типологізації культур і “поколіннісному” підході. “В усіх частинах світу, – пише вона, – де всі народи світу з'єднані електронною комунікативною мережею, у молодих людей виникла спільність досвіду, якого ніколи не було і не буде у старших, і навпаки, старше покоління ніколи не побачить у житті молодих людей повторення свого безпрецедентного

досвіду змін... Цей розрив між поколіннями абсолютно новий, він глобалізаційний і всезагальний [296, с.361]”.

Система освіти, зорієнтована тільки на отримання, зберігання, переробку й трансляцію знань, абсолютно неспроможна задовольнити потреби сучасного життя, особливо в умовах прискореного зростання обсягу інформації. Така система формує неповноцінну, “часткову” людину, фахівця, здатного реалізувати отримані знання в основному на виробництві. Тим самим освітня система фактично ігнорує майбутнє, знаходячи “комфортне існування” в спогадах про минуле й обслуговуванні теперішнього. Поглиблює системну кризу цивілізації деградація біосфери, що є передумовою нестійкого розвитку [див.: 121, с.114].

Українські вчені Ю.М.Канигін та Г.І.Калітич, як і їхні американські і японські колеги, вважають, що так званий інформаційний вибух спонукає формувати принципово нову — автоматизовану “нервову систему” суспільства і створювати нове інформаційне середовище, яке радикально підвищує інтелектуальну віддачу окремих людей, колективів і суспільства в цілому. До цього зводиться соціальна інформатизація, яка виводить на перше місце серед усіх факторів прогресу людства семантичну інформацію, тобто понятійні знання, представлені і розповсюджені у вигляді повідомлень [193, с. 3].

Частіше всього негативним наслідком розвитку науки і техніки доби модерну вчені, лікарі, громадські діячі світу називають появу глобальних проблем. На думку В.С.Лук’янця, “... негативні наслідки науково-технічного прогресу епохи модерну переконали людство у згубності подальшого приборкання природи, незважаючи на ті позитивні моменти, які модерн приніс суспільству в його економічному розвитку. Тому погляди і надії людей звернені до науки, оскільки лише вона у взаємодії з іншими формами знання здатна виробити такі засоби, за допомогою яких можна розв’язати існуючі проблеми. Цьому можуть сприяти фундаментальні і прикладні

науки, які репрезентують сучасний рівень розвитку наукового знання та можливості його практичного втілення [272, с. 43].

Освіта все більше знаходить свою невідповідність тим вимогам, які пред'являються йому нинішнім етапом соціального розвитку, пов'язаним з переходом людства до інформаційного суспільства. Його основні елементи (мета, структура, зміст, методи навчання) знаходяться в глибокій суперечності з соціальними умовами, що різко змінюються.

Тож із переходом людства до інформаційної доби відбуваються радикальні зміни в усіх сферах життя, в тому числі й у змісті, формах і можливостях освіти, що зумовлює переосмислення теорій, концепцій, завдань навчального процесу з орієнтацією на нові соціокультурні та ціннісні пріоритети.

З трьох форм так званої “духовної предметності” – знань, цінностей і проекту – освіта зорієнтована в основному лише на знання, хоча повинна відображати всі вказані форми у нерозривній єдності, сумірній внутрішньому світові людини. Тобто освіта повинна давати не лише знання, а й розуміння їхньої цінності та шляхів їх ефективного застосування, формуючи особистостей інтернального, а не екстернального типу [див.: 239, с.38-43].

У цьому контексті важливим є ще один аспект удосконалення системи освіти засобами освітньо-інформаційної політики, який варто враховувати в процесі модернізації – це диференціація функцій півкуль головного мозку та можливості гармонійного співвідношення між ними. Не виключено, що левова частка проблем сучасної освіти полягає в домінуючому розвитку аналітично-дискурсивного лівопівкульного раціонального мислення, хоча, зрозуміло, це лиш один із типів осмислення буття людиною. Є ще чуттєвий (правопівкульний) і медитативний (функціональний синтез, узгоджена психофізична гармонія півкуль) [див.: 470, с.92-95]. І тому нова парадигма освіти повинна забезпечити структурну та процесуальну єдність чуттєво-емпіричної та абстрактно-теоретичної сфер особистісного розвитку людини.

При цьому слід особливу увагу приділяти саме актуалізації правопівкульного потенціалу пізнавально-творчої діяльності людини.

Зміст освіти в незалежній Україні повинен базуватися на державній ідеології, основу якої становить державна національна ідея [160]. Тому стрижнем національної освіти визнається українознавство, культура народу. Кожен навчальний предмет повинен відображати відповідні грані історії та життя України як космогеосоціокультурного феномена [див.: 257, с.154-160; 287, с.14-15; 356, с.8-13; 478, с.15-17]. При цьому, в першу чергу, потрібно говорити про вселюдські цінності, тим паче, що вони перебувають у нерозривній єдності з національними, доповнюючи і збагачуючи одні одних.

Національні цінності освіти, як і вселюдські – не статичні, а історичні, тобто перебувають у постійному розвитку під впливом змін у житті країни загалом. Одним із вирішальних чинників удосконалення національних цінностей освіти є їхня чітка гуманістична спрямованість і демократична суть, а також зв'язок із народними витоками.

Специфічною властивістю національних освітніх цінностей є те, що в кращих своїх зразках вони є вселюдськими цінностями освіти. Основні національні цінності української освіти включають цінності народної культури, традиції народу, що історично склались у сфері навчання та виховання дітей і юнацтва, класичну спадщину видатних педагогів і т ін.

Національна спрямованість є однією з головних характеристик змісту освіти в Україні та, як зазначається в Державній національній програмі „Освіта. Україна XXI століття”, полягає у “невіддільності освіти від національного ґрунту, в її органічному поєднанні з національною історією і народними традиціями, збереженні й збагаченні культури українського народу, визнанні освіти важливим інструментом національного розвитку та гармонізації національних відносин [141, с.9]”.

Потрібна напружена цілеспрямована робота з національного виховання, головною метою якої, як підкреслюється в державній програмі “Освіта”, є набуття молодим поколінням соціального досвіду, спадковість

духовного надбання українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних відносин, формування у молоді незалежно від національної приналежності особливих рис громадян української держави, розвинутої духовності, фізичної досконалості, моральної художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури [див.: 141, с.9; 417, с.87-91; 424, с.5]. Все це передбачає відповідну зміну підходів до організації навчання на основі реалізації принципу системності освіти.

До поняття системності звертається Б. Гершунський зазначаючи, що системність – це універсальна якісна характеристика освіти, що знаходить своє відображення в таких поняттях, як “загальносвітова система освіти”, “регіональна”, “державна” тощо. Поділ освітніх систем, як правило, здійснюється за територіальними, національно-етнічними ознаками, характером (системи дошкільної, середньої, вищої освіти, професійно-технічної) і т. ін. Системних якостей освіти надає наявність інваріантних якостей, що характеризують як систему в цілому, так і окремі компоненти, що її формують, незалежно від їх рівня та профілю. Це передусім гнучкість, динамічність, варіативність, адаптивність, стабільність, прогностичність, наступність, цілісність [див.: 111, с.48].

Проте система освіти, як і будь-яка інша система, розвивається по певних, об’єктивних законах, тому їх можна виявити і використати для свідомого і цілеспрямованого вдосконалення системи освіти. Для цього необхідно, в першу чергу, проаналізувати приховані можливості розвитку і вдосконалення освіти як системи в цілому; проаналізувати структуру і зміст курсів навчальних дисциплін; розвивати творче мислення майбутніх фахівців [49].

Не можна не помітити, що взаємодія як в середині освітньої системи, так і її стосунки із зовнішнім середовищем відрізняються виключною складністю та різноманітністю своїх проявів. Цей момент, безумовно необхідно врахувати в процесі дослідження і аналізу освітньої-інформаційної

політики, у якій, як у фокусі, концентрується взаємодія, взаємопроникнення усіх суспільних систем і, насамперед, освіти і політики.

В цьому контексті однією із найактуальніших, світового масштабу проблемою є питання підвищення ефективності управління освітніми процесами, пошуку раціонального, з точки зору потреб сучасного суспільства, співвідношення централізації та децентралізації у розвитку освітніх систем та освітніх стратегій [545, с. 10].

Модернізація освіти є частиною процесів оновлення освітніх систем, що відбуваються останні двадцять років у європейських країнах і пов'язані з визнанням значимості знань як рушія суспільного добробуту та прогресу. Цілеспрямоване набуття молоддю знань, умінь і навичок, їх трансформація в компетентності [280] сприяє особистісному культурному розвитку, розвитку технологій, здатності швидко реагувати на запити часу. Європейські країни сьогодні розпочали ґрунтовну дискусію навколо того, як озброїти людину необхідними вміннями та знаннями для забезпечення її гармонійної взаємодії з технологічним суспільством, що швидко розвивається.

Загальний перебіг модернізації значною мірою визначається тим, хто буде їх здійснювати. У підготовці генерації високоморальних, інтелектуально розвинених, творчо працюючих професіоналів полягає найважливіша місія освіти.

Та система освіти, яка історично сформувалась і зросла в суспільній атмосфері державної підтримки й опікування, дуже важко знаходить себе в нових економічних умовах і як наслідок, на думку деяких спеціалістів, втрачає свої системні властивості, тяжіє до розпаду на окремі автономні, щодо загальних системних характеристик, навчальні заклади або групи навчальних закладів.

Виходячи з цього зміст освіти інформаційного суспільства (суспільства, що ґрунтується на знаннях) не повинен замикатись у своїх національних межах, бути відмежованим від зарубіжного досвіду, а повинен базуватися на засадах відкритості, інтеграції до світових освітніх структур,

поглиблення співпраці з міжнародними, регіональними й національними освітніми фундаціями з метою творчого запозичення кращого зарубіжного досвіду, зближення рівнів освітньої підготовки в різних країнах і регіонах, швидкого освоєння новітніх технологій навчання, залучення зарубіжних інвесторів тощо.

Кажучи про створення єдиного освітнього простору, слід підкреслити, що ініціатори цієї ідеї не припускають розчинити системи освіти окремих країн в якійсь єдиній загальноєвропейській структурі. Відповідно, вони не прагнуть жорсткої регламентації тих або інших процесів і залишають великий простір для національної педагогічної творчості. Але головні напрями бажаних змін визначаються достатньо чітко і можуть служити загальними орієнтирами при виробленні кожною європейською країною своєї освітньої стратегії.

У сфері вузівської науки широко апробовані такі інтеграційні форми як міжнародна кооперація науково-технічних робіт, сумісні дослідження і розробки, що здійснюються тимчасовими і постійними міжнародними колективами.

Разом з тим зважаючи на специфіку вузівської науки для якої характерна висока питома вага ініціативної наукової тематики, велику роль в розвитку міжнародної науково-технічної діяльності вищих навчальних закладів відіграє така форма співпраці як “міжнародний обмін вченими і результатами дослідження та розробок (за угодами окремих вищих навчальних закладів та їх підрозділів), а також співпраця у сфері підвищення кваліфікації науково-технічних кадрів. Таким чином, те що відбувається сьогодні в світі є перехід до нової цивілізації, що висунув в центр історії задачу формування цілісної, органічної особи, що звільнена від важких і рутинних видів праці та зайнята різними формами творчості, особи етичної і відповідальної, яка обумовлює перехід від принципів та ідеалів класичної парадигми освіти до принципів та ідеалів некласичної, гуманістичної, особистісно орієнтованої парадигми.

Створення світового освітнього простору, його відкритість слугуватимуть розширенню можливостей особи для отримання освіти, підвищуватиме доступність освіти для широких верств населення, включаючи україномовне населення країн ближнього і дальнього зарубіжжя. Для порівняння можна звернути увагу на те, що частка США серед світового контингенту студентів-іноземців становить 32%, Великобританії, Швеції – 16%, Австрії – 11,8%, Німеччини – 8,1%, Франції – 7,7%, Данії – 6%, Ірландії – 4,9% [134, с.66].

В рамках програми Європейського Союзу ТЕМПУС реалізовано 126 проектів, у яких бере участь і Україна із загальним бюджетом близько 27 млн. євро [348, с.8]. Практично всі навчальні заклади України, починаючи від дошкільних установ і закінчуючи вищими навчальними закладами, здійснюють міжнародну співпрацю із зарубіжними партнерами. Йде широкий обмін учнями, студентами, які вивчають іноземні мови, беруть участь у міжнародних олімпіадах, фестивалях, спортивних змаганнях.

Міжнародні контакти в галузі освіти постійно розширюються. Співпраця здійснюється з багатьма державними і недержавними організаціями, закладами, програмами і фундаціями, яких налічується близько 30. Серед них, такі престижні, як Рада Європи, ЮНЕСКО, фундації Сороса, Фулбрайта, Ендрю, Форда та багатьох інших. На основі угод пряму співпрацю здійснюють понад 80 ВНЗ України з 620 зарубіжними вищими навчальними закладами [див.: 348, с.8-11].

Зрозуміло, що для посилення процесів інтеграції освіти важливо мати єдиний підхід, який забезпечуватиме рівні можливості для всіх громадян, держави яких беруть на себе зобов'язання входження в єдиний освітній простір. Це передбачає здійснення відповідної освітньої політики, спрямованої на взаємне узгодження змісту планів і програм навчання, визначення статусу професорсько-викладацького складу, координацію досліджень і розробку нових технологій в освіті, надання права вільного пересування учням і викладачам. Реалізації такої політики покликані

сприяти створені при Міністерстві освіти і науки України з метою вдосконалення та координації управління міжнародними зв'язками Координаційна Рада і ряд комісій з основних напрямів міжнародної співпраці, а також Український міжнародний центр “Освіта” [див.: 300].

“Освіта належить до таких інституцій, – підкреслюють Л.Губерський, М.Михальченко, В.Андрущенко, – від якості й рівня розвитку яких безпосередньо залежить прогрес суспільства загалом і людської особистості зокрема [129, с.500]”. Та головним усе ж таки в усіх модифікаціях суспільства, пов'язаних із входженням України в єдиний інформаційний простір, повинна залишатись орієнтація на людину, головні людські чесноти – справедливість, совість, етична чистота, прагнення творити добро.

Кожна людина унікальна, тому система освіти має бути особистісно зорієнтованою, задовольняти не тільки суспільні, а й індивідуальні потреби в освітніх послугах, усебічно розвивати неповторні творчі здібності. Потенціал освіти в інформаційному суспільстві формується та реалізується не тільки державою, а й кожною конкретною людиною, від якої залежить ефективність інформації, доступної для всіх у вигляді відкритої можливості. Спосіб актуалізації можливостей визначається передусім особистістю, що постає не тільки об'єктом, а й активним суб'єктом інноваційної освітньої діяльності.

Задовольнити потреби таких особистостей в освітніх послугах за умови збереження жорсткої, малорухливої структури навчальних планів і програм, консервативно-репродуктивної системи передачі та сприйняття інформації, неухважного ставлення до зростаючих освітніх потреб індивіда, ігнорування питань, які пов'язані з подальшою професійною долею людини, практично неможливо.

З огляду на те, що система освіти, як і будь-яка інша, розвивається за певними, об'єктивними законами, їх можна виявляти і використовувати для свідомого та цілеспрямованого її вдосконалення. Це дозволить також осмислювати приховані можливості розвитку і вдосконалення освіти як

системи в цілому, реалізуючи їх за допомогою освітньо-інформаційної політики.

Система освіти повинна стати мультифункціональною, добре керованою, що передбачає певну міру свободи для тих, хто навчається, та враховує їх індивідуальність і неповторність. Освіта як система характеризується також взаємозв'язком її рівнів, якісною і кількісною специфікою своїх підсистем [див.: 17, с.117].

Сучасна філософія освіти широко використовує системний підхід, який дозволяє виявляти всі елементи досліджуваної системи, їхні внутрішні та зовнішні зв'язки, якість і рівень виконання системою головної корисної функції, внутрішні та зовнішні суперечності, приховані резерви і межі розвитку як окремих елементів і зв'язків, так і системи в цілому.

Система освіти є соціальною системою, головне призначення якої – виконання корисних освітніх функцій і задоволення освітніх потреб. Однак ефективність існуючої сьогодні системи освіти надзвичайно низька, тому що головна освітня функція виконується незадовільно.

Ніхто не стане заперечувати, що потрібна якісно нова система освіти. Але вона поки-що не створена. Система освіти, що склалася, з усе більш тривалим навчанням і відривом від життя в середніх і вищих навчальних закладах (училищах, технікумах, інститутах, університетах, аспірантурі) призводить до того, що потім на виробництві чи установі людина змушена знову набувати нових знань і особливо практичних навичок, не використовуючи і поступово забуваючи велику частину отриманих за час навчання знань. Така система навчання не відповідає новим умовам і поступово відходить у минуле. На зміну їй приходить система безперервної освіти, що охоплює собою всі стадії життя людини, забезпечує розвиток інтелектуальних, фізичних, духовних здібностей особи, характеризується різноманітністю змісту, форм і методів навчання в рамках загальної та професійної освіти, створює умови для швидкого освоєння науково-технічних досягнень [див.: 518].

Зрозуміло, що система освіти не може забезпечити людину всіма потрібними їй знаннями, оскільки в нашу добу їх приріст відбувається такими прискореними темпами, які перевершують здатність людини їх освоїти. Разом із тим система освіти в Україні та інших країнах відкрита і володіє рядом особливостей, що дозволяють успішно розв'язувати згадану та інші проблеми. Вона може називатися сучасною лише за тієї умови, якщо:

- 1) відповідає часу й ґрунтується на стратегії розвитку суспільства і людини в ньому;
- 2) зорієнтована на майбутнє (недарма в Японії популярним є вислів “освіта – сторічна рослина”);
- 3) постійно оновлюється за метою, змістом, освітніми технологіями, організаційними формами, механізмами управління тощо.

При цьому треба мати на увазі й протилежну тенденцію – зростання суперечності між новими підходами і консервативністю старих уявлень, які раніше мали статус нормативних. За такої ситуації ускладнюються зміни в навчальному процесі. На всьому пострадянському просторі в останнє десятиріччя не відбулось істотних якісних зрушень у змісті освіти через ідеологічний хаос і невизначеність у сфері ціннісних орієнтацій, послаблення контролю з боку держави і громадськості, відсутність стимулів до змін у навчальному процесі тощо.

Головним завданням освіти є вироблення в учнів відповідних компетентностей, оскільки саме компетентності, на думку багатьох зарубіжних експертів, є тими індикаторами, які дозволяють визначити готовність того, хто навчається, до життя, його спроможність до подальшого розвитку й активної участі в житті суспільства. Компетентності ґрунтуються на здатності сприймати виклики часу й адекватно на них відповідати, що надає діяльності людини соціокультурної значущості.

У багатьох європейських країнах сьогодні переглядаються та вносяться зміни до навчальних програм, і робиться це з однією метою – створення надійного підґрунтя для формування в процесі навчання необхідних

компетентностей. На теоретичному рівні докладається чимало зусиль, аби визначити, ідентифікувати, відібрати і класифікувати обмежений набір компетентностей, які є найважливішими, інтегрованими, ключовими. Такий підхід дав підстави зарубіжним науковцям дійти висновку про те, що ключові (найвагоміші та найбільш інтегровані) компетентності покликані сприяти досягненню успіхів у житті, підвищенню якості суспільних інститутів. Вони за самою своєю природою повинні відповідати різноманітним сферам життя.

Отже, створення умов для набуття необхідних компетентностей упродовж усього життя сприятиме зростанню продуктивності праці та конкурентоспроможності людини на ринку праці, скороченню безробіття завдяки розвиткові гнучкої (адаптивної) та кваліфікованої робочої сили, розвиткові середовища для інноваційних перетворень в умовах глобальної конкуренції.

Як зазначає К.Корсак, впровадження ключових компетентностей у зміст освіти відбувається поступово, супроводжується широким обговоренням і ґрунтовним науково-дидактичним інструментарієм. Оскільки поняття ключових компетентностей досить багатогранне, його визначення й трактування постійно є предметом дискусій [див.: 228, с.7-8].

Важливим завданням у цьому зв'язку повинна стати зміна принципів, які лежать в основі екстенсивного, репродуктивного навчання, на принципи організації процесу навчання й освіти, які здатні забезпечити його інтенсивний, творчий характер для вироблення високого статусу людини освіченої, культурної, інтелігентної. І тільки тоді ми можемо стверджувати, що можна очікувати омріяного відродження національної культури і тісно пов'язаної з нею системи освіти, яка сприятиме загальноцивілізаційному розвитку України.

Таке серйозне соціальне завдання неможливо розв'язати ні за допомогою добрих намірів очільників держави, ні вольовими зусиллями талановитих педагогів, а лише комплексними заходами з модернізації

системи освіти в цілому, нерозривно пов'язаної з культурно-цивілізаційними перетвореннями в суспільстві. Забезпечення такого розвитку освіти має стати національним пріоритетом і програмою діяльності всіх причетних до його реалізації осіб.

І все ж таки на сьогоднішній день поступово змінюється основна освітня мета, в якій на перший план виходить не стільки накопичення знань, ерудиція, скільки забезпечення умов для самовизначення та самореалізації особи. Це твердження базується на зміні ставлення до людини, яка повинна не тільки оволодіти певним обсягом знань, а й уміти вчитись, оперувати не тільки отриманими знаннями, а й оперативно користуватися джерелами нової інформації, щоб успішно розв'язати актуальні проблеми.

Нова мета і завдання освіти істотно змінюють і роль учителя: головною функцією педагога стає забезпечення умов для творення особистості через актуалізацію нею ціннісного потенціалу взаємодії з іншими людьми, культурою, світом у цілому. “З огляду на ціннісну структуру внутрішнього світу людини, – пише М.Марчук, – основні координати якої ми визначили як епістемну, етичну та естетичну потенції, а також відповідну структуру ментального середовища, в якому ці потенції проявляються, можна дійти висновку, що головною метою виховання має бути координація спонтанного в своїй основі, зумовленого самою природою творчості, процесу актуалізації духовного (когнітивного, морального, чуттєвого) потенціалу взаємодії зі світом. Ідея гармонійного, всебічного, повноцінного розвитку особистості втілюється, таким чином, у буквально зримий образ, що дозволяє моделювати різноманітні варіанти виховної стратегії і тактики, залежно від стану внутрішніх і зовнішніх потенцій тієї чи тієї конкретної виховної ситуації. До того ж ця теоретична схема допомагає звести до єдиної основи, узагальнити й систематизувати, охопити єдиним поглядом різноманітний, суперечливий теоретичний і практичний досвід класичної та новітньої педагогіки, а також ефективно використовувати ціннісні потенції наукового

та позанаукового знання в удосконаленні культури виховання [див.: 285, с.258]”.

В нашій педагогічній практиці часто порушується зв'язок між освітою і наукою, про що свідчить невідповідність освітнього процесу новітній картині світу. Можливості використання розмаїтості набутого знання не завжди усвідомлюються. За умов же швидкого зростання інформації такі знання перетворюються на баласт і швидко забуваються. Саме тому в процесі навчання слід акцентувати увагу на освоєнні найістотніших, фундаментальних знань, які лежать в основі сучасного світогляду. Фундаменталізація освіти дає людині не вузькоспеціальні, а широкі, світоглядно повноцінні та методологічно важливі знання, що ґрунтуються на розумінні. Вона сприяє розвитку та зміцненню національної спрямованості освіти і водночас її інтеграції до світових освітніх структур. Особливу роль у цьому відіграє такий чинник, як цілісність фундаментальної освіти [див.: 93, с.22-23; 244, с.1073-1074]. Саме вона, на думку більшості науковців, здатна розв'язати проблеми та виробити засоби для приборкання негативних наслідків науково-технічного прогресу.

А це значною мірою зумовлюється такими знаннями, які дають можливість формувати широкий, енциклопедичний погляд на сучасний світ і місце в ньому людини, долати роз'єднаність, ізольованість, яка в минулому, в період становлення наук як таких була нормою, та сьогодні, в умовах інтенсивних інтеграційних процесів усе більшою мірою стає перешкодою на шляху формування цілісного наукового світогляду, що лежить в основі єдиної людської культури в її природничонауковій та гуманітарній іпостасях [див.: 177, с.39; 231, с.65].

Таким чином, саме модернізація, на нашу думку, може змінити існуючий стан справ, якщо здійснюватиметься з урахуванням явних і неявних переваг нової наукової парадигми. І саме цим у першу чергу характеризується феномен і потенціал освітньо-інформаційної політики сучасності.

Завдання модернізації освіти в Україні тісно пов'язані з розвитком самого суспільства. Кризова економічна ситуація, політична і соціальна нестабільність інколи зумовлюють формальне ставлення до визнання пріоритетності освіти, і як наслідок – до розбалансованості функцій суспільних і державних структур у цій сфері. Неоднорідність сучасної школи, поява інноваційних, експериментальних, профільних шкіл, ліцеїв і гімназій, недержавних навчальних закладів є, з одного боку, наслідком і важливою передумовою модернізації. З іншого ж боку, на тлі соціально-економічного розшарування, це створює безліч проблем етичного, психологічного, правового характеру. Ці проблеми, як правило не розв'язуються винятково педагогічними засобами. Радикальна соціокультурна трансформація призвела до різкого розмивання основ самоідентифікації багатьох соціальних груп, а це у свою чергу породжує соціальну анемію – втрату ідеалів і життєвих орієнтирів.

Свідченням особливої соціальної значущості освіти є те, що на Заході з року в рік збільшуються державні витрати на неї, інтенсифікується процес модернізації інфраструктури освітньої системи, широко розробляються національні стратегії розвитку освіти. В США, наприклад, витрати на освіту зросли з 4% у 1950-х рр. до 12% у 1980-х рр. Нині США щорічно витрачають на освіту 350 млрд. дол., що значно більше, ніж на оборону. Останнім часом витрати на освіту зросли в Англії – в 3,5 рази, у Німеччині та Японії – в 4 рази, у Франції – в 5,5 разів [див.: 315, с.382].

Зростання витрат на освіту в розвинутих країнах не є випадковим. Воно цілком закономірне й продиктоване глибоким усвідомленням залежності між рівнем матеріального забезпечення освітніх закладів і якістю їхньої діяльності. Оцінка знань учнів у західних державах свідчить, що показники успішності, вищі за середні, забезпечуються тільки в тих навчальних закладах, матеріальне забезпечення яких далеко перевищує середній рівень.

В Україні статус освіти все ще залишається невисоким. Наші минулі успіхи багато в чому пояснюються тим, що раніше асигнування на неї були незрівнянно більшими, аніж в інших країнах. Частка національного доходу, що відводилася на освіту в СРСР у 1958 році становила 10%, в США – 4%. Але в 1988 р. все змінилося: в СРСР – 7%, в США – 12%. У даний час Фінляндія витрачає на освіту 3,5%, Швеція – 3,8%, Німеччина – 2,6%, Японія – 3%. Якщо говорити про Україну, то ст. 61 Закону “Про освіту” передбачає витратити не менше 10% валового продукту, але насправді освіта фінансується удвічі менше [див.: 286, с.3].

Остаточо визначитися у питаннях фінансування освіти в Україні досить складно, це пов’язано в першу чергу з тим, що різні джерела надають різну інформацію. Наприклад, за даними часопису “Парламент” починаючи з 2003 року передбачається збільшити видатки на освіту на 9,8% від зведеного бюджету поточного року, що становитиме 5 149 839 тис. грн. і складе 2% прогнозованого ВВП. В законопроекті окремо передбачено субвенцію на інформатизацію загальноосвітніх навчальних закладів у розмірі 18 900 тис. грн.

Видатки Міністерства освіти та науки України передбачалися до проведення першого читання законопроекту “Про державний бюджет України” у розмірі 3 791 779 тис. грн. Відповідно до врахованих пропозицій комітету ВРУ з питань бюджету, видатки збільшено на 37 860 тис. грн., і загальна сума поки що становить 3 829 639 тис. грн.

Оскільки на даний момент не відомо, як збільшилися видатки відносно інших пропозицій, даний аналіз здійснюється на основі урядового проекту Держбюджету.

Загальна сума недофінансування в галузі освіти становила на 2003 рік 8 099 209 тис. грн. [345].

Якщо посилатися на звіт В.Ющенко, то у 2004 році ця сума становила 10% від ВВП, 18,3 мільярда гривень, в 2008 - 58,3, тобто 6,1 відсотка від ВВП що становило. Видатки на освіту, визначені Законом України “Про

Державний бюджет на 2009 рік”, становлять 65,8 мільярда гривень, що на вісім відсотків більше порівняно з 2008 роком. Видатки на освіту, визначені проектом Закону України “Про Державний бюджет на 2010 рік”, становлять 77,3 мільярда гривень, що на 17% більше, ніж у 2009 році [517].

На Заході праця педагога добре оплачується. В Україні ж низька заробітна платня педагогів негативно позначається на кадровому потенціалі навчальних закладів. Якщо найближчим часом ситуація не зміниться, то Україна втратить усі шанси вийти на той рівень освіти, якого досягли передові країни світу, тому що є тільки один вихід із ситуації, що склалася – підвищення професіоналізму фахівців до рівня, що вимагається переходом людства до інформаційного суспільства.

Таким чином, на сьогоднішній день потребує модернізації і фінансова сфера освіти України, що зумовлюється процесами глобалізації та самореалізації у світі. Тому державна політика модернізації освітньої сфери повинна вирішувати такі питання:

- реалізація індивідуального розвитку з урахуванням вимог міжнародної та європейської систем стандартів і сертифікації, розробка нової концепції економіки вищої освіти й основних напрямків подальшого реформування галузі, виходячи з національної стратегії економічного і соціального розвитку України на 2004-2010 рр.;

- обґрунтування основ та структури організаційно-економічного механізму сучасного функціонування галузі;

- підвищення ефективності використання коштів, спрямованих на розвиток матеріально-технічної бази освіти;

- визначення фінансування освіти як пріоритетного напрямку державних видатків та формування багатоканальної системи фінансового забезпечення закладів освіти;

- розробка нової, адаптованої до ринкових умов економічної моделі навчально-виховного процесу, спрямованого на підвищення якості знань майбутніх фахівців [127, с. 135-149].

Таким чином, визначення об'єктивних закономірностей, тенденцій розвитку освітньо-інформаційної сфери є важливим елементом теоретико-методологічного підходу до наукового осмислення практичної реалізації освітньо-інформаційної політики держави.

Повертаючись до модернізації освіти, потрібно зупинимося на одній з найбільш перспективних її тенденцій - гуманізації, що означає, по-перше, подолання головного недоліку старої школи – знеособлення, зневажливе ставлення до суб'єктів навчального процесу, по-друге, принципову зміну змісту освіти, відмову від технократизму, визнання пріоритету гуманітарної культури в широкому розумінні цього слова. Пауло Фрейре не випадково вважав, що “єдиною ідеологією, яка повинна бути в державі, є ідеологія гуманізму, що лягає в основу навчання та виховання [див.: 484, с.8]”. Гуманізація та гуманітаризація освіти дозволяє подолати її знеособлення, забезпечити пріоритетний розвиток гуманітарної культури в її широкому розумінні.

Інтеграція як принцип модернізації змісту освіти ґрунтується на забезпеченні “цілісності сприйняття дійсності” за допомогою впровадження новітніх, інтегрованих курсів, які об'єднують різноманітні знання довкола певного поняття чи теми. Принцип диференційованого підходу до визначення змісту освіти полягає в забезпеченні різних шляхів досягнення змісту предметів і різних способів оперування ним у діяльності.

В інформаційному суспільстві спостерігається процес поступової зміни системних властивостей освіти, підвищення її сприйнятливості до інновацій в науково-технологічній сфері. Цей процес пов'язаний з інформатизацією освіти як її сутнісною рисою. Знімаються просторово-часові бар'єри й обмеження, що перешкождали формуванню “відкритого” освітнього простору, матеріальних, соціальних і психологічних умов становлення освіти “відкритого” типу. Досвід багатьох країн, які досягли значних успіхів у сучасному світі, переконливо доводить, що тільки випереджаючий розвиток

освіти може забезпечити технологічний прорив і створити сприятливі передумови для формування інвестиційно привабливого іміджу країни.

Найпоширенішим у сучасній системі освіти стає комбінований підхід, який намагається поєднати традиційні методи навчання та сучасні мережні інформаційні технології, завдяки яким уможлиблюється дистанційний процес навчання, що припускає обмін інформацією між викладачем і тим, хто навчається (чи групою), за допомогою відповідних комунікативних засобів. Зазвичай така технологія передбачає оцінку рівня засвоєння матеріалу за кінцевими результатами, а не самим процесом навчання. Знанням у цьому випадку вважається статична інформація, тоді як активний процес їх отримання залишається недоступним для викладача. Проте могутній інформаційно-технологічний інструмент, який доступний усім сторонам відкритого освітнього процесу, дозволяє створювати інтерактивне віртуальне освітнє середовище, що спонукає тих, хто навчається, до використання нових можливостей спілкування за допомогою комп'ютерних інформаційних телекомунікаційних технологій, завдяки яким усі суб'єкти освіти, незважаючи на віддаленість, беруть участь в навчальному процесі.

Безумовно, віртуальний освітній процес принципово відрізняється від традиційного перш за все тим, що він актуалізується тільки під час самої комунікативної взаємодії. Тому він унікальний для кожної взаємодії, не будучи заздалегідь визначеним для суб'єктів. У зв'язку з цим традиційні педагогічні, психологічні та методичні технології управління навчальним процесом уже не застосовуються. Зважаючи на те, що в кожному конкретному освітньому акті віртуальне середовище неповторне й залежить від безлічі різноманітних причин (ситуацій), найбільш актуальним є ситуативний характер управління. Така модель дозволяє зберегти у навчальному процесі всі принципи, декларовані дистанційним навчанням, особливо найважливіший з них – принцип індивідуальної освітньої траєкторії суб'єкта навчання у відкритому освітньому просторі.

Сучасні інформаційні технології відкривають абсолютно нові можливості в організації процесу навчання. Це стосується також можливостей найповнішого використання в процесі навчання і традиційних підходів, і нових інформаційних і комунікаційних технологій, здатних забезпечити найширший і найпростіший доступ до освіти кожного, хто має в ній потребу.

У перехідний період змінюються не тільки методи освіти, а й парадигма наукового мислення. Як зазначає О. Г. Козлова лінійне бачення суспільного розвитку дедалі більше перетворюється на нелінійне з характерним для нього визнанням багатоваріантності (плюралістичності) мислення аж до діаметрально протилежної спрямованості [див.: 215, с.34]. Цей процес стає таким же невідворотним, як і перехід від суспільства з вибором “або-або” до суспільства з широким діапазоном вибору. Множинність варіантів означеного створює передумови для формування в учнів розвинутих навичок самостійного творчого мислення. При цьому йдеться не про формально-логічні правила мислення, не про введення в програму навчальних закладів ще однієї теоретичної дисципліни, а про докорінну перебудову викладання всіх предметів у такий спосіб, щоб учень був не об’єктом, який сприймає готове знання, а дослідником, який самостійно ставить питання і розв’язує їх.

Нелінійність мислення зумовлює пошук нових форм міжособистісної комунікації в процесі освіти, задає нову модель навчання, в основі якої лежить розвиваюча діяльна спрямованість освіти, що передбачає відмову від механічного засвоєння навчального матеріалу, від традиційного інформаційно-пояснювального підходу, зорієнтованого на передачу та сприйняття готових знань, до інтенсивних технологій навчання, націлених на розвиток самостійного мислення людини.

Ще однією характерною рисою модернізації постає “людиновимірність” інформаційного суспільства як нового типу соціального розвитку, як стратегічно важливого вибору бажаного просування до

антропогенної цивілізації, коли вперше в своїй історії людина справді стає самоціллю соціального поступу.

І саме в результаті процесів гуманізації та гуманітаризації освіти здійснюватиметься не вузькоспеціальна підготовка кадрів, а формування всебічно розвинутих особистостей зі значним духовним (інтелектуальним, етичним, естетичним і т.ін.) потенціалом, а також умінням ефективно діяти в сучасному динамічному, швидкоплинному, інформаційно насиченому світі.

Домінуюча в інформаційному світі тенденція полягає в переході від соціально зорієнтованої освітньої парадигми (конструювання людини з параметрами, заданими конкретними інтересами суспільства) [див.: 384, с.8-9], до індивідуально зорієнтованої (конструювання людини для самої себе і лиш опосередковано для суспільства), що висуває на перший план комплекс проблем, пов'язаних з визнанням самоцінності особи, формуванням її самосвідомості тощо. Тому як зазначають ряд авторів, а саме Е.Н. Князева, А.С. Кравець, Ю.М. Канигін ми можемо говорити про особистісно зорієнтовану освітню парадигму інформаційного суспільства [див.:206, с.148-152; 236, с.416; 193, с.3].

Особистісно зорієнтована освітня парадигма передбачає радикальну трансформацію методів навчання, перехід від авторитарної моделі навчання до гуманістичної, креативної, зорієнтованої на учнів як суб'єктів навчально-виховного процесу, його активних учасників. Тому одним з напрямків впливу освітньо-інформаційної політики на модернізацію освіти є її інформатизація та комп'ютеризація. Вже зазначалось про суттєве відставання у тій справі в нашій країні порівняно із зарубіжними. Однак у той же час потрібно зазначити й деякі позитивні зрушення. В Україні сьогодні здійснюється інформатизація освіти шляхом введення у середній школі навчального курсу з основ інформатики й обчислювальної техніки. Окремі дисципліни вивчаються з використанням комп'ютерів, які дедалі ширше починають застосовуватися для атестації знань школярів. У технічних і економічних ВНЗ комп'ютерна техніка використовується для проведення

розрахунків, моделювання різних об'єктів і процесів, а також для контролю знань.

І все ж комп'ютери у школах і ВНЗ нашої країни використовуються недостатньо. Бракує розуміння, що найважливіше завдання полягає у використанні їх для отримання, переробки знань і для індивідуалізації навчання, виявлення та розвитку неповторних здібностей кожного учня.

Але Україна повинна активніше включатись у загальносвітовий процес інформатизації освіти, долаючи існуюче відставання, тому що за оцінками експертів, чисельність постійних користувачів Інтернет в Україні наближається до мільйона, що становить усього-навсього 2% дорослого населення [див.: 315, с.126-127].

На основі проведення соціологічного дослідження в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова Центром моніторингу якості освіти можна сформулювати ряд висновків, що аналізують зміст і якість щодо формування професійних знань, умінь та навичок студента протягом п'яти років навчання та використання останніх досягнень науки і техніки в навчально-виховному процесі.

Опитування проводилося за такими основними напрямками:

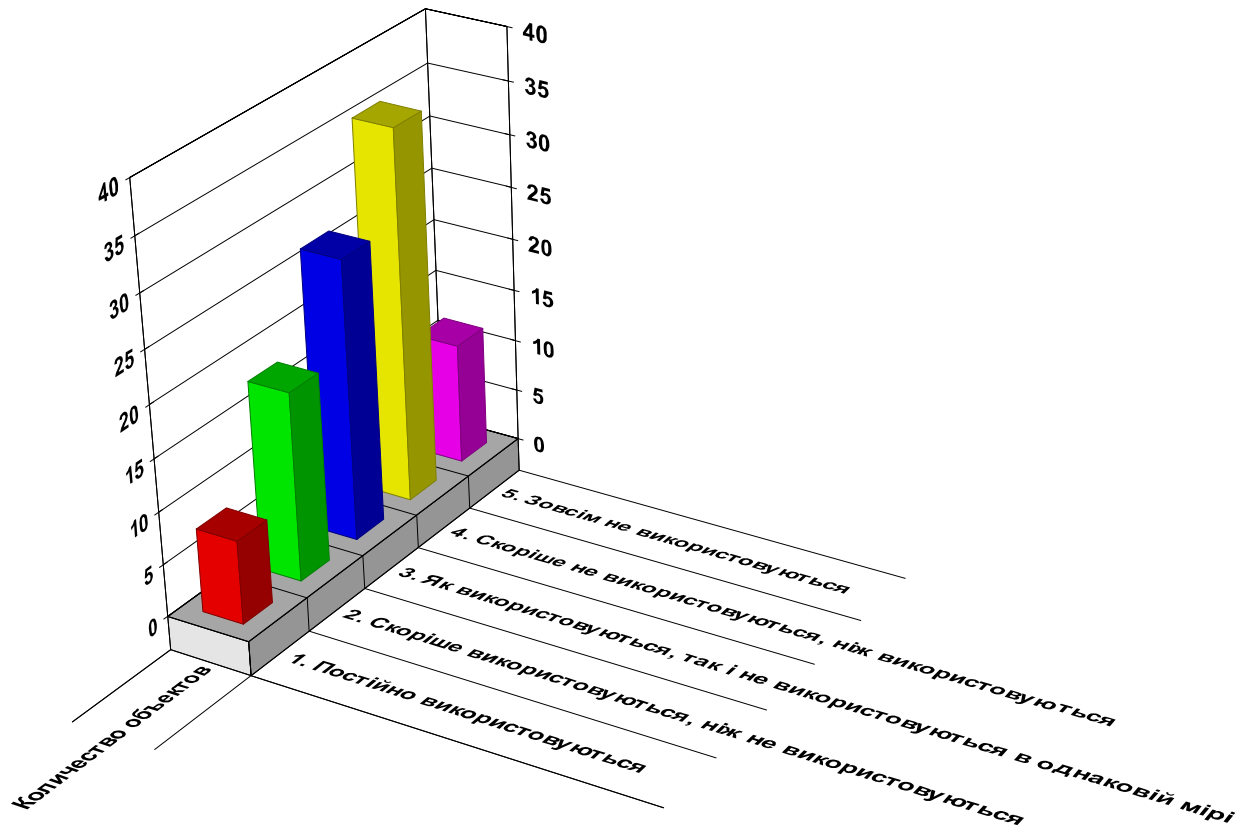
- навчальна робота за обраним фахом професійної освіти;
- наукова робота у вимірі університету та інститутів;
- культурно-виховна робота;
- оцінка конкурентноспроможності даних спеціальностей на ринку праці.

У вибірку включено 450 осіб, студентів денної форми навчання.

Аналіз порівняння соціологічного дослідження проведеного в 2008 та 2009 року дає підстави зробити певні висновки:

- студенти національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова говорять про недостатність використання останніх досягнень науки і техніки в навчально-виховному процесі. Так говорять студенти як у 2008 році (36,8%) так і в 2009 році (35,57%).

**Як ви вважаєте, наскільки у навчальному процесі в НПУ
використовуються останні досягнення науки та техніки? (2009 р.)**

- абсолютно ідентичну картину маємо і з питання використання безпосередньо викладачами на заняттях останніх досягнень науки і техніки як позаминулого року так і минулого року. При цьому відсоток опитаних студентів, що свідчать про використання останніх досягнень науки і техніки тільки 6,7%.

- як і у 2008 році так і у 2009 році відповіді студентів свідчать про нестаток знань з економіки, управління, політики та достатньо загально-культурних та соціальних знань.

Використання останніх досягнень науки і техніки безпосередньо викладачами при читанні курсів в НПУ імені М.П.Драгоманова

Таблиця 1

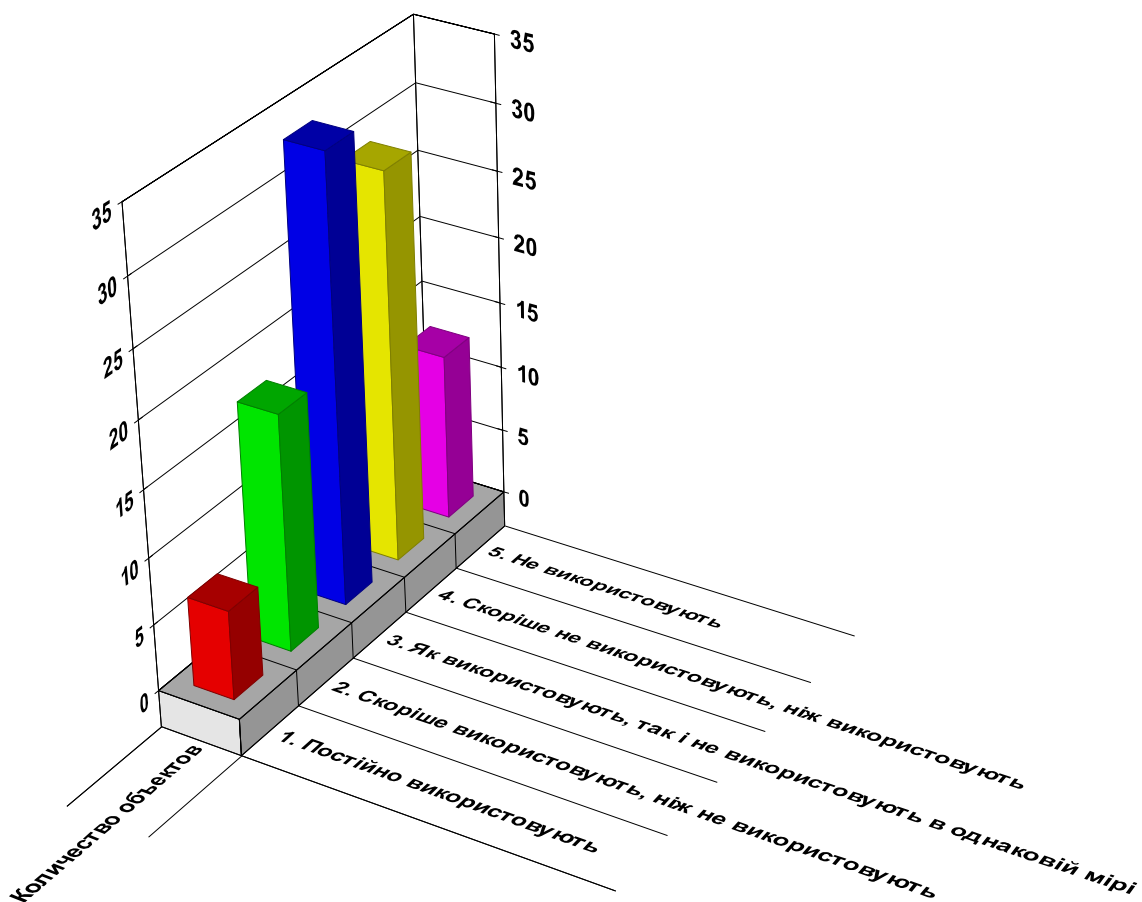
Використання викладачами при читанні курсів останніх досягнень науки та техніки

На Ваш погляд, чи використовують викладачі при читанні курсів останні досягнення науки і техніки?	Кількість об'єктів	% Об'єктів
Постійно використовують	26	6.70%
Скоріше використовують, ніж не використовують	69	17.78%
Як використовують, так і не використовують в однаковій мірі	130	33.51%
Скоріше не використовують, ніж використовують	114	29.38%
Не використовують	49	12.63%
Вся вибірка	388	100.00%

- як позаминулого (33,7%) так і минулого року (34, 02%) більшість опитаних студентів вважають, що для покращення якості професійної підготовки в НПУ імені М.П.Драгоманова необхідно збільшити кількість практичних занять, на яких студенти могли б більш поглиблено досліджувати наукові проблеми;

- як і в позаминулому році (40,2%) студенти найбільш ефективними у підготовці спеціаліста вважають практичні заняття - 36,86%, причому знову ж таки найбільш ефективну для засвоєння вивченого матеріалу вважають виробничу практику - 48,8%. На другому місці педагогічна, а на третьому навчальна.

Використання останніх досягнень науки і техніки викладачами на заняттях (2009 р.)

- як і в позаминулому році більшість студентів не працюють. На відміну від минулого року більшість працюючих навчаються на четвертому курсі. Аналіз питань минулого року показував, що більшість працюючих становили студенти п'ятого курсу;

- як і в 2008 році так і 2009 році причина по якій студенти шукають роботу залишилася така ж, а саме: бажання більшої незалежності від сім'ї та самим розповсюдженим способом пошуку роботи є допомога знайомих, а от

про інформацію, що розповсюджується на факультетах про робочі вакансії та допомогу викладачів говорить зовсім незначний відсоток опитаних;

- надаючи оцінку перспективи працевлаштування за обраною спеціальністю аналіз анкет показує, що студенти оцінюють як середні шанси оскільки отримав (ла) більш-менш якісну фахову освіту, про що говорять майже половина опитаних як в 2008 так і в 2009 році.

В умовах інформатизації навчального процесу у педагогів з'являються абсолютно інші можливості управління пізнавальною діяльністю студентів, що має місце при традиційних моделях навчання. У зв'язку з цим виникає необхідність вирішувати по-новому питання про об'єм, якість, кількість і способи отримання і уявлення навчальної інформації, що в свою чергу вимагає переосмислення існуючих підходів до проектування, конструювання і реалізації інформаційних технологій навчання. Нова роль комп'ютерів в педагогічній діяльності як сховища добре структурованої інформації, порівняльна простота доступу до неї зміщують цільові установки навчання із запам'ятовування великого об'єму навчального матеріалу на уміння здійснювати його пошук і осмислення, визначати, яка саме інформація необхідна для вирішення навчальних і прикладних професійних задач.

Таким чином, актуалізується проблема перерозподілу знань між комп'ютером і людиною, формування і розвитку у студентів інформаційно-аналітичних здібностей і умінь. Отже, використання інформаційних технологій навчання у освіті сьогодні повинне бути орієнтовано на досягнення стратегічної мети - підготовки у ВНЗ не тільки фахівця-виконавця, але і творчо мислячої і діючої особи, здатної до постійного самоудосконалення і саморозвитку.

На думку А.О. Лігоцького, "Поряд зі змістом освітніх модернізацій, питаннями інформатизації освіти набувають особливого значення також і функції освіти, які мають об'єктивно-системний характер. Вони реалізуються в складних, багаторівневих, розгалужених структурах і трансформуються разом з ними (сім'єю, наукою, культурою і т.д.). Функції залежні від

соціального, державного контролю тією мірою, якою суспільство чи відповідні спільноти виробляють і схвалюють більш або менш цілісну концепцію системи освітніх організацій, забезпечуючи ресурси для її розвитку. Соціалізація насправді виявляється державною та освітньою політикою в дії [269, с.83]”.

Головною функцією освіти в сучасних умовах є не тільки розвиток особи, а й забезпечення стійкого соціально-економічного та науково-технологічного поступу країн з урахуванням як особливих національних і соціокультурних цінностей, так і глобальних тенденцій. При цьому важливим є те, що освіта постає одним із ключових чинників удосконалення демократичних процесів, а вищі навчальні заклади відіграють значну роль у розробці та здійсненні стратегій політичного розвитку і безпеки держави. На жаль, ця функція системи освіти виконується сьогодні лише частково. Звичайно, такий стан справ не може бути пояснений лише зниженням якості освітньої діяльності. Він зумовлений труднощами соціально-економічної ситуації, відсутністю фінансування, політичною нестабільністю, загальною атмосферою бездуховності тощо.

Головною функцією освіти в сучасних умовах є розвиток особи, а також забезпечення стійкого соціально-економічного і науково-технологічного розвитку країн з урахуванням їх національних і місцевих культурних і соціальних цінностей, а також глобальних тенденцій. При цьому вони виходять з того, що:

- освіта виступає як один з ключових чинників для приведення в дію демократичних процесів, необхідних для вирішення сучасних проблем, з якими стикаються нові незалежні держави;

- освітні установи, особливо вищі навчальні заклади, відіграють вирішальну роль в справі розробки і здійснення стратегій і політики розвитку, а також безпеки держави.

На жаль ця функція на сьогоднішній день виконується освітою не належним чином. Звичайно, таке положення справ не може бути пояснено

тільки зниженням якості освітньої діяльності. Воно обумовлено труднощами соціально-економічної ситуації, відсутністю фінансування, політичною нестабільністю безперервними локальними війнами, міжнаціональними конфліктами, руйнуванням поликультурної сфери, загальною атмосферою бездуховності життя більшості населення країни.

Говорячи про збереження, передачу, відтворення і розвиток культури засобами освіти не можна не наголосити на визначній ролі культууроутворюючої функції. Необхідною умовою її виконання є інтеграція освіти в культуру і, навпаки, культури - в освіту. Культуру не можна зберегти інакше, як через людину. Для цього освіта повинна закласти в нього механізм культурної ідентифікації. В нашому розумінні культурна ідентифікація - це встановлення подібності між собою і своїм народом, переживання відчуття приналежності до національної культури, інтернаціоналізації її цінностей мешкання власного життя у формах культурного буття народу, відповідно до таких зразків українського народного життя, як, наприклад, соборність, духовність, патріотична самосвідомість, побутова обрядовість та ін.

Система освіти загалом уособлює соціалізаційний вплив культури суспільства як такої, вплив головної культурної традиції в її взаємодії з культурною периферією, всією системою суспільних субкультур – соціально-станових, регіональних, конфесійних, професійних тощо. Отже, соціалізація в дійсності виявляється державною та освітньою політикою в дії.

Отже, однією з важливих функцій освіти є соціалізація, тобто забезпечення засвоєння і відтворювання індивідом соціального досвіду, що свідчить про його нормальне, безболісне входження в життя суспільства. Соціалізація відбувається в процесі спільної діяльності і спілкування в певному культурному середовищі. Її продуктами виступають особові значення, визначальні відносини індивіда до світу, соціальна позиція, самосвідомість, ціннісно-сміслові ядра світогляду та інші компоненти індивідуальної свідомості, зміст яких вказує на те, що особа бере собі з соціального досвіду, скільки бере, і як психіка її ці надбання якісно

переробляє, яке надає їм значення. Щоб соціалізація відбувалася без значних втрат для особи, освіта повинна закласти в неї механізми адаптації, життєтворчості, рефлексії виживання, збереження своєї індивідуальності.

Освіта завжди виконувала стабілізуючу і адаптуючу функцію. Сьогодні вона не може обмежуватися тільки передачею соціокультурних норм, а припускає формування у індивіда уміння знайти і освоїти таку соціально-економічну соціально-статусну і соціально-психологічну нішу, яка, як максимум, дозволила б йому реалізувати себе або, як мінімум, не відчувати соціально-особової збитковості.

Нова мета і задачі освіти міняють роль викладача: головною функцією педагога створити умови для того, щоб освітній процес став творчістю особи, що здійснює свою освіту. Таким чином, осмислення сутнісних функцій освіти з позиції особи дозволяє виявити систему його антропоцентричних цінностей, яка і повинна бути встановлена в основу гуманістичної особово-орієнтованої освіти. Її базові цінності - самореалізація, життєтворчість, культурна ідентифікація, індивідуалізація та ін. - відображають розвиток сутнісних сил особи і підтверджують, що істинною метою освіти є становлення особового образу людини і його індивідуально - творчий розвиток, як суб'єкта життя, культури, соціуму, що відповідає гуманітарній функції освіти, суть якої полягає в збереженні і відновленні екології людини, її тілесного і душевного здоров'я, значення життя, особистої свободи, духовності, моральності. Для цього освіта повинна закласти в особу механізми розуміння, взаєморозуміння, спілкування, співпраці.

Таким чином, серед різноманітних функцій освіти головною, інтеграційною функцією виступає гуманістична, людинотворча, що проявляє себе в єдності взаємопов'язаних процесів; соціалізації та індивідуалізації особистості. Інші функції освіти, а саме: соціально-економічна та соціально-політична обумовлені нею і фактично виступають її різновидами.

Таким чином, аналіз сутності інформатизації освіти як багатопорядкового феномена на новому її етапі і порівняльні характеристики

з низки позицій основних елементів освітньо-технічного розвитку і його соціальних наслідків дозволяють зробити ряд висновків методологічного плану.

По-перше, сьогодні очевидно, що інформатизація освіти на її новому, інформаційно-технологічному етапі спричинює посилення взаємозв'язку таких чинників, як економіка, наука, техніка, виробництво, пронизує всі рівні і підсистеми освітньої техносфери, залучаючи до області свого впливу не тільки власне освітню техніку, але і системи управління, освітньо-професійної підготовки та організацію науки і т.д. В даний час освітні процеси практично всіх розвинутих держав здійснюються з урахуванням основних особливостей цієї революції у освіті.

По-друге, слід підкреслити, що саме інформаційно-технологічна складова сучасної освіти дала підставу на початку ХХІ століття багатьом теоретикам, політологам, філософам різних країн заявити про вироблення принципово нових концепцій освітніх процесів або істотному уточненні старих.

По-третє якщо в рамках попереднього етапу інформатизації освіти аналіз освітньої діяльності здійснювався стосовно системи “людина - освітня техніка” і зводився в основному до дослідження і оптимізації функціональних відносин між її елементами то сьогодні, мабуть, треба вести мову про розширення даної системи до виду “людина - освітня техніка – інформація”.

Фахівці вважають, що в майбутньому дія “інформаційних законів” і закономірностей посилиться, тому новий етап інформатизації освіти примушує визнати, що необхідний пошук і використання нових методологічних принципів дослідження системи “людина - техніка – інформація”.

По-четверте, в сучасних умовах, як і в найближчій перспективі, підвищення ефективності управління освітою в цілому і її окремими

освітніми системами вимагає досягнення якісно нового рівня їх інформатизації.

Це пов'язано, зокрема, з розробкою і застосуванням перспективних методів виявлення, опису і аналізу інформації, інформаційного моделювання об'єктів (ситуацій), подальшого нарощування потенціалу систем штучного інтелекту. Наприклад, відомо, що в проблематиці штучного інтелекту об'єктом досліджень є творча діяльність людини. Але продуктивність і якість останньої визначається не тільки інтелектом, розсудливою діяльністю людини, але і його волею, емоційним станом.

Сучасні дослідження в психології, філософії, логіці свідчать, що творча діяльність посадовця будь-якого органу управління пов'язана з обробкою не тільки даних, визначених знань, але і значень. Аналіз процесу мислення в цілому і ухвалення рішення зокрема показує, що фактично людина в конкретній ситуації виходить з питання “навіщо?”, а не “що?” і “як?”, тобто йде від значення. Не сформувавши для себе значення того або іншого процесу явища, людина виявляється не в змозі вирішувати складні проблеми. У зв'язку з цим перспективні інтелектуальні засоби управління освітніми системами повинні забезпечувати обробку не тільки знань і даних, але і значень. А це у свою чергу обумовлює необхідність моделювання як раціональної розумової діяльності посадовця органу управління, так і включення у вказаний процес його волі і емоцій.

По-п'яте, на новому етапі інформатизації освіти інформаційна складова людино-машинних систем не усуває суперечності між можливостями людини і техніки. Навпаки, проблеми оптимізації, узгодження відносин між компонентами єдиної системи “людина - техніка – інформація” загострюється. Освітньо-інформаційний компонент цієї системи різко збільшує навантаження на людину, його фізичні, фізіологічні, морально-психологічні властивості і характеристики, творчі здібності.

Масова комп'ютеризація, створення різних інформаційно-пошукових, розрахунково-логічних систем, заснованих на експертних знаннях, дозволяє

широко використовувати ЕОМ як інтелектуального помічника людини. Але машинні сигнали лише тоді розцінюються як носії інформації, коли вони сприймаються користувачем та існують для нього.

Як показують емпіричні дослідження, мистецтво програмування і систематична робота з комп'ютерами починає помітно впливати на світогляд людини, специфічне розуміння ним різних сторін природи, суспільства і людського інтелекту. Досягнення останніх роки в області вивчення розумової діяльності в значній мірі пов'язані з її інформаційним уявленням і комп'ютерним моделюванням. Але все це породжує і цілий спектр фізичних, комунікативно-психологічних, фізіологічних та інших проблем і перш за все проблему адаптації людини до значно зростаючих потоків інформації і зміни її якості.

Отже, модернізація освіти вимагає якісно нової системи, а це у свою чергу спонукає до аналізу всіх елементів досліджуваної системи, їх внутрішніх і зовнішніх зв'язків, якості та рівня виконання системою головної корисної функції, виявлення внутрішніх і зовнішніх суперечностей, прихованих резервів і меж розвитку як окремих елементів і зв'язків, так і системи в цілому. Система освіти є соціальною системою, основне призначення якої полягає у виконанні корисних освітніх функцій і задоволенні освітніх потреб суспільства.

Виходячи з того, що до державних органів управління освітою належать: Міністерство освіти і науки України; Центральні органи виконавчої влади України, яким підпорядковані навчальні заклади освіти; Вища атестаційна комісія України; Державна акредитаційна комісія державний контроль за діяльністю закладів освіти, незалежно від форм власності, повинен здійснюється з метою забезпечення реалізації єдиної державної політики в галузі освіти. Його провадять центральні й місцеві органи управління освітою та Державна інспекція закладів освіти при Міністерстві освіти України. Положення про центральні державні органи управління освітою, про Державну інспекцію закладів освіти при

Міністерстві освіти України затверджуються Кабінетом Міністрів України [172, 11-14].

З іншої сторони, задача модернізації освіти полягає в тому, як досягти такого рівня, щоб всі інтереси щодо освіти були представлені і розглянуті при підготовці стратегій і окремих політичних рішень, щоб в процесах реалізації освітніх програм і проектів були реалістично і результативно вибудована відповідальність і враховані ресурси різних дійових осіб і чи можливо цього досягти, якщо всю підготовку рішень, ресурси і відповідальність зосередити в одному місці, в державній системі управління. Тому можна говорити й про модернізацію освітньої політики України.

Сьогодні в світі є різний ступінь впливу держави на освіту, але жодна держава вже не має фінансової і управлінської нагоди ефективно і результативно забезпечувати весь комплекс необхідних умов. При цьому на думку В.А. Нікітіна мова йде про два варіанти таких умов. Зосередивши увагу на фінансовій умові, слід розуміти, що будуть урізані і редуковані інтереси і задачі освіти до того набору, який підвладний і відповідає можливостям та інтересам державного апарату.

Ухвалення другого варіанту, а саме управлінської умови, також пов'язано з цілим поряд складностей - відсутністю традиції публічності, управлінських кадрів з відповідними уміннями, наявністю переконання, що освіта - окрема галузь, опікувана державою і керована фахівцями, необхідністю формувати механізм освітньої політики. Але сама реалізація другого варіанту вже є крок до формування суспільства, яке навчається, і закладка наріжного каменя механізму постійної трансформації освіти у відповідь на виклики історії [320, с.153].

Механізм модернізації освітньої політики вцілому, ухвалення конкретних рішень, механізм пред'явлення різних пропозицій, їх аналізу і обговорень представити в наступному вигляді:

- відбір значущих інтересів і залучення їх представників в процес підготовки і обговорення пропозицій;

- підготовка пропозицій для обговорення з аналізом мети, проблем, альтернатив, ресурсів та інших умов реалізації пропозиції;
- послідовне обговорення різних аспектів пропозицій;
- ухвалення рішення і проекту його реалізації;
- моніторинг і оцінка наслідків ухвалення рішення.

Побудова і запуск механізму освітньої політики не означають появи тотальної системи дозволів і контролю, а лише появи загального екрану, на якому експонуються різні дії учасників освітнього процесу і відбувається комунікація з приводу можливих змін, або ті, які відбулися.

Таким чином, розв'язання проблем освіти не може бути вирішено тільки за рахунок організаційно-структурної реформи. Зміни парадигми освіти передбачає також переосмислення змісту освітньо-інформаційної політики в Україні. Причому вона повинна відповідати стану освітнього середовища, запитам та потребам інформаційного суспільства.

Висновки до 1 розділу

Таким чином, на основі аналізу феномена освітньо-інформаційної політики, дотичних понять (“освіта”, “освітня політика”, “інформація”, “політика”, “інформаційна політика”) та визначення теоретико-методологічних засад зможна зробити висновок, що освітньо-інформаційна політика – явище складне, багатогранне, включає в себе соціальні, політичні, духовні, діяльнісні компоненти функціонування соціуму в усьому розмаїтті його зв’язків, стосунків і процесів та може розглядатися як частина загальної політики, що має самостійну мету, задачі і функції, детерміновані метою і задачами загальної інформаційної політики держави.

Під освітньо-інформаційною політикою слід розуміти сферу, в якій акумулюються та інтегруються специфічні освітньо-інформаційні інтереси, відносини, суперечності, знання, ресурси, взаємодії різних соціальних і політичних сил, а також виробництво інформації освітнього характеру та засобів її виробництва. Освітньо-інформаційна сфера як відособлена частина життєдіяльності соціальних сил, намагається за допомогою освітньо-інформаційних засобів активно впливати на науково-технічний і соціокультурний поступ.

Виявляючи науковий статус категорії “освітньо-інформаційна політика”, можна послідовно застосовувати принцип сходження від абстрактного до конкретного, а також логічні правила ділення понять, що дозволяє прослідкувати весь ланцюжок руху від загального (політики) до окремого (державна політика) й особливого (інформаційна, освітня політика), завершуючи одиничним (освітньо-інформаційна політика).

Можна говорити про освітньо-інформаційну політику в широкому і вузькому розумінні. В широкому розумінні освітньо-інформаційна політика – це тривалість освітньо-інформаційних відносин між різними соціальними та інституційними групами всередині держави і на міжнародному рівні. В сучасних розвинутих суспільствах її здійснюють держави та інститути. З цього погляду освітньо-інформаційна політика є результатом їх спільної

діяльності в освітньо-інформаційній сфері. Та враховуючи те, що право застосування освітнього процесу належить державі, освітньо-інформаційна політика повинна розглядатись як специфічна її діяльність, покликана реалізувати не тільки державні (національні), а й суспільні інтереси специфічними освітньо-інформаційними засобами.

У вузькому розумінні освітня-інформаційна політика – це діяльність держави з формування системи інформації та сприятливих умов ефективного розвитку освіти. Тому на сьогоднішній день потрібна нова модель навчання, оскільки виробництво інформаційного продукту, а не продукту матеріального, на думку ідеологів інформаційного суспільства, є рушійною силою освіти і подальшого розвитку суспільства.

Суттєвою проблемою на шляху становлення освітньо-інформаційної політики Україні є неузгодженість норм національного законодавства, а також численні розбіжності з нормами міжнародного права про що доводить аналіз ряду документів, а саме: Конституції України, Законів “Про освіту”, “Про вищу освіту”, “Про загальну середню освіту”, “Про позашкільну освіту”, “Про професійно-технічну освіту”, Державну національну програму “Освіта (Україна XXI століття)”, Законів України “Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки України”, “Про інноваційну діяльність”, “Про національні інформаційні ресурси”, Концепцію і Програму інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів, ряду постанов Кабінету Міністрів України і т.д.

На основі аналізу нормативно-правової бази можна зазначити, що вдосконалення нормативно-правової бази існування інформаційного суспільства в Україні вкрай необхідне. Воно дозволить урегулювати нормативні аспекти впровадження та використання інформаційних комунікаційних теорій, продукування та поширення електронної інформації, створення та використання національних інформаційних ресурсів, розвитку телекомунікацій, створення системи стандартизації у сфері інформаційних комунікаційних теорій, забезпечення інформаційної безпеки тощо.

Таким чином, можна констатувати, що становлення освітньо-інформаційної політики в Україні перебуває на початковій стадії формування, тому в центрі уваги державної влади, політичних об'єднань і наукового співтовариства має бути розробка концептуальних основ інформаційної політики і формування освітньо-інформаційно законодавства України з урахуванням особливостей сучасного етапу розвитку державності, суспільства і освіти, а головне – узгоджуватися з сучасним антропологічним імперативом.

Становлення освітньо-інформаційної політики потрібно розглядати і в контексті освітніх інтеграційних процесів, вивчення досвіду інших країн з організації навчального процесу, зокрема досвіду європейських університетів, в яких автономія і самоуправління вже давно є традицією.

Перехід людства до інформаційного суспільства, криза класичних парадигми освіти зумовлюють необхідність модернізації освіти, під якою слід розуміти комплекс методолого-педагогічних та організаційно-технічних заходів, спрямованих на вдосконалення української системи освіти відповідно до суспільних запитів та аксіологічних пріоритетів. Модернізація орієнтує суспільство і його структури, сфери на вдосконалення, просування вперед, на розробку й реалізацію нових цілей, задач, пріоритетів, стратегій.

Сьогодні одним з пріоритетних напрямків модернізації української системи освіти є створення інформаційного простору освіти та входження у світовий інформаційний простір шляхом інформатизації та інтернатизації нашої освіти.

В результаті інформатизації здійснюється становлення якісно нової системи безперервної, відкритої, гнучкої, дистанційної освіти, яка значною мірою може допомогти подоланню кризи освіти. Одним із головних методологічних недоліків багатьох досліджень з інформатизації освіти є відсутність взаємозв'язку між проблематикою становлення інформаційного суспільства і закономірностями його цивілізаційного розвитку.

Головні джерела й імпульси розвитку системи освіти залежать від зовнішніх і внутрішніх закономірностей і тенденцій. Внутрішні чинники характеризують її саморозвиток і реалізацію потенціалу взаємодії з оточенням. Зовнішні, що лежать поза системою освіти, пов'язані з трьома групами чинників: 1) динамікою потреб, які складаються під впливом досягнутого рівня освіченості суспільства в цілому й окремих його прошарків зокрема, що мотивує усіх членів суспільства до поповнення й оновлення знань і навичок; 2) змінами у виробництві, у способах і методах створення товарів і послуг, необхідних для задоволення невпинно зростаючих потреб, що у свою чергу вимагає більш сучасних і глибоких знань і навичок від кожного працівника; 3) розвитком духовної сфери, перш за все науки, пізнанням законів і закономірностей навколишнього світу, способів їх використання в інтересах людини і суспільства. Це породжує необхідність постійно нарощувати й оновлювати коло знань і навичок, які транслюються від покоління до покоління, а також застосовувати більш ефективні методи і форми навчання.

Таким чином, характеристика феномена освітньо-інформаційної політики, аналіз нормативно-правової законодавчої бази, вплив освітньо-інформаційної політики на модернізацію освіти дає можливість стверджувати про беззаперечність розв'язання цілої низки проблем, що пов'язані з становленням освітньо-інформаційної політики України.

РОЗДІЛ 2

ОСВІТНЬО-ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЯК СОЦІАЛЬНА СИСТЕМА

2.1. Складові освітньо-інформаційної політики та її функції

Як вже зазначалось, освітньо-інформаційна політика базується на принципах інформаційної політики. Вона користується її інструментарієм. Оскільки наочне поле освітньо-інформаційної політики лежить у освітній сфері, то вона функціонально пов'язана з освітньою політикою держави і постає одним із її складників. З утвердженням інформаційної політики наочне поле освітньо-інформаційної політики буде розширятися, включаючи неосвітні сфери життєдіяльності (наприклад, політику, економіку тощо). Політика показує, що цей феномен треба осмислювати не тільки з погляду практичної реалізації, а й з позиції методологічного обґрунтування.

Структура освітньо-інформаційної політики включає такі елементи, як освітньо-інформаційні ідеї та погляди. Рефлексія освітньо-інформаційного суспільного життя стає проблемою теоретико-інформаційних відносин, освітньо-інформаційної діяльності та освітньо-інформаційних інститутів.

Нагадаємо, що під структурою (“будова, розміщення, порядок”) розуміють розміщення в просторі окремих частин системи і сукупність стійких зв'язків між ними [295, с.24].

Функціональний аспект освітньо-інформаційної політики відображає її динаміку, процесуальний характер, пов'язаний, наприклад, з питаннями: хто і як формує та реалізує її настанови? Якими способами і методами досягається її мета? Яка ефективність освітньо-інформаційної діяльності держави? Іншими словами, функціональний вираз освітньо-інформаційної політики дає уявлення про її роль у системі освітньо-політичних відносин конкретної держави. Її визначення через категорію “діяльність” припускає звернення до дії, руху. Функція може розглядатись як здатність окремих елементів системи

робити внесок у функціонування цілісного об'єкта, в результаті дії множини таких “внесків” об'єкт функціонує як певна цілісна множина.

Абстрагуючись від політики, яка розглядається на рівні теорії і практики, стає зрозуміло, що у функціональному плані можливим є виділення теоретичного та практичного рівнів освітньо-інформаційної політики. Теорія припускає конституювання наукового знання, його інституціоналізацію. Це закінчена, цілісна система знання про загальні закони і закономірності, принципи, методи і функції освітньо-інформаційної політики як галузі наукового знання у проблемному полі філософії освіти.

Проте слід враховувати, що в даний час теорія освітньо-інформаційної політики не має закінченого характеру, вона тільки створюється. Немає завершених відповідей, є питання, які потребують подальшої рефлексії. Напевне, вона й не може бути представлена як закінчена теорія, проте це обов'язково цілісна система знання. Суспільство, розвиваючись, вносить нові й нові детермінанти в теорію освітньо-інформаційної політики, що й робить її такою мінливою.

Розглядаючи становлення освітньо-інформаційної політики, потрактуємо її як таку, що має ознаки соціальної системи, а саме:

- соціальна система - це цілісна структура, головним елементом якої є люди, їх взаємодії, відношення та зв'язки. Ці зв'язки, взаємодії та відношення носять стійкий характер та відтворюються в історичному процесі на основі сумісної діяльності людей, переходячи з покоління в покоління;

- соціальна система — це сукупність соціальних явищ та процесів, які знаходяться у відношеннях і зв'язках між собою та утворюють деякий цілісний соціальний об'єкт [85].

Виходячи з цього зазначимо, що освітньо-інформаційна політика є – цілісною системою, що функціонує у формі соціальних співсуспільств та організацій; її основні елементи: люди, їх норми і взаємодії; її специфічні риси: розмиті і змінні параметри керованості, локалізована в часі і просторі

межа міри пізнання і контролю за функціонуванням системи; наявність значної кількості самих систем і багатoeлементність кожної з них [45].

Інституціоналізація теорії освітньо-інформаційної політики передбачає проведення наступної низки досліджень:

а) фундаментальні дослідження, що припускають пошук відповідей на загальні питання про її суть і закони, принципи і причини;

б) порівняльні дослідження, покликані з'ясувати способи функціонування існуючих конкретних систем освітньо-інформаційної політики, їхні загальні риси і специфіку;

в) прикладні дослідження, що передбачають розробку способів найдоцільнішого використання освітньо-інформаційних можливостей для досягнення політичної мети.

Практичний рівень освітньо-інформаційної політики означає використання форм і методів, способів і інструментів організаційно-управлінської, нормативно-правової та іншої діяльності держави, пов'язаної із забезпеченням освітньої діяльності освітньо-інформаційними засобами. Цей рівень припускає добір найдоцільніших і раціональних освітньо-інформаційних можливостей для досягнення політичної мети в поточних умовах.

В останнє десятиріччя чітко проявилася тенденція до зміни форм і засобів освітньо-інформаційної діяльності. Наприклад, освітня технологія найближчого майбутнього – системи Інтернет, які створені на основі інтеграції сучасних і перспективних засобів управління освітою. Освіта стає “надтехнологічною”. Вона має новітні інформаційні технології як ключ до оволодіння всією рештою технологій світу, що стрімко розвивається.

Головним пріоритетом сучасної освітньо-інформаційної політики держави є розробка науково обґрунтованої концепції такої політики і з'ясування передумов її ефективності в умовах становлення інформаційного суспільства.

В свою чергу освітньо-інформаційна політика може розглядатися як частина загальної політики держав, що має самостійну мету, задачі і функції, детерміновані метою і задачами загальної інформаційної політики держави. І в даному випадку освітньо-інформаційна політика вистає елементом більш складної соціальної системи – загальної політики держави (Рис. 1.).

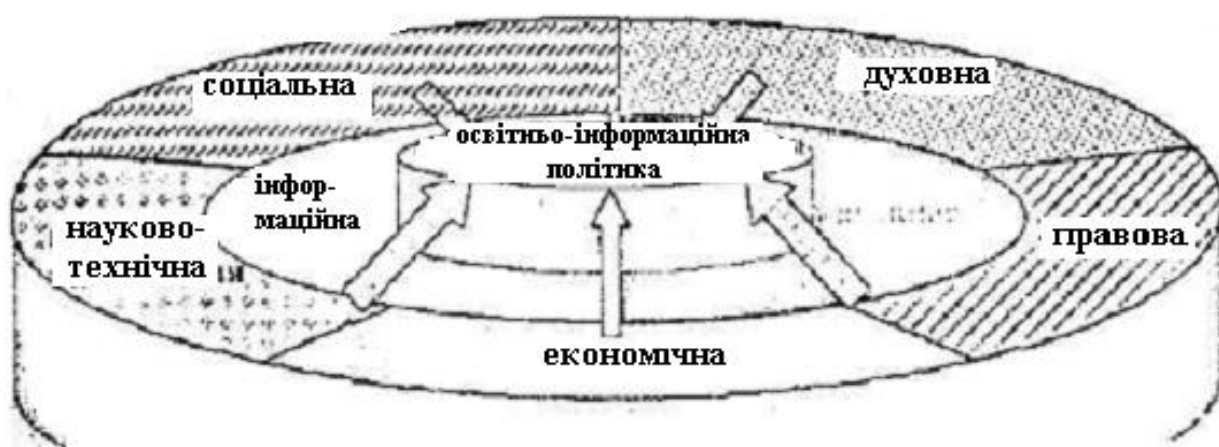

Рис. 1. Освітньо-інформаційна політика як частина загальної політики держави.

Засобами інформаційного суспільства більш ефективно можна розв'язувати соціальні, національні та релігійні конфлікти, які породжують реальні загрози територіальній цілісності країни. Тісна взаємодія влади і суспільства на основі взаєморозуміння, взаємоповаги та ділового партнерства забезпечується перш за все на ґрунті постійної інформаційної взаємодії між владою і суспільством у відкритому інформаційному просторі, без якого

неможливе формування демократичного суспільства. Без ефективної освітньо-інформаційної політики неможливо уявити успішне розв'язання цілої низки складних проблем державотворення.

Понад те, в орбіту свого впливу вона включила й освітню сферу. Застосування нових інформаційних технологій в освіті формує освітньо-інформаційну сферу, як окрему компоненту життєдіяльності людей. З'являються освітньо-інформаційні потреби, інтереси окремих людей, соціальних груп, держав, а разом з ними і суперечності, що вимагають розв'язання. Тому цілковито справедливим є твердження Калініна Л.М., що “суспільний прогрес і розвиток кожної людини супроводжуються і навіть визначаються розвитком інформаційної сфери [див.: 191]”.

В освітній сфері зазвичай виокремлюють ряд підсистем – інституційну (що включає такий інститут, як освітня організація держави); нормативно-ціннісну (законодавча база, традиції, звичаї); комунікативну (відносини, дії і т.д.); освітньо-соціальну (працівники освіти і персонал, який її обслуговує та ін.); функціональну (виконання певних функцій освітньої системи).

Для більш повного з'ясування сутності освітньо-інформаційної політики необхідно розкрити її структуру. Структура освітньо-інформаційної політики дозволяє повніше зрозуміти її сутнісні характеристики, особливості, тенденції розвитку, а також основи формування і реалізації.

Розгляд структури освітньо-інформаційної політики представляється доцільним з погляду інституційного підходу. Слід підкреслити, що на політичній мові під інститутами розуміються два класи політичних і соціальних явищ: 1) політичні установи з організованою структурою, централізованим управлінням, виконавським апаратом: 2) форми і сутність політичних функцій, типів управління, а також відносин, норм і зразків, що визначають стійкі форми політичної поведінки та дії. Таким чином, інституційний підхід дозволяє аналізувати практично всю структуру освітньо-інформаційної політики.

Оскільки в структурі політики прийнято виділяти політичні ідеї, мету, інтереси, відносини, діяльність, інститути, суб'єктів і норми та елементи так чи інакше повинні знаходити своє віддзеркалення як структурних елементів в різних її видах. При цьому вони матимуть свій специфічний зміст.

Для визначення структурних елементів освітньо-інформаційної політики можна застосовувати метод аналогій. Слід виходити з того, що освітньо-інформаційна політика - це частина загальної політики держави. Отже, можна вважати що в ній відображається характер і спрямованість загальної політики і її внутрішня структура містить в собі елементи структури загальної політики.

Необхідно відзначити, що можливе виокремлення структурних елементів у змістовному і функціональному аспектах освітньо-інформаційної політики. У змістовному аспекті структура освітньо-інформаційної політики в найзагальнішому вигляді може включати: освітньо-інформаційні ідеї та погляди; освітньо-інформаційні відносини; освітньо-інформаційну діяльність; освітньо-інформаційні інститути.

Освітньо-інформаційні ідеї і погляди є сукупністю офіційно прийнятих установок на використання інформаційних можливостей держави для досягнень освітньо-політичної мети. Іншими словами освітньо-інформаційні ідеї і погляди визначають мету і задачі освітньо-інформаційної політики, принципи її формування, основи використання освітньо-інформаційного потенціалу усередині держави і на міжнародній арені. Зasadничі освітньо-інформаційні ідеї і погляди знаходять своє віддзеркалення в офіційних документах: конституції, освітній доктрині, доктринах або концепціях інформаційної, зовнішньої і освітньої політики та інших законодавчих актах. В сучасній Україні освітньо-інформаційні ідеї і погляди сформульовані у Конституції України - загальні права громадян на вільний пошук інформації, їх право на інформацію, свободу віросповідання та ін. [224, с.19], про що вже йшлося у попередньому підрозділі.

На думку В.Полудніцина, “Інформаційний потенціал суспільства - це сукупні можливості і здібності країни по забезпеченню особи, суспільства і держави, необхідним рівнем володіння і операції інформацією і знаннями в меті найбільш повного задоволення потреб соціального, економічного, політичного і культурного характеру [370]”.

Тож освітньо-інформаційна політика об'єднує в систему такі її складники, як політика у сфері масової інформації в освітній сфері; політика у сфері інформаційного забезпечення функціонування освітньої сфери; політика інформатизації в державі та освітній сфері.

Під освітньо-інформаційним потенціалом слід розуміти частину інформаційного потенціалу суспільства, що використовується у освітній меті. Освітньо-інформаційні відносини мають внутрішню і зовнішню сторони. Вплив цих сторін на освітньо-інформаційну політику здійснюється неоднозначно. Якщо внутрішні освітньо-інформаційні відносини визначають соціально-політичне єство освітньо-інформаційної політики, то зовнішні (міжнародні) - конкретні межі для реалізації тих або інших методів і форм досягнення освітньо-інформаційної мети. При цьому характер освітньо-політичних відносин визначає характер освітньо-інформаційних відносин (протиборство, конфронтація, дезинтеграція партнерство, співпраця, інтеграція і т.д.).

Слід зазначити, що внутрішня і зовнішня сторони освітньо-інформаційних відносин не існують незалежно один від одного. Вони тісно взаємозв'язані, взаємозалежні і знаходяться в діалектичній єдності. Внутрішня сторона пов'язана з освітньою сферою суспільства і має на меті формування таких внутрішніх умов використання інформації, при яких можна найбільш ефективно реалізовувати можливості освітньо-політичного керівництва освітньої організації держави по забезпеченню освітньої діяльності.

Зовнішня сторона пов'язана з відносинами з іншими державами і має на меті формування сприятливих інформаційних умов для досягнення

освітньо-політичної мети освітньо-інформаційними способами, методами або для ефективного і раціонального застосування освітньої діяльності. У будь-якому випадку зовнішня сторона охоплює коло проблем, безпосередньо пов'язаних з формуванням інформаційних умов, що забезпечують ефективне досягнення освітньо-політичної мети.

Потрібно підкреслити, що оскільки освітньо-інформаційні відносини характеризуються деякою невизначеністю результатів, то вельми важливу роль у освітньо-інформаційній політиці грає освітньо-інформаційна діяльність.

Освітньо-інформаційна діяльність є сукупністю (системи) заходів і дій відповідних суб'єктів, які прямо і безпосередньо пов'язані з підготовкою і використанням освітньо-інформаційних засобів для досягнення освітньо-політичної мети. Інформаційний аспект освітньо-політичної діяльності характеризує рівень розвитку сучасних інформаційних засобів у освітній справі. Освітній - ступінь можливості використання цих засобів для досягнення освітньо-політичної мети. Як будь-яка інша, освітньо-інформаційна діяльність припускає наявність певних структур спеціально створених або виконуючих дії опосередковано.

Освітньо-інформаційні інститути - спеціально створювані організації, покликані здійснювати розробку і реалізацію освітньо-інформаційної політики держави.

Найважливішою особливістю інститутів освітньо-інформаційної політики є те, що вони утілюють в собі матеріально-інформаційну силу суспільства в цілому. Інший функціональний зріз освітньо-інформаційної політики може бути представлений такими елементами, як: суб'єкти освітньо-інформаційної політики; мета освітньо-інформаційної політики; об'єкти освітньо-інформаційної політики; засоби освітньо-інформаційної політики.

Не менш важливою вихідною настановою освітньо-інформаційної політики держави є те, що вона повинна відповідати інтересам нації,

забезпечувати їх реалізацію та захист. Ідеться про використання освітнього потенціалу. Сучасні демократично розвинуті суспільства, як показав досвід останнього десятиріччя, допускають застосування освітнього потенціалу для досягнення політичної мети. Разом з тим висувається категорична вимога, згідно з якою застосування освітнього потенціалу повинно бути ефективним, короткочасним, з малими матеріальними витратами і не приносити потрясінь суспільству. Реалізувати цю вимогу можна шляхом розвитку інформаційного складника освітньої діяльності, що, у свою чергу, вимагає адекватної освітньо-інформаційної політики.

Ще однією вихідною настановою є економічне обґрунтування освітньо-інформаційної політики. Освітня діяльність, освітня реформа та освітня модернізація спрямовуються на формування такої освітньої організації, яка б не була обтяжливою для суспільства, відзначаючись ефективністю та відповідаючи сучасним освітньо-стратегічним інтересам, прогнозованим соціально-економічним і освітньо-інформаційним умовам. Це означає, що витрати на освітньо-інформаційну політику повинні відповідати економічним можливостям країни, бути посильними, об'єктивними і сумісними з поставленою метою.

Нарешті, освітньо-інформаційна політика повинна бути безпечною, будуватися та здійснюватися так, щоб забезпечувався захист освітньо-інформаційних ресурсів, освітньо-інформаційної інфраструктури.

Крім охарактеризованих вихідних настанов освітньо-інформаційної політики надзвичайно важливим елементом її здійснення є методологічні принципи. У науковій літературі ці принципи трактуються зазвичай як певні правила практично-політичної діяльності в освітньо-інформаційній сфері, дотримання яких приводить до позитивних результатів, а нехтування ними спричиняється до небажаних наслідків.

Формування та здійснення науково обґрунтованої освітньо-інформаційної політики є складним соціокультурним процесом, який тісно

пов'язаний з масштабними явищами і процесами в усіх сферах суспільного життя. При цьому слід виокремити два найважливіші моменти.

По-перше, з огляду на те, що багато країн світу зазнають труднощів у реформуванні своїх освітніх систем, то за допомогою продуманої та ефективної освітньо-інформаційної політики вони можуть створити відносно сприятливі умови для подолання цих труднощів і входження у світовий освітньо-інформаційний простір.

По-друге, позаяк освітньо-інформаційна політика позначається практично на всіх аспектах життєдіяльності суспільства, то вона повинна враховувати всю розмаїтість інтересів і потреб, які лежать в основі соціокультурного розвитку тієї чи тієї країни.

Зміст і характер освітньо-інформаційної політики в сучасній Україні визначається потребою подолати відставання від освітньо-цивілізаційного процесу, що передбачає модернізацію всіх сторін її освітньої сфери. Сутністю освітньо-інформаційної політики в цьому контексті є досягнення конкретних результатів, які наближали б Україну до цивілізованого світу. Очевидно, що ця політика може бути органічною та сучасною, якщо відповідає потребам освітньо-політичної практики, виражає сподівання широких верств населення країни, враховує темпи і ритми розвитку інформаційного суспільства, нові смисли освітньо-інформаційних, технологічних, економічних, політичних і соціальних процесів, які відбуваються в сучасному світі.

Незважаючи на те, що освітньо-інформаційні процеси протікають об'єктивно, в освітньо-інформаційній політиці важливу роль відіграє суб'єктивний чинник. Діалектика взаємодії об'єктивного і суб'єктивного в освітньо-інформаційній політиці зумовлена специфікою її функціонування в життєдіяльності суспільства.

З одного боку, зміст освітньо-інформаційної політики об'єктивний, зумовлений рівнем розвитку культури, а з іншого – він є результатом активної творчої діяльності різних соціальних сил і суб'єктів. Тому вивчення,

формування та реалізація освітньо-інформаційної політики передбачають врахування, по-перше, цих об'єктивних чинників освітньо-інформаційних процесів, по-друге, суб'єктивно значущих уявлень і ціннісних настанов осіб, які цю політику розробляють і практично здійснюють.

Об'єктивний аспект освітньо-інформаційної політики проявляється в загальнозначущій освітній традиції, в її моральних, правових засадах, менталітеті тощо. Саме вони визначають об'єктивний потенціал, який може бути актуалізований засобами освітньо-інформаційної політики.

Неважко помітити, що в сучасному українському суспільстві можливості для реалізації об'єктивного змісту освітньо-інформаційної політики вельми незначні. Це пояснюється тим, що становлення освітньо-інформаційної сфери суспільства лише розпочалося. До того ж політична, економічна й інтелектуальна еліта поки-що не змогла виробити чітких і зрозумілих усім орієнтирів або шляхів, якими треба рухатися.

Процес вироблення освітньо-інформаційної політики складний і різноплановий. У ньому найбільш важливим є визначення головного вектора з урахуванням як об'єктивної тенденції розвитку, так і ціннісних аспектів. Аксіологічну компоненту освітньо-інформаційної політики репрезентує "ідеальна модель", яка поєднує в собі сутнє і належне. При цьому варто зазначити, що уявлення про належне не можуть бути штучно сконструйованими або довільними, вони задані в кінцевому підсумку цілком об'єктивними умовами конкретних етапів розвитку суспільства. Тому важливо розуміти діалектику взаємозв'язку сутнісного та належного в освітньо-інформаційній політиці.

Варто також більш детально зупинитися на проблемі самоорганізації освітньо-інформаційної політики з погляду "відкритої" методології. Така методологія задається відповідною філософією.

На думку В.Аршинова, "методологія це скоріше філософія – загальний, принципово незавершений підхід, ідея оцінки фактів, метатеорія, що дозволяє підбирати та добудовувати конкретні теорії з тим, щоб говорити,

про змістовні моделі, математичний апарат, раціональні критерії, способи верифікації даних кібернетики і синергетики. Наприклад, у кібернетиці самоорганізація – це окремий випадок організації. Вона є механізмом самоконтролю та самоврядування складних систем зі зворотним зв'язком, який забезпечує рівновагу цих систем, їхню стійкість [24, с.103]”.

Якщо кібернетика пов'язує явище самоорганізації зі стійкістю різного роду систем, то в цьому значенні синергетика – протилежність кібернетиці. Для неї нерівноважність – основа для становлення впорядкованості. Такі уявлення про самоорганізацію вельми поширені. Наприклад, В.Аршинов і Н.Козаков пишуть, що, “...характеризуючи походження та гносеологічний статус кібернетики і синергетики, можна образно сказати, що ми маємо справу з концептуальною пропорцією такого роду: кібернетика – лінійна рівноважна динаміка; синергетика – нелінійна, нерівноважна динаміка [26, с.59-65]”.

В сучасній науці переважає широке трактування синергетики і процесів самоорганізації. Синергетика – це наука (точніше кажучи, рух в науці), про буття, що вивчає саме становлення його механізму й уявлення про них. Відповідно до цього виділяються вимоги (механізми), які забезпечують саморух і самовпорядкування інформаційних феноменів і процесів [512, с.7].

Стосовно освітньо-інформаційної політики, на думку В.Аршинова, такими вимогами є: синтетичний, скоординований стиль мислення суб'єктів; їх готовність до конструктивного діалогу; вміння стати на бік опонента і захистити свою теоретичну позицію; компетентне використання зростаючих інформаційних потоків на користь обґрунтування життєво важливих потреб, інтересів і цінностей населення країни (або іншої спільноти людей) [25, с.55].

Для теоретичного осмислення й обґрунтування, освітньо-інформаційної політики є певні передумови, в річищі яких можуть бути реалізовані методологічні принципи. Важливо враховувати різноаспектність освітньо-інформаційної політики, процесів її обґрунтування та реалізації [див.: 20, с.199]. Такий підхід дозволяє врахувати новітні підходи в

методології науки, сприяючи комплексному застосуванню різних дослідницьких ідей щодо сутності та змісту сучасної освітньо-інформаційної політики.

Оскільки освітньо-інформаційна політика покликана сприяти реалізації національних інтересів у сфері освіти інформаційними засобами, способами і методами, то вона повинна базуватися на принципах інформаційної політики держави. Такими є відкритість, рівність інтересів, системність, соціальна орієнтація, державна підтримка та ін.

Завоюванням демократії є можливість реалізації прав людини і громадянина, в тому числі права на інформацію. Здійснення освітньої стратегії (політики), в тому числі й освітньо-інформаційної політики, вимагає врахування інтересів різних верств населення, функціонування демократичних інститутів контролю над освітньою діяльністю в межах, які задаються правовою системою. Тому невід'ємним атрибутом освітньо-інформаційної політики має бути пріоритет права і закону над інтересами окремих груп населення або державного апарату.

Право і закон тут є головними, визначаючими чинниками вироблення та реалізації мети освітньо-інформаційної політики. Вони формують її межі та можливості. Освітньо-інформаційна політика України повинна базуватися на тих нормативних актах, які визначають права людини і громадянина, забезпечують їх реалізацію в освітній сфері. Правові засади освітньо-інформаційної політики створюють Конституція України і закони про освіту.

Реалізація освітньо-інформаційної політики здійснюється відповідно до певної мети. При цьому особливо важливим є правильний вибір, який зумовлюється не інформаційними можливостями загалом або ж орієнтований на розвинуті в інформаційному плані держави, а заснований на оцінці потенціалу країни, її ресурсів. Тому постановка реальної мети має принципове значення для ефективності освітньо-інформаційної політики.

У цьому плані варто звернути увагу на принцип адекватності. Він означає відповідність цілей, завдань освітньо-інформаційної політики

інформаційним можливостям країни і пріоритетам загальної та освітньої політики держави. Цілком очевидно, що з принципу адекватності впливають два інші принципи освітньо-інформаційної політики – науковість і єдність теорії та практики.

Принцип науковості означає широке використання досягнень теорії інформації, теоретичних тверджень, висновків і рекомендацій природничих, соціогуманітарних і технічних наук у процесі формування та реалізації освітньо-інформаційної політики. Цей принцип зумовлює застосування новітніх розробок у сфері інформаційних технологій і науково-технічного поступу.

Принцип єдності теорії і практики пов'язаний з вимогою відповідності. Це означає, що освітньо-інформаційна політика повинна відповідати характеру і змісту завдань, покладених на освітню систему держави. Цей принцип припускає не тільки розвиток теоретичних основ освітньо-інформаційної політики, а й широке вивчення, узагальнення та поширення позитивного досвіду освітньо-інформаційної діяльності. Він вимагає пошуку оптимального співвідношення двох процесів пізнання: від абстрактного до конкретного і від накопиченого практичного досвіду до осмислення загальних закономірностей становлення та розвитку освітньо-інформаційної політики.

Особливістю освітньо-інформаційної політики є її тісна взаємодія з науковою, технічною, інформаційною, освітньою, економічною, соціальною, демографічною та іншими видами політики. Вона не тільки перебуває в тісній залежності від можливостей економіки у сфері виробництва інформаційних засобів, а й у свою чергу висуває вимоги до рівня досконалості цих засобів.

Важливим є також питання про взаємозв'язок освітньо-інформаційної політики з іншими видами політики освітнього характеру. Труднощі фінансового, виробничого, політичного плану призводять до того, що для розв'язання освітньо-інформаційних проблем доводиться використовувати

волю влади. Тут освітньо-інформаційна політика постає частиною соціальної, суспільної системи. Тому формування та реалізацію цієї політики потрібно здійснювати у взаємозв'язку з подіями і чинниками, причинами і наслідками, змістом і формою, тобто комплексно, системно.

Крім основних існує ціла низка інших принципів освітньо-інформаційної політики. Аналіз принципів освітньо-інформаційної політики свідчить про їх важливе практичне значення. Їм належить регулятивна роль в осмисленні, формуванні та реалізації освітньо-інформаційної політики. Разом з тим принципи залежно від практичних потреб можуть змінюватися, доповнюватися. Зі зміною освітньо-інформаційної практики з'являтимуться нові принципи, трансформуватимуться чи зникатимуть старі, але їхнє значення завжди буде важливим, оскільки вони задають основні параметри освітньо-інформаційної політики.

Виходячи з функцій політики (агрегації та артикуляції інтересів, забезпечення інноваційного соціального розвитку, інтеграції, управління та керівництва, соціалізації) та враховуючи функціональну роль інформаційної та освітньої політик у суспільстві, слід вважати, що функції освітньо-інформаційної політики достатньо різноманітні. Вони відображають функції загальної освітньої та інформаційної політики. Крім того, функції освітньо-інформаційної політики залежать від рівня розвитку освітньо-інформаційної сфери.

Можна вважати, що освітньо-інформаційна політика має загальні, особливі та специфічні функції. До загальних можна віднести ті, що забезпечують реалізацію настанов загальної політики, до особливих – ті, що відображають сутність освітньої та інформаційної політики, а до специфічних – ті, що властиві освітньо-інформаційній політиці.

Тож освітньо-інформаційна політика виконує основні традиційні функції, притаманні політиці взагалі (світоглядну, нормативно-регулюючу, виховну, прогностичну), а також власні – практико-прикладні (соціалізації,

раціоналізації, ціннісної орієнтації, забезпечення взаємодії) та управлінські (директивну, консультативну, прогностичну, контрольну).

Всі вони несуть таке ж смислове навантаження, як і теорія політики чи теорія освітньої політики. Проте змістовне навантаження функцій освітньо-інформаційної політики детерміноване освітньо-інформаційною сферою. Тому змістовний аспект цих функцій має свої особливості. Так, світоглядна функція покликана забезпечити правильне визначення переваг інформації, освітньо-інформаційних технологій у сфері оборони та освітньої безпеки, вибір відповідних моделей діяльності. Нормативно-регулююча функція впорядковує стосунки з приводу інформації в освітній сфері, а також формулює певні правила освітньо-інформаційної діяльності. Виховна функція дозволяє формувати систему переконань з приводу інформації та її впливу на хід і результат сучасної освіти. Прогностична функція забезпечує загальне (стратегічне) передбачення освітньо-інформаційних процесів і варіантів довгострокової стратегії і тактики освітньо-інформаційного розвитку країни [див.: 338, с.87]. До основних функцій інформаційної політики відносять інформування, регулювання, інформаційний захист і т.ін. Головними функціями освітньої політики називають науково-прогностичну та організаційно-практичну.

Функціями освітньо-інформаційної політики у практичному плані постають ті значущі ролі, які вона виконує в конкретних освітньо-інформаційних умовах, оскільки вона завжди реалізується в конкретних історичних умовах і з конкретного приводу. Позаяк абстрактної освітньо-інформаційної політики не існує, то не може бути й абстрактною її роль. Зрозуміти цю роль можна тільки стосовно певної сфери соціального життя, на яку спрямована освітньо-інформаційна політика.

Важливою специфічною сферою, в якій освітньо-інформаційна політика проявляє себе як активний чинник, є освітньо-політична сфера. У зв'язку з цим виникає питання про її роль, призначення, тобто про функції в цій конкретній сфері. Слід підкреслити, що функціональний аналіз як

елемент системного аналізу знайшов широке застосування в дослідженнях соціально-політичних явищ і процесів. Не розглядаючи суть і зміст цього методу через його багатоаспектність, є потреба в тому, щоб окреслити рамки наукового пошуку певними орієнтирами.

По-перше, варто звернути увагу на функції освітньо-інформаційної політики, які вона виконує стосовно освітньої сфери в найширшому її розумінні. При цьому важливо відзначити, що функції властиві як системі освітньо-інформаційної політики, так і окремим її компонентам.

По-друге, функція розглядається як форма, спосіб прояву активності системи та її компонентів. Тут мається на увазі, що освітньо-інформаційна політика, об'єктом якої постає освітньо-інформаційна сфера, є своєрідним віддзеркаленням практики освітнього будівництва й освітньої діяльності.

По-третє, оцінюючи призначення, практичну значущість освітньо-інформаційної політики, важливо усвідомлювати пізнавальну проблему: освітньо-інформаційна політика – явище динамічне, хоча наукове дослідження її функціональної ролі здійснюється в статичному її стані. Доводиться тимчасово абстрагуватися від динаміки і змін освітньо-інформаційної сфери.

По-четверте, далеко не однаково проявляються функції освітньо-інформаційної політики в державах з різними політичними режимами. У державах з демократичними режимами є необхідні умови для якнайповнішої реалізації функцій освітньо-інформаційної політики в усіх сферах життя суспільства. Цілком інша справа – освітньо-інформаційна політика в умовах повного чи часткового табу державних органів на вільну циркуляцію інформації.

Зупинимось на загальних моментах, не вдаючись у детальний аналіз реалізації освітньо-інформаційної політики при різних політичних режимах. Щодо функцій освітньо-інформаційної політики слід підкреслити той факт, що в українській науковій літературі вони виявилися практично не дослідженими. Застосовуючи метод аналогій, перш за все виокремимо

функції з урахуванням особливостей загальної, освітньої та інформаційної політик.

Треба відзначити, що формування інформаційних інтересів у цій сфері, їх осмислення та реалізація – це складний і комплексний процес, який здійснюється в правовій державі на демократичній основі. В нього залучені практично всі інститути і органи, які становлять політичну організацію суспільства: інститути держави (органи виконавчої, законодавчої та судової гілок влади); недержавні інститути (політичні партії і рухи, суспільні об'єднання та організації); засоби масової інформації, які представляють інтереси найрізноманітніших верств населення, соціальних груп, державних і суспільних структур. Ці інтереси включають життєво важливі потреби окремих громадян і їх об'єднань, суспільства і держави в забезпеченні освітньої безпеки, а також в інформації.

Динаміка інформаційних інтересів на національному рівні пов'язана з рухом інформації від особистості до соціальної групи і суспільства, держави, в результаті чого зі всієї сукупності цієї інформації постають інтегральні життєво важливі інформаційні інтереси нації. У зв'язку з цим можна говорити про таку функцію освітньо-інформаційної політики, як соціалізація, тобто включення людей, їх соціальних та інституційних об'єднань у процес формування та реалізації інформаційних інтересів у сфері освіти. Цей процес здійснюється шляхом агрегації та артикуляції. Перше передбачає постійне надання інформації про інтереси об'єктів освітньо-інформаційної політики особам, які ухвалюють рішення у освітньо-інформаційній сфері, друге – перетворення самих інтересів у національні інформаційні інтереси в освітній сфері. Справді, агрегація та артикуляція життєво важливих інтересів і пріоритетів у освітньо-політичній сфері передбачають визначення самих цих інтересів, а також добору з можливих альтернатив найприйнятнішої моделі освітньо-інформаційної діяльності.

При цьому слід підкреслити, що інформаційні інтереси в освітній сфері є величиною постійною тільки в певний період часу. Вони змінюються й,

отже, потрібна наявність інформації про динаміку цих інтересів, яка відстежується шляхом інформаційної агрегації та артикуляції освітньо-політичних інтересів різних соціальних прошарків, груп, суспільства в цілому і держави.

Освітньо-інформаційна діяльність припускає створення таких умов, які забезпечують вибір оптимального шляху досягнення освітньо-політичної мети. У раціональному досягненні освітньо-політичної мети істотну роль відіграє освітньо-інформаційна політика. Саме вона спрямована на вибір оптимального розв'язання завдань освітньої діяльності на основі інформації про стан, структуру й динаміку освітнього процесу, ставлення народу до здійснюваної урядом політики у сфері освітньої діяльності, про реалізацію життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави в освітній сфері, про станом безпеки, соціальні оцінки і прогнози тощо. Роль освітньо-інформаційної політики унікальна, бо вона пов'язана з мудрістю й досвідом народу, містить багатий спектр думок щодо проблем освіти, а головне, дає можливість обирати найоптимальніші шляхи і способи розв'язання цих проблем.

Важливою функцією освітньо-інформаційної політики є раціоналізація. Вона включає всі види планування, прогнозування діяльності освітньо-інформаційних систем, їх координацію, встановлення прямих і зворотних зв'язків, а також організацію інформації в аксіологічному, семантичному, семіотичному та інших аспектах.

При формуванні оптимальних інформаційних умов освітньо-політичне керівництво країни виробляє найраціональнішу стратегію і тактику освітньо-інформаційної діяльності, використовуючи для цього наявні засоби. Крім того, освітньо-інформаційна політика відіграє важливу роль у забезпеченні владних структур достовірною, своєчасною і цінною інформацією. Цінність же її нерідко визначається ефективністю діяльності самих освітньо-інформаційних структур. Раціоналізація забезпечує доступність джерел інформації, відкритість її для споживачів, створює умови для інформаційної

безпеки і взаємного контролю, перешкоджає насадженню партійних (корпоративних) інтересів, які можуть бути представлені як національні. Реалізація цієї функції – важливий елемент демократичних механізмів взаємодії держави і суспільства та необхідна умова дотримання демократичних принципів.

Слід також підкреслити, що формулювання освітньо-політичної мети, розробка та реалізація концептуальних і доктринальних основ діяльності держави у цій сфері – це складний і комплексний процес, який здійснюється в правовій державі на демократичній основі. В нього залучені практично всі елементи, складники політичної організації суспільства: державні інститути (президент і органи виконавської влади, законодавчі органи, зовнішньополітичні та інші відомства); недержавні організації (політичні партії і суспільні організації та інші структури); нарешті, засоби масової інформації та комунікації.

Дієвість ціннісної функції освітньо-інформаційної політики залежить від характеру та світоглядних орієнтацій освітньо-інформаційної діяльності. У тому випадку, коли інформація відображає нагальні потреби освіти, вона є важливою силою тиску на органи державної влади. І навпаки, коли оцінні судження містять елементи суперечності, невизначеності, то інформація такого роду сприяє безконтрольності дій органів державної влади.

У сучасному світі неабиякої значущості набуває діяльність зі встановлення та постійної підтримки освітньої комунікації, що передбачає реалізацію заходів щодо забезпечення інформаційних обмінів між різними освітньо-політичними суб'єктами. Оскільки забезпечення освітньої діяльності є керованим процесом, то для здійснення управлінських дій необхідна наявність відповідної інформації. І в цьому значенні освітньо-інформаційна політика покликана формувати сприятливі умови для забезпечення інформацією всіх стадій управлінського циклу – вироблення й ухвалення рішення; контролю за його виконанням; організації регулювання. Інформація того чи того змісту здатна впливати на органи державної влади й

управління, спонукаючи їх готувати й ухвалювати ефективні рішення з освітньо-політичних проблем, коректувати чи відмінити ухвалені рішення. Коли результатом функціонування освітньо-інформаційної політики постають рішення, що стосуються різних аспектів освітньої безпеки і мають жорстко заданий характер, то можна говорити про директивну (приписуючу) функцію освітньо-інформаційної політики. Це означає, що сама ця політика може диктувати, наказувати суб'єктам як необхідно діяти у типових освітніх ситуаціях.

У тому випадку, коли створюються умови для надання додаткової інформації особам, які ухвалюють рішення, можна говорити, про консультативну функцію освітньо-інформаційної політики. Споживачам інформації надається право добору необхідної для них інформації. Крім оцінки й аналізу освітньо-політичної ситуації як результату освітньо-політичних стосунків особливе значення має створення необхідних інформаційних умов для її прогнозування. Здійснюючи різного роду моделювання ситуацій в освітній сфері, створюється інформація про можливі варіанти розвитку конкретних освітньо-політичних стосунків, загрози та можливості їх усунення. У зв'язку з цим правомірно говорити про функцію прогнозування освітньо-інформаційної політики, пов'язану зі створенням твердої наукової основи для проведення найефективнішої політики країни.

При здійсненні освітньо-політичних прогнозів особливо важливим є інформаційне забезпечення. Воно найбільш значуще при прогнозуванні динаміки зміни освітніх загроз, адже прогностична інформація дає можливість створити імовірнісну картину освітньо-політичних стосунків у майбутньому, допомагає органам державної влади й управління виробляти мету та реалістичні орієнтири діяльності, визначати найоптимальніші варіанти функціонування освітньої сфери. Саме завдяки цьому освітньо-інформаційна політика забезпечує ефективність інформаційної сфери освітньо-політичної діяльності.

Визнання значущості освітньо-інформаційної політики в прогнозуванні освітньо-політичних стосунків не означає перебільшення її прогностичної ролі, хоча найпростіші прогностичні моделі, що містяться в освітньо-інформаційній політиці дають певний ефект при розробці політики в тому випадку, якщо вони будуються на основі наукового підходу. Реалізація прогностичної функції забезпечує передбачення тенденцій розвитку освітньо-інформаційних процесів і вироблення науково обґрунтованої освітньо-інформаційної політики.

Нарешті, вельми результативною за своїми наслідками є інформація про виконання ухваленого рішення. По суті справи йдеться про забезпечення умов для ефективного контролю за інформацією в освітянській сфері. Це означає, що освітньо-інформаційній політиці властива контрольна функція. Надійний і добре відлагоджений демократичний механізм представлення інформації про виконання ухвалених рішень з освітньо-політичних проблем забезпечує ефективне функціонування освітньої організації держави.

Отже, розглянуті функції освітньо-інформаційної політики дають уявлення про складну та важливу її роль у сучасному суспільстві. Їх розмежування здійснюється виключно в пізнавальних цілях, тому що насправді вони тісно переплетені, взаємозв'язані, можуть перекриватися, накладатися, частково доповнювати і заміщати одна одну. Прояв і реалізація цих функцій багато в чому визначаються ступенем розвитку інформаційного суспільства.

2.2. Провідні чинники та суб'єкти освітньо-інформаційної політики

На межі тисячоліть стало очевидним, що перехід до інформаційного суспільства – це найбільш раціональний шлях підвищення якості життя людей. Розвинуті країни світу демонструють послідовне та стійке просування до інформаційного суспільства шляхом інформатизації всіх сфер і напрямів життєдіяльності з метою створення найкращих умов для всебічної актуалізації людського потенціалу сучасної цивілізації.

Як уже було сказано, у визначенні поняття “освітньо-інформаційна політика” повинні знайти відображення сутнісні риси загальної, освітньої та інформаційної політики. Ця вихідна методологічна теза вимагає встановити не тільки основні риси політики загалом, інформаційної та освітньої політики зокрема, а й особливості освітньо-інформаційній політики.

Оскільки йдеться про освітню та інформаційну політику, то варто зупинитися на найважливіших твердженнях, які характеризують їх як відносно самостійні сфери. По-перше, інформаційна сфера набула свого важливого значення лише в останні десятиріччя, ставши інструментом активного впливу на політику, економіку, соціальне, духовне життя людей, заявивши тим самим про себе як про самостійну сферу життя суспільства.

Оскільки освітньо-інформаційна політика - це частина загальної політики, то вона виявляється залежною як від зовнішніх, так і від внутрішніх політичних умов. Сьогодні практично жодна країна світу не може будувати свою політику поза системою міжнародних відносин. З'єднання і зіткнення інтересів на міжнародній арені приводить до вельми значних подій і наслідків. Міжнародні відносини визначають союзи, партнерські і протиборчі сторони, багато в чому зумовлюють безпеку і стабільність окремих країн, регіонів та світу в цілому. Крім того, сьогодні не можна не враховувати геополітичні реалії, які диктують певний характер взаємодій між країнами. Територіальне сполучення так чи інакше примушує уряди в своїй

діяльності озиратися на найближчих сусідів і стратегічних партнерів, а також на можливих конкурентів і супротивників. Тому аналіз міжнародних і геополітичних умов виникнення освітньо-інформаційної політики є необхідним для з'ясування її імперативів.

Разом з тим внутрішньосупільний розвиток країн і народів висуває специфічні вимоги до керівництва держав по забезпеченню консолідації суспільств, стабільності і правопорядку. Внутрішньополітичний напрямок стає тим орієнтиром, який задає вектор розвитку держави, необхідний для аналізу внутрішньополітичного стану країни та украй важливий для розуміння умов виникнення імперативів освітньо-інформаційної політики, визначення її мети, характеру, типу.

Оскільки освітньо-інформаційна політика направлена на рішення освітньо-політичних задач, то останні обумовлюють її зміст, спрямованість, способи і методи їх рішення. Тому дослідження освітньо-політичних умов - важливий етап осмислення імперативів освітньо-інформаційної політики.

Крім того, оскільки освітньо-інформаційна політика пов'язана із інформаційною політикою, а її основна сфера додатку - освіта, то слід розглянути інформаційні умови, бо вони складають специфічну галузь діяльності, яка здійснюється у освітній сфері.

Таким чином, до найзначущих, визначальних чинників освітньо-інформаційної політики відносяться міжнародні, геополітичні, внутрішньополітичні, освітні, інформаційні, зростання ролі громадської думки в процесі ухвалення рішень. Розглянемо послідовно зазначені чинники.

Міжнародний чинник зумовлений тим, що сучасний світ є гігантською системою, або макросистемою, в якій функціонують у взаємозв'язку і взаємодії, в суперечливій відносній єдності різні її елементи, сторони і ланки, які умовно характеризують світову спільноту в двох іпостасях: "по горизонталі" (соціально-політична, техніко-економічна, освітньо-політична,

інформаційна сфери) і “по вертикалі” (народи, нації, країни, держави та їх союзи і коаліції).

Розвиток сучасних міжнародних відносин супроводиться процесами, пов'язаними з розпадом багатонаціональних і виникненням нових держав, розпуском і відтворенням різних союзів, зміною політичних режимів і територіальних меж. Колишні союзники стали суперниками, супротивники - партнерами, а нейтральних держав налічується все менше.

Нова розстановка політичних сил порушила біполярну структуру світу, змінила баланс сил та інтересів, а також характер, масштаби і зміст колишніх небезпек і загроз. Глобальні загрози трансформувалися в регіональні та локальні, набуваючи все більш комплексного характеру. Серйозну заклопотаність світової спільноти став викликати політичний тероризм, наркобізнес, підривна діяльність мафіозних структур, релігійний екстремізм, розповсюдження зброї масового важення, конфлікти на національному і етнічному ґрунті, супроводжувані негативними і небезпечними інформаційними діями.

В той же час світ став більш взаємопов'язаним і взаємозалежним. Як вважається в багатьох наукових працях, найважливіше значення у відносинах між країнами і народами набула глобалізація [366]. На неї діють могутні інтеграційні процеси, серед яких:

- формування єдиного світового ринку;
- світових провідних сил, розвиток науково-технічної думки;
- становлення світового інформаційного простору та ін.

Інтернаціоналізація виробництва, банківської справи, сфери обігу і кредиту створює матеріально-технічну і фінансову базу для зближення народів і країн в соціальній, політичній і культурній областях, сприяє більшому спілкуванню і розумінню, довірі між людьми, що припускає здійснення інформаційних обмінів на партнерських основах.

Безперечним є те, що в XXI ст. людство вступило, досягнувши вагомих результатів в розвитку глобального демократичного процесу. На наших очах

розвернулися демократичні перетворення в межах колишнього СРСР. В країнах Східної Європи, Латинської Америки зметені останні антидемократичні режими. В результаті міжнародні відносини знаходять наступні нові риси:

1. В світових політичних процесах існує тісне переплетення революційних і еволюційних (реформаторських) начал.

2. Функціонування існуючих соціально-політичних структур характеризується різною спрямованістю. Разом з діяльністю численних прогресивних політичних інституцій зберігаються і такі, які відстоюють регресивні, консервативні, реставраторські начала.

3. При збереженні загальної детерміації міжнародних відносин соціально-економічними чинниками одночасно виявляється незалежність і самоцінність політики, політичних партій і рухів, їх власна субстанціональність, що росте.

4. Участь широких мас в світовому політичному процесі створює певні передумови для подолання двоякого роду відчуження: особи від держави (державної влади) і держави від громадянського суспільства. Реалізації цих об'єктивних передумов перешкоджають у різних країнах дії екстремістських сил, охлократія.

Міжнародні відносини, на думку І.С. Каленюк, втілення внутрішніх і зовнішніх умов, сторін і чинників у взаємодії різних країн. В результаті взаємодії зовнішніх причин і обставин модифікується розвиток [190] внутрішніх основ демократизації: інституційних, нормативних, особових, а також освітніх та інформаційних.

В даний час зберігається неоднорідність (гетерогенність) світу і в той же час посилюється тенденція до нівелювання економічного і політичного розвитку країн світової спільноти на основі створення в них соціального ринкового господарства. Разом з тим міжнародні відносини не стали більш простими і зрозумілими. Швидше навпаки, світ ускладнився, і відносини між країнами є більш рухомими, динамічними.

Проте протиборство, як таке, залишилося, лише міняються його суб'єкти і сфери прояву. Воно не носить яскраво вираженого характеру антагоніста. Економіка, інформаційна сфера, виходить на передній край цього протиборства.

Зміна характеру міжнародних відносин надає істотний вплив на трансформацію їхньої інформаційної складової. У цьому значенні інформація, її обмін і розповсюдження - це ті чинники, які вже сьогодні визначають можливості держав на міжнародній арені. Очевидно, що зміна характеру і зміст відносин на міжнародному рівні сприяли становленню і розвитку інформаційної політики в глобальному масштабі, що виражається в неухильному зростанні інформаційних обмінів, інформаційній взаємодії між державами, націями і народами, здійснюваному на самих різних рівнях розвитку. Динамічно розвиваючись інформаційні відношення надають вплив на інші типи і форми відносин, включаючи освітні.

Немає необхідності доводити, що розвиток міжнародних інформаційних обмінів складає необхідну умову в забезпеченні безпеки, підтримки миру і стабільності. Воно припускає: співпрацю і розповсюдження ідей миру, підвищення рівня загальної об'єктивної інформованості, взаємного ознайомлення народів з життям один з одним у відносинах між країнами духу взаєморозуміння і згоди. Ця думка вже 20 років не тільки не втрачає своєї значущості, але наповнюється новим значенням і змістом.

Міжнародні інформаційні відносини носять відкритий, масовий, закритий характер. Сьогодні переважне число країн світу можна назвати "відкритим суспільством". Вони все більше інтегруються в світовий інформаційний простір підвищуючи роль інформаційних обмінів.

Як наголошується в науковій літературі, міжнародний обмін інформацією носить нерівноправний характер, оскільки витікаючі інформаційні потоки мають відмінності не тільки кількісні, але і якісні. Справа в тому, що в останнє десятиріччя здійснювалася експансія в міжнародному обміні інформацією. Інформаційно розвинуті країни (США,

Франція, Англія та ін.), прагнучи збереження своїх монопольних володінь, використовували для цього всілякі засоби у тому числі й інформаційні. Особлива роль відводилася масовій інформації і способам її розповсюдження. Тут зовнішньополітична стратегія розвинутих держав була направлена на забезпечення монополії власних засобів інформації особливо приватних компаній.

Багато держав світу вже давно висувають вимогу прийняти міжнародні правові акти, регулюючі відносини у сфері міжнародного обміну інформацією. На міжнародних зустрічах власників і редакторів ЗМІ, низки країн Заходу, що відбулися в Таллуарі (Франція) в 1981 і 1983 роках під назвою “Голоси свободи”, були піддані критиці спроби правового регулювання відносин з приводу обміну інформацією. Учасники зустрічей відкинули критерій оцінки функціонування ЗМІ, згідно з яким їх діяльність повинна відповідати справі миру, міжнародного взаєморозуміння, розвитку.

США, висуваючи ідею “свободи інформації”, мають на увазі вільне розповсюдження такої інформації, яка сприяє реалізації і захисту їх національних інтересів, досягненню поставленої мети. Закликаючи до “свободи інформації”, вони істотно регламентують її зміст. Наприклад, “США, - як зазначає І.В. Єршова-Бабенко, - обмежують свободу міжнародного обміну науковою інформацією як зі своїми союзниками, так і з іншими державами [158, с. 3]”. Проблеми обміну інформацією залишаються актуальними і в даний час, у тому числі і для України.

В преамбулі Декларації ЮНЕСКО 1978 року підкреслюється, що “для створення нової рівноваги і поліпшення взаємообміну в розповсюдженні інформації, сприятливою умовою для встановлення справедливого і міцного миру вимагається усунути нерівномірність, а розподіл інформації “витікаючої” з країн, призначених для країн, що розвиваються”. Що ж до співвідношення інформаційної техніки, то ситуація ще складніша. Так, на 39-й сесії Генеральної Асамблеї ООН в спеціальному політичному комюніке наголошувалося, що “на 20 розвинутих країн в 1986 році доводиться 90

відсотків електронно-комутаційного устаткування, на країни, що розвиваються - 10 відсотків, і цей розрив збільшується”.

Розглядаючи співвідношення вхідних і вихідних інформаційних потоків в Україні, необхідно підкреслити, що відомі події початку 90-х рр. послужили поштовхом до збільшення числа і об'єму вихідних потоків інформації. Наприклад, О.С. Панарін пише, що “раптовий крах тоталітарної системи і крах “залізної завіси” поставили наше суспільство в незручні умови активних міжнародних контактів з більш розвинутими суспільствами. При таких контактах менш розвинутих країн з більш розвинутими виникає ефект нееквівалентного інформаційного обміну”. І далі: “від розвинених країн-донорів” йде лавина інформації, що жадібно використовується населенням країни одержувача. ... Ця інформація стає компонентом, підточуючим всі суспільні інститути, а також вдачі, традиції, норми, ідеали [343, с. 30-31]”.

Крім того, істотно скоротилися можливості розповсюдження інформації на країни СНГ і Східної Європи. Зокрема, йдеться про скорочення телемовлення, розповсюдження періодичного друку.

Слід зазначити, що Україну не можна відносити до країн, що розвиваються, внаслідок того, що вона має власний інформаційний потенціал. Останній базується на вітчизняних супутникових системах зв'язку і інформації, які поширюють інформацію принаймні, на країни СНГ і Східної Європи через працівників засобів масової інформації по всьому світу (мається на увазі акредитація кореспондентів, їх високий професіоналізм, можливості науки по розробці сучасних інформаційних систем та ін.). Проте в інформаційному відношенні Україна ще далека від розвинутих країн світу через відсутність можливостей проводити передову комп'ютерну, телекомутаційну та іншу техніку; розробляти і використовувати передові інформаційні технології.

Як зазначають Ю. Колосов, В. Шпон “... у сучасних умовах почав складатися новий міжнародний інформаційний порядок, під яким слід розуміти свідомо регульований світовою спільнотою процес перетворення, в

основі якого лежать нові інформаційні технології і засадничі принципи: свобода інформації, невтручання за допомогою засобів масової інформації у внутрішні справи держав, заборона помилкової пропаганди та ін. [220].

Проте новий міжнародний інформаційний порядок тільки починає складатися, тому виникає багато проблем. По-перше, сьогодні багато що з існуючого в цій області признається явно непридатним, що заважає демократичному розвитку міжнародних відносин. По-друге, якщо одночасна передача інформації у всьому світі технічно можлива і створення всесвітньої системи зв'язку - річ цілком реальна, то розподіл потоків інформації між групами країн і регіонів практичне використання потенціалу комунікації далекі від того, щоб говорити про наявність якогось елементарного порядку в конструктивному, позитивному значенні цього слова.

Світовий освітній простір об'єднує національні освітні системи різного типу і рівня, що розрізняються за філософськими і культурними традиціями, рівнем мети і задач, своїм якісним станом, технічним оснащенням та інформаційним забезпеченням. Тому слід говорити про сучасний світовий освітній простір як про єдиний організм за наявності в кожній освітній системі глобальних тенденцій і збереження різноманітності, що формується. В світовій системі освіти ХХ століття, що завершується, виділяють певні глобальні тенденції:

1) прагнення до демократичної системи освіти, тобто доступність освіти всьому населенню країни і спадкоємність його ступенів і рівнів, надання автономності і самостійності навчальним закладам;

2) забезпечення права на освіту всім охочим (можливість і рівні шанси для кожної людини отримати освіту в навчальному закладі будь-якого типу, незалежно від національної і расової приналежності);

3) значний вплив соціально-економічних чинників на отримання освіти (культурно-освітня монополія окремих етнічних меншин, платні форми навчання, прояв шовінізму і расизму);

4) збільшення спектру навчально-організаційних заходів, направлених як на задоволення різносторонніх інтересів, так і на розвиток здібностей учнів;

5) розростання ринку освітніх послуг;

6) розширення мережі вищої освіти і зміна соціального складу студентства (стає більш демократичним);

7) у сфері управління освітою пошук компромісу між жорсткою централізацією і повною автономією;

8) освіта стає пріоритетним об'єктом фінансування в розвинутих країнах світу;

9) постійне оновлення і коректування шкільних і вузівських освітніх програм;

10) відхід від орієнтації на “середнього учня”, підвищений інтерес до обдарованих дітей і молодих людей, до особливостей розкриття і розвитку їх здібностей в процесі та засобами освіти;

11) пошук додаткових ресурсів для освіти дітей з відхиленнями в розвитку, дітей-інвалідів.

Світова освіта поліструктурна: для неї характерні просторова (територіальна) і організаційна структури. В рішенні проблем світової освіти важливе значення набувають великі міжнародні проекти і програми, оскільки вони припускають участь різних освітніх систем.

До великих міжнародних проектів відносяться:

- “ЕРАЗМУС”, мета якого полягає в тому, щоб забезпечити мобільність студентів Європейської ради (наприклад, в рамках програми до 10% студентів повинні пройти навчання у ВНЗ інших європейських країн);

- “ЛІНГВА” - це програма підвищення ефективності вивчення іноземних мов, починаючи з молодших класів;

- “ЕВРИКА”, задача, якого полягає у тому, щоб здійснювати координацію досліджень з країнами Східної Європи;

- “ЕСПРИТ” - проект, що припускає об’єднання зусиль європейських університетів, науково-дослідних інститутів, комп’ютерних фірм в створенні нових інформаційних технологій;

- “ЄІПДАС” - це програма в області вдосконалення планування і управління освітою в арабських країнах;

- “ТЕМПУС” є загальноєвропейською програмою, орієнтованою на розвиток мобільності університетської освіти;

- “ІРИС” - це система проектів, направлена на розширення можливостей професійної освіти жінок.

З’являються нові організаційні структури інтернаціональної властивості: міжнародні і відкриті університети.

Поліструктурність світової освіти дозволяє здійснити аналіз метаблоків, макрорегіонів і стану освіти в окремих країнах.

На сьогоднішній день в світі виокремлюють, на думку А.П.Ліферова, типи регіонів по ознаці взаємного зближення і взаємодії освітніх систем (А.П. Ліферов) [268]. Перший тип складають регіони, які виступають генераторами інтеграційних процесів. Найяскравішим прикладом такого регіону може служити Західна Європа. Ідея єдності стала стрижнем всіх освітніх реформ 1990-х років в західноєвропейських країнах. Прагнення до утвердження “європейської ідентичності” і “громадянськості” підкріплено цілим рядом європейських проектів в таких областях освіти і культури, як популяризація національних літератур, розширення навчання іноземним мовам, збільшення мережі бібліотек, проект “Європейське місто культури”.

Значення європейських інтеграційних процесів не вичерпується територією однієї Західної Європи. Досвід та імпульси інтернаціоналізації позитивно позначаються на ході взаємодії національних освітніх систем в інших частинах світу.

До першого типу регіонів можна також віднести США і Канаду, але їх інтеграційні зусилля у сфері освіти реалізуються в іншій ситуації.

В світі формується й новий, Азіатсько-тихоокеанський регіон (АТР) - генератор інтеграційних процесів. До нього входять наступні країни: Республіка Корея, Тайвань, Сінгапур і Гонконг, а також Малайзія, Таїланд, Філіппіни і Індонезія. Для всіх цих країн характерна стратегія підвищених вимог до якості навчання і підготовки кадрів.

В основі “азіатського економічного чуда” країн Азіатсько-тихоокеанського регіону лежить ряд чинників. Один з вирішальних чинників полягає у фінансовому пріоритеті освіти.

В більшості країн Азіатсько-тихоокеанського регіону сформувалася розвинута система вищої освіти. Наприклад, в Корейській Республіці, за останніми даними, близько 1/3 всіх випускників середньої школи вступають до університетів. Понад 30 % тайваньських школярів також йдуть вчитися в університети (для порівняння: в Німеччині - 18%, Італії - 26%, Великобританії-7%). Нині кожний третій іноземний студент в світі - вихідець з країн АТР. До завершення ХХ століття освітній потенціал даного регіону достатньо зріс. Японія має найвищу частку вчених ступенів серед країн світу - 68 %, для порівняння - 25 % в США. Республіка Корея займає перше місце в світі з розрахунку на душу населення по числу осіб, що отримали ступені доктора наук [380, с.8].

Державні витрати на освіту в розвинутих країнах складають близько 950 млрд доларів США в рік, а на освіту одного учня всіх ступенів в середньому - 1620 доларів [380, с.8].

Що стосується нашої країни, то останні роки структура витрат Державного бюджету має такий вигляд: на першому місці видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, потім видатки на народне господарство, обслуговування зовнішнього боргу, оборону, ліквідацію наслідків Чорнобильської катастрофи і лише за цими витратами іде стаття видатків на фінансування системи освіти [508, с.6].

Для докорінних змін у цій сфері України необхідно дотримуватися фінансування науки у розмірі 1,7 % ВВП та фінансування освіти у розмірі

10 % ВВП у Державному бюджеті на 2008 рік. У наступні роки цей рівень слід поступово підвищувати, як це робиться у більшості розвинених країн. Крім того, рекомендується розгорнути та прийняти Національну програму науково-освітнього розвитку на найближчі 10 років [413].

До другого типу відносяться регіони, які позитивно реагують на інтеграційні процеси. В першу чергу це країни Латинської Америки. Як в процесі історії, так і в даний час Латинська Америка опиняється в зоні дії інтеграційних імпульсів з боку США і Західної Європи. Географічно це утілилося в участі цього регіону в інтеграційних процесах Західної півкулі на загальноамериканській регіональному і суперрегіональному рівнях і включенні країн Латинської Америки в реалізацію ряду міжнародних проектів з країнами Європи.

Країни Латинської Америки розглядають зв'язки з Європою як засіб ослаблення економічної і політичної залежності від США, а також як можливість захистити від тотальної північноамериканської дії процес культуротворення, головними елементами якого залишаються європейські культурні традиції і залишкові елементи автохтонних індіанських культур. В порівнянні з іншими країнами, що розвиваються, для даного регіону характерний більш високий рівень елементів інфраструктури освіти. Наприклад, випуск книг з розрахунку на 1 млн жителів в 2-4 рази вище середнього показника для країн, що розвиваються. Число викладачів всіх ступенів освіти в 1,5 рази вище за середньосвітовий рівень і практично дорівнює показнику для групи розвинутих країн. Спостерігається поступове скорочення неписьменності, розповсюдження початкової освіти, розвиток системи вищої освіти. Проте розвиток освіти має екстенсивний, свого роду “масифікаційний характер [див.: 332]”.

Латинська Америка реалізує програму під назвою “Основний проект ЮНЕСКО за освітою для країн Латинської Америки і Карибського басейну”. В її рамках до 2000 року передбачається повністю ліквідувати неписьменність, всім дітям дати освіту, стати конкурентоздатними на

світовому ринку. На субрегіональному рівні інтеграційні процеси охоплюють групи країн, для яких певною мірою характерні територіальна, історична і культурна спільність: “Андська група”, “група Контадора”, “група Ріо”, “група трьох” - Мексика, Колумбія, Венесуела. Процеси даного рівня змістовно направлені на координацію зусиль в розробці загальних стандартів шкільної і вузівської освіти, якості підготовки фахівців, запобігання “витоку розуму”. Проект “Загального ринку знань” латиноамериканських держав реалізується на регіональному рівні. Для його координації створений відповідний орган - Наряду міністрів освіти, засідання якої проходять в різних країнах [див.: 332].

Про загальноамериканський рівень розвитку інтеграції освіти знаходиться в процесі зародження і багато в чому визначатиметься задачами економічного простору Західної півкулі, що формується, і подоланням політико-культурної експансії з боку США. Всі сучасні моделі латиноамериканської освіти є прототипами американських або їх модифікації. Серед латиноамериканських країн Бразилія і Аргентина вже давно орієнтуються на американську модель освіти. Мексика і Коста-ріка шукають інші шляхи розвитку освітньої системи, спираючись на тісний контакт з Європою. Мережа “відкритих університетів”, що розвиваються, також сприяє зменшенню впливу США. Такі університети діють при Національному автономному університеті Мексики, при університетах Коста-ріки і Колумбії. Латиноамериканські держави (особливо Мексика і Чилі) в питаннях освіти і культури розвивають співпрацю з Японією і країнами Азіатсько-тихоокеанського регіону.

Державні витрати на освіту в країнах Латинської Америки і держав Карибського басейну в середньому складають близько 50 млрд. доларів в рік, а витрати на освіту одного учня відповідно складають близько 500 доларів.

До третього типу відносяться ті регіони, які інертні до інтеграції освітніх процесів.

До цієї групи входять велика частина країн Африки на південь від Сахари (окрім ЮАР), ряд держав Південної і Південно-східної Азії, невеликі острівні держави басейнів Тихого і Атлантичного океанів. Тривалість шкільного навчання в цілій низці африканських країн нижче мінімального - 4 роки. В даних регіонах переважає безграмотне населення. Наприклад, близько 140 млн африканців, що проживають на південь від Сахари, залишаються неписьменними. Найнижча тривалість шкільного навчання в Нігерії - 2,1 роки потім в Буркіна-Фасо - 2,4 роки, в Гвінеї - 2,7 років, в Джібуті - 3,4 роки. За даними ЮНЕСКО, в початкових школах таких країн, як Нігерія або Гвінея, підручники є тільки у 30% дітей. Матеріальна база освіти надзвичайно низька. Співвідношення “учень-учитель” (середнє число учнів на 1 вчителя) в країнах цього регіону є одним з найвищих в світі. Наприклад, в Бурунді цей показник рівний 49, в Кенії - 39 в Намібії - 38; при середньосвітовому показнику - 16, а в розвинутих країнах світу – 23 [див.: 332].

У даних регіонах немає передумов для формування життєздатних національних систем вищої освіти. Реальну можливість підтримки зв'язків країн даного регіону з світовою науковою і освітньою спільнотою бачать у напрямі студентів на навчання за кордон. В таких країнах, як Буркіна-Фасо, Мозамбик, Руанда число студентів з розрахунку на 100 000 жителів коливається від 16 до 60 чоловік. Для порівняння: в Республіці Корея - близько 4000, Лівані - більше 3000, Аргентині - 3300, Венесуелі - близько 3000, США -- близько 6000. Між півднем і північчю Африки спостерігається гігантський розрив в якісному рівні освіти. В країнах Африки (на південь від Сахари) державні витрати на освіту в середньому складають близько 9 млрд доларів США в рік; а на освіту одного учня - близько 70 доларів [див.: 332].

На початок XXI століття виділилися регіони, в яких по ряду економічних, політичних, соціальних причин порушується послідовність освітніх і інтеграційних процесів. До таких регіонів відносяться арабські країни, Східна Європа і країни колишнього СРСР.

В арабських країнах спостерігається прагнення до виокремлення чотирьох субрегіонів, які тяжіють до внутрішньої інтеграції, включаючи і сферу освіти. Це регіони Магриба (включаючи Лівію), Близького Сходу (Єгипет, Ірак, Сірія, Ліван, Йорданія) Персидської затоки (Саудівська Аравія, Кувейт, ОАЕ, Катар, Оман, Бахрейн), країни побережжя Червоного моря і Мавританія. В цих країнах спостерігається крайня нерівномірність в процесі розвитку середнього і вищого ступеня освіти. В Єгипті, Судані Мавританії, Алжирі зосереджено 2/3 безграмотного населення арабського світу. В арабських країнах державні витрати на освіту складають приблизно 25 млрд доларів в рік (за даними початку 1990-х років) а на освіту одного учня - близько 300 доларів [див.: 332].

В країнах Східної Європи і колишнього СРСР у зв'язку з політичною нестабільністю, економічною кризою і суспільною дезинтеграцією спостерігається спад в розвитку освіти. Останнє фінансується за залишковим принципом при тенденції до диверсифікації джерел фінансування середньої і вищої школи. Вплив США та інших країн зумовив поетапний перехід вищої школи на багаторівневу систему освіти і підготовки фахівців. Системи освіти країн Східної Європи і колишнього СРСР здійснили “перебудову”, що ґрунтується на прагненні до демократизації. Після проголошення незалежності і в Україні сформувався масовий інноваційний рух в області освіти. Це проявляється у пошуках нового: моделей освіти, зміст освіти та впровадження новітніх освітніх технологій.

Не дивлячись на повільну внутрішньорегіональну реінтеграцію, країни Східної Європи і колишнього СРСР зберігають загальні елементи інфраструктури освіти, придатні для використання в інтеграційних процесах різного рівня і масштабу. Дані країни віддають пріоритет зв'язкам з навчальними закладами Заходу або зі своїми “закордонними історичними сусідами”. Посилюються міжнародні контакти з освітніми системами США та інших розвинутих держав, як прагнення увійти до світового освітнього простору.

Для педагогічних систем розвинутих країн характерна тенденція синтезу науки, освіти і виробництва через створення найбільших технополісів. Технополіси вражають своїми масштабами, науковим, освітнім і технічним потенціалом. У формуванні таких технопарків провідна роль належить вищим навчальним закладам. Наприклад, в Японії 2/3 всіх наукових кадрів країни (близько 80 дослідницьких і навчальних закладів), де навчаються сотні тисяч студентів з 50 країн світу, зосереджено в такому центрі, об'єднуючому в собі як фірми, так і вищі навчальні заклади і науково-дослідні інститути в яких проводяться фундаментальні і прикладні дослідження. На базі ряду університетів на півдні Франції зосереджений значний науковий потенціал – “Дорога високої технології [див.: 332]”.

Формуванню єдиного світового освітнього простору сприяє розвиток дистанційних форм навчання. Системи дистанційного навчання засновані на використанні комп'ютерної мережі та супутникового зв'язку. Вони дозволяють вирішувати освітні задачі в масштабах цілих континентів. Так реалізується проект єдиного Європейського навчального середовища. Шведський Балтійський університет, який об'єднує понад 50 університетів десяти країн балтійського регіону, слугує прикладом використання дистанційних методів. У світі функціонують глобальні системи дистанційного навчання: “Глобальний лекційний зал”, “Університет миру”, “Міжнародний електронний університет”, забезпечуючи обмін інформацією в оперативному режимі. Саме у зв'язку з розвитком методів дистанційного навчання світова освіта отримала один з могутніх інструментів формування свого єдиного простору. Тепер воно здатна залучати безліч країн в інтеграційні процеси у сфері освіти і підготовки фахівців вирівнювати якісний стан складових світового освітнього простору. Для світової освіти характерні вельми важливі тенденції, що особливо яскраво проявляються на початку XXI століття.

Перша тенденція - це повсюдна орієнтація більшості країн на перехід від елітної освіти до високоякісної освіти для всіх.

Друга тенденція полягає в поглибленні міждержавної співпраці в області освіти. Активність розвитку даного процесу залежить від потенціалу національної системи освіти і від рівних умов партнерства держав і окремих учасників.

Третя тенденція припускає істотне збільшення в світовій освіті гуманітарної складової в цілому, а також за рахунок введення нових людиноорієнтованих наукових і навчальних дисциплін: політології, психології, соціології, культурології екології, ергономіки, економіки. Ще однією важливою тенденцією в розвитку світової освіти є значне розповсюдження нововведень при збереженні національних традицій і національної ідентичності країн і регіонів, що склалися. Тому простір стає полікультурним і соціально-орієнтованим на розвиток людини і цивілізації в цілому, відкритішим для формування міжнародного освітнього середовища наднаціональним по характеру знань і залученню людини до світових цінностей.

Разом з вищезазначеними моментами в світовій освіті набирає силу “ринковий і суто “діловий” підхід”.

ЮНЕСКО здійснює організаційне регулювання процесу розвитку світового освітнього простору. Дана організація розробляє для всіх країн міжнародно-правові акти як глобального, так і регіонального характеру. Активно сприяючи розвитку інтеграційних процесів у сфері освіти, нормотворююча діяльність ЮНЕСКО орієнтована на:

- створення умов для розширення співпраці народів в області освіти, науки і культури;
- забезпечення загальної поваги до закону і прав людини;
- залучення якомога більшого числа країн в процес підготовки правових основ для міжнародної інтеграції у сфері освіти;
- дослідження стану освіти в світі, включаючи окремі регіони і країни; прогнозування найефективніших шляхів розвитку та інтеграції;
- пропаганду прийнятих конвенцій і рекомендацій;

- збір і систематизацію звітів держав про стан освіти на кожний рік.

Таким чином, просторова структура світової освіти утілює територіальні і статистичні пропорції в розвитку національної системи кожної країни, окремих регіонів і континентів. Для світового освітнього простору характерні такі властивості, як динамічність, інтернаціональність і різна густина зв'язків між складовими і концентрації освітніх систем. В результаті світових інтеграційних процесів до кінця ХХ століття сформувалися окремі типи регіонів. Останні організувалися по ознаці міжнародної співпраці в області освіти і ступеня впливу на розвиток освіти інших країн і регіонів. До них відносяться регіон Західної Європи, США і Канади, Латинської Америки, Африки (окрім ЮАР), Азіатсько-тихоокеанський і регіон колишнього СРСР і Східної Європи.

Функцію нормативно-правової підтримки процесу розвитку світового освітнього простору виконує ЮНЕСКО. В світі відомі різні моделі освіти. Пошук нових моделей освіти продовжується, і цей процес безперервний.

Міністерство освіти і науки України приділяє велику увагу створенню індустрії програмних засобів навчального призначення з використанням міжнародних стандартів у галузі програмної інженерії, яка повинна включати систему створення та розподілу педагогічних програмних засобів для комп'ютерної підтримки навчально-виховної діяльності; забезпечення комп'ютерних комплексів ліцензійно чистими програмними засобами; систему сертифікації програмних засобів на відповідність педагогічним та іншим вимогам; систему супроводу використання програмних засобів навчального призначення.

В цілому по Україні на сьогоднішній день кількість міських загальноосвітніх шкіл (ЗОШ) I-III ступенів, які мають сучасні навчальні комп'ютерні комплекси (НКК), складає 64 % від їх загальної кількості, а кількість сільських ЗОШ I-III ступенів - складає 45 % від їх загальної кількості [380, с.8].

Для забезпечення рівного доступу до освіти важливе значення має підключення загальноосвітніх навчальних закладів до мережі Інтернет. В цілому по Україні до мережі Інтернет підключено близько 2 тисяч шкіл I-III рівня (близько 15%), в тому числі близько 22% міських і 11 % сільських шкіл [380, с.8].

В кінці 2003 року Міністерством освіти і науки України разом з Всеукраїнською асоціацією комп'ютерних клубів, ВАТ “Укртелеком” та Програмою ООН “Інноваційний трамплін: ІКТ для добробуту України” започатковано проект “Розвиток доступу до сучасних інформаційно-комунікаційних технологій населення України на основі партнерства між школами і комп'ютерними клубами в Україні”, яким передбачається створення на базі сільських шкіл Пунктів публічного доступу до Інтернет [300].

Важливим фактором виведення вищої освіти на якісно новий рівень і покращення якості підготовки висококваліфікованих спеціалістів є комп'ютеризація навчального процесу, впровадження Internet-технологій і створення корпоративних мереж у вищих навчальних закладах різних типів.

У вищих навчальних закладах створені та експлуатуються навчальні системи, доступ до яких здійснюється за допомогою локальних комп'ютерних мереж, мереж кабельного телебачення.

В комп'ютеризації системи вищої освіти особливе місце займає створення віртуальних лабораторій, які дозволяють в реальному часі групі студентів виконувати експериментальні дослідження в процесі аудиторних занять, а також всебічна комп'ютеризація бібліотек, створення власних баз даних і розвинутих пошукових систем.

Розвивається корпоративна мережа організації освіти і науки “УРАН”, яку створено з метою інтеграції інформаційних ресурсів найбільших університетів та інститутів НАН України.

Ефективне вирішення проблеми інформатизації освіти було б неможливим без участі провідних вітчизняних організацій та іноземних компаній, що працюють у галузі інформаційних технологій (ІТ).

Хоча, поки рано говорити про інформаційні відносини на міжнародному рівні як про відносини партнерського типу, хоча паростки таких існують і розвиваються. Разом з відносинами співпраці партнерства продовжують існувати і розвиватися відносини протиборства. Останні мають різний ступінь інтенсивності, але завжди присутні у відносинах різних країн.

В процесі інформатизації, як умови зростання ролі інформації в суспільному розвитку, набувають нову якісну визначеність інформаційні дії і впливи негативного плану на різних рівнях: психологічному, технічному управлінському та ін. Вони мають інформаційні відносини, що об'єктивно склалися, направлені на рішення задач соціального прогресу людства та [530] здійснюються у вигляді інформаційної блокади, інформаційної інтервенції і навіть інформаційної війни.

В даний час склалася унікальна ситуація, суть якої полягає в тому, що розвиток інформаційної сфери суспільства є невід'ємним елементом суспільного прогресу, проте цей розвиток породив нові небезпеки для людини націй і держав. “Ноу-хау” останньої інформаційної революції - інформаційні технології. Їх негативне використання піддає життя людей критичної небезпеки.

Прогресивний розвиток людини, народів, держав і світу в цілому стає істотно залежним від рівня і ступеня розвинутої інформаційної сфери. Люди і держави слабо захищені від небезпек інформаційного характеру.

Разом з тим без інформатизації будь-яке суспільство буде відсталим, не зможе претендувати на прогресивний розвиток, перехід в нову стадію - інформаційну цивілізацію. Неінформатизоване суспільство в недалекому майбутньому неминуче опиниться в розряді маргінальних.

Таким чином, в міжнародних відносинах відбулися такі зсуви, які зумовили нову ситуацію в інформаційних відносинах держав. Ця ситуація

характеризується рядом відносних констант, що вимагають своєї реалізації. Затвердилися такі елементи інформаційної цивілізації, як: світовий інформаційний простір, інформаційні обміни та ін.

В перетворенні світу важливе значення набувають геополітичні трансформації, оскільки вони зумовлюють необхідність побудови відносин з державами іншими геополітичними суб'єктами, залежність від просторово-територіального чинника. Від останнього, у свою чергу, залежать побудова і функціонування інформаційної інфраструктури, спрямованість інформаційних потоків обмінів і відносин, тому аналіз геополітичних умов виступає як складова. “Цілком очевидно, - відзначає А.І. Поздняков, - що людина відрізняється від тварин саме свідомістю, розумом. Мозок людини, його нервова система - це інформаційна система, функціональні можливості якої отримання, запам'ятовування, обробка та передача інформації значно перевершують можливості тварин. Але і уразливість цієї системи вища. Зрозуміло, наприклад, що за допомогою цілеспрямованої інформаційної дії практично неможливо підвести до самогубства тварину або дитину. Підлітка ж і тим більше дорослу людину - можливо. Менш очевидно, але, на мою думку, безперечно, що для дорослих людей, на відміну від дітей, рани душі більш болісні від тілесних ран і довше не заживають [366]”.

Наступний чинник освітньо-інформаційної політики – геополітичний. Геополітичні трансформації кінця ХХ століття зробили істотний вплив на формування і становлення нової освітньо-політичної архітектури світу. Відома наукова гіпотеза про те, що після розпаду СРСР геополітична модель світу мала тенденцію перетворення з біполярного стану в однополярний, де США відіграють роль головного полюса сили [492].

Проте з розпадом СРСР геополітичне суперництво не зникло, воно лише охопило нові сфери, перемістилося з суші і моря в повітряне середовище, космічний та інформаційний простір, а також оголило нові крапки і вузли протиборства.

На геополітичну роль української освіти у сучасному світі впливає низка чинників, основними з яких є наступні.

По-перше, зміна сфер і основних суб'єктів суперництва в глобальному геополітичному просторі. Вважається, що найгостріше зіткнення інтересів у сфері геополітичного суперництва відбувається між державами, що змінює характер і способи застосування освіти та робить її використання все більш комплексним за рахунок інтеграції різнорідних сил і засобів, які базуються на нових інформаційних технологіях.

По-друге, зміна геополітичної ролі. В сучасній геополітичній ситуації змінюється політика практично всіх європейських країн. На перший план висувається проблема будівництва нової системи європейської освіти. Ця система повинна включати всі існуючі в даний час інститути освіти при чіткому розділенні їх функцій.

Розширення числа членів європейського освітнього простору веде до географічного розширення зони відповідальності альянсу. Основним аргументом на користь розширення простору розглядається необхідність модернізації системи освіти для забезпечення стабільності на всьому європейському просторі. Крім того, особливий акцент робиться на те, що альянс розширятиметься як оборонний союз і тісно взаємодіятиме з іншими міжнародними організаціями.

Разом з тим Україна займає особливе положення, має свою специфічну культуру, об'єднуючу багато народів, які по інтегральних показниках складно зарахувати до Європи, Азії або Сходу. Унікальність просторово-територіального розташування зумовлює її особливу роль в системі геополітичних відносин і в глобальному інформаційному просторі, що народжується. Її зовнішня політика так чи інакше зачіпає інтереси і азіатських, і європейських держав. Україна, як жодна держава світу, наближена до сучасних епіцентрів освітніх конфліктів і вогнищ напруженості.

З геополітичної точки зору нова інформаційна ера міняє традиційні уявлення про символи могутності і способи досягнення світового панування. Розвиваючи відому формулу Х.Маккіндера, можна сказати, що одне залишається незмінним - хто контролює освітній простір, той володіє світом. При цьому необхідно мати на увазі, що змінюється і сам цей простір. Якщо спочатку йшлося про традиційний освітній простір (класно-урочна система, зокрема), потім виникло дистанційне навчання, тепер вже йдеться про створення віртуального освітнього простору (кіберпростір), в якому учень/студент сам шукає інформацію, і на шляху цього пошуку можуть траплятися різні вчителі. Це нове поле геополітичного протиборства - інформаційна інфраструктура (“транспорт інформації”). Щось подібне пропонував А.Ілліч у своїй антипедагогіці, заперечуючи школу, її систему передачі знань.

Сьогодні ще йдуть суперечки про єдину глобальну інформаційну інфраструктуру, про універсальні способи доставки інформації, але позначилася цілком певна тенденція: лідируюче значення набуває всесвітня павутина – Інтернет, незаперечним лідером якого є США [65].

За рахунок лідерства в розробці Інтернет-технологій ця країна зуміли примусити світ пропускати весь інформаційний потік через чотири “клапани” - точки доступу до мережі, що знаходяться на американській території. Проте вже сьогодні лунають голоси, хоча ще слабкі, про необхідність оптимізації шляхів глобальних інформаційних потоків, а деякі новатори починають обходити загальнодоступну мережу за допомогою “зіркоподібних розподілених структур”. А значить світ стоїть на порозі нової сутички за контроль над інформаційним простором і “транспортном інформації”.

Безумовно, в сучасних геополітичних умовах зростає значення інформаційного чинника. Виразно є видимою тенденція підвищення ролі інформаційного ресурсу держав в загальній системі освіти. До найважливіших його елементів відносяться інформаційні системи і засоби новітніх інформаційних технологій.

Останніми роками найскладнішою формою дії вважається управління рефлексії процесом ухвалення освітньо-політичних рішень за допомогою цільового формування інформації або дезінформації, спонукаючої здійснювати бажані дії. Наприклад цьому питанню надається велика увага в рамках прийнятої в США “стратегічної концепції суперництва”. “Широке впровадження автоматизованих інформаційних систем відкриває нові можливості для несанкціонованого проникнення до закритої інформації і навіть її цільових змін [184]” - пише В.Л. Іноземцев. Таким чином, геополітичні трансформації обумовлюють характер відносин співпраці і протиборства в ХХІ столітті. Основна сфера протиборства - інформаційний простір глобального, регіонального і національного рівнів. Геополітичні умови визначають освітньо-інформаційну політику держави в найважливіших областях геополітичного суперництва і протиборства.

У формуванні умов освітньо-інформаційної політики істотну роль відіграють внутрішньополітичні відносини. Їх характер, зміст і спрямованість складають умови, в яких позначаються сучасні внутрішньодержавні імперативи.

Важливим чинником освітньо-інформаційної політики є внутрішньополітичний. Для України, зокрема, внутрішньополітичні умови формуються під впливом ряду подій і процесів, що носять демократичний та інформаційний характер. Перехід до демократії і політичного плюралізму, ринкової економіки і поліваріантності соціокультурного розвитку стає визначальним чинником в діяльності держави, органів влади і управління. Разом з тим в сучасній демократичній державі виняткову роль грають процеси, пов'язані з переходом до інформаційної цивілізації. В цьому значенні ключова роль в суспільному житті належить цивільному суспільству, яке повинне володіти розвинутими інформаційними ресурсами. Стрімке розповсюдження нових інформаційних технологій та Інтернету відкриває великі можливості для конкретних держав. По-перше, з'являється оперативний доступ необмеженої кількості людей до текстів законопроектів

ще на стадії їх попередньої розробки, а також до максимального об'єму аналітичної інформації несекретного характеру. По-друге, кожний громадянин з мінімальними, практично нульовими витратами може звернутися до величезної аудиторії, підключеної до Інтернету. Незалежно від рівня доходів людина має нагоду відстоювати свої інтереси на державному рівні. Згідно з аналізом М.Олсона, типовий раціональний індивід, що входить до великої соціальної групи, добровільно не жертвуватиме ради досягнення її політичної мети, не маючи яких-небудь особливих стимулів. По-перше, він знає, що його зусилля не справлять помітного враження, а по-друге, він розділить вигоду, досягнуту за рахунок інших. На думку Т.П. Панчева виняток становить участь в голосуванні і підписання петицій, тобто це ті випадки, коли витрати виявляються нижче за критичний поріг. Мабуть, принципове зниження витрат, пов'язане з розвитком електронних комунікацій, дозволяє перейти цей бар'єр і створює передумови для розширеної участі “рядових виборців” в політичному житті [346].

Завдяки зниженню витрат при отриманні і передачі інформації групи людей, що мають нагоду брати участь у виробленні і ухваленні суспільно значущих рішень, значно збільшуються, потенційно до рівня всього політично активного населення. Оскільки інформаційна інфраструктура лежить в основі нової політичної участі, то інформаційна політика в області забезпечення життєдіяльності людей, соціальних груп, спільнот, націй і держав набуває нове значення.

Принципова зміна характеру інформаційних комунікацій дозволяє подолати сформульований Р. Міхельсом “залізний закон олігархій”, відповідно до якого постулюється переважання добре організованих владних еліт над апріорі слабо організованою більшістю [499].

Таким чином, ідея формування ефективного громадянського суспільства на основі електронних комунікацій набуває необхідної матеріальної бази. Вже в осяжній перспективі загальний доступ до комп'ютерних мереж, як показав Інтернет може бути визнаний суспільним

благодом унаслідок широкого його розповсюдження, подібно безкоштовним і загальнодоступним бібліотекам. Забезпечення вільного доступу громадян до таких мереж дозволить досягти підвищення рівня “соціальної інтеграції” і цивільних свобод.

Істотним чинником, що характеризує внутрішньополітичні інформаційні відносини, є реалізація права громадян на інформацію. Демократія, правова держава створюють оптимальні умови для діяльності особи, суспільства задоволення їх життєво важливих інтересів. В подібних суспільствах інформація - основа ефективного функціонування політики, економіки, застава успішного рішення багатьох проблем.

Проголошений в Україні пріоритет прав особи над правами держави припускає надання громадянам свободи пошуку, отримання, передачі, виробництва і розповсюдження інформації будь-яким законним способом [224].

Оскільки у освітній сфері циркулює інформація, доступ до якої обмежений через дотримання секретності, то необхідно виробити правовий механізм, що реалізує право основних суб’єктів і об’єктів на отримання повної і достовірної інформації.

В даному зв’язку право громадян на інформацію у освітній сфері може включати наступне:

- а) право знати про створення і функціонування всіх інформаційних систем, які зачіпають освітню сферу;
- б) право давати згоду на збір особової інформації для освітньо-політичної мети;
- в) право перевіряти достовірність такої інформації і оспорювати недостовірну інформацію (або дезінформацію) як в адміністративному так і в судовому порядку;
- г) право на інформацію про діяльність державних органів та інститутів по забезпеченню безпеки та інші.

Таким чином, найважливішою умовою, що визначає освітньо-інформаційну політику держави, є свобода інформаційної взаємодії усередині суспільства, заснована на праві і законі.

Потрібно також згадати і про такий чинник освітньо-інформаційної політики, як освітньо-політичний. Доктринальні установки і стратегічні концепції переважної більшості країн світу розглядають освіту як традиційний засіб досягнення політичної мети. При цьому діапазон умов її застосування не тільки не звужився, але і набув тенденцію до розширення.

Освітній компонент державної потужності продовжує розглядатися як домінуюча складова системи реалізації і захисту національних інтересів. Залишається реальністю наявність у розвинутих країн світу високого рівня освітнього потенціалу.

Індустріалізація, урбанізація, вичерпність сировинних ресурсів, звуження благополучного економічного простору, підвищення демографічної і етнополітичної напруженості стають основними причинами зіткнення інтересів різних держав загострення геополітичного, освітнього та інформаційного суперництва, виникнення політичних, економічних суперечностей і територіальних домагань.

Відмінною рисою, характерною для сучасних освітньо-політичних відносин, є “переклад” освітнього процесу з глобального на регіональний і місцевий рівні. До того ж на цих рівнях освіта в основному пов’язана з рішенням проблем між агресивними угрупованнями і владою, між самими цими угрупованнями, але не між державами.

В останнє десятиріччя помітно додалося число особливості освітнього процесу на етнічному ґрунті, в яких освіта стала використовуватися як інструмент.

Велике значення має пошук можливостей досягнення освітньо-інформаційного панування. Технологічний переворот відбувається в освіті особливо у зв’язку із застосуванням мінікомп’ютерів. Проводиться інформаційна модернізація освітньої діяльності. В цьому значенні

інформаційні технології розглядаються як нерв новітньої освітньої діяльності, його рушійна сила.

Як показує довгостроковий прогноз, на думку Дж. Вакка, перспективи світового розвитку визначатиме глобальне перегруповування сил в результаті інформаційного прогресу в США, Японії, Китаї, Індії та Україні, створення єдиного європейського простору [73].

Іншою характерною тенденцією у освітній сфері є зниження підготовка самих викладачів до роботи з інформаційними технологіями. Але це зовсім не значить, що знижуються їх можливості, швидше навпаки. Через вдосконалення освітньої діяльності, і перш за все їх інформатизації і автоматизації, в управлінні відбувається скорочення обслуговуючого персоналу (звідси тенденція до скорочення чисельності освітян), і в той же час ефективність його використання вимагає наявності необхідної і достатньої для цього інформації (звідси тенденція до зростання ролі інформаційного компоненту освіти).

Таким чином, у освіті з'явилися об'єктивні потреби в упровадженні інформаційних технологій в цілях вдосконалення якості і рівня освіти. Поява новітніх інформаційних технологій привело до необхідності пошуку нових способів, методів використання освітньої діяльності.

Таким чином, освітньо-інформаційні стосунки мають внутрішню й зовнішню сторони. Вплив цих сторін на освітньо-інформаційну політику неоднозначний: якщо внутрішні освітньо-інформаційні відносини визначають соціально-політичну суть освітньо-інформаційної політики, то зовнішні (міжнародні) – конкретні межі для реалізації тих або тих методів і форм досягнення освітньо-інформаційної мети. При цьому характер освітньо-політичних відносин визначає характер освітньо-інформаційних стосунків. Але внутрішня і зовнішня сторони освітньо-інформаційних відносин не існують незалежно одна від одної. Вони тісно взаємозв'язані, взаємозалежні та перебувають у діалектичній єдності.

Внутрішня сторона пов'язана з освітньою сферою суспільства і має на меті формування таких внутрішніх умов використання інформації, за яких можна найбільш ефективно реалізувати можливості освітньо-політичного управління системою освіти з боку держави.

Зовнішня сторона пов'язана з міжнародними взаєминами і має на меті формування сприятливих інформаційних умов для досягнення освітньо-політичної мети освітньо-інформаційними способами, методами або для ефективного і раціонального застосування освітньої діяльності. У будь-якому випадку зовнішня сторона охоплює коло проблем, безпосередньо пов'язаних із формуванням інформаційних умов, які забезпечують ефективне досягнення освітньо-політичної мети.

Оскільки освітньо-інформаційні стосунки характеризуються певною невизначеністю результатів, то вельми важливу роль в освітньо-інформаційній політиці відіграє освітньо-інформаційна діяльність, яку можна визначити як сукупність (система) заходів і дій відповідних суб'єктів, які прямо й безпосередньо пов'язані з підготовкою та використанням освітньо-інформаційних засобів для досягнення освітньо-політичної мети. Інформаційний аспект освітньо-політичної діяльності характеризує рівень розвитку сучасних інформаційних засобів в освітній справі, тоді як освітній – можливості використання цих засобів для досягнення освітньо-політичної мети. Як і будь-яка інша, освітньо-інформаційна діяльність припускає наявність певних структур, спеціально створених або таких, що виконують дії опосередковано.

Натомість окремо зупинимося на суб'єктах освітньої та інформаційної діяльності. Суб'єкти освітньої діяльності - особи, групи осіб, державні установи і інші організації, що займаються питаннями функціонування і розвитку системи освіти. Суб'єкти підрозділяються на п'ять категорій: а) розробники освітньої політики; б) суб'єкти, приймаючі рішення про її зміст, напрями, способах втілення; в) організатори освіти на національному,

регіональному, місцевому рівнях; г) установи освіти; д) особи, що здійснюють навчання та інші види педагогічної діяльності [115].

Суб'єктами освітньої діяльності можуть бути навчальні заклади всіх типів і форм власності та відомчої підпорядкованості, як то: загальноосвітні навчальні заклади (у т. ч. навчально-виховні комплекси, навчально-виховні об'єднання); дошкільні навчальні заклади; позашкільні навчальні заклади; міжшкільні навчально-виробничі комбінати; професійно-технічні навчальні заклади, а також: установи культури (бібліотеки, музеї, будинки культури та інші), установи охорони здоров'я, що сприяють здійсненню освітньої діяльності.

Суб'єктами наукової і науково-технічної діяльності є: вчені, наукові працівники, науково-педагогічні працівники, а також наукові установи, наукові організації, вищі навчальні заклади III-IV рівнів акредитації, громадські організації у науковій та науково-технічній діяльності (далі - громадські наукові організації) [167].

Суб'єктами інформаційної діяльності є: держави, їх союзи і коаліції; міжнародні організації; недержавні незаконні (у тому числі - незаконні міжнародні) озброєні формування і організації терористичної, екстремістської, радикальної політичної, радикальної релігійної спрямованості; транснаціональні корпорації; віртуальні соціальні співтовариства; медіа-корпорації (контролюючі засоби масової інформації і масової комунікації - ЗМІ і МК); віртуальні коаліції.

Ознаки суб'єкта інформаційної діяльності: наявність у суб'єкта в інформаційно-психологічному просторі власних інтересів; наявність у складі суб'єкта спеціальних сил (структур), функціонально призначених для ведення інформаційної діяльності або уповноважених на ведення інформаційного протидіювання; володіння чи/або розробки інформаційної зброї, засобів його доставки і маскуванню; під контролем суб'єкта знаходиться сегмент інформаційного простору, в межах якого він володіє переважним правом встановлювати норми регулювання інформаційно-психологічних відносин

(на правах власності, закріплених нормами національного і міжнародного законодавства) або державним суверенітетом (національний сегмент інформаційного простору, як частина державної території); існування в офіційній ідеології положень, що допускають участь суб'єкта в інформаційному протиборстві [282].

Виходячи з цього, суб'єктами освітньо-інформаційної політики можуть виступати соціальні групи і створювані ними політичні інститути, нації, класи, держави та їх коаліції. Так, політична партія в тоталітарній державі, маючи в своєму розпорядженні державний апарат, виробляє і проводить освітньо-інформаційну політику, відповідну ідеологічним установкам партії.

В сучасних суспільствах будь-який його прошарок може мати свої особливі погляди на проблему досягнення політичної мети освітньо-інформаційними засобами. Проте формувати та реалізовувати освітньо-інформаційну політику повинна лише держава, контрольована суспільством. Така політика відповідатиме вимогам нації, законам та інтересам країни.

Формування та реалізація освітньо-інформаційної політики, її раціональне функціонування й ефективне використання здійснюються при дотриманні ряду принципів, які багато в чому зумовлюють її зміст, спрямованість і характер. Оскільки в основі будь-якої політичної діяльності лежать певні принципи, то вони відіграють велику роль у науковому осмисленні освітньо-інформаційної політики держави. Характер і зміст принципів освітньо-інформаційної політики, у свою чергу, залежить від типу освітньої політики. Іншими словами, для визначення принципів освітньо-інформаційної політики істотне значення мають вихідні твердження, що створюють її архітектуру, межі формування та функціонування.

У цьому контексті доречно зацентувати увагу на вихідних засадах освітньо-інформаційної політики. Найперше варто відзначити, що держава повинна здійснювати централізовану координацію діяльності в освітньо-інформаційній сфері. Роль держави в суспільстві може бути різною. В одних випадках вона регламентує та контролює життя суспільства практично в

повному обсязі, здійснюючи тотальний контроль, в інших – навпаки, вона виконує в основному роль координатора, не втручаючись у приватне життя людей.

Залежно від політичного режиму керівна роль держави здійснюється по-різному. При тоталітарному режимі держава неподільно володарює в освітній сфері, керівництво країни монополює освітньо-політичну мету, а її реалізація базується на принципах існуючої ідеології. Оскільки при тоталітаризмі практично не існує громадянського суспільства, а держава, як правило, встановлює цензуру, то освітньо-інформаційна сфера максимальною мірою закрита для суспільства, а роль держави максимальна у формуванні та здійсненні освітньо-інформаційної політики. Одним із яскравих прикладів зміни ролі держави в тому числі і права ролі на цензуру виступає явище, до яких належить Голодомор 1932-1933 років в Україні. За радянських часів згадувати про нього було заборонено, після проголошення Україною незалежності ставлення змінилося майже радикально. Про Голодомор не тільки заговорили як про факт, що таки був, - йому дали оцінку. Відповідною постановою Верховної Ради цю трагедію українського народу було визнано геноцидом [381, с.41].

Інша роль держави при демократичному режимі. Через розвиток громадянського суспільства, надання переваги національним інтересам перед партійними, корпоративними, роль держави полягає в утвердженні законодавчих основ освітньо-інформаційної практики. При цьому вироблення правових норм забезпечується демократичними процедурами, а державі належить важлива роль у реалізації настанов освітньо-інформаційної політики, яка будується на основі принципу світоглядного плюралізму.. Особливість полягає в тому, що держава формує та реалізує її, виходячи з інтересів нації, особистості, а не партії чи пануючої авторитарної еліти.

Це досягається шляхом представницької демократії, громадянського контролю над освітньою сферою та іншими демократичними механізмами. Проте врахування освітніх аспектів інформаційної політики під силу тільки

державі, оскільки вона здатна й зобов'язана забезпечувати освітню діяльність, містить освітню організацію та визначає її розвиток. Підкреслимо, що в освітньо-інформаційній сфері при будь-якому політичному режимі головну роль відіграє все ж таки держава.

В сучасних демократіях будь-який прошарок суспільства може мати свої особливі погляди на проблему досягнення політичної мети освітньо-інформаційними засобами. Проте формувати і реалізовувати освітньо-інформаційну політику повинна лише держава, контрольована суспільством. Така політика відповідатиме вимогам нації, законам та інтересам країни.

Оскільки суб'єктом освітньо-інформаційної політики є держава, то вона й повинна формулювати освітньо-інформаційну мету. Ця мета повинна відповідати національним інтересам країни, щонайменше в освітянській сфері, а також освітньо-інформаційним можливостям її реалізації.

Засобами досягнення освітньо-інформаційної мети є інформаційні ресурси освітніх організацій держави і ресурси суспільства, що використовуються в освітній сфері. Тому освітня організація держави є предметом пильної уваги освітньо-інформаційної політики.

Крім того, інформаційні можливості освітньої організації держави визначають міру та межі використання освітньої діяльності для досягнення освітньо-політичної мети на міжнародній арені. Не випадково в розвинутих країнах світу значна увага приділяється можливостям використання нових інформаційних технологій в освітній сфері.

При переході від індустріального до інформаційного етапу розвитку суспільства такі країни, як Японія, США, Франція, ФРН та інші здійснюють інформатизацію основних сфер життєдіяльності суспільства, започатковану ще на початку 80-х років ХХ століття [див.: 360, с.24]. Так, у 1981 р. Японія прийняла програму створення комп'ютерної техніки п'ятого покоління; в 1984 р. США приступили до виконання "Стратегічної комп'ютерної ініціативи"; в 1983 г. у Франції почали роботу з національної інформаційної програми "La Filler Electronique" ("Електронне наповнення"); в 1989 р. у

Великобританії прийнята програма “Національна ініціатива у сфері інформаційних технологій”; у 1984 р. в країнах Західної Європи почалася реалізація програми ЕСПРІ в рамках узгодженої загальної політики в галузі інформатизації [див.: 332].

Поява і масове впровадження комп'ютерної техніки, інформаційно-телекомунікаційних систем, інформаційних технологій і на їх основі формування віртуального простору (кіберпростір) економіки, сфери послуг стали змістом інформатизації. Цей період пройшли всі інформаційно розвинуті країни, і стало зрозуміло, що інформатизація – життєво необхідне явище, ключ до нових рубежів суспільного розвитку. Тут не можна не погодитися з А.Пироговим, який стверджує, що “інформатизація – об'єктивна закономірність всесвітньо-історичного процесу, що означає вихід людства на якісно нові рубежі розвитку продуктивних сил, що є одним із найважливіших критеріїв суспільного прогресу [360, с.24]”.

Інше надзвичайно важливе значення інформатизації полягає в тому, що цей процес безперервний. Початкова його стадія сприяла структуризації інформації. Спочатку комп'ютери були створені для обробки структурованої інформації в базах даних. При цьому для них не було потрібне усвідомлення і розуміння значення тієї інформації, над якою вони виконують дії [див.: 374, с.82].

Нині ситуація істотно змінилась. Обсяги інформації настільки швидко зростають (у великих корпораціях неструктурована інформація подвоюється кожні два місяці), що велика її частина не встигає структуруватися. Вихід з цієї ситуації фахівці бачать в автоматизованому аналізі, обробці та організації інформації. Якщо на початковому етапі інформатизації переважала технічна сторона (створення мереж і систем), то в подальшому починає домінувати програмна сторона та формування нових інформаційних структур. Можна вважати, що вже сьогодні відбувається інтелектуалізація інформаційних структур, тобто оновлюється зміст інформатизації. Слід зазначити, що на цьому процес інформатизації не завершиться, бо нові

можливості створюють нові проблеми, які зажадають нових рішень, у тому числі техніко-технологічних, програмних та ін. [див.: 374, с.83].

Інформаційні потреби залежні від предмету свого задоволення – тієї ж інформації. Нова інформація породжує потребу в ще більш новій інформації. Тому разом із традиційними чинниками, які зумовлюють інформаційні потреби, слід виокремити нові, зокрема інформаційні, чинники освітньо-інформаційної політики.

Найперше варто звернути увагу на зміну типу комунікацій. Вважається, що існуюча раніше комунікація мала раціональний характер. Вона базувалася на невеликому обсязі інформації, яку людина могла обробити і раціонально використати. Зі зростанням обсягів інформації вона не встигає її обробляти, що веде до неможливості її раціонального використання. До того ж під виглядом раціональних аргументів подається емоційна інформація, наприклад, поширення таких атрибутів успіху, як розкішний автомобіль, шикарна квартира, меблі та ін. діє на людину емоційно. Раціонально такі аргументи не витримують критики, але на рівні відчуттів вони дають свої результати [див.: 374]. Все це веде до формування нового пласта інформаційних потреб – утилітарного. Ці потреби в добу інформації стають домінуючими не тільки в житті людей, а й діяльності держав.

Явним є також зростання обсягів “чужої інформації”. Раніше, коли зовнішня інформація не мала особливої значущості в житті людей, коли країни споживаючи в основному вироблену в них самих інформацію, вона вважалася достатньою і не мала руйнівного характеру. Розвиток інформаційних технологій створює таку ситуацію з потоками інформації, що масова свідомість перестає з нею справлятися. “Інформаційні донори” визначають характер і зміст інформаційних потоків. При цьому спостерігаються непередбачувані результати такої дії. Якщо внутрішні перешкоди реформам непереборні, то реакцією на нову інформацію може бути з одного боку, масова міграція в багаті регіони світу, а з іншого – відхід у фундаменталізм і заперечення західних цінностей.

Очевидною стає також потреба в прискоренні процесів обробки інформації. Оскільки збільшується обсяг інформації, то від швидкості її обробки залежить правильність і своєчасність ухвалення рішень. За сучасних конкурентних умов така потреба має важливе значення, оскільки вона здійснює визначальний вплив на характер і ефективність діяльності.

Не можна не помічати й розширення кількості джерел інформації. Для споживача інформації важливою є не тільки сама інформація, а й джерело, з якого вона отримана. Тобто довіра чи недовіра до цього джерела є одним із видів задоволення інформаційних потреб. Тому додатково до потреби в інформації про які-небудь факти виникає потреба в інформації про саме джерело інформації.

Неможливо не рахуватись і з таким чинником, як зростаюча невизначеність у ситуаціях ухвалення рішень. В умовах зростання обсягу інформації та неможливості її своєчасної повної обробки виникає ситуація, при якій рішення ухвалюється на основі неповного чи неоднозначного знання. При цьому найважливішим є визначення міри цієї невизначеності, оскільки від цього залежить вірогідність правильного рішення. Такі ситуації найбільш часто зустрічаються в умовах освітньої діяльності, оскільки ритм сучасного буття не дає часу на тривалі роздуми і збирання вичерпних даних.

Дає про себе знати і такий чинник, як прагнення діяти в режимі реального часу. Усі володіють однією і тією ж інформацією, тому в освітньо-інформаційній політиці необхідна синхронізація прийняття відповідних рішень, оскільки асинхронізація деструктивна, породжуючи додаткові потреби в інформації.

Неоднозначним чинником, який повинна враховувати освітньо-інформаційна політика, є зростання ролі громадської думки в процесі ухвалення рішень. Розширення гласності змінює “правила гри” як для освітян, так і для політиків. Як відзначають дослідники, сьогодні громадська думка стала одним з істотних чинників впливу на процеси ухвалення рішень

[див.: 374, с.58]. Але цей факт не завжди проявляється. Найяскравішим прикладом є маніпулювання громадською думкою [див.: 374, с.52].

Насамкінець варто звернути увагу на нові можливості формування інформаційних інтересів. Нові інформаційні технології створюють умови для формування чітких інтересів, у тому числі інформаційних. Як підкреслює А.Едельштейн, настала ера нової пропаганди, яка відрізняється від старої низкою ознак: а) нова пропаганда стосується кожного, “стара аудиторія” була істотно обмеженою; б) для нової пропаганди характерна складність повідомлень, на відміну від простоти старої; в) вона різноманітна, на противагу гомогенності старої та ін.

Інформаційний характер сучасного світу висуває на важливі позиції ті чи ті варіанти використання інформації. Сила держави настільки зумовлюється її інформаційними можливостями, що, володіючи необхідними ресурсами, вона може диктувати свої умови більш могутнім (у традиційному значенні) країнам. При цьому інформаційні способи і засоби досягнення політичної, в тому числі й освітньо-політичної мети виявляються більш вагомими, оскільки вони є гуманнішими, мобільними у просторі й часі, мають практично необмежену кратність використання. Розв’язання сучасних освітньо-інформаційних проблем настійно вимагає від держави ефективної та цілеспрямованої діяльності, визначення її напрямів, про що йтиметься у наступному підрозділі.

2.3. Напрями української освітньо-інформаційної політики

Розкриття структури, визначення чинників освітньо-інформаційної політики дозволяє вивчити її внутрішню будову, внутрішні зв'язки і залежності, що відкриває можливість глибше проникнути в її сутність. Але розкриття змісту освітньо-інформаційної політики можливе шляхом визначення основних напрямів діяльності, в яких вона відіграє істотну роль, чому, власне, й присвячений даний підрозділ.

Одним із таких важливих напрямів освітньо-інформаційної політики є гуманізація освітньо-інформаційного напрямку, що відповідає сучасним гуманістичним поглядам і охоплює широкий спектр освітньої діяльності людей. Гуманізація вимагає від сучасної освіти особливо серйозних реформаційних кроків у бік оновлення змісту освіти і застосування нових педагогічних підходів до навчання, впровадження інформаційних і комунікаційних технологій, які модернізують процеси розвитку суспільства. Ці реформи не відбуватимуться легко; вони потребуватимуть значних зусиль, багато часу для адаптації та впровадження змін.

В останні десятиріччя освіта стала набувати нового характеру. В громадській думці знаходить схвалення така діяльність, яка створює умови для розв'язання кризових явищ і проблем освіти в основному політико-правовими методами. У цьому контексті освітньо-інформаційна політика може трактуватись як ефективний засіб досягнення освітньо-політичних цілей. При цьому вона здатна відповідати сучасним ідеям гуманізму.

Не менш важливим є переконання в тому, що освітньо-інформаційна політика неминуче повинна базуватися на гуманістичних настановах. У реальній практиці досягти такого ідеального стану вельми важко, тому критерієм тут може бути принцип достатності, який визначає політичну доцільність насильства в демократичній державі, коаліції таких держав, світовій спільноті в рамках ООН. Оскільки ідеї гуманізму можна реалізувати найбільшою мірою в умовах істинної демократії, то найважливішим

напрямом освітньо-інформаційної політики є забезпечення демократизації освітньої сфери. Цей напрям базується на відносинах між державою і суспільством, владою і громадською думкою як усередині країни, так і зовні. Тут великого значення набуває формування та врахування громадської думки. Вона зумовлена характером сучасної освітньо-політичної діяльності, а також її актуалізацією, пов'язаною з новим змістом освітньо-політичних відносин і освітньої справи в цілому.

Державно-політичні та соціально-економічні перетворення в Україні кінця ХХ століття мали істотний вплив на освіту. За короткий строк відбулась її адаптація до принципово нових умов політичного життя, до вільного розвитку демократичного суспільства. Вдалося започаткувати академічну автономію вищих навчальних закладів, забезпечити різноманіття освітніх установ і варіативність освітніх програм, розвиток багатонаціональної української школи і недержавного сектора освіти. Отже, іншим важливим напрямком модернізації освітньо-інформаційної політики є її подальша демократизація.

Важливим напрямом освітньо-інформаційної політики є її вдосконалення її правових, законодавчих основ. Становлення та розвиток демократії як найпоширенішої форми політичного режиму характеризується рядом вимог, серед яких найважливішими є: верховенство права й закону; пріоритет прав і свобод громадян над інтересами держави; рівність усіх перед законом і судом; дотримання демократичних процедур вироблення та ухвалення законів.

В умовах демократії функціонування політики, й зокрема освітньо-інформаційної політики, припускає існування її законодавчих основ, які становлять її правове поле. Іншими словами, формування законів, які визначають межі функціонування освітньо-інформаційної політики, є життєво важливим. Тут доречно виділити два аспекти.

Перший характеризує правосвідомість суб'єктів освітньо-інформаційної політики, стан і розвиток її законодавчої бази. Незважаючи на

те, що інформаційна політика базується в першу чергу на принципі відкритості, освітньо-інформаційна політика має свою специфіку. Перш за все, це диктується сферою застосування освітньо-інформаційної політики в освітній сфері. Другий аспект є відображенням найзагальніших норм освітньо-інформаційної діяльності держав, їх коаліцій на міжнародній арені.

Прийнято вважати, що нормою є ті угоди, договори й інші правові акти міжнародного права, які на перше місце ставлять права людини і громадянина. Саме формування міжнародного, глобального правового простору освітньо-інформаційної політики постає істотним її напрямом.

Безумовно, це не означає, що сторони, які діють у міжнародному освітньо-інформаційному просторі, будуть обов'язково дотримуватися цих норм. Проте, враховуючи можливість використання сучасних інформаційних засобів, встановлюються міжнародні правила, які виводять у цивілізоване русло реалізацію державою освітньо-інформаційних інтересів.

Отже, по-перше, в умовах стрімкого інформаційного розвитку суспільства посилюється роль інформаційного складника політичної організації держави та освітньої справи в цілому. Інформатизація освітньої сфери суспільства виводить на якісно новий рівень освітню наукову теорію і практику використання освітнього потенціалу для досягнення політичної мети.

Нові інформаційні можливості зумовлюють зміну підходів у сфері освітнього будівництва. Досвід освітньої діяльності, накопичений упродовж останнього десятиріччя, показує, що сьогодні є, щонайменше, дві визначальні тенденції:

- а) освіта стає безпрецедентно інформаційно насиченою;
- б) підготовка та успішний розвиток сучасної освіти вимагають ефективного освітньо-інформаційного забезпечення з боку держави. Тому розвинуті держави світу відповідально розробляють і здійснюють освітньо-інформаційну політику.

Зазначені напрямки дістали віддзеркалення й закріплення в Законі “Про освіту”. Проте комплексного оновлення системи освіти не сталося, у зв'язку з чим нинішній стан освіти – його зміст і структура, його матеріальна база, організаційно-економічні та управлінські механізми, статус педагогічного працівника не відповідають сучасним потребам розвитку країни, запитам особи, суспільства і держави.

Держава багато в чому відвернулася від освіти, поставивши її в умови самовиживання. Це викликало серйозні розриви в системі “державна – освіта – суспільство”. В сучасних умовах, коли держава і суспільство почали достатньо виразно заявляти свої пріоритети, стало очевидним, що освіта більше не може залишатися в стані внутрішньої замкнутості й самодостатності.

Діюча система освіти істотно відстає від процесів, які відбуваються в суспільстві. Застарілий і переобтяжений зміст сьогоденної освіти, його відірваність від реальних потреб особистості дисонують із реальними можливостями, які відкриває перед освітою інформаційне суспільство. Школа все ще неспроможна реалізувати потенціал трьох найважливіших складників стандарту знання початку третього тисячоліття: інформатики, володіння іноземними мовами і базовими соціально-гуманітарними дисциплінами. Професійна освіта, у свою чергу, ще не здатна належною мірою розв'язати проблему “кадрового голоду”, зумовленого новими вимогами до рівня кваліфікації працівників. Відсутність в Україні окремого центрального органу державної виконавської влади, відповідальної за розв'язанням цих проблем, також негативно відображається на формуванні сучасного ринкового виробничого персоналу та його професійного розвитку.

На жаль, за ринкових умов освітні установи забезпечені бюджетним фінансуванням значно менше від розрахункової нормативної потреби. У професійній освіті (особливо у вищій) цей дефіцит частково доповнюється позабюджетними надходженнями від платних послуг. Загальноосвітні ж заклади практично не мають можливості залучати додаткові засоби. Реальне

недофінансування освітніх установ, як зазначається на сайті Міністерства освіти і науки становить 50-60%. Тому комплексна й глибока модернізація системи освіти – це імператив освітньої політики України, її головний стратегічний напрям [300].

Зміна ставлення держави і суспільства до освіти повинна виразитись у конкретних кроках: у збільшенні обсягів його фінансової підтримки, в особливій турботі про працівників освіти, у створенні умов для використання інтелектуального потенціалу освічених людей і формуванні громадської думки про цінність освіти.

Сьогодні розвиток українського суспільства відбувається значною мірою під впливом ідей і цінностей, які диктуються ринковою економікою, зростаючою конкуренцією тощо. Дедалі відчутніший акцент робиться на комерційних цінностях і досягненні успіху. Спостерігається зростання індивідуалізму й егоцентризму, що лише підсилюється впровадженням інформаційних технологій. Глобалізація як породження лібералізму стала каталізатором процесу загальної комерціалізації та впровадження логіки конкурентної боротьби і ринку в такі сфери, як культура, освіта, охорона здоров'я, соціальні послуги, тобто в ті сфери, які ще донедавна розглядалися як “суспільне благо”.

Багато дослідників убачають у цих процесах загрозу якщо не основам, то демократичним цінностям, які поширені в європейських країнах. У контексті вказаних змін останнім часом активно обговорюються проблеми розвитку системи освіти в новому глобалізованому світі. Важливість проблеми виводить її за межі професійних дискусій. В обговореннях беруть активну участь і формулюють свої рекомендації не тільки фахівці у сфері освіти, управлінці та батьки, а й політики, представники ділових кіл, міжнародні організації, починаючи від ЮНЕСКО і ОЕСР і закінчуючи Всесвітнім банком, МВФ і СОТ.

Така пильна увага до освіти з боку ділових кіл, політиків і міжнародних організацій пояснюється тим, що освіта сьогодні – це стратегічний ресурс,

який забезпечує досягнення успіху не тільки окремим індивідам, виробникам, а й цілим країнам. Держава ж повинна виступати гарантом і захисником суб'єктів освітнього процесу. Заходи соціальної підтримки освіти повинні поєднуватися з посиленням ролі держави в забезпеченні відповідності освітньої діяльності запитам особистості й суспільства.

Говорячи про пріоритети освітньо-інформаційної політики української держави, зупинимося на тих її аспектах, які детермінують рівень її розвитку. Йдеться про вироблення мети, завдань, змісту освітньо-інформаційної політики у контексті наближення нашої системи освіти до світової, згідно з Болонськими домовленостями.

Судячи з особливостей розвитку освіти в останні 20 років, її головну мету можна звести до того, щоб

а) дати можливість тим, хто навчається, вдосконалювати і поповнювати свої знання в різних сферах у рамках діючих освітніх програм;

б) забезпечити отримання кваліфікаційного ступеня на основі результатів відповідних іспитів;

в) гарантувати якісну освіту з різних напрямів підготовки фахівців. Підвищення якості освіти сьогодні дедалі більшою мірою залежить від рівня впровадження інформаційно-комунікаційних технологій і формування інформаційної культури [459].

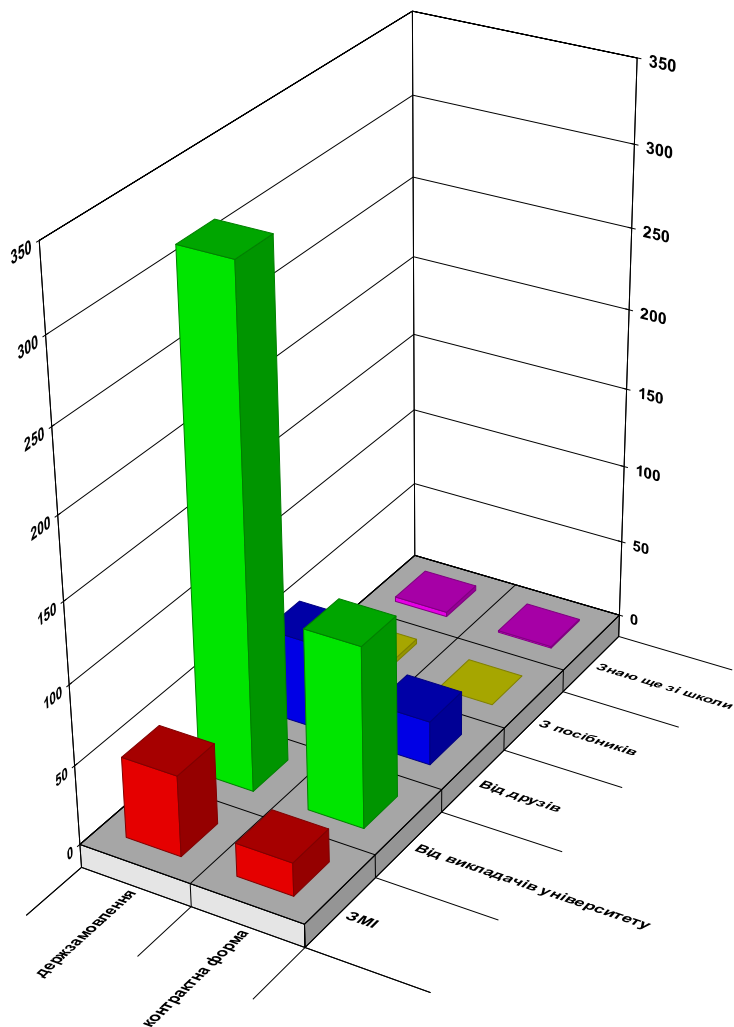
Становлення і розвиток освіти в Україні відбувається в постійно змінюваних умовах і нерівномірно. Деся вступили на шлях глибоких перетворень, орієнтованих на сучасні вимоги, деся лише злегка модернізували стару систему. Зрозуміло, все це залежить від конкретних соціально-політичних умов, а головне, від глибини і послідовності демократичних перетворень і ринкових реформ. Головною причиною розмежування є відсутність інфраструктури, здатної забезпечити функціонування єдиного (спільного) освітнього простору і недоліки правової бази. Законодавчі акти в галузі освіти не відображають сучасних вимог до неї.

Нові геополітичні реалії відкривають для України нові, набагато ширші можливості демократичного розвитку, у тому числі й у сфері освіти. Отже, наступним напрямком освітньо-інформаційної освіти України є інтеграція в світовий освітній простір. Болонська система реформування освіти стала однією зі складників євроінтеграції. Враховуючи єдність кордонів України з Євросоюзом, історичну, культурно-цивілізаційну, територіальну ідентифікацію України, а також входження в єдиний європейський загальноосвітній простір і стратегічний курс держави на євроінтеграцію, постає потреба вивчення освітньо-інформаційної політики розвинутих європейських країн і запозичення передового досвіду в нашій країні.

Які перспективи відкриває Болонський процес для України? Передусім це нові можливості, пов'язані з входженням у загальноєвропейський освітній простір [див.: 452, с.5]. В березні 2008 року було проведено опитування студентів Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, метою якого є аналіз інформації студентів щодо Болонського процесу та його впровадження в університеті. На основі результатів дослідження можна сформулювати низку висновків та рекомендацій, що наголошують на значимості впровадження Болонського процесу в навчальний процес університету:

- 52,24% респондентів продемонстрували обізнаність з Болонським процесом, при чому, як свідчать студенти, головна інформація надходить в основному від викладачів.

Звідки до Вас поступає інформація про Болонський процес?

На жаль, більша половина опитаних студентів - 50,82% - вважають, що не потрібно впроваджувати навчальну дисципліну, яка б знайомила студентів з Болонським процесом. Натомість вони висловлюють намір отримати диплом міжнародного зразка, що опосередковано дає можливість говорити про їх бажання працевлаштуватися в майбутньому з кордоном.

На питання щодо покращення знань студентів при переході на Європейську систему думка виявилася не однозначною. Студенти першого

курсу вважають, що перехід на Європейську систему освіти покращить якість знань (17,76% опитаних). Студенти ж другого курсу, третього та четвертого вважають, що перехід на Європейську систему освіти не впливатиме на якість знань;

- досить цікавим є питання щодо очікувань студентів від Європейської системи освіти. Аналіз по курсах дає можливість встановити, що всі без виключення студенти очікують диплом міжнародного зразка, що дає можливість говорити про їх наміри працевлаштування та конкурентноздатності на ринку праці;

- на думку більшості опитаних студентів перехід навчання за кредитно-модульною системою легше відбувся у студентів, що навчаються на контрактній формі навчання – 30,48%, а от студенти, що навчаються за держзамовленням вважають, що поступово прилаштовуються до переходу на кредитно-модульну систему – 93,33%.

Наведені дані соціологічного опитування – це радше ілюстрація до того, що впровадження Болонського процесу (у вітчизняному варіанті) в університеті не сприяє вирішення основних проблем освіти: якість освіти, кокурентоспроможність на ринку раці та ін.

Інтеграційні процеси пов'язані з важливими концептуальними змінами, які стосуються змісту і форм навчання. У цій галузі перед українськими освітянами теж відкриваються нові та цікаві перспективи. Перш за все треба зауважити, що інтеграційні процеси, як це неодноразово підкреслюється в установчих документах Болонського процесу, поєднано зі збереженням і розвитком неповторного національного досвіду, культурної спадщини кожної країни. Отже, “євро стандарт” в освіті в жодному разі не означає уніфікації, нівелювання специфіки освітніх систем європейських країн, а спрямований на їх взаємне узгодження та гармонізацію з потребами сучасного світу.

Не випадково саме “гармонізація” постає одним із ключових понять багатьох документів. Його смислове навантаження є надзвичайно ємним,

адже головною метою виховання та освіти є навчити молоду людину жити в гармонії з навколишнім світом і самою собою шляхом пізнання цього світу, визначення свого місця в ньому, освоєння певного роду діяльності. В сучасних умовах уміння адаптуватися до швидких змін у всіх сферах людської життєдіяльності, готовність відповідати на виклики сьогодення стає нагальною потребою і доконечністю.

Загальновизнаним фактом є те, що наша система освіти завжди вирізнялася фундаментальною глибиною знань, які вона надавала учнівській та студентській молоді, на відміну від більш вузькоспеціалізованого профілювання освіти на Заході. Ці традиції нашої освіти багато в чому відповідають новій для європейських університетів тенденції до полідисциплінарного навчання, визначеній у рамках Болонського процесу. Водночас запропоновані цією реформою нові напрями освітньої діяльності представляють для української освіти значний інтерес.

Він пов'язаний з реалізацією наступних можливостей, які, на нашу думку, потребують досконалого вивчення фахівцями для реформування української системи освіти. По-перше, це нові принципи органічного поєднання навчання і науково-дослідної роботи в університетських закладах. Очікуване посилення пошукової, творчої діяльності викладачів і студентів сприятиме постійному оновленню освіти, яка адаптуватиметься до останніх досягнень науки, а також активному включенню студентів до самостійної професійно зорієнтованої діяльності в рамках розробки індивідуального проекту під керівництвом викладача-дослідника. Запроваджену реформою систему навчальних кредитів також пристосовано до постійного оновлення змістового наповнення форм навчання. Крім того, європейською реформою передбачено встановлення більш тісної взаємодії між навчальним закладом і роботодавцем на різних етапах підготовки майбутнього фахівця.

По-друге, необхідність більш гнучкої освітньої системи, яка б могла, з одного боку, швидко реагувати на нові потреби суспільства, а з іншого – надавати людині не лише потрібні в сучасному світі знання і навички,

необхідні для успішної професійної діяльності, а й навчити її швидко адаптуватися до нових умов у майбутньому.

Активізація такого навчання сприяла б розвитку вміння застосовувати загальні знання до конкретної життєвої ситуації, встановлюючи для цього необхідні міждисциплінарні зв'язки. Так у майбутнього фахівця формується відповідальність за навколишнє середовище, культурну спадщину, активна життєва позиція.

Оскільки освіта дедалі більше набуває інформаційного характеру, то цілком логічним є формування такої доктрини і політики, які відображали б найістотніші моменти підготовки до неї країни, громадян, освітніх установ держави.

Визначення пріоритетів освітньо-інформаційної політики конкретної держави вимагає врахування цілого комплексу питань, які пов'язані з уявленнями про освіту, її можливості та перспективи подальшого розвитку. Проте існують такі пріоритети, які є спільними для всіх держав. Їх дослідження становить важливу частину наукового осмислення основ освітньо-інформаційної політики. Інформаційний складник освітньої діяльності нині домінує в таких країнах, як США, ФРН, Великобританія, Франція, Китай та ін.

У добу становлення інформаційної цивілізації багато традиційних інститутів і цінностей трансформуються. Під впливом нових умов змінюються цілі, зміст і засоби освіти. Але малоімовірно, що зміниться її сутність. Швидше вона набуде нових рис, матиме свої особливості.

Іншою тенденцією в системі відношення “освіта – інформація – людина” стає посилення прив'язки комунікативної дії до конкретного одержувача інформації. В сучасних умовах інформаційна дія розраховується на певну категорію людей. Наприклад, “дія у випадку PR (public relations) спрямована на певні сегменти аудиторії, і в майбутньому нас чекає колосальна індивідуалізація такої комунікації, коли кожен одержуватиме особисте послання, складене з урахуванням його інтересів”.

Ще однією тенденцією нового інформаційного впливу вважається зміна спрямованості інформаційних потоків у системі “лідер – маси”. Специфіка нової пропаганди, на думку А.Едельштейна, не в гомогенності аудиторії, що пасивно сприймає нав’язувану їй інформацію, а в її різноманітності [див.: 540].

Оскільки інформацію, що викликає соціальний резонанс, до громадськості доводять головним чином електронні ЗМІ, то їхня діяльність створює образ певної реальності. Засобами управління ЗМІ можна формувати образ належної (ціннісно зумовленої) реальності. Таку реальність можна не тільки сконструювати, а й зробити фіктивною. При цьому вона сприйматиметься як об’єктивно існуюча. Така залежність дає можливість ефективно оперувати фіктивною реальністю в освітній меті. В цьому контексті, на думку В.Рачкова, можна вивести закономірність: “те, що потрапило в інформаційне поле і стало об’єктом уваги, стає більш реальним, ніж те, що не потрапило [374, с.534]”. Тож у змістовному аспекті освіта дедалі більшою мірою стає залежною від інформаційного складника в безпосередньому й опосередкованому її використанні.

Є й інша сторона питання. Вона полягає в самому інформаційному забезпеченні, засобах інформаційних технологій, їх структурі та розміщенні. Ми стаємо свідками того, що освіта, освітянська діяльність почали змінювати свої форми. Здійснюється часткова модернізація засобів освіти способів і методів освітянської діяльності для досягнення політичної мети. Причому головним завданням цієї модернізації є інформаційне насичення навчально-виховного процесу, систем освітнього управління та свідомості самих освітян. При цьому позитивним пріоритетом освітньо-інформаційної політики стає забезпечення трансформації освітньої сфери суспільства та освітньої справи відповідно до умов інформаційної цивілізації. Реалізація цього стратегічного пріоритету вимагає створення відповідних програм. Існують і інші пріоритети. Для різних держав вони різні, проте в загальному

контексті і в умовах переходу до інформаційної цивілізації вони зберігають свою актуальність.

Цілком очевидно, що становлення інформаційного суспільства неможливе без здійснення інформатизації всіх сфер людської діяльності. Як відзначають українські вчені, глибинна суть інформатизації суспільства полягає в інтелектуально-гуманістичній трансформації всієї життєдіяльності людини і суспільства на основі дедалі більш повної генерації та використання інформації як головного ресурсу розвитку [див.: 470].

Слід зазначити, що з початком формування сучасної української державності робилися спроби формулювання основних ідей державної політики в галузі інформатизації. Підкреслювалася доконечність застосування нових інформаційних технологій у різних сферах суспільного життя, в тому числі й в освіті, але ясних програм концепцій і настанов так і не було сформульовано. Очевидно, невдачі зумовлені тим, що така політика була відокремлена від політики, що проводиться державою щодо масової інформації, зв'язку і телекомунікацій.

На основі сказаного можна визначити наступні напрями освітньо-інформаційної політики:

а) забезпечення єдності процесів управління освітою за допомогою автоматизованих засобів управління і пов'язаних з ними комплексів із використанням технічних і програмних засобів нових поколінь;

б) створення інформаційних систем Міністерства освіти і науки України на користь забезпечення процесів (у тому числі й інтелектуальних) освітньої діяльності;

в) використання сучасних інформаційних технологій для досліджень і запровадження в життя якісно нових засобів інформаційних технологій і форм їх застосування та ін.

У той час, як українські вчені, фахівці доводять необхідність здійснення широкомасштабної інформатизації засобів освітнього процесу, освітньо-політичне керівництво західних держав повним ходом використовує

інформаційні засоби і системи, нові можливості модерних освітніх технологій. Прискорення темпів інформатизації в умовах зменшення витрат на освіту може посприяти розвитку нових високоефективних технічних засобів і технологій.

Найважливішим напрямом модернізації освітньо-інформаційної політики є удосконалення системи державного управління, що передбачає вирішення наступних питань.

По-перше, в системі органів державної влади повинна бути сформована єдина структура, функцією якої є здійснення державної інформаційної політики. Ця структура повинна охоплювати всі гілки і рівні державної влади і включати як спеціалізовані органи, які забезпечують регулювання інформаційної сфери, так і підрозділи в інших органах влади, відповідальні за інформаційні аспекти діяльності у межах їхньої компетенції.

По-друге, державне управління інформаційною сферою має бути планомірно забезпечене фінансовими і матеріальними ресурсами за рахунок бюджетного фінансування виходячи з реальних можливостей держави.

По-третє, проведення державної інформаційної політики повинно координуватися з єдиного центру на рівні вищого керівництва країни при персональній відповідальності одного з вищих посадовців держави за розв'язання цієї проблеми.

При цьому слід враховувати прямий зв'язок регулювання інформаційної сфери з комплексною проблемою реформування системи державного управління. Потреба в реформуванні державного управління України визначається тим, що існуюча система нездатна жорстко контролювати виконання законодавчих і нормативних актів, що приймаються найвищими органами державної влади, а також ефективно здійснювати оперативне управління тими сферами соціально-економічного життя суспільства, які частково чи повністю перебувають у сфері державного регулювання. Впадає у вічі невідповідність методів і технологій державного

управління новим політичним і соціально-економічним умовам, які випереджають зміни в системі державного управління процес реформ.

Отже, важливим є завдання формування структури органів державної влади, відповідальної за проведення державної інформаційної політики, і запровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у всі сфери державного управління (інформатизації державного управління). Ці заходи хоч і є організаційно-технологічними, повинні розв'язуватись як першочергові завдання державної інформаційної політики і реформи системи державного управління. В сучасних умовах організаційно-технологічне забезпечення не тільки визначає ефективність розв'язання будь-якого завдання державного управління, а й у цілому принципову можливість її розв'язання, особливо в інформаційній сфері.

Оскільки в даний час саме державна влада є найбільш забезпеченим матеріальними та організаційними ресурсами споживачем і джерелом інформації, то організаційно-технологічне вдосконалення інформаційного забезпечення діяльності системи органів державної влади є передумовою і першим важливим кроком у напрямі формування загальнодержавної інформаційно-комунікаційної інфраструктури в єдиній системі національних інформаційних ресурсів на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій і технічних засобів, а також ефективним стимулом до прискорення розвитку ринку інформаційної продукції та послуг. При цьому треба враховувати той факт, що в міру лібералізації політичних, економічних і соціальних умов життєдіяльності суспільства і держави інформаційне забезпечення системи органів державної влади повинно ускладнюватись, а не спрощуватись.

Особливе значення в процесі інформатизації державного управління має регіональний аспект цього завдання. В процесі формування в Україні відносин на нових демократичних принципах жодна соціально-економічна чи політична проблема, жодне завдання державного управління не може бути

успішно розв'язане без стійкої інформаційної взаємодії між центром і регіонами.

Інформаційна політика у сфері інформатизації державного управління в першу чергу повинна забезпечити створення ефективної системи узгодження інтересів і дій в інформаційній сфері, формування системи нормативного правового забезпечення процесів інформатизації з урахуванням регіональної специфіки, оптимізацію розв'язання державних завдань, включаючи мінімізацію витрат і постійний моніторинг розвитку регіональних складників національної інформаційно-комунікаційної інфраструктури і ринку інформаційної продукції та послуг.

Відповідно до головної мети державної інформаційної політики щодо інформаційних ресурсів України обов'язком держави є створення системи організаційного забезпечення функціонування вдосконалення державного управління цією системою.

Організаційною основою системи управління інформаційними ресурсами доцільно вважати організовану сукупність центральних державних органів, органів регіонального та місцевого самоврядування, їхніх спеціальних підрозділів і служб, а також посадових осіб, юридичних осіб (підприємств і установ, інших господарюючих суб'єктів), громадських організацій та громадян, об'єднаних цілями та завданнями щодо формування, зберігання, поширення та використання інформаційних ресурсів для задоволення інформаційних потреб особистості, суспільства і держави в межах чинного законодавства України.

Сьогодні можна вести мову лише про логічність побудови і можливість удосконалення організаційної системи управління та захисту інформаційних ресурсів, що містять державну таємницю. Спеціальним актом законодавства визначені повноваження державних органів, починаючи від формування державної політики у цій сфері, компетенція посадових осіб і спеціальних підрозділів, діяльність яких пов'язана з державною таємницею. На рівні закону визначена компетенція уряду щодо встановлення єдиних вимог до

виготовлення, врахування, користування, зберігання, охорони, передавання і транспортування матеріальних носіїв секретної інформації.

Низкою нормативних документів, затверджених Президентом України, Кабінетом Міністрів України визначена компетенція ієрархічної структури суб'єктів щодо охорони державної таємниці на таких важливих напрямках діяльності, як міжнародне співробітництво та обробка секретної інформації в автоматизованих системах.

Водночас аналіз організаційної структури управління інформаційною сферою, в тому числі інформаційними ресурсами України, функцій, які виконують державні органи та інші суб'єкти інформаційної діяльності щодо формування, поширення, використання та захисту інформаційних ресурсів, є підставою для таких висновків.

1. В Україні створено певну структуру державних органів для впровадження державної інформаційної політики управління інформаційними ресурсами та забезпечення інформаційної безпеки у цій сфері, тобто безпеки як інформаційних ресурсів, так і сфери їх обігу. Водночас у державі залишається неформованою загальнодержавна система управління і захисту інформаційних ресурсів, не об'єднані спільною метою та завданнями інформаційної політики державні органи, що входять до цієї структури – Державний комітет телебачення і радіомовлення України, Державний комітет зв'язку та інформатизації України, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, Міністерство освіти і науки України, Міністерство культури і мистецтв України, Служба безпеки України, а також міністерства і відомства, що здійснюють міжгалузеве та відомче управління певними видами інформаційних ресурсів – Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України, Міністерство юстиції України, Державний комітет статистики України, Міністерство промислової політики України, Міністерство аграрної політики України та ін.

2. У нашій країні склалася хибна практика формування організаційної структури державних органів, які здійснюють управління конкретними

напрямами інформаційної діяльності – сферою найбільш чутливою та вразливою як для негативних внутрішніх, так і зовнішніх впливів. Спочатку формується організаційна структура органів державної виконавчої влади, а потім робиться спроба раціонально розподілити функції між ними. Фактично ігнорується дія об'єктивної закономірності, відповідно до якої стабільна організація управління системою та окремими напрямами її діяльності може бути досягнута тільки в тому разі, якщо організаційна структура формується, виходячи з функцій державного управління, а не навпаки.

3. Підходи, на основі яких формується організаційна структура державних органів і визначаються їхні функції, були притаманні державній інформаційній політиці колишнього СРСР, основу якої становили агітація і пропаганда, діяльність засобів масової інформації. Інформаційні ресурси щодо результатів наукових досліджень і розробок, матеріального виробництва, а також інших сфер використовувалися лише в агітаційно-пропагандистських цілях для обґрунтування переваг соціалізму, викривання недоліків і критики капіталізму. Інформаційні ресурси деяких напрямів досліджень засекречувалися до 95% від їх загального обсягу, поширення та використання цих ресурсів регламентувалося закритими підзаконними нормативними актами. Ця сфера була закрыта не тільки для широкого загального доступу. Був обмежений обмін інформаційними ресурсами між міністерствами і відомствами.

Ринкові перетворення та комерціалізація інформаційної сфери торкнулися передусім засобів масової інформації та їх рекламної діяльності. Інформаційні ресурси, які визначають прогресивний соціально-економічний розвиток суспільства і держави, підтримання на необхідному рівні національної безпеки, до сфери ринкових перетворень не включалися. Лише 1997 року нормативними документами, затвердженими указами Президента країни у травні того ж року, встановлено порядок передавання іншій державі інформації, що становить державну таємницю, і носіїв такої інформації. У листопаді регламентовано порядок і правила підготовки міжнародних

договорів України про взаємну охорону державних таємниць. Указом Президента України “Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні” від 27 квітня 2001 року передбачено розробку та впровадження комплексу організаційних і правових заходів з метою забезпечення прав громадян на захист інтелектуальної власності, сприятливих умов для створення об'єктів інтелектуальної власності, розвитку українського ринку цих об'єктів відповідно до загально визнаних світових стандартів. Та незважаючи на вжиті заходи, здійснення міжнародних інформаційних обмінів потребує суттєвого організаційного та правового вдосконалення [464].

У майбутньому від розвитку галузі зв'язку і телекомунікацій значною мірою залежатиме досягнення головної мети державної інформаційної політики щодо національних інформаційних ресурсів, пов'язаної зі створенням необхідних умов і механізмів формування, розвитку, поширення й ефективного використання інформаційних ресурсів у всіх галузях діяльності, задоволення зростаючих інформаційних потреб особи, суспільства і держави.

Створення системи Державної реєстрації національних інформаційних ресурсів, як це запропоновано в проекті Закону України “Про національні інформаційні ресурси” є проблематичним. Особливого розгляду потребують проблеми державної реєстрації та формування баз і банків даних інформаційних ресурсів, які містять державну таємницю та іншу інформацію з обмеженим доступом як на державному, так і на регіональному та місцевому рівнях. Обіг таких інформаційних ресурсів, їх поширення та використання мають здійснюватись у рамках відповідних режимних заходів, тобто в умовах забезпечення режиму секретності та конфіденційності. В Україні поки-що неможливе формування Державного реєстру інформаційних ресурсів, які містять державну таємницю та іншу інформацію з обмеженим доступом в електронному вигляді, без збитків для суспільства і держави.

Іншим важливим аспектом державної інформаційної політики щодо управління й захисту інформаційних ресурсів є недосконалість структури державних органів, які забезпечують інформаційну безпеку, зокрема, у сфері виготовлення й обігу інформаційних ресурсів. Нині на рівні виконавчої влади створено державні органи, які виконують лише частину функцій щодо забезпечення інформаційної безпеки і безпеки у сфері виготовлення й обігу інформаційних ресурсів.

Актуальним напрямом освітньо-інформаційної політики є підвищення інформаційно-правової культури суспільства (правосвідомості), спрямованої на усвідомлення та розуміння кожним громадянином своїх прав на інформацію та свободу інформаційної діяльності, своїх обов'язків щодо інформаційної безпеки та захисту інформації, певних обмежень прав на поширення інформації, що встановлює держава в інтересах національної безпеки, іншої суспільної необхідності, захисту життя, здоров'я та гідності людини.

Основою діяльності всіх політичних, суспільних, професійних, корпоративних та інших структур суспільства є інформація. Тому подібні структури потенційно створюють безліч незалежних джерел інформації і депозитаріїв недержавних інформаційних ресурсів. Наявність множини структурованих і впорядкованих незалежних джерел інформації розширює для масового користувача можливість отримання достовірної інформації в зручній для нього формі створює умови для підвищення оперативності та достовірності інформаційного забезпечення ухвалення управлінських рішень в органах влади, ефективності інформаційної підтримки публічної політичної та суспільної діяльності а також формування і дії громадської думки як істинної “четвертої влади” в демократичному суспільстві.

Суспільно-політична структуризація суспільства – одне з першочергових завдань усіх гілок влади, суть якої полягає у створінні відповідної правової бази та забезпеченні на її основі сприятливих умов, у тому числі й можливої державної підтримки діяльності різних політичних,

суспільних, професійних і корпоративних структур, а також контролю за суворим дотриманням цими організаціями Конституції і чинного законодавства.

На жаль, у політичній ситуації, що склалася в Україні, законодавство у сфері суспільно-політичної структуризації суспільства є зоною активного зіткнення протилежних політичних інтересів, що відчутно гальмує процес формування демократично-правового суспільства. Проте рано чи пізно ця проблема повинна бути розв'язана, повинна бути забезпечена чітка правова регламентація діяльності суспільно-політичних структур суспільства.

У межах такої регламентації державна інформаційна політика в перехідний період повинна бути спрямована на створення рівних для всіх правових і економічних умов, які сприяють інтенсивній інформатизації діяльності суспільно-політичних структур, включаючи впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, і оптимального (з погляду доступності, оперативності й зручності користування) включення суспільно-політичних структур та їх інформаційних ресурсів в єдину загальнодержавну інформаційно-комунікаційну інфраструктуру і систему національних інформаційних ресурсів.

Одна з базових основ відкритого суспільства – практична реалізація свободи інформації. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології, засоби і системи обчислювальної техніки і зв'язку, наприклад, технології Інтернету, і перспективи їх розвитку не тільки відкривають принципово нові, широкі можливості для вільного масового поширення інформації, масового інформаційного обміну та масових комунікацій, а й дозволяють говорити про інформаційну революцію, що відбувається наприкінці ХХ століття, результатом якої стане новий тип демократичного суспільства – інформаційне суспільство.

Роль і вплив традиційних засобів масової комунікації на всі процеси життєдіяльності суспільства і держави, особливо в період глибоких політичних і соціально-економічних перетворень, важко переоцінити.

Державна інформаційна політика, що адекватно й динамічно відображає весь комплекс інтересів і пріоритетів суспільства в інформаційній сфері – один із основних складників управління сучасною державою. Він багато в чому визначає темпи і рівень його розвитку, а також право посісти достойне місце у світовому співтоваристві.

Отже, незважаючи на здійснювані Міністерством освіти і науки України комплексну автоматизацію управління та комп'ютеризацію, рівень інформаційного забезпечення розв'язання завдань у різних сферах освіти залишається поки-що недостатнім. Очевидно, причина криється в тому, що здійснюється автоматизація (упровадження автоматизованих систем управління), а не інформатизація. Хоча автоматизація й підвищила стійкість і оперативність управління, проте не до необхідного рівня, через те, що вона, з одного боку, не розв'язує проблем забезпечення інформацією в необхідних обсягах, а з іншого – слабо автоматизовані низові ланки управління, відірвані від джерел інформації через слабу автоматизацію процесів, пов'язаних з інтелектуальною діяльністю – оцінкою, плануванням і ухваленням рішень у реальному масштабі часу.

В сучасній освіті, коли стрімко змінюється обстановка, для раціонального управління потрібне постійне отримання інформації. В освіті розвинутих країн широко використовуються можливості сучасної телекомунікації. Упровадження телекомунікаційних систем у тактичній ланці управління може виявитися найефективнішим засобом інформаційного забезпечення, оскільки дозволить швидко здійснювати інформаційні обміни як по вертикалі, так і по горизонталі.

В освіті України також існують проекти створення таких інформаційних систем, а деякі їх елементи знаходять практичне втілення, наприклад, “телекомунікаційна система Міністерства освіти будується з урахуванням структури управління освітою і відповідно до цього допускає розвиток широкомасштабної топології на всій території України із

забезпеченням обміну даними в територіальних системах зв'язку при поетапному розвитку інформаційних систем у регіонах [300]”.

Процес інформатизації в освіті – це створення та впровадження в освітню сферу інформаційного ресурсу з використанням сучасних комп'ютерних технологій і комунікацій. Під інформаційним ресурсом у даному випадку розуміється сам результат об'єктивного цілеспрямованого відображення та актуалізації в комп'ютерній пам'яті закономірностей і чинників реалізації процесів, що відбуваються в суспільстві й оточуючому середовищі [див.: 242, с.53]. Тому інформатизація в освіті України неможлива в повному масштабі без інформатизації в суспільстві, оскільки вона має інтеграційний характер, в основі якого лежить універсальність центрального поняття – “інформація”.

Найважливішим результатом інформатизації є створення інформаційної інфраструктури і формування освітньо-інформаційного простору, що забезпечують ефективне використання освітньо-інформаційних ресурсів і освітньої сили. Інформатизація освітньої сфери дозволить освітній системі держави адекватно реагувати на світові освітні виклики і, найголовніше, мати ефективні інструменти адекватної відповіді на них.

Винесення проблем інформатизації освітньої сфери суспільства на рівень освітньо-інформаційної політики держави надає процесам інформатизації політичного статусу. Це дозволяє демократизувати освітню політику шляхом доведення до громадськості мети, завдань і способів її здійснення, активно залучати суспільні ресурси для розв'язання проблем інформатизації.

В освіті процес інформатизації здійснюватися за такими напрямками:

- а) інформатизація соціально-психологічної сфери освіти;
- б) інформатизація засобів освітньої діяльності;
- в) інформатизація управління.

При цьому інформатизація постає не метою, а засобом створення необхідних інформаційних умов, які підвищують ефективність використання

самої освітньої діяльності та забезпечення розвитку освітньо-інформаційними способами.

Результатом інформатизації має стати істотне зростання інформаційних ресурсів у структурі необхідних елементів життєдіяльності людини, соціальної групи, держави. Інформація в своїй основі несе як позитивний, так і негативний потенціал. Збільшення обсягів інформації вимагає регулювання найрізноманітніших процесів, пов'язаних з її споживанням і використанням. В умовах відкритого суспільства заборонні заходи практично неприйнятні, тут потрібні такі механізми, які включали б комплекс організаційних, правових, економічних, технічних та інших заходів зниження чи усунення негативного інформаційної дії. Очевидно, що в арсенал освітньо-інформаційної політики, як і політики загалом, повинні входити такі механізми. В ході інформаційної революції механізми, які перешкоджають негативним інформаційним діям, удосконалюватимуться.

“Ера інформації” триває хоч і не довго, проте постійно і дуже швидко змінюється. Управлінські інформаційні системи вже встигли застаріти і під інформаційними технологіями і системами часто маються на увазі технології знань. Ця термінологічна невідповідність не тільки відображає якісне просування вперед, а й негативно позначається на характері постановки проблем, формулюванні концепцій і визначенні меж понять. Усі ми одержуємо великі обсяги широкодоступної інформації і нас турбує інформаційна перенасиченість, так само як і непотрібна і марна інформація. Разом з тим ми дедалі більше усвідомлюємо недостатність знань. Отже, очевидно, настає ера знань – індустрії знань, працівників зі знаннями, знань як капіталу, систем підтримки знань, управління знаннями, виробництва знань, організаційного навчання, гіперзнань і т.д. Компанії вкладають засоби в знання, держави будують інфраструктуру знань, економіки швидко розвиваються на основі розумової праці. Робота стає “розумнішою”, а не лише фізично легшою.

Отже, важливим пріоритетним напрямом освітньо-інформаційної політики є створення сприятливих умов для ефективного інформаційного забезпечення в освітній сфері. Реалізація цього пріоритету може досягатися шляхом моніторингу інформаційних потреб споживачів інформації в освітній сфері, створення, вдосконалення та модернізації інфраструктури інформаційного забезпечення, організації діяльності ЗМІ, інформування громадян і формування громадської думки, підготовки фахівців і формування інформаційної культури освітніх кадрів. Результатом названих видів діяльності має стати забезпечення максимального задоволення інформаційних запитів споживачів інформації (об'єктів інформаційного забезпечення) у сфері безпеки країни.

Найважливішим напрямом освітньо-інформаційної політики, пов'язаним з інформаційним забезпеченням, є регулювання діяльності ЗМІ в освітній сфері. Побудова демократичної, правової, соціальної держави зумовлює зростання суспільної потреби в інформації в усіх сферах життя суспільства. Задоволення цієї потреби прийнято здійснювати за допомогою ЗМІ через те, що вони володіють такими властивостями, як масовість, тиражування, періодичність, оперативність. Центральним питанням освітньо-інформаційної політики України відносно ЗМІ є створення таких умов, які забезпечували б, з одного боку, суспільні потреби в достовірній об'єктивній і своєчасній інформації про освітні проблеми, а з іншого – дотримання режиму захисту інформації. В рамках освітньо-інформаційної політики потрібні такі правові, організаційні, технологічні та інші регулятори, які допоможуть ЗМІ надавати об'єктивну, достовірну, ціннісно вивірену інформацію.

Зовнішній аспект освітньо-інформаційної політики повинен бути спрямований на пошук правових механізмів організації та управління інформаційними потоками, пов'язаними з освітньою справою. Цей пріоритет може реалізовуватися через систему міжнародного договірної права. Міжнародно-правовий напрям освітньо-інформаційної політики націлено на об'єднання зусиль різних держав і світової спільноти в цілому для

оптимальної організації відносин між країнами, націями і народами в нових інформаційних умовах. Водночас це шлях освітньо-інформаційної консолідації інформаційної цивілізації.

В сучасному світі обмін інформацією не знає політичних меж. Проте свобода поширення інформації все ж обмежена, що не всіма розуміється однаково. Володіння інформацією несе величезні переваги і вигоди політичного економічного, соціального та іншого плану. Прагнення до інформації, до контролю її джерел – природне бажання всіх, оскільки інформація – це влада, можливість і здатність використовувати всі механізми для реалізації своєї мети та інтересів. Але рівний доступ до інформації та її джерел ускладнений, тому в системі інформаційних відносин існують, об'єктивні підстави для боротьби за першочергове отримання та використання інформації.

Досягнення сприятливих умов для входження освіти в єдиний освітньо-інформаційний простір вимагає розв'язання в рамках освітньо-інформаційної політики завдань двоякого роду. З одного боку – підготовка країни, освітньої організації держави до освітньої діяльності, а, з іншого – пошук варіантів освітньо-політичної співпраці, партнерства. Оскільки в таких відносинах істотну роль відіграє інформація, то освітньо-інформаційна політика держави постає важливим механізмом розв'язання освітньо-політичних проблем на ранніх етапах загострення суперечностей.

Згадані пріоритети освітньо-інформаційної політики держави актуальні для будь-якої країни. Реалізація цих пріоритетів необхідна, якщо держава береться за побудову інформаційного суспільства. Вступ до інформаційної цивілізації неможливо здійснити без цілеспрямованої діяльності з формування освітньої сфери суспільства такого рівня і змісту, які забезпечували б ефективне її функціонування в цих нових умовах.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що результатом співпраці науковців і педагогічних працівників, співробітників міністерства та підрозділів державної влади має стати наповнення освітньо-інформаційної

політики новим педагогічним і соціальним змістом, який включає: а) теоретико-методологічний, б) законодавчо-правовий, в) морально-етично, г) організаційно-управлінський компоненти.

Теоретико-методологічний компонент освітньо-інформаційної політики включає науково-теоретичні та методичні основи формування і реалізації освітньо-інформаційної політики держави.

В сучасних умовах актуальним є переусвідомлення багатьох концептуальних основ використання інформації в освітній системі держави, що передбачає:

а) мобілізацію творчого потенціалу науки на всебічне науково-теоретичне обґрунтування освітньо-інформаційної політики держави;

б) розробку та проведення теоретико-прикладних досліджень, вивчення досвіду розвинутих зарубіжних держав у сфері освітньо-інформаційної політики, а також українського досвіду;

в) формування методичної бази освітньо-інформаційної політики держави і методичних структур у ключових ланках державного управління;

г) підтримку суспільних науково-дослідних проектів у сфері освітньо-інформаційної політики держави;

д) координацію зусиль суспільних і державних наукових і дослідницьких установ щодо наукового обґрунтування ефективності освітньо-інформаційної політики держави та ін.

Необхідно прискорити теоретичну і методичну розробку нової системи формування і реалізації освітньо-інформаційної політики держави, щоб ліквідувати відставання в цій області від розвинутих країн світу.

Законодавчо-правовий компонент освітньо-інформаційної політики зумовлює формування правового поля, вироблення законів і нормативних актів, які відповідають як міжнародним правовим нормам, так і вимогам політики держави у сфері інформації.

Загальна правова база формування та реалізації освітньо-інформаційної політики української держави вже існує. Її становлять Конституція України, українське інформаційне та освітнє законодавство.

Разом з тим для реалізації ефективної освітньо-інформаційної політики держави необхідно розробити нормативні акти (закони), наприклад доктрину освітньо-інформаційної політики України, внести поправки в існуючі закони, зокрема в законодавче право застосування державної цензури в умовах освітньої діяльності, створити програмні документи з проблем освітньо-інформаційної діяльності, розвитку освітньо-інформаційної інфраструктура та ін.

Морально-етичний компонент освітньо-інформаційної політики є найважливішим механізмом регулювання політичної діяльності, будучи мірилом справедливості стосунків між людьми.

Основними заходами, спрямованими на реалізацію морально-етичного потенціалу освітньо-інформаційної політики, є:

а) утвердження вселюдських етичних норм як відправних настанов у процесі визначення конкретної мети, завдань і механізмів реалізації освітньо-інформаційної політики держави;

б) розробка та реалізація настанов на патріотичне та освітньо-патріотичне виховання громадян з урахуванням специфіки розвитку інформаційної цивілізації;

в) консолідація всіх політичних і соціальних сил українського суспільства з метою створення моральних механізмів, які регулюють процес формування та реалізації освітньо-інформаційної політики держави;

г) утвердження за допомогою міжнародних інститутів і міжнародної політики принципів справедливості та рівності у сфері освітньо-інформаційних відносин з іншими країнами.

Організаційно-управлінський компонент освітньо-інформаційної політики є по суті системотворчим чинником, який сприяє досягненню мети,

що стоїть перед соціальною системою та зумовлює характер її функціонування і розвитку.

Позаяк освітньо-інформаційна політика української держави перебуває на етапі становлення, то найважливіше значення має інституційний елемент системи заходів і діяльності з її вироблення та реалізації. Тому варто більш детально зупинитися на суті цієї підсистеми.

У науковому пізнанні широко використовується метод моделювання. При цьому модель є аналогом об'єкта. У політичній науці моделюванню підлягає будь-який механізм політичної системи (наприклад, реалізації політичної влади), політичний процес (процес ухвалення політичних рішень), окремих його фрагмент (припустимо, управління підготовкою до виборів), інститути, їх елементи чи об'єднання (держави, її органи, політичний режим), взаємодія з іншими політичними системами (міжнародні стосунки) і т.д. Потреба в цьому методі виникає тоді, коли вивчення реального об'єкта неможливе чи вимагає тривалого часу, або ж такий об'єкт тільки формується.

У цьому плані процес формування та реалізації освітньо-інформаційної політики України не є винятком. На нього впливає багато чинників, наприклад, стан і характер внутрішніх і міжнародних інформаційних відносин, характер економічних можливостей країни тощо. Під їх впливом освітньо-інформаційна політика може змінюватись як за змістом, так і за метою і завданнями.

Можуть змінюватись і функції інститутів, які їх реалізують. Проте постійними є структури, інститути суспільства і держави, які формують і реалізують освітньо-інформаційну політику. Тому особливо важливими є конструювання й дослідження інституційної моделі формування та реалізації освітньо-інформаційної політики держави.

Аналіз Конституції, інших законодавчих актів України в частині, що стосується інформації, освіти, дозволяє запропонувати таку модель формування та реалізації освітньо-інформаційної політики, яка найповніше враховує взаємозв'язок між основними інститутами законодавчої, виконавчої

та судової влади, а також найважливішими органами і структурами освітньої організації держави, органам зовнішньої політики і внутрішнього регулювання.

Слід зазначити, що умовно можна виділити контур вироблення і контур реалізації освітньо-інформаційної політики держави. У контур вироблення освітньо-інформаційної політики входять громадяни, політичні партії рухи і об'єднання, ЗМІ, виконавчі органи, законодавчі органи та судові органи, глава держави (Президент). У контур реалізації освітньо-інформаційної політики держави входять глава держави, законодавчі органи влади, Міністерство освіти і відомства, ЗМІ, політичні партії, рухи і об'єднання, громадяни і їх об'єднання. Всі вони можуть брати участь у реалізації освітньо-інформаційної політики за певних умов. Але здебільшого вони здійснюють контроль за діяльністю держави з реалізації настанов освітньо-інформаційної політики.

Формування освітньо-інформаційної політики в її вузькому розумінні – прерогатива Президента, Верховної Ради, наділених конституційним правом ухвалення рішень. Вони формулюють основну мету, завдання та визначають шляхи їх здійснення. Реалізує їх Міністерство освіти і науки. У формуванні та реалізації освітньо-інформаційної політики в широкому розумінні беруть участь інститути держави. Важливо підкреслити, що багато інститутів одночасно беруть участь у виробленні освітньо-інформаційної політики та її реалізації.

Модель формування та реалізації освітньо-інформаційної політики держави зумовлюється рядом об'єктивних і суб'єктивних чинників, серед яких важливе значення мають характер і рівень розвитку інформаційної сфери суспільства. Тому, розглядаючи означену модель, слід охарактеризувати стан і перспективи розвитку інформаційної сфери.

Сучасний стан інформаційної сфери українського суспільства можна охарактеризувати як перехідний. Поступово відходять у минуле державний патерналізм і пов'язані з ним диктат і цензура. Разом з цим позначились інші

тенденції, пов'язані зі становленням демократії в Україні, роботою ЗМІ, зі зміною пріоритетів у житті громадян, їх об'єднань і держави.

Утвердження вільної циркуляції інформації та масового комунікаційного простору нерідко перетворюється на інструмент політичного впливу, боротьби фінансово-промислових груп, а об'єктивне інформування населення замінюється цілеспрямованим маніпулюванням суспільною свідомістю.

У суспільному житті, в політиці зіткнення суперечливих інтересів різних соціальних, етнічних, релігійних та інших груп виливається в інформаційні сутички, коли сторони прагнуть завоювати однозначну перевагу. Такі зіткнення особливо гостро виявляються в періоди виборчих кампаній, боротьби за державну владу. В українській літературі подібні процеси порівнюються з інформаційними війнами [див.: 308].

В економічному плані в інформаційній сфері відбувається періодична зміна власників. На зміну державно-партійному монополізму прийшло "натуральне господарство" інформаційних структур, а потім з'явився новий власник – олігархічний капітал. Недостатня розробленість концептуальної та законодавчої бази породжують масу проблем освітньо-інформаційного характеру, приклади яких наводилися нами у першому розділі щодо конституційного права на свободу та отримання інформації.

В Україні, згідно з Конституцією, держава гарантує дотримання права громадян вільно шукати, одержувати і поширювати інформацію. Це право реалізується на основі принципів, які мають законодавче визнання: свобода масової інформації, ідеологічне різноманіття; гарантії від зловживання свободою масової інформації. Можна вважати, що у формуванні освітньо-інформаційної політики держави враховується той факт, що вона спрямована, по-перше, на реалізацію прав громадян в освітньо-інформаційній сфері, по-друге, на захист життєво важливих освітньо-інформаційних інтересів громадян України, і по-третє, на гарантування свободи інформації.

Прихильність громадян окремим ідеологічним настановам, програмам і планам виражається через вимоги до влади і підтримку осіб, які реалізують ці настанови. Безумовно, громадяни у своїй життєдіяльності зазвичай об'єднані в різні групи, причому в кожній з цих груп існують свої інтереси інформаційного плану, життєво важливі для даної конкретної групи. Часом інтереси різних груп населення не збігаються чи вступають у суперечність. У таких випадках реалізація інтересів одних груп може зашкодити реалізації інтересів інших. Тому держава зобов'язана докладати зусиль для задоволення інтегральних інтересів різних соціальних національно-етнічних та інших груп населення, враховувати їх при формуванні освітньо-інформаційної політики України.

Проте існують і сфери життєдіяльності людей, де на інформацію необхідно накладати певні обмеження. По-перше, це обмеження держави і інститутів суспільства на втручання в приватне життя громадян. Конституція України визнає право кожного на недоторканність приватного життя, особисту і сімейну таємницю, таємницю листування, телефонних перемовин, поштових, телеграфних та інших повідомлень. По-друге, оголошення інформації про приватне життя громадян можливе тільки при дотриманні певних умов, головною з яких є згода громадянина чи його законного представника. По-третє, обмеження права на інформацію для громадян, якщо вона становить державну чи іншу спеціальну таємницю (лікарську, комерційну та ін.). Отже, держава, з одного боку, гарантує свободу інформації, а з іншого – встановлює обмеження на її поширення, керуючись винятково законами.

ЗМІ повинні використовуватися для роз'яснення суті, мети, завдань і основних напрямів реалізації освітньо-інформаційної політики державної влади. Недержавні ЗМІ переважно здійснюють контроль за державною владою з питань освітньо-інформаційної політики. Слід зазначити, що в загальному руслі інтересів навряд чи можна виявити конкретні освітньо-інформаційні інтереси громадян, їх груп і об'єднань. Головна загальна

вимога тут – недопущення необґрунтованого обмеження прав громадян на інформацію.

Тож у формуванні освітньо-інформаційної політики громадяни визначають загальні умови і встановлюють межі використання інформації в освітньо-політичній сфері. Разом із тим їх інтереси різні, суперечливі, а їх інтегральне вираження набуває суспільно значимого статусу в концентрованому вигляді в представницьких органах влади. Звідси найважливішим генератором освітньо-інформаційної політики є парламент.

Парламент виробляє доктринальні настанови освітньо-інформаційної політики, формулює її головну стратегічну мету, хоча при цьому спеціальних законодавчих актів може не приймати. Такі настанови і стратегічна мета можуть міститись у документах, які регламентують освітню сферу та інформаційне життя суспільства в цілому.

Висновки до 2 розділу

Освітньо-інформаційна політика є частиною загальної політики держави та базується на принципах інформаційної політики, користуючись її інструментарієм. Наочне поле освітньо-інформаційної політики лежить у освітній сфері, тому вона функціонально пов'язана з освітньою політикою держави і постає одним із її складників. З утвердженням інформаційної політики наочне поле освітньо-інформаційної політики буде розширятися, включаючи неосвітні сфери життєдіяльності (наприклад, політику, економіку тощо). Отже, освітньо-інформаційна політика, з одного боку є елементом більш складної соціальної системи – загальної політики держави, а, з іншого – сама виступає соціальною системою, основними елементами якої є політика у сфері масової інформації в освітній сфері; політика у сфері інформаційного забезпечення функціонування освітньої сфери; політика інформатизації в державі та освітній сфері.

Виокремлення структурних елементів освітньо-інформаційної політики відбувається у змістовному і функціональному аспектах освітньо-інформаційної політики. У змістовному аспекті структура освітньо-інформаційної політики в найзагальнішому вигляді може включати: освітньо-інформаційні ідеї та погляди; освітньо-інформаційні відносини; освітньо-інформаційну діяльність; освітньо-інформаційні інститути.

Освітньо-інформаційна діяльність є сукупністю (системи) заходів і дій відповідних суб'єктів, які прямо і безпосередньо пов'язані з підготовкою і використанням освітньо-інформаційних засобів для досягнення освітньо-політичної мети.

Освітньо-інформаційні інститути - спеціально створювані організації, покликані здійснювати розробку і реалізацію освітньо-інформаційної політики держави.

На основі експлікації інноваційного потенціалу освітньо-інформаційної політики створено теоретичну модель її функціонування шляхом аналізу змісту, складників, чинників, суб'єктів, функцій, принципів

та пріоритетних напрямів даного соціокультурного феномена. Освітньо-інформаційна політика об'єднує в систему такі її складники, як політика у сфері масової інформації в освітній сфері; політика у сфері інформаційного забезпечення функціонування освітньої сфери; політика інформатизації в державі та освітній сфері.

Формування та здійснення науково обґрунтованої освітньо-інформаційної політики як складного соціокультурного феномена виокремлено два наступні моменти. По-перше, з огляду на те, що багато країн світу зазнають труднощів у реформуванні своїх освітніх систем, то за допомогою продуманої та ефективної освітньо-інформаційної політики вони можуть створити відносно сприятливі умови для подолання цих труднощів і входження у світовий освітньо-інформаційний простір.

Формування та здійснення науково обґрунтованої освітньо-інформаційної політики є складним соціокультурним процесом, який тісно пов'язаний з масштабними явищами і процесами в усіх сферах суспільного життя. При цьому слід виокремити два найважливіші моменти.

По-перше, з огляду на те, що багато країн світу зазнають труднощів у реформуванні своїх освітніх систем, то за допомогою продуманої та ефективної освітньо-інформаційної політики вони можуть створити відносно сприятливі умови для подолання цих труднощів і входження у світовий освітньо-інформаційний простір.

По-друге, позаяк освітньо-інформаційна політика позначається практично на всіх аспектах життєдіяльності суспільства, то вона повинна враховувати всю розмаїтість інтересів і потреб, які лежать в основі соціокультурного розвитку тієї чи тієї країни.

Зміст і характер освітньо-інформаційної політики в сучасній Україні визначається потребою подолати відставання від освітньо-цивілізаційного процесу, що передбачає модернізацію всіх сторін її освітньої сфери. Сутністю освітньо-інформаційної політики в цьому контексті є досягнення конкретних результатів, які наближали б Україну до цивілізованого світу.

Оскільки освітньо-інформаційна політика покликана сприяти реалізації національних інтересів у сфері освіти інформаційними засобами, способами і методами, то вона повинна базуватися на принципах інформаційної політики держави. Такими є відкритість, рівність інтересів, системність, соціальна орієнтація, державна підтримка та ін.

Особливістю освітньо-інформаційної політики є її тісна взаємодія з науковою, технічною, інформаційною, освітньою, економічною, соціальною, демографічною та іншими видами політики.

Освітньо-інформаційна політика має загальні, особливі та специфічні функції. До загальних можна віднести ті, що забезпечують реалізацію настанов загальної політики, до особливих – ті, що відображають сутність освітньої та інформаційної політики, а до специфічних – ті, що властиві освітньо-інформаційній політиці.

Тож освітньо-інформаційна політика виконує основні традиційні функції, притаманні політиці взагалі (світоглядну, нормативно-регулюючу, виховну, прогностичну), а також власні – практико-прикладні (соціалізації, раціоналізації, ціннісної орієнтації, забезпечення взаємодії) та управлінські (директивну, консультативну, прогностичну, контрольну).

Отже, розглянуті функції освітньо-інформаційної політики дають уявлення про складну та важливу її роль у сучасному суспільстві. Їх розмежування здійснюється виключно в пізнавальних цілях, тому що насправді вони тісно переплетені, взаємозв'язані, можуть перекриватися, накладатися, частково доповнювати і заміщати одна одну. Прояв і реалізація цих функцій багато в чому визначаються ступенем розвитку інформаційного суспільства.

До найзначущих, визначальних чинників освітньо-інформаційної політики відносяться міжнародні, геополітичні, внутрішньополітичні, освітні, інформаційні, зростання ролі громадської думки в процесі ухвалення рішень.

Суб'єктами освітньо-інформаційної політики можуть виступати соціальні групи і створювані ними політичні інститути, нації, класи, держави та їх коаліції. Так, політична партія в тоталітарній державі, маючи в своєму розпорядженні державний апарат, виробляє і проводить освітньо-інформаційну політику, відповідну ідеологічним установкам партії.

Формування та реалізація освітньо-інформаційної політики, її раціональне функціонування й ефективне використання здійснюються при дотриманні ряду принципів, які багато в чому зумовлюють її зміст, спрямованість і характер. Оскільки в основі будь-якої політичної діяльності лежать певні принципи, то вони відіграють велику роль у науковому осмисленні освітньо-інформаційної політики держави. Характер і зміст принципів освітньо-інформаційної політики, у свою чергу, залежить від типу освітньої політики. Іншими словами, для визначення принципів освітньо-інформаційної політики істотне значення мають вихідні твердження, що створюють її архітектуру, межі формування та функціонування.

Держава повинна здійснювати централізовану координацію діяльності в освітньо-інформаційній сфері. Роль держави в суспільстві може бути різною. В одних випадках вона регламентує та контролює життя суспільства практично в повному обсязі, здійснюючи тотальний контроль, в інших – навпаки, вона виконує в основному роль координатора, не втручаючись у приватне життя людей. Особливість полягає в тому, що держава формує та реалізує її, виходячи з інтересів нації, особистості, а не партії чи пануючої авторитарної еліти.

Розкриття структури, визначення чинників освітньо-інформаційної політики дозволяє вивчити її внутрішню будову, внутрішні зв'язки і залежності, що відкриває можливість глибше проникнути в її сутність. Але розкриття змісту освітньо-інформаційної політики можливе шляхом визначення ряду основних напрямів діяльності, в яких вона відіграє істотну роль, а саме:

- гуманізація освітньо-інформаційного напрямку, що відповідає сучасним гуманістичним поглядам і охоплює широкий спектр освітньої діяльності людей;

- його демократизація;

- вдосконалення правових, законодавчих основ;

- інтеграція в світовий освітній простір;

- створення сприятливих умов для ефективного інформаційного забезпечення в освітній сфері;

- регулювання діяльності ЗМІ в освітній сфері.

Наповнення освітньо-інформаційної політики новим педагогічним і соціальним змістом включає:

а) *теоретико-методологічний компонент* освітньо-інформаційної політики включає науково-теоретичні та методичні основи формування і реалізації освітньо-інформаційної політики держави,

б) *законодавчо-правовий компонент* освітньо-інформаційної політики зумовлює формування правового поля, вироблення законів і нормативних актів, які відповідають як міжнародним правовим нормам, так і вимогам політики держави у сфері інформації,

в) *морально-етичний компонент* освітньо-інформаційної політики є найважливішим механізмом регулювання політичної діяльності, будучи мірилом справедливості стосунків між людьми,

г) *організаційно-управлінський компонент* освітньо-інформаційної політики є по суті системотворчим чинником, який сприяє досягненню мети, що стоїть перед соціальною системою та зумовлює характер її функціонування і розвитку.

Основними напрямками освітньо-інформаційної політики є:

а) забезпечення єдності процесів управління освітою за допомогою автоматизованих засобів управління і пов'язаних з ними комплексів із використанням технічних і програмних засобів нових поколінь;

б) створення інформаційних систем Міністерства освіти і науки України на користь забезпечення процесів (у тому числі й інтелектуальних) освітньої діяльності;

в) використання сучасних інформаційних технологій для досліджень і запровадження в життя якісно нових засобів інформаційних технологій і форм їх застосування та ін.

Актуальним напрямом освітньо-інформаційної політики є підвищення інформаційно-правової культури суспільства (правосвідомості), спрямованої на усвідомлення та розуміння кожним громадянином своїх прав на інформацію та свободу інформаційної діяльності, своїх обов'язків щодо інформаційної безпеки та захисту інформації, певних обмежень прав на поширення інформації, що встановлює держава в інтересах національної безпеки, іншої суспільної необхідності, захисту життя, здоров'я та гідності людини.

Важливими напрямами модернізації освітньо-інформаційної політики є створення сприятливих умов для ефективного інформаційного забезпечення в освітній сфері; удосконалення системи державного управління.

РОЗДІЛ 3. ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСВІТНЬО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

3.1. Інноваційний потенціал інформаційного простору освіти

Становлення освітньо-інформаційної політики України відбувається, як вже зазначалось, в умовах глобалізації, інтеграції та інформатизації, що є провідними тенденціями розвитку сучасної цивілізації. Кінець другого і початок третього тисячоліття збіглися з глобальною трансформацією суспільства, перетворенням існуючого світопорядку. Нові реалії – предмет особливої уваги політиків і вчених. Ціла низка висловлених раніше характеристик (“інформаційне суспільство” “нове індустріальне суспільство”, “постіндустріальне суспільство”, “комунізм”, “глобальне село” та ін.) виявилися не зовсім точними з позицій реального перебігу подій. В останні десятиріччя ХХ ст. набули поширення такі оцінки, як “соціальний постмодерн”, “новий світовий порядок”, “глобалізм” і т.ін., хоча й вони не позбавлені недоліків і підлягають глибокій змістовній критиці.

В результаті прискорення темпів еволюції суспільство кінця ХХ – початку ХХІ ст. зіткнулося з такими проблемами, про існування яких раніше навіть і не підозрювало. Ці проблеми внаслідок їхнього поширення на всю планету дістали назву глобальних, що відображено в працях У.Бека [38; 39], І.Василенко [78], Г.Колодко [218], О.Панаріна [342; 343], С.Удовік [463] та ін.

Варто відзначити, що насправді, ідея глобалізації не нова, тому що вона два століття тому вельми активно дискутувалася представниками філософії так званого “російського космізму” – В.Одоевським [331], О.Сухово-Кобиліним [445], М.Федоровим [473], В.Соловйовим [428], М.Умовим [465], а в ХХ ст. – К.Ціолковським [495], В.Вернадським [81; 82], В.Купревичем [252], А.Манєєвим [281], А.Чижевським [496; 497] та ін.

М.М. Мойсеєв був одним з перших вчених у колишньому СРСР, хто поставив питання про взаємообумовленість проблем економічного,

екологічного і соціокультурного характеру, а натомість – і про інтегративне, комплексне їх дослідження. Особливе занепокоєння у М.М.Мойсеєва викликає еволюція техносфери у зв'язку з “великомасштабними антропогенними впливами, породжуваними технічною могутністю цивілізації [303, с. 207]”.

Е.Тоффлер великого значення в осмисленні глобальних проблем надавав сучасній комп'ютеризації. Він стверджував, що комп'ютери поглиблюють розуміння причинно-наслідкових зв'язків нашої культури в цілому, наше проникнення у взаємозв'язок речей і допоможуть нам створити з розрізнених, фактів, які рояться навколо нас, осмислені “цілісності [456, с. 184]”. Він вважав за необхідне формувати “космічну свідомість”, яка б охопила весь Всесвіт [456, с. 328].

В останнє десятиліття до глобальних проблем долучаються й такі, що ще недавно вважалися локальними чи регіональними. Йдеться про глобальність проблем, пов'язаних з посиленням, систематизацією міжкультурних контактів між народами, країнами, регіонами, континентами, а також експансією негативних тенденцій соціокультурного процесу.

Автори посібника “Структурні виміри сучасного суспільства” трактують глобалізацію як розширення та поглиблення, посилення та пришвидшення взаємозалежності народів і держав під впливом різноманітних економічних, соціальних, політичних, культурних, інформаційних, правових, трудових, міграційних та інших процесів, відносин і змін, які призводять до поступового становлення єдиного взаємозалежного і цілісного світу, внаслідок різнобічного розвитку процесів інтернаціоналізації попередніх історичних епох [440, с.7].

В свою чергу автори книги “Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз” стверджують, що глобалізація світу має позитивні і негативні наслідки. З одного боку, добре, коли усі нації відчують себе частиною людства, включені до глобальних інформаційних структур, до світової економіки і політики. Але глобалізація веде до диктату

наддержав, транснаціональних корпорацій, масових культур країн-наддержав, звужує автономію національних держав [249, с. 204].

З точки зору гуманітарної політики, як стверджують автори праці “Гуманітарна політика Української Держави в новітній період” наслідком глобалізаційних впливів останніх десятиліть є політико-культурна уніфікація різних людських спільнот, зокрема і транзитивних, “перехідних” суспільств, до яких належить і Україна. Ця уніфікація відбувається на основі адаптації у масовій свідомості цінностей демократії, індивідуалізму та прав людини, які задіюються для зміни не лише інституціональної структури та правової системи суспільства, але й переорієнтації моделі економічної поведінки людей, способу життя та характеру споживання [131, с. 350].

Погоджуємося з думкою В.Кременя в тому, що “найбільш узагальнені основні загальноцивілізаційні тенденції, які зародилися в останні десятиліття, стверджуватимуться у ХХІ столітті і впливатимуть буквально на всі сфери життєдіяльності людини і суспільства, сама глобалізація – це загострена конкуренція між державами і націями, набуття цією конкуренцією всепланетарного характеру, охоплення нею всіх сфер суспільної діяльності. Тільки та держава посяде гідне місце в цьому світі, яка буде найефективніше працювати в сучасних умовах суспільного життя за новими технологіями. Тому і нація повинна бути згуртована, об’єднана. Роздрібнена нація не зможе усвідомити і відстоювати свій національний інтерес, не зможе його гідно представити в конкуренції з іншими державами, отже, не зможе забезпечити свій добробут. Усе це і багато іншого визначає завдання номер один – розвивати освіту і науку в суспільстві [239, с.7-8]”.

Філософи, соціологи, представники різних галузей гуманітарного та природничо-наукового знання все частіше висловлюють ідею про те, що стійкий і безпечний розвиток економіки, людського співтовариства в цілому пов’язаний із саморозвитком, “самодобудовуванням”, самоактуалізацією людської особистості, що зумовлюється перш за все вдосконаленням сучасної системи освіти.

Нині світ, який сформувався під пріоритетною дією цінностей європейської техногенної цивілізації, переживає кризу зростання і вимагає всебічного оновлення. В свою чергу, становлення інформаційного суспільства, динамічний розвиток інноваційної соціально-виробничої структури є неможливим без людини творчої, ініціативної, здатної самостійно формулювати достойну мету і знаходити адекватні шляхи її досягнення. Тому новітні інформаційні технології навчання, що активно впроваджуються в систему освіти повинні ґрунтуватися на фундаментальних культурних принципах, змінюючи характер і спосіб входження людини у світ освіти і культури.

Саме з інформатизацією багато фахівців пов'язують свої сподівання на можливість побудови сучасної відкритої системи освіти, хоча масове впровадження нових інформаційних технологій навчання ще й дотепер залишається складною проблемою, що вимагає для свого розв'язання науково обґрунтованої та матеріально забезпеченої освітньо-інформаційної політики держави.

Формування інформаційного простору держави відбувається згідно з метою освітньо-інформаційної політики, що включає в себе, по-перше, розробку сукупності теоретичних принципів і практичних заходів освітньо-інформаційної загальної політики.

По-друге – забезпечення органічної інтеграції освітньо-інформаційної політики в систему політичних, економічних та інших суспільних інститутів. Це до певної міри є формою здійснення державної влади стосовно виробництва інформації. По-третє – управління соціальними процесами з метою зміни їх тенденцій в оптимальному напрямі забезпечення освітньої безпеки.

Отже, важливість і значущість інформації в сучасних умовах різко зростають та впливають на всі сторони суспільного життя. В різних сферах діяльності суспільства відбувається широкомасштабне впровадження нових інформаційних технологій, методів і засобів збору, накопичення, обробки,

зберігання, поширення, передачі інформації, надання різноманітних інформаційних послуг. Відбувається створення інформаційного простору. Звернемося спочатку до поняття інформаційного простору. Як зазначено в Вікіпедії, “інформаційний простір (англ. Information space) — це 1) інтегральний електронний інформаційний простір, що створюється при використанні електронних мереж; 2) сфери в сучасному суспільному житті світу, в яких інформаційні комунікації відіграють провідну роль. В цьому значенні поняття інформаційного простору зближується з поняттям інформаційного середовища”.

Ще одне визначення поняття “Єдиний інформаційний простір” знаходимо у А.Пилипчука, що відносить його до певної системи і освітньої в тому числі, при цьому розуміється можливість спільного використання наявних у системі електронних інформаційних ресурсів усіма суб’єктами системи. Це досягається, як правило, завдяки використанню в системі засобів ІКТ і протоколів обміну, які відповідають єдиним вимогам (стандартам).

Єдиний інформаційний простір (ЄІП) для різних систем може суттєво відрізнятися. Для певної системи його можна характеризувати, зокрема, такими параметрами:

- види інформаційних ресурсів, якими можуть обмінюватися об’єкти системи (текстова, графічна інформація, бази даних, програми, аудіо-відеоінформація тощо);
- кількість об’єктів, які інформаційно взаємодіють в системі;
- територія, на якій розташовані об’єкти, що охоплені єдиним інформаційним простором (весь світ, територія країни, регіону, району, міста, підприємства, навчального закладу тощо);
- правила організації обміну інформаційними ресурсами між об’єктами (обмін типу “клієнт – сервер”, “точка – точка”, маршрутизація, протоколи обміну тощо);
- швидкість обміну інформаційними ресурсами між об’єктами;

- типи каналів обміну інформаційними ресурсами між об'єктами (провідний, оптоволоконний, супутниковий канал) тощо.

Створення єдиного інформаційного простору певної системи є, як правило, невід'ємною складовою процесу інформатизації всієї системи. Цілі створення системи інформатизації, а отже і єдиного інформаційного простору – підвищення ефективності процесів (видів діяльності), які здійснюються в системі. Виходячи з цього, види діяльності, які здійснюються в системі, як зазначає А.Пилипчук, можуть бути основою для визначення основних параметрів єдиного інформаційного простору цієї системи [359].

Цей процес не тільки переводить людину на якісно новий рівень життя, а й ставить перед нею серйозні проблеми. Вони полягають у тому, що людина повинна компетентно, зі знанням справи підходити до розв'язання життєвих проблем, а головною проблемою суспільства, що входить до інформаційного простору, є збереження внутрішньої свободи людини.

Однак, потрібно враховувати, що на свободу прийняття рішень людини завжди впливає безліч чинників, особливо в умовах інформаційного суспільства. Сьогодні ці впливи набувають масового характеру. Тож існує велика небезпека перетворення інформаційно насиченого суспільства на велике єдине співтовариство безрозсудних людей з атрофованою волею до свободи, що загрожує руйнуванням людської цивілізації.

Ці небезпеки чи не найбільшою мірою стосуються системи освіти. Єдиний інформаційний простір освіти є складником єдиного інформаційного простору країни. Його головне призначення полягає в забезпеченні інформаційного взаємозв'язку та взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу, вільного доступу до інформаційних потоків, які використовуються для розв'язання всіх освітніх завдань, ефективного управління освітою, обслуговування освітньої діяльності на всіх рівнях.

Для забезпечення інформаційної зв'язності і організації взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу необхідно в єдиному інформаційному просторі освіти створити циркулювання інформаційних потоків, що

забезпечить рішення всіх освітніх задач, в тому числі й управління освітніми процесами, а також здійснення інформаційної взаємодії державних органів, органів освітнього управління і т. п.

При цьому важливо, щоб доступ до інформаційних ресурсів здійснювався в будь-якій точці цього простору (при відповідних повноваженнях). Безперервність єдиного інформаційного простору освіти може бути досягнута на базі широкого використання розгалужених мереж, що охоплюють весь інформаційний простір освіти.

Його основним компонентом, як і будь-якого інформаційного простору, повинна, на наш погляд, бути інформаційна інфраструктура, яка визначає його розміри і форму, забезпечує створення та вільну циркуляцію інформаційних потоків а також успішне функціонування і розвиток єдиного інформаційного простору освіти. Згадана інформаційна інфраструктура складається з низки взаємодіючих між собою різних мереж зв'язку і комп'ютерних мереж, баз або банків даних і знань, локальних мереж, прикладних програм, які забезпечують обробку та передачу інформації користувачам.

Абсолютно зрозуміло, що користувач повинен мати гарантований доступ до потрібних йому інформаційних ресурсів, а для цього він має вміти ними користуватися. Доступ до освітньої інформаційної інфраструктури регламентований і забезпечується на пунктах управління в Міністерстві освіти, вищих навчальних закладах, школах, інших освітніх установах. Але використання інформаційної інфраструктури освіти повинно мати "прозорий" характер, оптимально забезпечуючи ефективне функціонування інформаційного середовища, доступного людині з будь-якого місця в єдиному інформаційному просторі освіти. Важливим завданням при створенні інформаційної інфраструктури освіти є диференціація відкритих і закритих інформаційних мереж і визначення правових умов і правил доступу до останніх.

Основою інформаційної інфраструктури освіти повинна бути інфраструктура зв'язку, організована через об'єднання множини вже розгорнутих мереж. Взаємодія всіх мереж, які входять до об'єднаної мережі, маючи свої власні системи моніторингу і управління, здатна зіграти важливу роль у забезпеченні зростаючих інформаційних потреб учасників освітнього процесу. Крім управління мережами зв'язку має здійснюватись ефективне управління розподілом інформації.

В свою чергу для підтримки об'єднаної мережі і виконання нею освітянських задач повинна бути створена гнучка і ефективна система управління складовими мережі. При цьому слід враховувати, що управління об'єднаною мережею інформаційного простору освіти відіграє головну роль в забезпеченні успішної роботи всієї інформаційної інфраструктури освіти. Іншою складовою частиною інформаційного простору освіти, що тісно взаємодіє з інфраструктурою зв'язку, повинна бути інфраструктура обчислювальної техніки. Їх взаємодія може бути настільки сильною, що слід говорити про єдину інфраструктуру зв'язку і обчислювальної техніки, яка повинна забезпечувати всі послуги з обробки і передачі інформації. В сукупності компоненти цієї єдиної інфраструктури дають можливість збирати, обробляти, аналізувати, розподіляти, поширювати, берегти і відображати інформацію. Крім того, обчислювальне середовище забезпечує динамічне управління ресурсами складової мережі та адміністративне управління нею. Крім управління складовою мережі зв'язку повинне здійснюватись управління розподілом інформації, яке полягає в наступному. На підставі збору, обробки і аналізу інформації і даних, одержуваних від численних джерел, і знання інформаційних потреб освіти система управління здійснює безперервний розподіл інформації між учасниками освітнього процесу і визначає, куди (кому), яку і коли представити інформаційну або управляючу інформацію, що сприяє успішному досягненню поставлених задач. Причому для найбільш ефективного використання мереж повинна

забезпечуватися можливість динамічного регулювання пріоритетності інформаційних потоків.

Великомасштабна інтеграція мереж та інформаційних ресурсів може призвести до підвищення програмно-інформаційної вразливості та незахищеності інформаційної інфраструктури освіти. Тому при входженні освітньої інформаційної компоненти до єдиного інформаційного простору необхідно забезпечити глибокий багаторівневий захист інформації, який дозволить значно зменшити ризики, стримати і подолати різні спроби проникнення шкідливої інформації в мережу.

Саме тут доречно нагадати про основне призначення нашого дослідження: з'ясувати наскільки людиновимірною є освітня-інформаційна політика, що криється за її можливостями. В даному випадку потрібно звернутися до вивчення її інноваційного потенціалу, що уможливить виявлення як переваг, так і ризиків в освіті для розвитку особистості.

Інноваційні процеси стали предметом спеціального вивчення учених приблизно з кінця 50-х років на Заході і в останнє десятиріччя в нашій країні. Інтерес до них світової педагогічної громадськості виявляється в створенні особливих інноваційних служб, видань, журналів, інформаційних публікацій. Зокрема, при ЮНЕСКО існує Азіатський центр педагогічних інновацій для розвитку освіти, який узагальнює педагогічні новини в різних країнах світу і інформує про них спільно з Міжнародним бюро з питань освіти педагогічну громадськість на сторінках спеціального видання. Розвиток педагогічної інноватики в нашій країні пов'язаний з масовим суспільно-педагогічним рухом, з виникненням суперечності між наявною потребою в швидкому розвитку школи і невмінням педагогів її реалізувати. Зріс масовий характер застосування нового. У зв'язку з цим загострилася потреба в новому знанні, в осмисленні нових понять “новина”, “нова”, “інновація”, “інноваційний процес” та ін. Слово “інновація” має латинське походження. В перекладі воно означає оновлення, зміну, введення чогось нового, введення новизни. Поняття “нововведення” (інновація) визначається і як новина, і як процес

введення цієї новини в практику. В роботі А.І.Пригожина дається таке визначення: нововведення (інновація) - ця цілеспрямована зміна, яка вносить в певну соціальну одиницю - організацію, поселення, суспільство, групу - нові, відносно стабільні елементи. Таким чином, автор розглядає нововведення як процес з цілеспрямованою діяльністю людей - інноваторів. У даного процесу є, на думку автора, свої етапи, стадії [див.: 379].

На початку 90-х років ХХ сторіччя у вітчизняній освіті були розпочаті дослідження в області педагогічної інноватики, і дане поняття міцно увійшло до педагогічної науки і практики. Під інновацією в цілому розуміється процес створення, освоєння використання і розповсюдження нового в освіті. В роботах Е.Д. Днепров, В.І. Загвязінського, М.М. Поташника, А.М. Саранова, В.А. Сластьоніна інноваційний процес розглядається через інноваційну діяльність людини направлену на зміну рутинних компонентів репродуктивних видів його діяльності.

Інновація - пряма калька з англійського слова "innovation", що означає нововведення, новизна, новаторство [114]. Золотогоров В.Г під інноваціями розуміє нові форми організації праці та управління, нові види технології, які охоплюють не лише окремі установи й організації, але й різні сфери [176]. Інновація передбачає зміни в існуючій структурі виробничого організму, тобто перехід від існуючого до нового стану його внутрішньої структури. Інновація в освіті передбачають процес часткових змін, що ведуть до модифікації окремо взятих цілей освіти або засобів і способів їх досягнення. Зокрема, інновація, як стверджують В.Г. Онушкін та Е.І. Огарьов, часто виявляється в адаптації конкретної освітньої ситуації до змін, які вже відбулися в самій системі освіти або життя суспільства [335, с.65].

Як зазначається в проекті "Положення про інноваційну діяльність в системі освіти", інновація – це цілеспрямоване і кероване внесення змін в освітню практику шляхом створення, розповсюдження та освоєння новоутворень [369, с.1].

Дослідники інноваційних процесів (А.І.Пригожин, Н.І.Лапін, Б.В.Сазонов, В.С.Толстой, АТ.Кругликов, А.С.Ахієзер, Н.Л.Степанов та ін.) виділяють два підходи до вивчення структури інноваційних процесів: наочно-феноменологічний або наочно-технологічний на мікрорівні індивідуальної новини, а також макрорівень - взаємодія окремих нововведень. Перший підхід розчленовує структуру процесу нововведення на частини із змістовної його сторони, тобто розглядається деяка нова ідея, утілювана в дійсність.

Другий підхід визначається взаємодією окремих нововведень: їх поєднанням, конкуренцією, послідовною зміною. Нововведення можна розглядати як комплексний, цілеспрямований процес створення, розповсюдження і використання новини, метою якого є задоволення потреб та інтересів людей новими засобами, що веде до певних якісних змін системи і способів забезпечення її ефективності, стабільності і життєздатності.

Інноваційний процес пов'язаний з переходом в якісно інший стан, з ревізією застарілих норм і положень, ролей, а часто і з їх переглядом. Сукупність ряду нововведень одного рівня утворює інноваційний масив. Нововведення володіє внутрішньою логікою і спрямованістю, яка визначається логікою розгортання від ідеї новшества до його використання, а також логікою відносин між учасниками інноваційного процесу. Інноваційний процес володіє певною стійкістю завдяки наявності механізмів самовідтворювання. Різні набори цих механізмів і їх поєднання обумовлюють різноманіття інноваційних процесів, індивідуальний вигляд кожного з них [379; 261; 27].

Інноваційні процеси виражають не тільки внутрішню, наочну логіку новини, але і логіку його взаємодії з навколишнім середовищем. З цієї точки зору, новина характеризується динамічним співвідношенням параметрів, що виражають як його дію на оточуюче середовище, так і зворотний вплив останнього на саме нововведення. Динаміка цих характеристик у часі і утворює життєвий цикл нововведень.

Як зазначають російські вчені Сластьонін В. О., Подимова Л. С. сучасний стан розробки проблеми інноваційної діяльності характеризується відсутністю системності у баченні самої проблеми, і, як наслідок, нерозробленістю критеріїв її оцінки, далеко не повним розкриттям механізмів її становлення і розвитку і, як закономірний результат, відсутністю концепції системної реалізації цих механізмів [421].

Повний життєвий цикл включає п'ять стадій: старт, швидке зростання, зрілість, насичення, фініш або криза.

Таким чином, нововведення є динамічна система, що характеризується як внутрішньою логікою (інноваційний процес), так і закономірним розвитком в часі її взаємодії з навколишнім середовищем (життєвий цикл). Структура інноваційного процесу міняється у міру переходу новизни від однієї стадії до іншої.

Новизна - один з основних критеріїв оцінки педагогічних досліджень, це основний результат творчого процесу, це властивість і самостійна цінність будь-якого нововведення.

Поняття “нове” є одним із стрижневих понять в інноваційній педагогіці. Словник С.І.Ожегова дає наступне визначення: новий – “вперше створений або зроблений, що з'явився або виник недавно, замість колишнього, знов відкритий, що відноситься до найближчого минулого або до теперішнього часу, недостатньо знайомий, маловідомий”.

Сучасний стан розробки проблеми інноваційної діяльності характеризується відсутністю системності у баченні самої проблеми, і, як наслідок, нерозробленістю критеріїв її оцінки, далеко не повним розкриттям механізмів її становлення і розвитку і, як закономірний результат, відсутністю концепції системної реалізації цих механізмів

Інноваційна діяльність (або діяльність по здійсненню нововведень) - специфічна і досить складна, потребує особливих знань, навичок, здібностей. Продуктами інноваційної діяльності є нововведення (новоутворення, новації), які позитивно змінюють систему освіти,

визначають її розвиток і характеризуються як нові чи вдосконалені: зміст освіти, форми, засоби навчання, виховання, освітні моделі, адекватні їм системи управління, зафіксовані у придатних формах апробації, розповсюдження та освоєння.

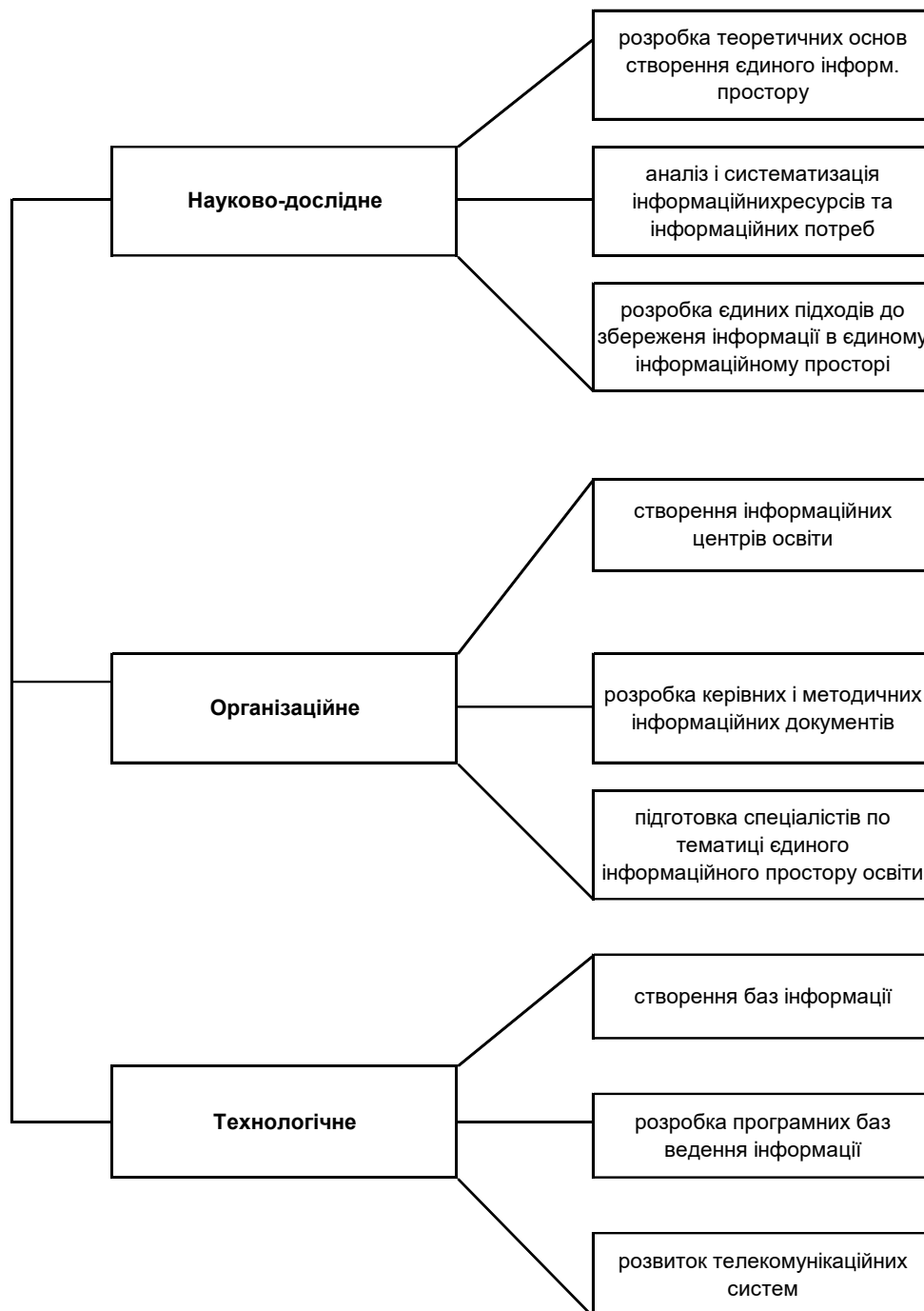
Інновації завжди супроводжують педагогічну діяльність. Форми, способи і сфери прояву творчих начал в педагогічній діяльності нерозривно пов'язані з формуванням педагогічної культури.

Інновація - створена за допомогою творчої діяльності духовна реальність, основний зміст якої знаходиться в певній суперечності з існуючою традицією. Будь-яка інновація може виникнути тільки в надрах добре укоріненої традиції. Початкова традиція, що породила інновацію, ніколи не залишається незмінною. Залежно від характеру творчих інновацій вона може або трансформуватися наповнюючись новим змістом, або розгалужуватися і диференціюватися, породжувати нову традицію.

Аналіз соціокультурних проблем інноваційної діяльності пов'язана також з тим, що вичленяє суперечностей, що виникають при її реалізації. Культури відрізняються один від одного переважанням орієнтації на меті або на умови. В культурах, що орієнтовані переважно на умови, всі інновації розглядаються як задані зовнішніми силами, навіть якщо вони породжені активністю суб'єкта. Освоєння культури в цьому випадку націлено на адаптацію до умов, що історично склалися незважаючи на те, що ці умови, можливо, породжують деструктивні процеси, завдають збитку самому існуванню особи.

Інноваційна діяльність при створенні єдиного інформаційного простору освіти України слугуватиме підвищенню ефективності управління освітою за рахунок вдосконалення інформаційної підтримки процесів управління. Це забезпечуватиме більш повне задоволення в реальному масштабі часу інформаційних потреб учасників освітнього управління.

У відповідності до призначення єдиного інформаційного простору освіти України можна визначити наступні основні напрями його створення (Рис 2): науково-дослідне, організаційне, технологічне.

Основні напрями створення єдиного інформаційного простору освіти

Розробка теоретичних основ єдиного інформаційного простору освіти України передбачає формулювання мети, завдань і принципів його створення та подальшого функціонування. Мета є визначальним чинником при формулюванні принципів організації єдиного інформаційного простору, вимог, ресурсних обмежень і т.ін.

При створенні єдиного інформаційного простору освіти повинні бути враховані наступні принципи: системності, етапності, уніфікації, спадкоємності, відкритості, повноти, цілісності, доступності та ін. Наприклад, принцип спадкоємності передбачає раціональне використання існуючих технічних та інформаційних ресурсів, засобів автоматизації і телекомунікації, наукового і методичного забезпечення. Застосування цього принципу дозволить зменшити матеріальні витрати, скоротити терміни введення в експлуатацію тощо.

Інший принцип – відкритість - передбачає забезпечення можливості включення нових інформаційних рішень в єдиний інформаційний простір освіти і т.д. Принцип доступності припускає можливість отримання необхідної інформації в необхідному вигляді незалежно від її місцезнаходження і вигляду збереження. Застосування цього принципу дозволить забезпечити оперативне і повне автоматизоване надання інформації посадовцям освітнього управління відповідно до їх інформаційних потреб і рівня повноважень.

В той же час єдиний інформаційний простір освіти України й інформація, що міститься у ньому, повинні відповідати певним вимогам. Основними загальними вимогами до єдиного інформаційного простору освіти України є повнота, ефективність, впорядкованість. Вимога повноти припускає достатність, що зберігається в єдиному інформаційному просторі України інформації для вирішення різних задач.

Наповнення інформаційного простору слід здійснювати після проведення детального аналізу інформаційних потреб посадовців освітнього

управління з урахуванням перспектив розвитку системи управління освіти. Вимога ефективності припускає досягнення раціонального співвідношення між витратами на створення єдиного інформаційного простору освіти України і цільовими ефектами, що отримують при його використанні. Вимога впорядкованості передбачає чітке визначення складу єдиного інформаційного простору освіти України, а також систематизацію всіх інформаційних ресурсів, що входять до нього. Важливими вимогами, що пред'являються до компонентів системи забезпечення єдиного інформаційного простору освіти України є висока надійність функціонування і оперативність надання інформації. Для ефективного використання єдиного інформаційного простору освіти України інформація, що міститься в ньому, повинна задовольняти й таким вимогам, як актуальність, релевантність, толерантність, достовірність, однозначність, непротирічність, зіставність, захищеність. Наприклад, актуальність інформації припускає її відповідність поточному стану в системі управління освіти, отже, в процесі створення єдиного інформаційного простору освіти України серйозна увага повинна бути приділена оновленню інформації в сховищах мірою її зміни.

Релевантність означає здатність інформації відповідати потребам користувача, тому в першу чергу сховища повинні бути наповнені інформацією, необхідною посадовцям освітнього управління для рішення поставлених перед ними задач. Однозначність інформації припускає одноманітне (однакове) розуміння і виключення некоректного її сприйняття різними користувачами, це передбачає наявність у освітньому процесі єдиного термінологічного і понятійного апарату. Зіставність інформації припускає можливість використання інформації, що міститься в різних сховищах, для вирішення комплексних задач без додаткових перетворень. Відповідно до цього в сховищах повинна міститися інформація, перетворена за загальними правилами.

Виконання вищевикладених вимог при створенні єдиного інформаційного простору освіти України дозволить сформувати основу для

забезпечення: можливості задоволення інформаційних потреб посадовцям освітнього управління відповідно до тимчасових вимог; можливості рішення комплексних задач з використанням всієї необхідної інформації незалежно від територіального розподілу джерел інформації; оперативності і зручності доступу до інформації з погляду користувача та ін.

До інформаційних ресурсів освіти відносяться різні документи освітнього управління (накази, розпорядження, зведення), нормативні документи (штати, норми), довідкова інформація (класифікатори, словники), науково-технічна інформація, інформація, що циркулює в автоматизованих системах освітнього призначення, та інші масиви інформації (карти, схеми, плакати, фундації, картотеки та ін.). Інформаційні рішення освіти мають великі обсяги, вони розрізняються за типами, формами структурами і т.п. Особливу увагу слід приділити аналізу та систематизації інформаційних рішень освіти, включаючи розробку нових підходів і методів упорядкування та інтеграції цих ресурсів.

При створенні єдиного інформаційного простору освіти України необхідно здійснити об'єктивну оцінку стану інформаційних ресурсів освіти в цілому, проаналізувати рівень їх відповідності реальним інформаційним потребам органів освітнього управління в кожній сфері діяльності освіти. Це дозволить визначити можливість їхнього включення до єдиного інформаційного простору.

Однією з проблем єдиного інформаційного простору освіти України є забезпечення раціонального поєднання централізованого і децентралізованого збереження інформації. Мова йде про забезпечення оперативності пошуку й отримання інформації, доступності, зручності в користуванні єдиним інформаційним освітнім простором України.

Дослідження з питань інтеграції інформаційних ресурсів освіти підтверджують актуальність розробки єдиних підходів до зберігання інформації в єдиному інформаційному просторі освіти, визначення правил надання інформації, методів опису інформаційних ресурсів, встановлення їх

уніфікованої структури та ін. В перспективі це дозволить перейти до застосування уніфікованих засобів зберігання й обробки інформації.

Управління системою освіти є головним споживачем інформації єдиного інформаційного простору освіти України, тому при його створенні в першу чергу повинні враховуватись інформаційні потреби освітнього управління, а також вимоги зручності доступу й захищеності інформації, що міститься в інформаційному просторі.

В рамках організаційного напрямку роботи зі створення єдиного інформаційного простору освіти важливими є:

- створення інформаційної служби освіти України;
- розробка управлінських і нормативно-методичних документів;
- ініціювання наукових досліджень і технологічних розробок;
- організація підготовки фахівців у цій галузі та ін.

Одним із ключових питань є створення інформаційної служби освіти України, яка має здійснювати функції загальної координації та інформаційної підтримки процесів управління. Важливо також створити єдину систему класифікації та кодування інформації, а також уніфіковану систему документації, впорядкувати термінологію, що використовується в галузі освітнього управління. Це забезпечить одноманітне сприйняття інформаційних ресурсів усіма реципієнтами і створить інформаційний базис єдиного інформаційного простору освіти України.

Одним із головних напрямів підвищення ефективності сучасних автоматизованих систем організаційно-інформаційного типу є їх інтелектуалізація. Це означає, що разом із традиційними функціями накопичення, зберігання, обробки і передачі даних у систему виникають усе нові можливості, пов'язані з автоматизацією таких "семантичних задач", як машинний переклад, смисловий пошук, обробка текстових повідомлень (для їх реферування, анотування, класифікації), виокремлення фактографічних даних з тексту документа і т.ін.

Мова йде про автоматизацію процесів зіставлення змісту текстових повідомлень, що становить основу інтелектуальних інформаційних систем і вимагає відповідного методичного апарату формалізації та розпізнавання текстових повідомлень, які формулюються природною мовою, а також побудови відповідних інструментальних засобів смислової обробки таких повідомлень.

Аналізу цих проблем присвячена велика кількість наукових монографій, навчальних і науково-популярних видань, які побачили світ в останні 15-20 років. Серед них особливий інтерес викликають праці, присвячені питанням інтелектуалізації процесу “спілкування” користувача з конкретною інформаційною системою. Саме від успішності розв’язання цієї проблеми значною мірою залежить виконання практично всієї решти завдань.

Дослідження в галузі смислового (семантичного) розпізнавання природно-мовної інформації здійснюються по двох основних напрямках:

а) розробка теоретико-множинних і ймовірносно-статистичних методів і моделей аналізу текстів;

б) розробка формально-логічних і логико-лінгвістичних методів, заснованих на глибокому та всебічному граматичному й стилістичному аналізі документів.

В основу першого напрямку покладено закономірності, характерні для елементів розмовної мови і неформалізованої інформації, придатні для їхнього подальшого математичного аналізу. Типовим прикладом такої інформаційної системи стала пошукова система SMART, яка спочатку була створена з навчально-демонстраційною метою американським ученим Г.Селтоном ще на початку 70-х років минулого століття.

Другий напрям досліджень у сфері смислового розпізнавання природно-мовної інформації пов’язаний із комп’ютерною лінгвістикою. Він передбачає розробку методів, алгоритмів, лінгвістичних процедур розпізнавання смислової тотожності структурних одиниць тексту і побудови

бази граматичних правил для обробки природної мови а також системи термінологічних словників і смислових зв'язків у контексті так званої лінгвістичної бази знань.

Принцип інтелектуальності означає, що інформаційна система повинна забезпечувати пошук як за бібліографічним описом документів (профілем), так і за контекстом документів і ступенем їхньої приналежності до наочних рубрик (смысловий пошук). Окрім того, цей принцип припускає можливість формування та накопичення різних знань, а також виконання проблемно-орієнтованого, уточнюючого пошуку і т.п.

В контексті розгляду становлення інформаційного простору освіти проаналізуємо концепти, які є дотичними до цього процесу: інформаційна технологія, інформатизація освіти, комп'ютеризація процесу навчання.

Під *інформаційною технологією* розуміється сукупність методів і технічних засобів збору, зберігання, обробки, передачі і репрезентації інформації, що розширює знання людей і розвиває їхні можливості з управління технічними і соціальними процесами. Нові інформаційні технології в освіті – технології навчання, виховання, наукових досліджень і управління, засновані на застосуванні цієї техніки і спеціального програмного, інформаційного та методичного забезпечення.

Використання інформаційних технологій навчання у вищій школі сьогодні має бути зорієнтоване на досягнення стратегічної мети – підготовки у ВНЗ не стільки фахівця-виконавця, скільки творчо мислячої, раціонально діючої особистості, здатної до постійного самовдосконалення. Для цього й використовується в навчальному процесі ВНЗ новий вид його забезпечення – інформаційно-технологічний. Методологічним інструментом його здійснення постає відома в педагогіці вимога дидактичної єдності змістовної та процесуальної сторін навчання, яка може гарантувати, з одного боку, неможливість редукції змісту навчальної дисципліни до дидактичного процесу, а з іншого – здійснення самого процесу безвідносно до конкретного змісту.

Аналізуючи інформаційні технології навчання в якості засобів подолання кризових явищ в освітній сфері, ми повинні зафіксувати предметну сферу нашого дослідження, що позначається загальним поняттям “нові інформаційні технології”. Низку термінів, які використовуються в цій роботі, необхідно визначити хоча б у першому наближенні. “Інформатизація – це побудова інформаційного суспільства, посилення ролі достовірного, вичерпного і випереджаючого знання в усіх сферах людської діяльності”. У такому контексті комп’ютеризацію потрібно розглядати лиш як одну з головних частин широкого процесу інформатизації суспільства, що відіграє роль його технічної основи.

Що ж стосується освітнього процесу, то під інформатизацією освіти розуміється процес підготовки громадян до життя в умовах сучасного інформатизованого світового співтовариства, підвищення якості загальноосвітньої та професійної підготовки фахівців на основі широкого використання обчислювальної інформаційної техніки. Інформатизація освіти є складником і доконечною умовою інформатизації українського суспільства. У даному випадку комп’ютеризація процесу навчання визначається Шаповаловим В. А. як широке і постійне застосування комп’ютерів і методів інформатики у процесі навчання [див.: 500, с.12-13].

Звичайно, людський чинник є надзвичайно важливим елементом процесів інформатизації освіти, позитивно впливаючи на його ефективність, оскільки фахівці, які працюють з комп’ютерними системами навчання, інформаційними базами даних і т.д., як правило, з великим ентузіазмом ставляться до своєї роботи. Але не менш важливо мати досконалі концептуальні розробки, які дозволяли б оптимізувати ці процеси і передбачати довготривалі наслідки їхнього розгортання.

Та все ж головним у формуванні й ефективному функціюванні інформаційного простору освіти є активне включення учнів у навчальний процес. Ініціатива і внутрішня початкова потреба в оволодінні знаннями в цьому випадку цілком на стороні самого користувача, тоді як безпосередні

впливи вчителя повинні виконувати роль, яка підпорядкована головній меті. Учитель і учень стають двома рівноцінними полюсами навчального процесу, де наставник лише сприяє культурному та професійному зростанню підопічного.

Неприпустима й інша крайність, яку часто репрезентує страшний образ комп'ютерних шкіл, де відсутня особистість учителя, а в навчальному процесі домінує технік-програміст, оскільки виникає хибне уявлення про початкову ворожість інформаційних технологій освітньому процесу.

Інформаційно-технологічне забезпечення навчального процесу треба вибудовувати як систему, що за своєю суттю становить єдність функціонально й структурно пов'язаних між собою інформаційних і технологічних елементів, уміле використання яких у педагогічній практиці дозволяє викладачу в умовах інформатизації навчання розв'язувати дидактичні завдання на технологічній основі, тобто з гарантованою якістю.

Інформаційний складник освіти, який забезпечує змістовну підготовку фахівця у ВНЗ, слід аналізувати в контексті розв'язання завдання максимально можливого надання всім учасникам освітнього процесу навчальної та іншого роду інформації, що сприяє гарантованому досягненню поставленої дидактичної мети. Нею може, на нашу думку, бути і дидактичний комплекс інформаційного забезпечення навчальної дисципліни, який, будучи дидактичною системою, спрямовується на забезпечення активної інформаційної взаємодії між педагогом і учнем, які спільно намагаються використовувати придатні педагогічні програмні продукти, бази даних, а також сукупність інших дидактичних засобів і методичних матеріалів, які забезпечують і підтримують навчальний процес.

Для процесу використання дидактичних комплексів у вищій школі характерним є те, що вони, по-перше, проектуються і створюються як цілісні системи педагогічних програмних засобів інформаційного забезпечення педагогічного процесу; по-друге, всі компоненти комплексів взаємозв'язані між собою, маючи єдину інформаційну основу та програмно-апаратне

середовище; по-третє, їхнє проектування передбачає можливість використання комплексів як у локальних і розподілених комп'ютерних мережах ВНЗ, так і в процесі дистанційного навчання.

Технологічний складник, який забезпечує процесуальну сторону підготовки фахівця у ВНЗ – це технологічне забезпечення, що реалізується на основі застосування в навчальному процесі сучасної інформаційної технології навчання.

Змістовний аналіз визначень, які найчастіше зустрічаються сьогодні в науковій літературі, дозволив виокремити два чітко виражені підходи: 1) інформаційна технологія навчання трактується як дидактичний процес, організований із застосуванням сукупності впроваджуваних у педагогічну систему принципово нових засобів і методів обробки навчальної інформації; 2) інформаційна технологія навчання зводиться до створення технічного середовища, в якому ключове місце займають інформаційні технології. Тобто ми бачимо, що в першому випадку йдеться про сам процес навчання, а в другому – про застосування в цьому процесі специфічних програмно-технічних засобів.

У процесі реалізації технологічного складника інформаційно-технологічного забезпечення навчального процесу у ВНЗ доцільно дотримуватися першого із зазначених підходів. Не заперечуючи право на існування другого, вважаємо, що розгляд інформаційних технологій навчання тільки з погляду впровадження інформаційних засобів у навчальний процес значно звужує рамки розуміння самої суті інформатизації освіти.

Справді, вести мову про інформаційну технологію навчання можна тільки в тому випадку, якщо вона відповідає основним вимогам технологічного підходу, розв'язує завдання, які раніше в навчальному процесі не були теоретично чи практично розв'язані.

Засобом обробки, зберігання, трансляції навчальної інформації постає цілісний комплекс сучасних педагогічних програмних продуктів, вибір або

розробка яких зумовлені дидактичною метою і завданнями, які стоять перед освітою. Тобто під інформаційною технологією навчання слід розуміти дидактичний процес із використанням цілісного комплексу сучасних педагогічних програмних продуктів, який дозволяє на системній основі організувати оптимальну інформаційну взаємодію між викладачем і учнем з метою гарантованого досягнення прогнозованого результату.

Серед особливостей проектування й розробки інформаційних технологій навчання в рамках інформаційно-технологічного забезпечення навчального процесу найбільш істотними, на нашу думку, є такі. По-перше, технологія навчання виконує об'єднуючу функцію, будучи немовби стрижнем, довкола якого формується необхідне інформаційне середовище. По-друге, при проектуванні конкретних інформаційних технологій навчання педагогом спочатку відповідно до мети і змісту, завдань і методів навчання визначаються структура і зміст дидактичного комплексу, що є ключовим елементом інформаційної технології навчання.

Результатом проектування педагогом інформаційної технології навчання вважається технологічна карта, що є своєрідним паспортом проекту майбутнього навчального процесу, в якому цілісно і ёмко представлені головні його параметри, які забезпечують успіх: діагностичне цілевизначення; логічна структура; дозування матеріалу і контрольних завдань; опис дидактичного процесу у вигляді конкретної послідовності дій педагога; система контролю, оцінки і корекції тощо. Тому інформаційну технологію навчання в рамках інформаційно-технологічного забезпечення доцільно розглядати не тільки як процес або результат його проектування (опис, модель), але і як специфічний засіб, своєрідний “інструмент” у руках педагога, що дозволяє йому організувати навчальний процес на технологічному рівні.

Результати експериментального навчання свідчать, що використання в навчальному процесі ВНЗ інформаційно-технологічного забезпечення дозволяє:

- впроваджувати інноваційні підходи в освіті;
- інтенсифікувати та індивідуалізувати навчальний процес;
- значно активізувати пізнавальну діяльність студентів, підвищити роль її стимулюючого складника;
- реалізувати в процесі самостійної роботи користувачів з елементами дидактичного комплексу результативну комунікацію та індивідуальний темп засвоєння навчального матеріалу, забезпечуючи при цьому високу мотивацію в отриманні знань, навичок і практичних умінь;
- здійснювати контроль за ходом засвоєння знань, успішністю формування навичок і вмінь;
- вести статистику успішності та діагностувати рівень підготовки учнів, а також групи в цілому, що забезпечує достатню поінформованість і можливість об'єктивної оцінки.

Досягти кардинального поліпшення організації навчально-виховного процесу у ВНЗ, підвищення його якості можна, лише забезпечивши повний і оперативний доступ до світових інформаційних ресурсів, який сприятиме входженню інформаційної компоненти освіти України у світовий освітньо-інформаційний простір. Розв'язання цього завдання можливе на шляху створення та впровадження автоматизованої інформаційної системи, побудованої на сучасних інформаційних технологіях. Основними її функціями є пошук необхідних інформаційних ресурсів і їх використання в навчальному процесі; інформаційна взаємодія з іншими навчальними закладами; забезпечення безпеки інформації. При цьому інформаційна система ВНЗ повинна бути відкритою для інших користувачів, надаючи інформацію про перебіг навчально-виховного процесу, наукові дослідження, кадрову роботу і матеріально-технічне забезпечення тощо.

Створення і розвиток інформаційної системи ВНЗ вимагає значних матеріальних ресурсів. Між витратами на придбання й створення, з одного боку, апаратного та загальносистемного програмного забезпечення, а з іншого – спеціального математичного програмного забезпечення є певні

пропорції, дотримання яких гарантує досягнення поставленої мети. Причому перевага має бути надана спеціальному математичному і програмному забезпеченню, тому що, по-перше, воно вимагає активізації всього наукового потенціалу ВНЗ, а по-друге, визначає подальший розвиток інформаційної системи в цілому, а також її підсистем.

Інформаційна система ВНЗ складається з чотирьох (як мінімум) реалізованих на єдиній локальній обчислювальній мережі основних підсистем, які розрізняються як за своїм функціональним призначенням, так і за видом інформаційного ресурсу і прийомами роботи з ним. Це забезпечує розумний баланс між перевагами, умовами мережної роботи, і додатковими труднощами, які виникають у користувачів через необхідність безпеки і конфіденційності інформації в умовах застосування локальних і глобальних мереж.

Перша підсистема – “Управління” – призначена для інформаційної підтримки процесів управління повсякденною діяльністю ВНЗ. До неї входять автоматизовані робочі місця керівників структурних підрозділів, а також сервери баз даних, які забезпечують інформацією всіх зацікавлених користувачів.

Друга підсистема – “Навчання” – здійснює підтримку підготовки і проведення заходів освітнього процесу ВНЗ і кафедр у рамках навчальних програм факультетів. У складі цієї підсистеми можуть функціонувати підключені до локальної обчислювальної системи сервери баз даних на кафедрах, виділені для викладацького складу й учасників відповідних навчальних заходів, а крім того спеціально створені відповідно до навчальної програми автоматизовані навчальні курси.

Третя підсистема – “Дослідження” – підтримує заходи дослідницького характеру відповідно до планів наукової роботи ВНЗ, кафедр, інших підрозділів, зберігання звітів про дослідження і т.ін. У рамках цієї підсистеми можуть функціонувати й інші підсистеми, які створюються на час проведення тих або тих досліджень.

Четверта підсистема – “Підрозділи” – призначена для підтримки заходів навчально-виховного процесу згідно з навчальними програмами факультетів, у тому числі розробки підручників, навчальних посібників, робочих програм і наукових досліджень. У рамках цієї підсистеми можуть функціонувати інформаційні блоки, зорієнтовані на викладачів.

Ефективна робота всіх автоматизованих інформаційних систем і підсистем у складі інформаційної системи ВНЗ передбачає захист інформації від несанкціонованого умисного чи ненавмисного втручання. Звідси впливає необхідність безперервного в реальному масштабі часу керування конфігурацією локальної обчислювальної системи, каналами доступу до ресурсів автоматизованих інформаційних систем і т.ін. Вже на етапі створення автоматизованої інформаційної системи на перший план виходить адміністративне регулювання системи з боку фахівців, обізнаних з особливостями навчального процесу у ВНЗ, специфікою науково-дослідницької роботи, підготовкою науково-педагогічних кадрів, професійною підготовкою студентів, а також управлінням його повсякденною діяльністю.

Але повернемося же раз до одного з ключових понять даного підрозділу – “єдиний інформаційний простір”, для того, щоб дослідити умови становлення освітньо-інформаційної політики та розкрити її інноваційний потенціал.

Щодо України, то на нашу думку, роботу зі створення єдиного інформаційного простору освіти треба починати з наукового обґрунтування його суті та можливої національної специфіки. Річ у тім, що вузькотехнологічне розуміння феномену “єдиний інформаційний простір” у практичній площині означатиме таке ж вузькотехнологічне його функціонування. Тому важливо зрозуміти його смисложиттєві, світоглядно-ціннісні виміри, які повинні гарантувати гуманістичне спрямування всіх наших ініціатив зі створення та вдосконалення так важливого для

подальшого цивілізаційного розвитку держави “єдиного інформаційного простору”.

Такий підхід у сучасній спеціальній літературі майже не представлений. Натомість освітньо-інформаційний простір осмислюється переважно з об’єктивістських позицій за допомогою структурно-функціонального аналізу. Так, у широкому значенні поняття “інформаційний простір” визначається передусім як спеціально впорядкована сукупність усієї інформації, тоді як у вузькому – сукупність взаємозв’язаних інформаційних ресурсів освіти із загальними правилами їхнього формування, уніфікації, зберігання, поширення та використання.

Основним призначенням єдиного інформаційного простору освіти України є якнайповніше задоволення інформаційних потреб, у тому числі й у сфері освітнього управління задля підвищення оперативності, обґрунтованості та якості рішень в різних сегментах освітньої діяльності. Цього можна досягти шляхом концентрації актуальної, достовірної, своєчасної, всебічної інформації, необхідної для розв’язання найбільш актуальних завдань у цій сфері.

Труднощі, пов’язані зі створенням і впорядкуванням єдиного інформаційного простору України, зумовлені наявністю надмірно великої кількості джерел інформації, не завжди надійних і достовірних. Через надмірну складність єдиного освітнього простору його необхідно досліджувати всебічно, вивчати під різними кутами зору.

Принципово важливою методологічною настановою є дослідження проблематики, пов’язаної зі створенням єдиного інформаційного простору, в нерозривному зв’язку з процесами управління. Перехід до нового рівня інформаційної підтримки процесів управління освіти, заснованої на використанні єдиного інформаційного простору, повинен завершитися формуванням освітньо-інформаційної політики. Цей процес має базуватися на результатах системного аналізу та пропозиціях, які стосуються реорганізації цих процесів. І тому роботу зі створення єдиного

інформаційного простору освіти України доцільно починати з комплексного дослідження системи управління нею. Такий аналіз існуючої системи управління має важливе значення, тому що його результати слугуватимуть, з одного боку, основою для розробки класифікаційної схеми процесів управління і визначення тематичних сфер єдиного інформаційного простору, а з іншого - підставою для вивчення умов становлення освітньо-інформаційної політики.

Тому на особливу увагу заслуговують оцінки інформаційних потреб органів освітнього управління. Аналіз інформації має на меті визначення її якісного та кількісного складу, важливості, терміновості, способів зберігання та ін. Треба враховувати загальну схему структурної організації системи управління освітою, напрями інформаційних потоків, їх склад, інтенсивність, сумарні обсяги інформації та ін.

Незважаючи на складність і трудомісткість перелічених завдань, їхнє виконання сприятиме не тільки впорядкуванню сукупності інформаційних об'єктів, які становлять єдиний інформаційний простір, а й удосконаленню інформаційної підтримки процесів управління, що мінімізує кількість помилок. Окрім того, це може забезпечити скорочення витрат на використання та вдосконалення єдиного інформаційного простору.

З метою отримання якісних і кількісних характеристик єдиного інформаційного простору при його моделюванні доцільно виокремити три взаємопов'язані компоненти:

- структурний, що відображає відповідність тематичних сфер єдиного інформаційного простору структурі системи управління освітою;
- функціональний, що характеризує процеси управління та інформаційні потоки в освіті крізь призму закономірностей розвитку єдиного інформаційного простору;
- інформаційний, що виявляє взаємозв'язки об'єктів єдиного інформаційного простору з урахуванням інформаційних потреб освітнього управління.

Модель у цілому повинна бути достатньо чутливою до змін окремих параметрів і показувати вплив на зазначені компоненти структурних, функціональних та інформаційних характеристик системи управління освітою. Ця модель ефективна в отриманні якісних і кількісних оцінок перспектив розвитку єдиного інформаційного простору. Вона буде корисною для розробки пропозицій щодо вдосконалення інформаційних процесів у системі управління освітою у контексті становлення освітньо-інформаційної політики.

Згадані концептуальні підходи охоплюють далеко не всю проблематику становлення єдиного інформаційного простору освіти України. Не менш важливими методологічними і технологічними питаннями є розробка нових методів і засобів оперування інформацією, вдосконалення телекомунікаційної системи з акцентом на електронному документообігу, пошуки засобів інформаційної безпеки в умовах великомасштабної інтеграції інформаційних ресурсів і багато інших. Використання запропонованого комплексного підходу дозволить уже на початкових стадіях створення єдиного інформаційного простору підготувати базис для вдосконалення інформаційної підтримки і підвищення якості управління освітою, а. отже, становлення освітньо-інформаційної політики.

Підсумовуючи, варто підкреслити, що починати роботу зі створення єдиного інформаційного простору освіти потрібно з наукового обґрунтування його суті та можливої національної специфіки, яке повинно гарантувати гуманістичне спрямування, що призначено для задоволення інформаційних потреб, у тому числі й у сфері освітнього управління задля підвищення оперативності, обґрунтованості та якості рішень в різних сегментах освітньої діяльності.

Таким чином, побудова єдиного інформаційного простору освіти – процес не тільки вельми складний, а й тривалий, що вимагає серйозного теоретичного й економічного обґрунтування.

Активізація інноваційної діяльності при створенні інформаційного простору освіти повинна передбачати якісно нові форми організації структурних, функціональних, зворотніх взаємозв'язків та ефективну взаємодію між усіма учасниками інноваційного процесу, закріплення нових функцій за відповідними суб'єктами управління. Її результативність визначається повнотою і змістом взаємодії між собою учасників єдиного інформаційного простору освіти отримання та використання нових знань і технологій.

3.2. Реалізація інноваційного ресурсу з інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому просторі

Протягом останніх років багато країн світу демонструють послідовне і стійке просування до інформаційного суспільства шляхом інформатизації всіх сфер і галузей життєдіяльності людини, реалізації інноваційного ресурсу з інформаційно-комунікаційних технологій з метою створення якнайкращих умов для максимальної самореалізації людей.

Однією з особливостей соціумів перехідного типу, в тому числі й українського, вважається значний комунікативний потенціал, актуалізація якого може посприяти успішному розв'язанню багатьох проблем, які накопичувалися в умовах тоталітаризму десятиліттями. Про це багато вже сказано і написано. Так, на думку відомих дослідників транзитних соціумів Ю.Габермаса, Н.Лумана та їхніх послідовників, основою соціальної структури посттоталітаризму, є безпосередня комунікація суб'єктів, що й відрізняє перехідні системи (суспільства постмодерну) від традиційних, структурованих соціумів (суспільства модерну), де така комунікація опосередковується інституційно і структурно [див.: 486, с.62-67; 76, с.83-112; 77, с.34-48].

Комунікація – дуже складне, багатогранне явище, що має універсальний характер, оскільки впливає на сферу виробничої діяльності, стереотипи мислення, соціальну поведінку тощо. Наше суспільство протягом багатьох років мало характер принципово антикомунікаційний. Воно будувалося згідно з принципами раціонально діючої машини, де кожному призначалася роль гвинтика, замінити який на інший було зовсім не важко, головне, щоб працювала машина в цілому. Навпаки, в суспільстві, побудованому на принципах комунікації, людина є головною фігурою у продукуванні та використанні інформації. Таке суспільство є не механічною, а гнучкою системою різноманітних і багатомірних комунікативних структур.

Очевидно, що цінність людської особистості в цьому суспільстві значно виростає і тим вона вища, чим людина багатша духовно й інтелектуально.

Теорія комунікації формувалась історично, на ґрунті різних світоглядних уявлень і наукових підходів, особистих уподобань багатьох представників як суспільних, так і природничих і технічних галузей знання. Вона визрівала в річищі філософії (Арістотель, Дж.Локк, Т.Гоббс та ін.), соціології та психології (Р.Тард, Г.Лебон, Л.Виготський, Т.Адорно, Р.Лассауелл, Г.Маркузе, М.Горкгаймер, П.Лазарсфельд Р.Мертон, Ю.Габермас, С.Московичі, А.Менегетті та ін.), досліджень у сфері теорії інформації та нової науки – кібернетики (М.Вінер, К.Шеннон, С.Бір та ін.), культурології та естетики сприйняття (М.Бахтін, А.Міль, Ю.Лотман).

У науковій літературі, як українській, так і зарубіжній, дається велика кількість визначень поняття “комунікація”, що позначає феномен, який перебуває у фокусі вивчення процесів як у сфері фундаментальних, так і соціальних наук [див.: 474, с.13]. Причини інтегративної природи теорії спілкування в Міжнародній енциклопедії комунікації пояснюються тим фактом, що коріння низки головних проблем сучасної комунікаційної революції сягає глибини століть. І справді, системно-інформаційні зв'язки становлять основу соціальності людства, забезпечуючи створення, збереження та історичну трансляцію для майбутніх поколінь соціокультурних цінностей і традицій.

Американський соціолог Чарльз Кулі під комунікацією розумів механізм, за допомогою якого здійснюються та розвиваються всі людські взаємостосунки, символи, а також засоби для передачі їх у просторі та збереження в часі. Як бачимо, від розуміння комунікації в широкому значенні спілкування як такого, західні автори часто переходять до визначень, які засновані на технічних можливостях цього спілкування.

Російські філософи середини XIX – початку XX ст. розвинули й збагатили поняття “комунікації”, поставивши в один шерек з ним такі

поняття, як “соборність” і “нове”, що мають свої витoki в “старозавітній літературі [3, с.504-505; 23, с.28]”.

Однією з найбільш поширених є *семіотична модель комунікації* Ю.Лотмана, в якій він акцентує увагу на породженні нового (нового повідомлення), виходячи з того, що утворення нових повідомлень разом зі зберіганням і передачею інформації та діяльністю з правильного перетворення цих повідомлень, становить суть визначення мислячого об'єкта [див.: 271, с.568-569].

Для нас це важливо тому, що категорія “нове” невід'ємна від явища і поняття “інформація”, базового в теорії комунікації. Комунікація – це соціальна реалізація інформації, а нове, нові повідомлення, нові знання, що постали в результаті цих повідомлень, – це те, без чого інформація не була б інформацією.

Шукаючи найзручніших раціональних засобів і форм інформаційного обміну, людина частіше за все стикається з проблемою компактної та однозначної репрезентації знання. Йдеться про процес, кінцева мета якого – помістити певний обсяг знань у своєрідну “упаковку”, в якій це знання може почати рух каналами інформаційного обміну, дійти до споживача чи затриматись у пунктах зберігання знань.

Нове здійснюється в просторі й часі, але родова ознака нового – це час його здійснення. Нове в процесі перебігу часу, або його сплесків і вибухів – це те, що настає за часом пізніше, ніж якоесь нинішнє явище чи стан. Через певний час те, що було новим, старіє, стаючи пам'яттю людини. Воно змінюється більш новими явищами, процесами, станами. Отже, нове – це зв'язок із самим фактом існування об'єкта, наявність його якісної неповторної визначеності, його унікальності.

Крім того, нове – це якісні відмінності пов'язаних в часі явищ. У цьому значенні нове належить або теперішньому часу, або минулому, якщо воно безперервно витікає з традиційного чи може належати майбутньому. Останнє

передусь можливості виникнення в майбутньому якісно інших, ніж вони були в минулому, явищ.

Все сказане допомагає прояснити, по-перше, як нове виникає в соціальній системі, якими модифікаціями воно може тут володіти, а по-друге, як відображається це в інформаційному часі, покликаному давати орієнтири новому й просувати його за умови глибокого гуманістичного, історико-прогресивного наповнення.

Творча активізація масового макросередовища, яке делегує своїх творчих суб'єктів науково-технічної, культурної, політичної, художньої комунікації на створення нових проектів, винаходів, відкриттів, політичних рішень і т.п., приводить до негентропії інформації. Це поняття означає, як писав П.Флоренський, сутнісне зростання інформації [див.: 482, с.39]. Воно може впливати і на явища такої основоположної моделі часу, як соціальна, на соціальний час. Але такий позитивний вплив може відбуватися лише за наявності новітнього ядра інформації, справді здатного дати численні пучки, проміння й відростки етично зарядженої інформаційної енергії. Якщо відбуватиметься топтання на місці, то від негентропії ми знову повернемося до ентропії інформації.

Парадокс соціальної комунікації проявляється і в умовах інформаційної кризи, що являє собою явище інформаційного “тромбозу”, тобто інформаційного “вибуху” (лавиноподібного зростання обсягів соціоінформації), що супроводжується інформаційним “голодом” (фізіологічними обмеженнями людини в сприйнятті та переробці інформації, труднощами у виокремленні потрібної інформації із загального потоку).

Справді, в комунікаційних і інформаційних технологіях закладена унікальна можливість визначати сприйняття подій людиною та формувати її смаки, пристрасті, світогляд, поведінку. Інакше кажучи, йдеться про маніпуляцію свідомістю, моделювання та управління аксіологічним полем на локальному та глобальному рівнях. В історії людства не було подібних засобів масової дії. Механізовані технології комунікації вступають у

конфлікт зі зростаючою потребою в локальній автономії та культурній ідентичності, пов'язаній з поняттям традиції як продуктом безперервної інтерпретації. Формування потреб людини – складний і тривалий процес, зумовлений вихованням, природним і соціальним середовищем, інформацією, яку одержує людина з дня її народження.

Теорія інформації у свою чергу покликана враховувати смисловий і естетичний зміст інформації, її аксіологічний потенціал. Загальнолюдські цінності добра, свободи, рівності, справедливості можуть розглядатись як продукти або результати світоглядної специфікації змістовного багатства людської природи.

Природа людини як сукупність її базових потреб дає нам і справді універсальний інструмент для вимірювання особистого та суспільного життя людей. Разом із тим проблема визначення пріоритетності тих або тих потреб залишається найважливішою проблемою соціально-політичного характеру. Жодна держава, жодна політична партія не може в своїй практичній політиці закривати очі на конфлікти, які пов'язані не тільки з певними варіантами використання ресурсів, а й вибором певних варіантів розвитку самої культури.

Всі ці попередні міркування викликані тим, що нам дуже важливо обґрунтувати доконечність застосування філософського та загальнокультурного підходу до новітніх процесів комунікації. Чим як не прагненням осягнути “нове” можна пояснити саму комунікацію (у філософському, а не суто технічному, вузькопрагматичному значенні). Як пише Ю.Габермас, у повсякденній комунікативній практиці когнітивні тлумачення, моральні очікування, вирази й оцінки пронизують одне одного. Тому здійснюваним у життєвому світі процесам спілкування та взаєморозуміння потрібна культурна традиція у всій її широті, а не тільки благословенні плоди науки і техніки. “Філософія могла б актуалізувати своє ставлення до тотальності, взявши на себе роль інтерпретатора, зверненого до життєвого світу. Вона могла б щонайменше сприяти відновленню гри

взаємодії когнітивних інструментальних моментів з морально-практичними і естетично-виразними [486, с.31-32]”.

Ще одним різновидом прагматичних теорій інформації є *поведінкова модель комунікації* – біхевіористська модель Акоффа-Майлса, спрямована на розв’язання конкретної проблеми.

Американський логік Д.Харрах побудував логіко-прагматичну модель комунікації, що враховує суспільний характер людської комунікації. Це означає, що повідомлення повинні бути спочатку піддані обробці, після чого вони “придатні до вживання”.

На думку М.Вебера, представити комунікацію можна як обмін соціальними діями [див.: 237]. Це може бути і їх взаємозбагачення, що веде до більш високого матеріального й духовного розвитку, а може бути і об’єднання на ґрунті антигуманної мети і цінностей або прихованих за гаслами популістських прийомів.

Найбільш послідовно розвинув і поглибив концепти М.Вебера сучасний німецький філософ і соціолог Ю.Габермас [див.: 486]. Істинна, “невідчужена” соціальність, вважає він, це комунікація, що забезпечує людям можливість абсолютно вільного й абсолютно неупередженого обговорення вищих цінностей. Вони можуть змінюватися в ході історичного розвитку, а тому вимагають постійної суперечки. Ю.Габермас розуміє теорію пізнання не як метатеорію, а як комунікативний процес. Відповідно комунікація розглядається ним як процес пізнання. Ця парадигма дії, зорієнтована на взаєморозуміння, була названа Ю.Габермасом комунікативною дією.

У прикладних моделях комунікації, тобто моделях, які в середині ХХ століття були покликані пояснити процеси в розвинутих технічних системах, відстежуються складники комунікативного ланцюга з метою прогнозування нових ефективних комунікативних дій (термін Ю.Габермаса). Основними прикладними моделями комунікації була модель Клода Шеннона (математична) та Норберта Вінера (кібернетична).

К.Шеннон виділяв три рівні комунікації: технічну, семантичну, а також рівень ефективності. Технічні проблеми комунікації пов'язувалися ним з точністю передачі інформації до одержувача, семантичні – з інтерпретацією повідомлення одержувачем у зіставленні з початковим значенням. Проблема ефективності говорить про результати зміни поведінки у зв'язку з переданим повідомленням.

У моделі М.Вінера найважливішим її компонентом є твердження про зворотний зв'язок. “Інформація, що поступає назад у центр управління, прагне протидіяти відхиленню керованої величини від управляючої [86, с.160; 474, с.13]”.

Всі сфери життєдіяльності індивіда – робота, дозвілля, приватне життя і т.ін. – формують інформаційно-комунікативний континуум, з якого суб'єкт взаємодії не в змозі довільно вибрати те чи те, але змушений або брати участь у всій сукупності комунікацій, або взагалі відмовитися від участі в них, вийшовши із соціального простору.

Також слід зазначити, що комунікація є доконечним елементом демократичного інформаційного суспільства завдяки можливості побудови взаємного зв'язку між народом і владою. Інформаційна демократія передбачає вільний обмін інформацією, що є основою широкого залучення громадськості до політичних процесів [див.: 140, с.150-163].

Існують різні точки зору на співвідношення інформації і знання. В одному випадку стверджується, що “інформаційна епістемологія розглядає знання як вищий рівень і форми її організації”. В іншому інформація і знання розглядаються як синоніми. “Специфічну для людини інформацію, якою обмінюються люди за допомогою усної і письмової мови звичайно називають знанням - пишуть автори книги” “Інформація як основа життя”. Проте між інформацією і знанням існує принципова відмінність.

З одного боку інформацію можна визначити як відомості, які одержує суб'єкт про навколишній світ і які служать духовною основою його практично-перетворюючою діяльністю. В такому значенні ми вживатимемо

поняття інформації в нашому подальшому викладі. Що ж до згаданих вище різних визначень інформації, то вони не тільки відображають історію становлення цього поняття, але і її певні аспекти, що іноді виступаючі на перший план в контексті досліджуваних проблем.

Важливою обставиною є те, що сама інформація інваріантна по відношенню до фізичних властивостей свого носія. Одна і та ж інформація може передаватися фізичними носіями, що мають різну масу і енергію. Це робить можливим замінити речовинно-енергетичне споживання інформаційним, орієнтуватися на розвиток таких інформаційних технологій, які в мінімальній мірі використовують речовину і енергію, заміщаючи речовинно-енергетичне споживання інформаційним.

Таким чином, релевантна інформація і її вільне розповсюдження по каналах масової комунікації відіграють велику роль в еволюції людського співтовариства. Його перехід до інформаційного, до ноосфери (поняття Т. де Шардена та В.І.Вернадського) є показником можливостей людини розширити горизонти людського пізнання, додати йому систематичний, еволюційний характер, вже зараз закласти і укріпити основи сбалансованих і гармонійних відносин майбутнього.

Мистецтво, література, наука, ставлячи собі за мету дослідження і пізнання світу та людини, націлені перш за все на виявлення нового. Уловити його можна двома шляхами, по яких розвивається саме пізнання людини і суспільства - раціонально і емоційно. Історія дасть нам приклади такого уловлювання як умоглядним, раціональним шляхом, так і плотським, інтуїтивним. Але М.Вебер відзначав, що єдиний шлях переходу від повної невизначеності "чуттєвості" до того роду визначеності, який в змозі дати пізнання індивідуального духовного змісту свідомості, це віднесення до цінності.

Щоб відділити, вичленувати дії маси, індивідів натовпу, які не наділюють значенням, цінністю, а проводяться чисто емоційно, реактивно, М.Вебер ввів в соціологію поняття "соціальної дії". Адже ще І.Кант та

Р.Ріккерт розрізняли в суб'єкті два рівні пізнання ним дійсності: психологічний (емпірична свідомість) і гносеологічний (свідомість взагалі). Емпіричний, тобто психологічний суб'єкт індивідуальний, а гносеологічний - зверхіндивідуальний. Перший лише скоює індивідуальну оцінку на емпіричному рівні, другий же співвідносить пізнане з існуючими в суспільстві цінностями.

В цьому ж ключі міркував російський мислитель Н.О. Лосський. Він включав об'єкт знання, а саме те, до чого відноситься переживання, в сам процес знання. Але до складу цього процесу він вносив також процес порівняння (тобто того ж співвідношення). “Знання є переживання, порівняне з іншими переживаннями”, - писав він [42].

Наприкінці ХХ століття в механізмі соціальної комунікації виникли нові складності, пов'язані з тим, що суспільство і держава зазнали значних змін, які загрожують суспільству кризовими процесами і вимагають перегляду старих і розвитку нових нормативних структур [див.: 164, с.1].

Перегляд нормативних структур зумовлений не тільки досягненнями, а й втратами у суспільному розвитку. Особливо різко це виражається в правовому, моральному та політичному стані суспільства [див.: 408, с.118].

На тлі більш стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій у світі стає очевидним, що процеси відставання України у сфері інформаційно-телекомунікаційних технологій поглиблюються і саме освіта потребує нагального розв'язання цієї проблеми [див.: 137, с. 139].

В сучасному світі відбувається становлення глобального комунікаційного простору, який істотно впливає на всі сторони життя суспільства, окремої людини. Людина може отримати практично будь-яку інформацію про події, що відбуваються в світі через глобальні мережі Інтернету. Понад те, ця інформація – можливо вперше в історії людства – не підвладна будь-якій цензурі. Оскільки кількість людей, об'єднаних мережею, велика і безперервно збільшується, то обробка такого масиву інформації дозволяє отримати справді об'єктивну картину, незалежну від

пристрастей конкретного учасника процесу, й практично миттєво довести її до інших людей.

Правда, така свобода й об'єктивність інформації водночас може виявитися уявною, оскільки її обсяг такий великий, що сприйняти її без спеціальної фільтрації неможливо.

Для низки країн, в яких тривалий час якість інформації визначалась ідеологічними пристрастями, така ситуація стала революцією у сфері спілкування, що впливає на решту компонентів соціальної системи, та й для найбільш розвинутих у цьому відношенні країн, наприклад таких, як США чи Японія, так само характерна істотна зміна системи комунікації, що дозволяє говорити про новий спосіб життя. Комп'ютер, який утілює у собі всю систему новітніх комунікаційних технологій, вже став не просто технічним засобом, а своєрідним продовженням самої людини, доповнюючи її можливості й допомагаючи їй вирішувати найрізноманітніші завдання, від суто побутових до творчих у сфері науки, мистецтва і техніки.

Вплив комп'ютеризації на наше життя став таким великим, що примушує пристосовуватися до неї всю соціальну систему. Прикладом може бути перенесення мови спілкування людини з комп'ютером на спілкування між людьми. Річ у тім, що доконечною передумовою спілкування людини з комп'ютером є певна алгоритмізація мови, спрощення природної мови за рахунок мінімізації змісту понять, які використовуються і повинні бути зрозумілими для всіх учасників комунікації через комп'ютер. Йдеться не просто про зміну слів, а про зміну самого стилю мислення.

Процес спілкування з комп'ютером передбачає велику кількість алгоритмізованих понять, за допомогою яких відбувається смислове впорядкування світу. “Ця його впорядковуюча здатність домагається впливу на реальність у цілому... на універсальність. І комп'ютери як оптимальний засіб упорядкування є відмінною підтримкою для цих перетворень [491, с.29]”.

Зрештою, це може вплинути і на характер особистісного спілкування, ставлення до реальних людей. Вже сьогодні простір інтернет-спілкування примушує і в реальному житті говорити спрощеною мовою, від чого залишається один крок до спрощених, а отже, й менш продуманих дій.

Ми занурюємося в простір світової інфосфери, який, як дотепно зазначив Дуглас Рашкофф, виявився живим і дедалі більше втягує нас у себе, замінюючи всі інші види спілкування. Граючи в комп'ютерні ігри, дитина, стаючи дорослою, переносить закони цих ігор на реальне життя, віртуалізуючи його [див.: 391, с.36-40].

Комп'ютер, будучи універсальним засобом обробки текстів і справді реальним помічником, неминуче сприяє універсалізації мовних засобів. Це може призвести до неконтрольованого процесу комп'ютерної раціоналізації людського мислення, біологічно засновано на гармонійному розділенні лівопівкульних і правопівкульних функцій мозку, що є основою цілісного (раціонального та емоційного) сприйняття світу. “Певною мірою характер праці в умовах масової комп'ютеризації сприяє посиленню раціоналізму, виникає його нова форма – комп'ютерний раціоналізм [425, с.57]”.

Проявом цього типу раціоналізму може стати втрата людиною здатності діалектично сприймати світ і зниження інтуїтивних можливостей. Справді, навіть у науковій творчості людина не завжди йде шляхом аналізу всіх варіантів розв'язання тієї чи тієї задачі. На допомогу їй приходять інтуїція, заснована на практичному й теоретичному досвіді вченого, яка дозволяє зрозуміти суть осмислюваного явища в умовах емпіричної неповноти.

Звичайно, дотримуючись оптимістичного погляду, можна сказати, що комп'ютер настільки прискорює “перебирання варіантів”, що вченому потрібно зробити лиш остаточний вибір. Машина бере на себе найрутиннішу частину роботи дослідника. “Якби Птолемей, Коперник і Кеплер мали б у своєму распоряженні сучасну ЕОМ... перехід від птоlemeївської

геоцентричної моделі... до кеплерівської геліоцентричної системи... відбувся б набагато швидше [475, с.42]”.

Правда, у цій ситуації може виникнути інша проблема. Кількість пропонуваніх рішень може бути такою великою, що сам вибір з гіпотетично правильних виявиться випадковим. Хто знає, можливо геліоцентрична система ніколи б не була розроблена за допомогою комп'ютера, бо перебирання “правильних фактів” могло затулити здогад (немає достатнього фактичного підтвердження) про те, що Земля обертається довкола Сонця по еліпсу. Дуже багато було б зафіксовано побічних наслідків впливу інших планет. “Адже орбіту Марса визначає не тільки Сонце, а й решта планет. Машина видасть якусь замкнуту криву. Але зовсім не факт, що нашому сучаснику вдалося б з першого погляду розпізнати в ній “зіпсований” еліпс [349, с.37]”.

Тому небезпека втрати здатності людини до інтуїції, що дозволяє перевершувати перебирання найоб'ємніших масивів інформації існує, і вона зовсім не “безпечна”. Це вже має місце, коли мова заходить про розв'язання технічних і прикладних проблем. За словами Я.Пархомовського, “ЕОМ принесли з собою втрату того, що завжди називалось інженерною інтуїцією [349, с.39]”.

Отже, різко розширюючи можливості спілкування, найновіші засоби комунікації водночас породжують цілий спектр комунікативно-психологічних проблем і перш за все проблему адаптації до них людини. Змінюється якість інформації, яка передається вже не тільки на рівні понять, що вимагає її внутрішньої смислової обробки, а й на рівні образів. Інформація стає зовні більш доступною, вона легко сприймається. Це різко збільшує швидкість її обробки і накопичення. Проте водночас це приводить і до невидимих раніше можливостей трансформації її змісту, аж до повного викривленні при збереженні видимості об'єктивності.

Ця обставина пов'язана з тим, що візуально-образна інформація сприймається суб'єктом як більш об'єктивна, ніж та, що передається

традиційними методами – через газети або книги. На рівні буденної свідомості не завжди вдається усвідомити той факт, що інформаційні фрагменти, які ми своїми очима бачимо на телевізійному екрані і які вже через це (адже ми не читаємо текст, який завжди сприймається як написаний кимось) виглядають як єдино об'єктивні, насправді є такими ж скомпонованими, як і газетні статті.

Крім того, більш могутня дія візуальних образів пов'язана з будовою людського мислення. “З погляду діяльності мозку, газетна інформація в першу чергу звернена до лівої півкулі, що відповідає за його теоретичну, аналітичну раціональну діяльність, тоді як засоби інформації більшою мірою апелюють до правої півкулі, яка пов'язана з емоційним, плотським і художнім сприйняттям... два засоби комунікації по-різному стимулюють соціальну поведінку людини [515, с.20]”. В результаті, якщо текст як якась система зафіксованих понять надає людині можливість аналітичної роботи над ним, то аудіовізуальні засоби можуть ніби нав'язувати індивіду конкретне, образне сприйняття інформації, яке раціонально контролюється меншою мірою, що створює невидимі можливості для маніпулювання свідомістю як окремої людини, так і суспільства в цілому.

В окремих випадках така дія може набувати гіпнотичного характеру і бути повністю невідконтрольною людині, впливаючи на “нижчі рівні” людської психіки, ніби повертаючи людину в первісний стан, коли на першому плані стояло мовне спілкування між людьми.

Водночас процес комп'ютеризації суспільства несе в собі величезний гуманістичний потенціал. Саме процес глобальної комп'ютеризації та перетворення всього людства в єдину інформаційну систему може стати істотним чинником розкриття творчих потенцій особистості, звільнивши людину, яка працює у природничонауковій або гуманітарній сфері, у сфері мистецтва, у повсякденному житті, від рутинної праці, на яку витрачається більше часу, ніж безпосередньо на процес творчості. Навіть передача тільки цих операцій комп'ютеру, що становить насправді нікчемну частину його

можливостей, створює передумови для істинно творчої праці, змінюючи характер самої творчості, яка стає архетипом життєдіяльності людини. При цьому вона змінюється у напрямку розкриття свого інноваційного потенціалу. Це ж саме можна віднести і до освіти.

Освіта і виховання як форми соціальної діяльності індивідів з розширення їхніх знань, кваліфікацій, осягнення вищих досягнень соціуму в галузі науки, культури, мистецтва – невід’ємна частина суспільного розвитку. Принципова соціальна значущість освіти пов’язана з тим, що її принципи лежать в основі кваліфікації, компетентності та соціального визнання. Без освіти і виховання важко собі уявити розкриття сутнісних сил людини, адже освіта за самою своєю суттю означає “освічувати самого себе [248, с.5-33]”.

У доповіді “Теоретико-методологічні засади реформування вищої освіти в Україні” на загальних зборах АПН України В.Андрущенко наголосив: “Пріоритетами освіти є не знання самі по собі й навіть не ”потреби народного господарства”, а розвиток особистості й формування громадянина, здатного самостійно і вільно мислити й діяти [14, с.2]”.

Для аналізу розвитку суспільства в історичному аспекті необхідно прослідкувати, як змінювався зміст інформації та її носії мірою розгортання людської історії. В структурній антропології Е.Сепіра і К.Леві-Стросса предметом аналізу була сукупність негенетичної інформації, що передавалася засобами знакових систем, а мова трактувалась як визначальна основа культури. Але мова – не єдиний носій інформації.

Які б не були межі зростання телекомунікацій і електронної технології, вони поки що далеко за горизонтом. Немає меж у споживанні інформації, зростанні культури і розвитку людського розуму [див.: 284, с.372-373].

Справді, одним з видів віртуальної реальності є телевіртуальна, сформована за допомогою електронних засобів. Вона не ізоморфна стосовно “емпіричної реальності”, бо є інтерпретацією процесів, які відбуваються в

реальному світі. Але сама ця інтерпретація стає частиною світу: телеекран, увійшовши до нашого життя, починає активно впливати на неї.

Цей вплив не завжди позитивний. Стандартизація мислення, поширення катастрофічно руйнівної інформації, що дезорганізує суспільство, низькопробність розважальних програм – усе це ллється сьогодні з екранів телевізорів. Р.Шредер, аналізуючи соціальні наслідки трансформації інформаційних технологій, дійшов висновку, що комп'ютерні освітні та розважальні програми недостатньою мірою зорієнтовані на творення користувачами власних віртуальних світів. Вважаючи, що віртуальним технологіям не підходить статус “рятівників культури”, він співвідносить віртуальну реальність з академічним постмодернізмом, який, “прагнучи запламувати і природу, і культуру”, характеризує світ як нереальне “дивне місце [546, с.1795-1796]”.

Інтеграційний потенціал комп'ютеризації (всього науково-технічного прогресу) може бути поєднаний з широким соціокультурним і філософським підходом до дійсності. Вже зараз починається справжнє виявлення ролі “позалогічних компонентів у природничонауковій і математичній творчості... одночасно зі “зворотним процесом” математизації в гуманітарній сфері... Це зближення методів, які використовуються в обох сферах духовної діяльності, веде до зростання взаєморозуміння “двох культур”, але не порушує їх специфіки, відмінності в об'єктах і меті, творчо розвивається в кожній з них”.

Усі згадані вище процеси, пов'язані зі становленням глобального комунікаційного простору, настільки сильно впливають на всю систему життя людини, що знову змушують задуматися над перспективами її розвитку. Проблема аналізу стану освіти, співвідношення її структурних елементів, виокремлення її провідних компонентів набуває особливого значення в ситуації, коли під впливом науково-технічного поступу відбуваються істотні зміни в системі комунікації не тільки між окремими людьми, а й в освіті в цілому.

Це заставляє ряд дослідників осмислювати науку і створену з її допомогою систему комунікації, в яку виявилися втягнутими елементи освіти, як домінуючий чинник сучасної цивілізації. Знову поширюються антисциєнтистські настрої, і, як крайність, виникають міркування про занепад освіти і перехід людської цивілізації до позаосвітньої стадії розвитку.

Складається ситуація, коли швидкий прогрес у сфері інформатизації поглиблює інформаційну нерівність, і в цьому полягає одна з серйозних труднощів, оскільки проблема інформаційної нерівності (в контексті інформатизації суспільства) в сучасній українській літературі поки не дістала належного віддзеркалення, хоча й обговорюється широким колом фахівців.

Термін “інформаційна нерівність” з’явився в нашому науковому лексиконі порівняно недавно, проте довкола його змісту вже розвернулися дискусії. Це жваве обговорення явно вказує на всю складність і багатозначність проблеми. Поняття “інформаційна нерівність” може бути поінтерпретоване в широкому і вузькому значенні. В широкому значенні слова воно позначає відмінність (нерівність) у доступі до інформації, до накопиченим в суспільстві знань. Ця різниця в доступі до знань бере початок ще в далекому минулому, з появи перших форм писемності (піктографічний, ідеографічний лист), коли люди стали поступово відчужувати свої знання, переносити їх на матеріальні носії. Саме тоді, вважає Найчук А.В., виникла реальна основа для зберігання та накопичення інформації [див.: 313, с.7-8]. З того часу доступ до накопичених і збережених у письмових документах знань могла дістати будь-яка грамотна людина.

Інформатизація українського суспільства протікає сьогодні в умовах широкого спектру соціальних змін, які мають істотний вплив на характер і зміст цього процесу. Поступово створюються політичні, правові соціально-економічні передумови подальшої інформатизації країни. Проте відсутність ефективної інформаційної політики держави, слабка правова, законодавча забезпеченість цього процесу, економічна криза, нерівномірність

економічного розвитку регіонів, соціальна поляризація населення і т.п. роблять проблему інформаційної нерівності в Україні особливо гострою.

Для ефективної боротьби з інформаційною нерівністю необхідна активна позиція держави. Якщо держава не почне захищати ті верстви населення, що залишаються “за бортом” інформатизації, суспільство стане розділеним на вузький прошарок інформаційної еліти і “аутсайдерів”, що в майбутньому, поза сумнівом, може призвести до зростання соціальної напруженості.

Важливим моментом удосконалення сфери нових інформаційних технологій, телекомунікаційних систем, комп'ютерної обробки даних є культивування релевантної інформації, тобто такої, що необхідна для розв'язання конкретного завдання в конкретному місці і в конкретний час. Невчасне отримання релевантної інформації чи її викривлення помітно знижує ефективність освітнього процесу.

Ступінь інформованості має вирішальне значення в навчально-виховному процесі. Для забезпечення високого рівня розвитку освітянського процесу вимагається мати інформаційну перевагу, тобто одержувати правильні й точні дані, що дозволяють виробляти випереджаючі рішення. Іншими словами, інформаційна перевага передбачає забезпеченість освіти якомога більш повною, точною, достовірною та своєчасною інформацією, що дає переваги у конкурентній боротьбі.

Говорячи про використання інформаційно-комунікаційних теорій в освіті, варто зупинитися на проблемах, які пов'язані з ефективністю, вартістю та доступністю.

Ефективність навчання за допомогою інформаційних комунікаційних теорій залежить від того, як і з якою метою вони використовуються. Подібно до інших інструментів навчання, інформаційно-комунікаційні технології не можна використовувати як універсальну відмичку де завгодно, хоча вони значно розширили доступ до базової освіти. Підвищення якості навчання через вплив освітніх радіо- та телепередач залишається ще не дослідженим,

але воно, безперечно, заповнює відповідну нішу, будучи тут ефективним. Набагато більш ефективним є дистанційне навчання, що використовує сучасні електронні засоби.

Досить проблемним питанням є *вартість інформаційних комунікаційних* засобів, які використовуються в процесі навчання. Існує твердження, що навчальні телепередачі дешевші, ніж комп'ютерне чи *online*-навчання [див.: 187]. Проте категоричні оцінки в даному випадку досить сумнівні через недостатню кількість даних, але саме життя показує, що майбутнє дистанційної освіти – за комп'ютерними формами комунікації.

Досить вагомим проблемним питанням є наявність *доступу до інформаційно-комунікаційних* засобів освіти. Враховуючи значні відмінності в доступі до інформаційних комунікаційних технологій між країнами та між різними групами всередині країн, існує серйозне побоювання, що через освіту вони будуть розширювати й поглиблювати існуючі розбіжності за економічними, соціальними, культурними, географічними критеріями. В ідеалі стрімкий розвиток інформаційних комунікаційних засобів повинен би забезпечити рівні можливості в освіті, та не можна не враховувати впливу багатьох додаткових чинників і того, що реальний доступ різних категорій осіб як користувачів або виробників опосередковується їхніми ресурсами. Звідси випливає, як зауважують А. В. Колодюк, Л. В. Березовець, що початкові відмінності часто репродукуються та поглиблюються [див.: 187].

Інфраструктура освітніх технологій країни значною мірою залежить від інфраструктури національних телекомунікацій і засобів масової інформації. Життєздатність інформаційних комунікаційних технологій, зорієнтованих на розширення можливостей сучасної системи освіти, має чотири компоненти: соціальну, політичну, технологічну та економічну.

Спроби покращити та модернізувати освіту через інформаційні комунікаційні засоби вимагають чіткого визначення її перспектив, а також потенційних можливостей самих цих засобів, які постійно вдосконалюються.

З огляду на це, планування розвитку інформаційно-комунікаційного забезпечення системи освіти передбачає:

- а) виважений аналіз поточного стану справ у системі освіти;
- б) специфікацію цілей освіти на різних рівнях навчання;
- в) моделювання процесів використання інформаційних комунікаційних систем;
- г) апробація моделей в різних можливих ситуаціях і контекстах;
- д) специфікація існуючих джерел фінансування та розвиток стратегій використання виробничих фінансових ресурсів для підтримки інформаційних комунікаційних інновацій.

Враховуючи те, що багато інноваційних інформаційних комунікаційних теорій-проектів, які зорієнтовані на покращення стану справ у системі сучасної освіти, для своєї реалізації вимагають підтримки держави, назріла потреба розробити відповідні нормативно-правові акти, які законодавчо забезпечили б удосконалення процесу впровадження новітніх інформаційних комунікаційних технологій у практику, ставши реальним поштовхом до прискореного розвитку електронної освіти та нових інформаційних засобів навчання. Новітні педагогічні досягнення знайдуть свого “споживача” не тільки завдяки підвищенню рівня інформатизації в країні, а й за допомогою вдосконалення відповідної нормативно-правової бази.

Нові інформаційні засоби є більш ефективними в отриманні та сприйнятті нового знання, зручнішими у користуванні, простішими у спілкуванні, тому зрозуміло, що їхня роль усе більше і більше зростатиме.

В системі показників розвитку інформаційного суспільства велике значення має розвиток інформаційно-комунікаційних засобів у галузі освіти. Кількість показників, які визначають рівень досягнень у цій галузі, достатньо велика і включає: забезпеченість освіти і науки технічними засобами (наприклад, кількість комп'ютерів на одного учня, відсоток навчальних закладів і бібліотек, які мають доступ до мережі Інтернет і т.ін);

використання інформаційних технологій (відсоток учнів і відвідувачів бібліотек, які використовують Інтернет у процесі навчання тощо); інтенсивність цього використання (середня кількість годин, які проводить учень за комп'ютером у мережі Інтернет на тиждень або в місяць); якість ліній доступу, а також можливості доступу до спеціалізованих освітніх мереж.

Особливістю цієї системи показників є зосередження уваги на можливості та якості доступу до освітніх мереж. Але не менш важливим показником є швидкість надання послуг. Індикатором поширення інформаційно-комунікаційних інновацій в освіті є зростання частки викладачів, які використовують інформаційні технології (особливо Інтернет) для навчання дисциплінам, які не пов'язані з інформатикою, намагаються повною мірою використовувати інформаційно-комунікаційні технології в системі відкритої та дистанційної освіти.

Відкрите і дистанційне навчання можна визначити як один із способів актуалізації освітнього потенціалу, що характеризується віддаленістю викладача й учня в часі та просторі. Тобто це навчання, що здійснюється через навчальний заклад за допомогою використання різноманітних медіа-засобів, комунікацій, які дозволяють учням і кураторам взаємодіяти, незважаючи на відстань, спілкуватися tet-a-tet, перебуваючи при цьому в системі спеціалізованого управління навчально-виховним процесом [див.: 498]. Змішане навчання також є різновидом навчання, що поєднують традиційну шкільну практику з аспектами електронного навчання.

Таким чином, комунікаційні технології в освіті дають можливість реалізувати принципи відкритого, диференційованого та індивідуального підходу до навчання. На занятті викладач дає можливість кожному студенту самостійно працювати з навчальною інформацією, що дозволяє йому детально розібрати новий матеріал по своїй схемі. Інформаційні технології можна використовувати як для очного, так і для дистанційного навчання.

Вони дають можливість реалізовувати світові тенденції в освіті, можливості виходу в єдиний світовий інформаційний простір.

Застосування комп'ютерних технологій дозволяє підвищити рівень самоосвіти, мотивації навчальної діяльності; дає абсолютно нові можливості для творчості, отримання і закріплення різних професійних навиків, і, звичайно, відповідає соціальному замовленню, яке держава пред'являє до ВНЗ. Використовуючи системи мультимедіа, що дозволяють об'єднати можливості комп'ютера і знання викладача, стало можливим створення електронних підручників, які більш наочно, барвисто і з мобільним доступом інформації з'являться перед учнями (студентами).

Мультимедійні технології відкривають можливості викладачам відмовитися від властивих традиційному навчання рутинних видів діяльності викладання, надавши йому можливість використовувати інтелектуальні форми праці, звільняють від викладу значної частини навчального матеріалу і рутинних операцій, пов'язаних з відробітком умінь і навиків.

На сьогодні вищі навчальні заклади не тільки мають доступ до інформаційних ресурсів зовні завдяки Інтернету, але і часто володіють власними інформаційними базами даних і набором необхідних технологій для роботи з ними. Більш того, цілком закономірно, що майже в кожному випадку це приводить до об'єднання ресурсів і створення внутрішньо вузівських інформаційних систем. На жаль, часто проектування цих систем починалося з рішення приватних задач, тоді як задачі загальні, стратегічні, не були визначені. Зокрема, можна спостерігати два протилежні підходи: коли навчальний заклад розглядається як звичайна корпорація, і інформаційна система створюється лише для функцій управління; або на перше місце ставиться навчальний процес, і інформаційні системи в своїй побудові враховує лише освітні аспекти. Є ще і третій недолік, який однаково виявляється і в першому і в другому випадку. Йдеться про те, що інформаційні системи використовуються тільки як системи управлінського

обліку, або обліку інформаційних ресурсів, але не як системи управління процесами. Проблематика інновацій вже вийшла за рамки власне економічних концепцій і підходів і все більш активно включає проблеми педагогіки, психології, соціології, загальної теорії управління та інших дисциплін. Ця проблематика розглядається як основа для планування і проведення нових комплексних наукових досліджень, що вимагають системного підходу.

Інноваційне навчання передбачає і готовність до дій в нових умовах, дослідження того, що може відбутися або необхідно. Головним знаряддям реалізації інноваційної освіти є інформаційно-комунікаційні технології.

Інновації в засобах інформаційно-комунікаційних технологій забезпечують учням доступ до принципово нових джерел інформації, підвищують ефективність навчання та самостійної роботи, дають унікальні можливості для спілкування й творчості, вдосконалення професійних навичок. Інноваційні засоби інформаційно-комунікаційних технологій надають викладачам, які працюють у системі відкритої освіти, набагато ширші, ніж раніше можливості оперативно оновлювати зміст навчання і проектувати повчальне середовище відповідно до появи нових знань і технологій. Інформаційні технології звільняють викладача від неминучих у традиційному навчанні рутинних видів діяльності.

Інформаційні комунікаційні теорії значно полегшують процес оволодіння новітніми знаннями, і це надає країнам, які розвиваються, гарні можливості для вдосконалення освітніх програм, розширення діапазону можливостей для громадян найбільш бідніших країн світу, що лише долучаються до сучасних технологій. Інновації в засобах комунікаційних технологій – це найпростіша, найдоступніша можливість отримати доступ до знань, що тривалий час було практично неможливим.

В свою чергу інновації в освіті та використання інформаційно-комунікаційних технологій неможливі без відповідної підготовки вчителя, викладача. Вона передбачає теоретичну підготовку та практичне оволодіння

засобами інформаційно-комунікаційних технологій, що значно розширюють можливості самовдосконалення в процесі педагогічної діяльності. При цьому не варто забувати, що ці засоби є лиш інструментом розв'язання проблем, їх використання не повинно перетворюватися на самоціль.

Слід підкреслити, що далеко не всі ВНЗ України мають кваліфікованих спеціалістів по розробці комп'ютерних технологій для навчального процесу. Відсутність уніфікованих комп'ютерних технологій для навчального процесу пояснюється тим, що вони суттєво залежать від багатьох факторів, характерних для конкретного ВНЗ та викладацького складу. Враховуючи, що навчально-виховний процес в вищому навчальному закладі відрізняється високим динамізмом, складністю структури та багатофункціональністю оцінки результатів, впровадження інформаційно-навчальних технологій в процес підготовки спеціалістів доцільно розглядати як системний метод організації навчання, направлений на оптимальну побудову та реалізацію навчально-виховного процесу у ВНЗ.

Вимоги до педагога, який залучає у своїй діяльності засоби інформаційно-комунікаційних технологій в освітній діяльності, поєднують у собі традиційні настанови і специфічні критерії, за якими оцінюється його здатність успішно використовувати інформаційні технології в своїй освітній діяльності. Це передусім такі традиційні вимоги, як: організаторські (що включають і здатність до самоорганізації); дидактичні (конкретні педагогічні вміння та навички, доступний, ясний, виразний, переконливий і послідовний виклад навчального матеріалу; стимулювання розвитку пізнавальних інтересів і духовних потреб учнів); перцептивні (вміння проникати в духовний світ учнів, об'єктивно оцінювати їх емоційний стан, виявити особливості психіки); комунікативні (налагодження педагогічно коректних стосунків з дітьми та їхніми батьками, колегами, керівниками освітньої установи); сугестивні (здатність емоційно-вольового впливу); дослідницькі (вміння пізнавати і об'єктивно оцінювати педагогічні ситуації); науково-пізнавальні (постійне оновлення наукових знань у своїй галузі).

Використання сучасних засобів інформатизації, тим більше реалізації відкритого віртуального навчального процесу, що повністю ґрунтується на використанні засобів інформаційно-комунікаційних технологій без очного контакту педагога з учнем, значно трансформує подібні вимоги. Так, наприклад, важко уявити собі, як у процесі комп'ютеризованого віртуального семінару чи консультації, що здійснюється через електронну пошту, можна проявити сугестивні чи перцептивні здібності. Педагогу стає не потрібною також і традиційна педагогічна техніка, особливо невербальні засоби спілкування (експресивно-виразні рухи – поза, жест, міміка, рукостискання, дотик, дистанція, інтонація, гучність, тембр, пауза, сміх і т.п.), хоча сучасні технології готові надати й такі можливості.

Таким чином, реалізація інноваційного ресурсу з інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому просторі має бути спрямована, в першу чергу, на вдосконалення навчально-виховного процесу, що підвищує доступність і результативність освіти при формуванні висококваліфікованих конкурентоздатних фахівців та передбачає використання моделі наскрізної комп'ютерної підготовки та досконале володіння комп'ютером протягом всього періоду навчання, добрі знання на рівні вільного спілкування на декількох іноземних мовах, належний рівень професійних умінь і навиків. Тому одним з перспективних шляхів рішення цієї проблеми може бути упровадження в сучасних ВНЗ комп'ютерних інформаційно-комунікаційних технологій. При цьому інформатизація навчального процесу припускає втілення засобів інформаційних технологій, підвищення рівня комп'ютерної (інформаційної) писемності учасників освітнього процесу, системну інтеграцію інформаційних технологій, що підтримують наукові дослідження, процес навчання і організаційного управління, побудова і розвиток єдиного освітнього інформаційного простору.

Слід підкреслити, що використанню інноваційного ресурсу інформаційно-комунікаційних технологій навчання повинен передувати довгий і складний процес створення випереджаючого науково-методичного

забезпечення підготовки майбутніх фахівців, підготовки і підвищення кваліфікації нового покоління професорсько-викладацького складу і відповідного розвитку необхідної навчально-матеріальної бази. Методологічною основою організації освітнього процесу є нові педагогічні можливості інформаційно-комунікаційних технологій, направлених на інтенсифікацію навчання, диференціацію та індивідуалізацію навчальної діяльності як викладачів так і студентів, створення автоматизованих навчальних систем, вдосконалення способів представлення навчальної інформації, об'єктивізація і оперативність поетапного і заключного видів контролю якості підготовки фахівців.

Важливим джерелом інформації і засобом спілкування є світова глобальна мережа INTERNET, що дозволяє використовувати бази даних інформаційних, науково-дослідницьких, аналітичних і консалтінгових центрів, інформацію, розташовану на сайтах різних установ, у тому числі освітніх на відстані в будь-яких установах окремо взятої країни і зарубіжних країн.

Розвиток трансфертехнологій, телекомунікацій, інформаційних систем, нові потреби населення, посилення конкуренції на світових ринках освітніх послуг привели до широкого упровадження дистанційних технологій навчання, що дають можливість безперервної освіти.

На підставі вищесказаного можна вести мову про статус проекту Стратегії як конструктивного, консолідуючого документу, в якому визначити шлях України до інформаційного суспільства. “Національна стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні” – це документ, який повинен стати концептуальною основою для розробки відповідного “Плану дій” зі статусом державної програми, що забезпечуватиме його практичну реалізацію. У міжнародному контексті ефективна імплементація Стратегії покликана забезпечити виконання Цілей Розвитку Тисячоліття ООН (1990-2015 рр.) та прийнятих на першому етапі Всесвітнього саміту з питань

Інформаційного Суспільства документів – “Декларації принципів” та “Плану Дій”.

Характеристики стану й динаміки розвитку інформаційно-комунікаційних технологій постають сьогодні в якості центральних індикаторів конкурентоспроможності та розвитку країни. Понад те, на думку В.М Скалацького тільки фактор ідентифікаційно-технологічних змін забезпечує сталий розвиток країни [див.: 417, с.124].

Питома вага впровадження та використання інформаційно-комунікаційних технологій в усіх сферах нашого суспільства (з урахуванням світових тенденцій) є недостатньою для того, щоб Україна посіла гідне місце в світі, адекватне її потенціалу та можливостям. Окремі фахівці констатують, що “сьогодні виконання національної програми інформатизації втратило інтелектуальну складову і звелось переважно до впровадження систем зв’язку і автоматизації деяких адміністративних органів [174, с.29-32]”, інші вказують на необхідність подолання стихійного розвитку інформаційних процесів [див.: 152, с.29] і важливість інтеграції України до Європейського Союзу, а також питання утворення свого електронного простору [див.: 174, с.133].

Однією з основних перешкод на шляху побудови інформаційного суспільства в Україні є неузгодженість норм національного законодавства, а також численні розбіжності з нормами міжнародного права. Тому вдосконалення нормативно-правової бази існування інформаційного суспільства в Україні вкрай необхідне. Воно дозволить урегулювати нормативні аспекти впровадження та використання інформаційних комунікаційних теорій, продукування та поширення електронної інформації, створення та використання національних інформаційних ресурсів, розвитку телекомунікацій, створення системи стандартизації у сфері інформаційних комунікаційних теорій, забезпечення інформаційної безпеки тощо.

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій має стати одним із найважливіших чинників економічного зростання. Звичайно, його не можна

вважати єдиним, але характеристики стану й динаміки саме цієї сфери постають сьогодні в якості центральних індикаторів конкурентоспроможності та розвиненості країни. Відтак, для того, щоб побачити шлях розвитку й кінцеву мету Національної стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні, дуже важливо оперувати реальними даними електронної готовності України. Ще важливішим, як показав процес розробки Національної стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні, виявилось визначення позицій України в глобальному контексті розвитку інформаційного суспільства.

3.3. Гуманізація та гуманітаризація освіти в процесі реалізації інноваційних можливостей освітньо-інформаційної політики

При розгляді інноваційного потенціалу інформаційно-комунікативних технологій ми звертали увагу як на їх позитивну сторону, показуючи його креативність для особистості, так й на ризики та небезпеки, що породжуються ними. Тобто знову в центрі уваги опиняється проблема про міру антропності будь-яких нововведень. Чи не створюється загроза людині в процесі впровадження в освіту інформаційно-комунікативних технологій? Чи збережеться в результаті цього гуманістична спрямованість освіти? Саме такі міркування зумовили наше звернення до проблем гуманізації та гуманітаризації освіти в даному підрозділі.

Стрімкий розвиток інформаційних процесів, який породив комп'ютерну революцію, створив об'єктивну основу для посилення технократичних ілюзій і нових міфів. Однак абсолютизація будь-якої технічної новини не сприяє синтезу техніки і культури. Людський розум унікальний і жодні спроби створити сумірний йому штучний інтелект поки що не дали обнадійливого результату. Людина – не машина, а її мозок – не комп'ютер. Проте невгамовне захоплення черговою технічною новинкою викликає до життя концепції, що принижують цінність Розуму і приписують інформаційній техніці невласиві їй функції та можливості.

Формальна логіка, почавши з узагальнення повсякденної практики людського мислення, розвинулася в теоретичну науку абстрактного характеру, а потім дала істотний практичний вихід у різних сферах, і перш за все в обчислювальній техніці. Практика створення штучних систем, які дублюють людину, привела до пошуків можливості моделювання людського мислення. Це неминуче породило, спочатку на теоретичному рівні, спроби створення інтелектуальних систем, які здатних не тільки обробляти, а й продукувати інформацію. Виникла техніка інформаційних процесів, а з нею і

проблема “штучного інтелекту”, що функціонує вже не на механічній, а на кібернетичній основі.

Фактично сьогодні можна виокремити особливий клас кібернетичних систем – так звані, інтелектуальні системи. Їх основна відмінність від традиційних кібернетичних систем у тому, що сучасні комп'ютери, оснащені найскладнішими програмами, є не стільки машинами, які замінюють людину, хоча для певних видів діяльності рутинного характеру це справедливо, скільки історично зумовленими новими формами опосередковування розумової праці людини.

Проектування системи освіти ґрунтується на єдиній державній політиці щодо забезпечення динамічного розвитку освіти в поєднанні з розвитком науки, техніки, мистецтва. Підготовка спеціалістів різних освітньо-кваліфікаційних рівнів та науковців спрямовується на задоволення потреб особистості в постійному зростанні фахової майстерності, підвищенні конкурентоспроможності в умовах ринкової економіки, професійної мобільності та соціальної захищеності. Освіта є основою духовного, соціально-економічного та культурного розвитку суспільства і ґрунтується на засадах гуманізму та демократії, а це в свою чергу є однією з умов розвитку особи.

У світовій системі початку ХХІ століття виділяють певні глобальні тенденції:

- перехід від елітної освіти до високоякісної освіти для усіх;
- поглиблення міждержавного співробітництва в галузі освіти.

Активність розвитку даного процесу залежить від потенціалу національної системи освіти і від рівноправних умов партнерства держав і окремих учасників;

- збільшення у світовій освіті гуманітарної складової.

Введення нових наукових і навчальних дисциплін, орієнтованих на людину. Міжнародні правові акти ЮНЕСКО глобалізують освіту, підносячи її до рівня першорядних завдань.

Саме тому, на думку Т.С.Троїцької, проблема, що переміщується в площину освіти визначається головними антропологічними складовими, головними з яких слід вважати ідею про людину та її життя як цілісне утворення, нові антропологічні технології, які виникають з цієї концепції людинознавства, духовну складову, яка надає можливість переорієнтації взаємовідносин між людьми [див.: 360].

В структурі сучасної педагогічної антропології акумулюється знання про різні аспекти людського буття, які спираються на ідею цілісності та ієрархічності людського універсуму, де зокрема воля та необхідність не протистоять один одному, а право не виглядає на рівні самопізнання несправедливим і навіть ворожим.

Цікавим в цьому контексті, як зазначає Т.С.Троїцька, здається аналіз відповідей на деякі питання анкети, яка була проведена серед студентів усіх курсів Мелітопольського НКП гуманітарного університету “ЗІДМУ”. На питання: “Що є на Вашу думку, свобода?” більшість студентів зробила відповіді: можливість людини думати і діяти відповідно до її уявлень і бажань, а свободу обмежує в більшості респодентів, а ні природна детермінованість, а ні мораль, а тільки право і саме право. Тому майже ніхто не згоден з виловом Вальтера, що “свобода полягає в тому, щоб залежати тільки від законів”. Саме небажання на рівні духовності досягнути свободу як і необхідність тільки 5 студентам з 60 дозволяю вважати себе вільним.

Освіта, яка орієнтується на антропологічний підхід, повністю змінює методологічну парадигму: в процесі пізнання людини використовуються як наукові (природничі) так і гуманітарні знання про життя людини; досліджується не тільки космічна і суспільна природа людини, але й її душевно-духовний аспект з провідною роллю самосвідомості; саме в цій методології духовний світ розглядається в процедурі пізнання, як чинник, що компенсує і доповнює попередні дослідження; в межах цього підходу людині не нав’язується світ, який відчужений і важко досягається, тощо.

Реалізація даного підходу нової парадигми освіти допоможе становленню самоцінності людської особистості, поширити її свободу та навчити жити в умовах демократичного процесу [див.: 360].

Таким чином, “людиноцентричність” інформаційного суспільства вимагає переходу від “споживацької концепції освіти” до нової, гуманістичної, особистісно орієнтованої. Це повинно знайти відображення, як в змісті освіти, так і в методах навчання. В зв’язку з цим основними тенденціями зміни змісту освіти повинні стати гуманізація і гуманітаризація, які до того ж не повинні протиставлятися політехнізації навчання, як загального, так і професійного, а також фундаменталізація і професіоналізація.

Тому найперспективнішою тенденцією поряд з проблемами інформатизації виступає гуманізація, а це означає, по-перше, подолання основного недоліку старої школи - її знеособлення, її зневажливе відношення до суб’єктів навчального процесу, по-друге, принципова зміна змісту освіти, визнання пріоритету гуманітарної та інформаційної культури в широкому розумінні слова.

Ясно, що в основу розуміння природи, сутності, призначення гуманітарної освіти, її відмінності від освіти природничо-наукової треба покласти елементарне розрізнення між інтелектом і розумом. Інтелектуальна потенція мислення, як зауважує М.Марчук, лише один з вимірів людського розуму в його широкому, ціннісному значенні, що включає також морально-етичні, художньо-естетичні та сакральні-містичні виміри [див.: 285, с.92].

Таке розуміння структури внутрішнього світу людини і сумірної з ним аксіосфери культури не може не позначитись і на трансформації методологічних підходів, які дедалі більше стають людиновимірними. “Те, що філософсько-методологічні концепції знання змінюються, – пише згаданий автор, – не є недоліком, але при цьому головним залишається питання про вектор їх еволюції. Він усе більше, на нашу думку, під впливом силового поля (потенціалу) загальнолюдських цінностей – відхиляється від

інтелектуальної координати в бік універсальної потенції людського мислення. Ціннісно нейтральна методологія стає ціннісно зумовленою [285, с. 78]”.

Справді, сьогодні загальна тенденція змін у змісті освіти пов’язана в основному з переходом від орієнтації на підготовку професіонала (мета навчання) до формування всебічно та гармонійно розвинутої особистості (мета освіти). “Це явище інколи називають гуманізацією чи гуманітаризацією науки, інколи, - на думку М.Марчука, – відмовою від примітивного сциєнтизму і тісно пов’язаного з ним технократизму, від обмеженого позитивістського способу мислення тощо. При цьому справедливо зазначається, що самі методологи природничонаукового пізнання визнають закономірність такої ціннісної переорієнтації, шукають способів позбутися догматичних уявлень про ціннісну нейтральність науки [285, с. 78]”.

Та все ж таки внутрішня логіка саморуху суб'єкта освітнього процесу ґрунтується на уявленні про компетентність особи. Модель компетенції як мети освітньої системи передбачає:

а) соціальну компетентність, яка полягає в овоєнні правил і норм базових соціальних практик;

б) усвідомлення власної соціальної та культурної ідентичності в історико-культурному горизонті;

в) інтелектуальну та комунікативну компетентність, яка пов’язана зі здатністю рефлексувати власне розуміння, критично його перевіряти, змінювати, співвідносити з іншими поглядами, використовуючи при цьому сучасні способи, форми і технології комунікації;

г) світоглядну компетентність, яка ґрунтується на толерантності до цінностей і норм інших культур, цінностей соціальної та культурної ініціативи, етичних регулятивів, які лежать в основі відповідального вчинку;

д) професійну компетентність.

Ця модель ґрунтується на уявленні про гуманітарний вимір інформаційного суспільства та на пріоритетності сучасної гуманітарної

освіти. В індустріальному суспільстві перевага надавалася прагматичній, технократичній освіті. В сучасній ситуації становлення інформаційного суспільства головний акцент переноситься на гуманітарний вимір освіти.

На відміну від технократичних уявлень, гуманітарна парадигма освіти вбачає в людській особистості не засіб удосконалення суспільного життя, а самоціль і найвищу цінність. Освічена людина не тільки швидко й ефективно розв'язує завдання, що визначають рівень її компетентності, вона діяльно проявляє себе й у сфері соціальної та культурної творчості. Тому освіта має бути спрямованою не тільки на освоєння знань, а й формування цінностей.

Понад те, рівень удосконалення людини залежить у першу чергу від того, наскільки успішно в процесі освіти поєднуються функціональні знання і гуманітарна підготовка. Традиційне уявлення про гуманітарну освіту полягає в тому, що вона має навчати формам і способам соціальної взаємодії, що ґрунтується на гуманістичних ідеалах, нормам і цінностях, створювати передумови для розуміння людиною свого місця в соціумі та світі. Вона покликана формувати основи світогляду, що дозволяють успішно розв'язувати найскладніші життєві проблеми, здійснювати правильний етичний, правовий, ідеологічний вибір, орієнтуватися в сучасній соціокультурній ситуації.

Різні аспекти гуманізації та гуманітаризації освіти були предметом аналізу засновників і класиків педагогічної та психологічної науки (Я.Коменський, І.Песталоцці, А.Дістервег, Д.Дьюї, А.Маслоу, М.Монтень, К.Роджерс, Ж.-Ж.Руссо, В.Сухомлинський); філософів, культурологів, учених-натуралістів (М.Бердяєв, Н.Бор, В.Вернадський, В.Казначеев, М.Мойсеєв, П.Тейяр-де-Шарден, А.Чижевський, А.Айнштейн); психологів і педагогів (Г.Акопов, Г.Александров, Ш.Амонашвілі, Б.Ананьєв, В.Андреев, В.Афанасьєв, В.Зінченко, Н.Карлов, Н.Ковальова, І.Котова, А.Непомнящий, А.Половінкін, Е.Шиянов); дидактів і методистів (Н.Алексеев, Л.Бурлаков, В.Данільчук, С.Тихомирова) та багатьох інших.

Аналіз наукової, філософської, методичної, психолого-педагогічної літератури дозволяє дійти висновку, що гуманітаризація – це одна з основних тенденцій розвитку сучасної освіти, будучи складником як інформатизації, так і технологізації освіти. На думку М. Зав'ялова, Д. Сухушина процеси інформатизації сучасної освіти не повинні розумітися виключно як формування технічних засобів, що підвищують зовнішню ефективність освітнього процесу, вони репрезентують ті соціокультурні процеси, які змінюють мету, завдання та зміст гуманітарної освіти в сучасному світі [див.: 166].

Становлення інформаційного суспільства тісно пов'язане зі змінами завдань гуманітарної підготовки. Однак є небезпека неадекватного розуміння цих завдань. Спотворений образ гуманітарної освіти і його реалізація в інформаційному суспільстві зумовлені двома крайнощами.

По-перше, гуманітарна освіта розуміється як спосіб конструювання людського буття, як універсальний засіб розв'язання ідеологічних завдань або як форма маніпулювання людською свідомістю. В умовах інформаційного суспільства цей шлях небезпечний тим, що нівелює свободу особистості.

По-друге, суть гуманітарної освіти добачається в її зовнішньому характері, вторинності щодо професійної підготовки. Цей підхід базується на уявленні про природу технократичного суспільства, в якому гуманітарна освіта не визначає рівня та якості розвитку технологій, а тому не впливає на організацію та якість життя, не формує головний ресурс еволюції суспільства. Наслідки такого підходу очевидні – саме він є визначальною причиною глобальної кризи, в яку потрапило цивілізоване людство наприкінці XX – початку XXI ст.

Зміна орієнтирів гуманітарної освіти пов'язана з тим, що вона має стати фундаментальною підготовкою. В умовах становлення інформаційного суспільства теоретичне фундаментальне мислення, засноване на взірцях науки, є недостатнім, обмеженим, оскільки втрачається єдиний

універсальний культурний горизонт. Отже, ґрунтовність сучасної гуманітарної освіти визначається не стільки трансляцією фундаментального знання як умови його подальшого розвитку, скільки збереженням і відтворенням універсального контексту пізнання, що забезпечує формування творчої здатності людини як фундаментальної структури буття. Створення моделей побудови соціального майбутнього в умовах ціннісно-сміслової варіативності спирається на розуміння гуманітарності як нової якості фундаментальності науки і освіти.

Динамічний розвиток суспільства, відкритість і невизначеність його майбутнього створюють умови для розгортання інноваційних процесів, розвитку культури, зорієнтованої на цілеспрямовану зміну соціальних практик. Концепція проектної культури починає виконувати функцію формування нового типу практики, вона спрямована не тільки на розширення теоретичного горизонту, а й на вибудовування нового типу практики.

Така модель ґрунтується на уявленні про гуманітарний вимір інформаційного суспільства і пріоритети сучасної гуманітарної освіти. Становлення інформаційного суспільства супроводжується змінами завдань гуманітарної підготовки. Особливістю сучасної ситуації становлення інформаційного суспільства є те, що гуманітарний вимір освіти набуває пріоритетного ціннісного значення.

На початку грудня 2009 року було проведено опитування студентів Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, присвячене вивченню їхньої думки по питанням, які стосуються ціннісних орієнтацій студентів, а саме, чим вони займаються у часи дозвілля, їх уподобання у літературі, спорті, а також окремо було виділено питання, в якому студенти могли запропонувати власне бачення проблем НПУ імені М.П.Драгоманова та висловленні побажання щодо оптимізації навчально-виховного процесу.

- майже половина опитаних студентів, а це 47,29% від загальної кількості опитаних стверджують про повну відсутність вільного часу. Таким чином, можемо судити про повну зайнятість студентів навчальним процесом;

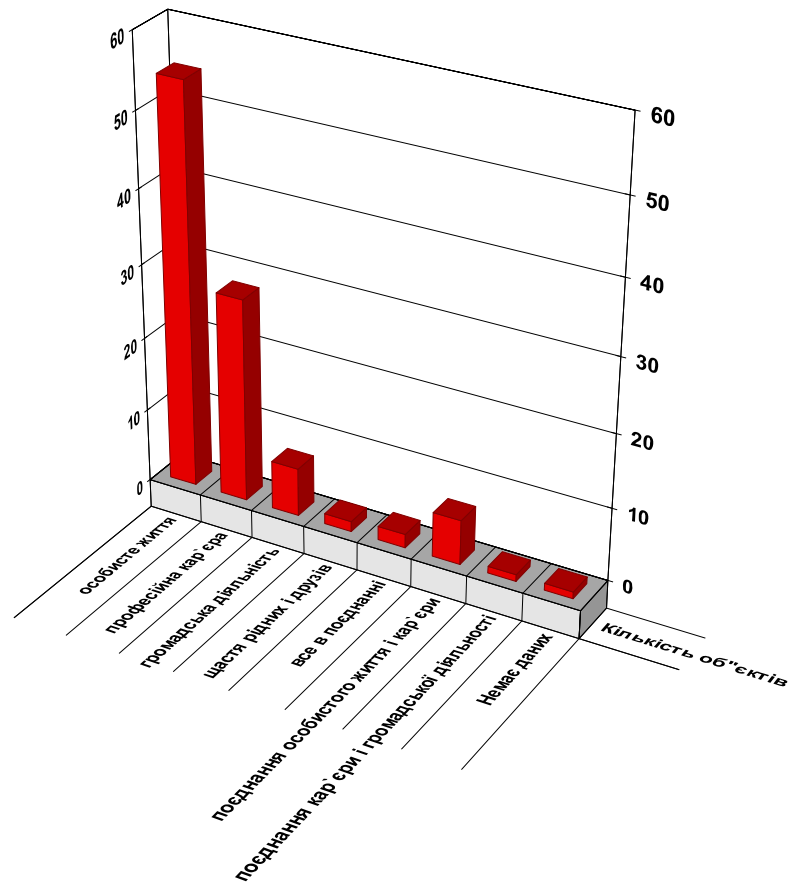
- наступне питання дає можливість говорити проте, що більшість студентів витрачають на читання газет, журналів, художньої літератури 1 годину на тиждень (29,41%);

- більшість дівчат віддають перевагу тематиці кохання – 39,53%, на другому місці – політика – 10,12%, на третьому місці – спорт – 4,94%. Хлопці ж перевагу віддають спорту – 8,71, на другому місці – кохання – 4,00% і тільки на третьому місці політика – 3,53%. На жаль поезією, мистецтвом та релігією майже ніхто не цікавиться;

- досить невелика частина студентів НПУ імені М.П.Драгоманова щоденно займається фіззарядкою – про заняття фізкультурою та спортом до 15 хвилин говорять 33,18% опитаних студентів з загальної кількості 425 студентів. Це досить малий показник, тим паче, що 20% опитаних від загальної кількості не займаюся спортом зовсім. Доцільно проводити більше спортивних закладів по Інститутах та в НПУ взагалі;

- з аналізу наступного питання можемо зробити висновок, що найбільше студентів НПУ імені М.П.Драгоманова турбує їхнє власне майбутнє. На другому місці це майбутнє їх дітей та зниження добробуту населення. Найменше студентів хвилюють проблеми расизму, старі суспільні стереотипи. Тобто студентів в першу чергу хвилюють ті проблеми, які їм близькі. Такий же аналіз і по статі (чоловіча, жіноча) та формі навчання;

Визначення майбутніх критеріїв студентів

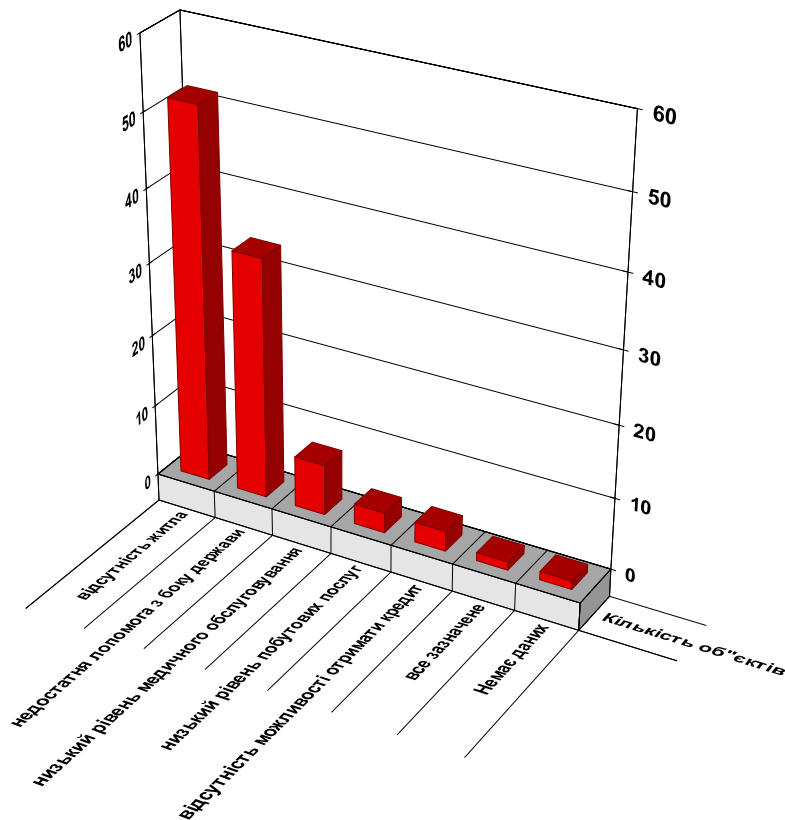

- найважливішим є професійна кар'єра для 27,76% респондентів від загальної кількості опитаних. При цьому спостерігається закономірність: чим менший дохід в сім'ї, тим більше студентів хвилює особисте життя. Натомість аналіз по статі показує, що як дівчат так і хлопців більше хвилює все ж особисте життя. Також більшість опитаних дівчат прагнуть мати хорошу сім'ю – 17,41%, хлопці - мати належне матеріальне становище – 4,71%. Найменше як дівчата так і хлопці прагнуть нагромадити значний капітал;

- також більшість опитаних вважають, що покращення життя повністю залежить від них самих (15,6%).

- в цілому студентів хвилюють проблеми як в сфері праці, культури, освіти так і в соціально-політичній сфері.

В сфері праці більшість опитаних студентів вважають відсутність житла – 51,53%, на другому місці - недостатня допомога з боку держави – 33,41%, на третьому місці низький рівень медичного обслуговування – 7,04%.

В сфері культури, освіти найбільш гострі проблеми це соціальна несправедливість при вступі до ВНЗ – 46,59%, нерівний доступ до закладів та засобів культури – 22,35%, недостатній рівень середньої освіти – 13,65%.

В соціально-політичній сфері - низький рівень політичної свідомості, соціальна пасивність молоді, додатковими є відповіді про невірну і складну систему освіти.

Цікавим було запропонувати студентам самим дати рекомендації та побажання Інститутам, в яких вони навчаються, з метою покращення навчально виховного процесу. Більшість опитаних студентів висловилися за покращення матеріально-технічної бази, умов навчання (опалення),

збільшення кількості аудиторій – 7,53%, самовдосконалення, більшої організованості, покращення рівня і умов освіти - 5,41%, ліквідацію кредитно-модульної системи – 4,94%.

Зміст гуманітарної освіти задається двома векторами. Один із них – це традиція, що передається від покоління до покоління. Другий вектор орієнтований на сучасність і на передбачуване, прогнозоване майбутнє, тобто він більшою мірою пов'язаний не з власне гуманітарною, а з соціальною компонентою змісту освіти.

Гуманітарна освіта формує здатність концептуалізації як фундаменту сучасних соціальних практик за допомогою освоєння ціннісно-сміслових орієнтирів діяльності, способів її рефлексії та формування й освоєння системи комунікації агентів соціальних і культурних практик через формування здатності проектної конкретизації теоретичних основ і розгортання концептуальних ідей.

Спрямованістю на проблематизацію підходів, теорій і форм діяльності з метою підвищення їх ефективності в умовах гуманітаризації освіти в інформаційному суспільстві відрізняється розуміння ролі та значення гуманітарної освіти в інформаційному суспільстві від традиційних уявлень про неї. Мова йде про єдність людської особистості в її різноманітних проявах – комунікації, розумінні, уявленні, самотворенні та світоосвоєнні, параметри і форми яких здаються сучасною гуманітарною освітою. Здійснення цього завдання зачіпає структуру, форму, зміст і методіку гуманітарної освіти. Крім того, таке розуміння пов'язане з постнекласичним образом науки.

Слід зазначити, що для реалізації гуманітарного підходу до освіти в нинішній освітній ситуації склалися сприятливі умови. В сучасному динамічному суспільстві доконечною є ціннісно-сміслова варіативність і вплив випереджаючого розвитку освіти на формування соціальних інновацій.

Динамічно мінливе концептуальне поле сучасних освітніх практик, а також реальні спроби гуманізації та гуманітаризації освіти з урахуванням

реалій інформаційного суспільства, є сприятливими чинниками створення та реалізації науково обґрунтованої концепції розвитку гуманітарної освіти, що допускає різні шляхи реалізації.

Зміна орієнтирів дослідження, відхід від позиції нейтрального спостерігача і універсального теоретичного горизонту гуманітарного дослідження призводять до зміни його характеру. Поліпарадигмальність гуманітарного знання визначає його плюралістичний, відкритий характер.

Гуманітарне пізнання набуває міждисциплінарного характеру. Принцип додатковості визначає спосіб взаємодії різних дисциплін, а його комплексний характер гарантує його ефективність і теоретичну продуктивність. Гуманітарна наука розвивається в тому числі й через виникнення спеціалізацій, появу суміжних галузей дослідження.

Інформаційні процеси і структури, що їх забезпечують, змінюють не тільки технічну, інструментальну сторону дослідження, форми і способи роботи з гуманітарним матеріалом, а й самі стають істотним і доконечним предметом аналізу в якості чинника, що визначає специфіку гуманітарного дослідження. Вони формують сучасну орієнтацію гуманітарного пізнання на соціокультурний контекст, який визначає його прагматичний і проєктивний характер.

Усі попередні зміни і сучасний рівень гуманітарних досліджень визначають вектор утвердження гуманітарної освіти в умовах становлення інформаційного суспільства. Сучасний розвиток гуманітарної освіти є відображенням означених раніше тенденцій розвитку, коригуючи їх за допомогою принципу відкритості гуманітарної освіти соціальним практикам сучасності. Мова йде, зокрема, про те, що гуманітарна освіта в інформаційному суспільстві повинна бути безперервною та зумовленою здатністю до самоосвіти. Особлива роль у розв'язанні цього завдання належить дистанційній освіті.

Розвиток гуманітарної освіти в інформаційному суспільстві націлений на реалізацію міждисциплінарного підходу, тобто передбачає багаторівневу та

всєбїчну аналітику гуманїтарного феномена, його комплексне дослідження з погляду альтернативних інтерпретативних стратегїй, що репрезентують рїзні культурні позиції. Такий підхід повинен забезпечити ефективність освоєння та застосування гуманїтарних знань і формування свідомого відповідального вибору в умовах рїзноманїття культурних значень і культурного самовизначення.

В травні 2008 року було проведено опитування студентів НПУ імені М.П. Драгоманова „Умови формування знань та навичок студентів Інституту соціології, психології та управління НПУ імені М.П. Драгоманова”. Питання запропоновані студентам стосувалися визначення гуманїтарної складової дисциплїн, що викладаються студентам на пртязі 4-5 років навчання. В результаті опрацювання даних є можливість прослідкувати відношення респондентів до гуманїтарного циклу дисциплїн, що викладаються.

40% опитаних студентів зазначили, що для їхньої професійної самореалізації знань із психології, які вони отримують в Інституті, достатньо або скоріше достатньо, ніж не достатньо. Відповідно рівною мірою задоволені отримуваними знання із психології близько 16% респондентів. Зазначимо, що для 23,6% опитаних студентів бракує знань із психології, але врахуємо, що були опитані лише перші три курси навчання та більшість опитаних були із спеціальностей “менеджмент організацій” та “психологія”. Можна припустити, що в наступні роки навчання вони ще надолужать отримання потрібного їм знання.

Що стосується наявності достатнього рівня знань з управління для подальшої професійної самореалізації, відповіді студентів розподїлились наступним чином: достатньо та скоріше достатньо, ніж не достатньо 26% опитаних; скоріше не достатньо, ніж достатньо та не достатньо – 28,5% респондентів. Отже, можна зробити висновок, що на перших трьох курсах навчання в Інституті студенти ще не отримують потрібних для їхньої професійної самореалізації знань з управління. Насамперед, це стосується

студентів спеціальностей “менеджмент організацій” та “соціологія” (враховуючи найбільшу частку опитаних серед даної групи осіб).

Порівняно позитивною виглядає ситуація із рівнем гуманітарних знань для професійної самореалізації студентів, що отримують в Інституті: достатньо та скоріше достатньо ніж не достатньо гуманітарних знань для 35% опитаних; з іншої сторони тільки 13,6% респондентів вважають не достатньою кількість гуманітарних знань, отримуваних ними в межах Інституту.

Студенти загалом схвалюють набір запропонованих їм дисциплін для майбутньої спеціальності. Тільки незначна частка респондентів (близько 8%) визнала пропоновані дисципліни як не зовсім потрібні їм у майбутній професійній зайнятості. Особливо набором дисциплін для майбутньої спеціальності задоволені “студенти-соціологи”.

Було визначено особливості предметної бази для студентів, які навчаються на спеціальності “соціологія”. Найбільш важливим предметом серед загальних гуманітарних та соціально-економічних дисциплін було вибрано іноземну мову, що підтвердили 33% респондентів. Всі інші предмети (історія України, філософія, основи економічної теорії) були визнані посередніми за значимістю для опанування майбутньою спеціальністю. Зазначимо, що фізичне виховання більшість студентів вважають не важливим у процесі оволодіння професійними навичками.

Що стосується природничонаукової підготовки, то тут усі запропоновані назви курсів виявилися дуже важливими, на думку студентів, для успішного опанування навичками майбутньої спеціальності. Зокрема, це стосується таких курсів як основи інформатики, вступ до теорії ймовірностей, соціальна статистика, соціальна антропологія, соціальна філософія, соціальна психологія.

Поряд з тим, найголовнішими щодо навиків майбутньої професійної діяльності для студентів виступають предмети професійно-орієнтованої підготовки. Більшість опитаних студентів визнала останні як дуже важливі.

Зокрема для майбутніх соціологів особливе значення мають курси: вступ до спеціальності, історія соціології, загальна соціологічна теорія, організація роботи соціологічних служб, кількісні методи збору соціологічної інформації, організація та методи вибіркового дослідження, соціальна структура суспільства тощо. На вище сказане потрібно звернути увагу викладачів Інституту, які читають відповідні курси, з метою вдосконалення навчальних програм, методики викладання останніх.

Для студентів спеціалізації "соціологія освіти" важливе значення мають такі курси як основи красномовства та соціологія педагогіки, "соціальні комунікації" – соціологія комунікацій та соціологія діалогу.

Також було з'ясовано основну базу предметів для оволодіння майбутньою професією студентів спеціальності "менеджмент організацій". В циклі гуманітарної підготовки студенти основне місце надали таким курсам як правознавство, іноземна мова за професійним спрямуванням, основи психології та педагогіки, теорія особистості, самоорганізація особистості.

В циклі природничо-наукової підготовки для студентів важливе місце займає вивчення основ економічної теорії, макроекономіки, інформатики. Всі інші предмети з цього курсу за важливістю для респондентів виявилися як посередні.

З циклу професійної підготовки дуже важливими для опитаних виявилися такі курси як економіка підприємства, міжнародні економічні відносини, фінанси, основи менеджменту, інформаційні системи в менеджменті, маркетинг тощо. Загалом усі запропоновані курси більшою мірою є дуже важливими для майбутньої професійної зайнятості.

Предмети, запропоновані студентам спеціалізації "менеджмент соціальної сфери", виявилися посередніми за важливістю для професійної підготовки. З іншої сторони, для студентів спеціалізації "управління персоналом" дуже важливе значення має курс ринок праці.

Студентам Інституту було запропоновано вибрати із списку курсів ті, які б вони хотіли прослухати. Найпопулярнішими виявилися курси:

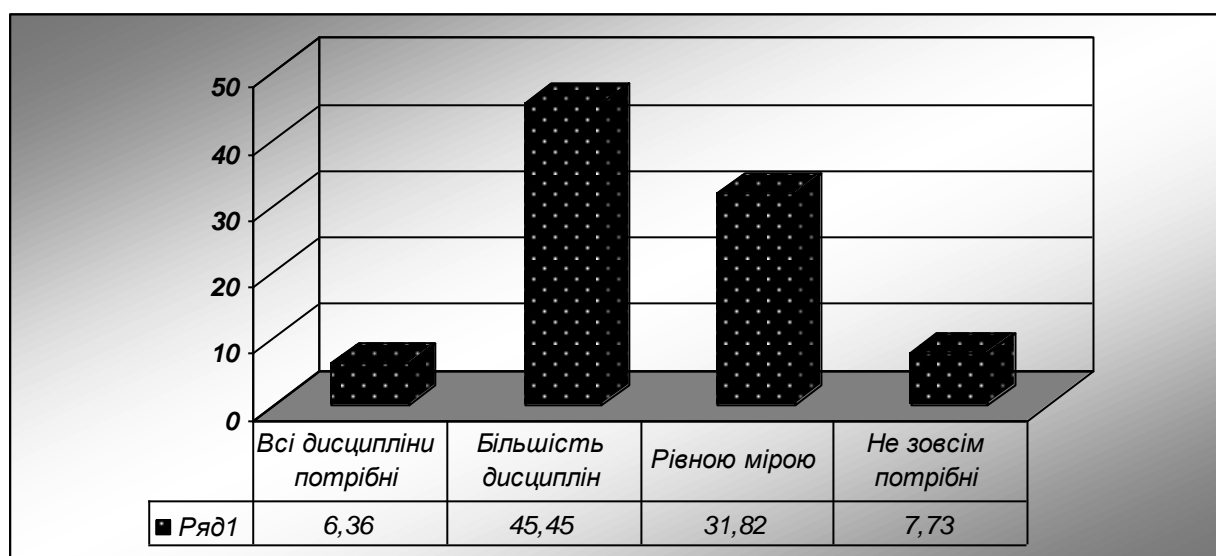
психологія іміджу та піару, психологія статі, соціологія комунікацій, психологія лідерства, на що потрібно звернути розробляючи відповідні навчальні плани для студентів, зважаючи при цьому на спеціальність та спеціалізацію групи.

Найбільш ефективними формами проведення занять у підготовці зі спеціальності студенти зазначають дискусії, диспути, аналіз (52%). Особливо це характерно для студентів спеціальності “соціологія”. Крім того, для ефективності навчання зберігається роль практичних занять (49%), лекцій (41%), семінарів (45,5%). Відповідно найважливіше значення практичних занять для “студентів-психологів”.

З іншого боку, ефективність таких форм навчання як самостійна та індивідуальна робота для студентів залишається низькою. Враховуючи таку особливість сучасного навчального процесу, що значна частина матеріалу виноситься на самостійне опрацювання студентами, потрібно стимулювати останніх до такої форми засвоєння нових знань як самостійна робота.

Як з’ясувалося, найбільш адекватно відображають якість знань із предмету поточний контроль та оцінки в журналах, про що засвідчили половина опитаних усіх спеціальностей Інституту.

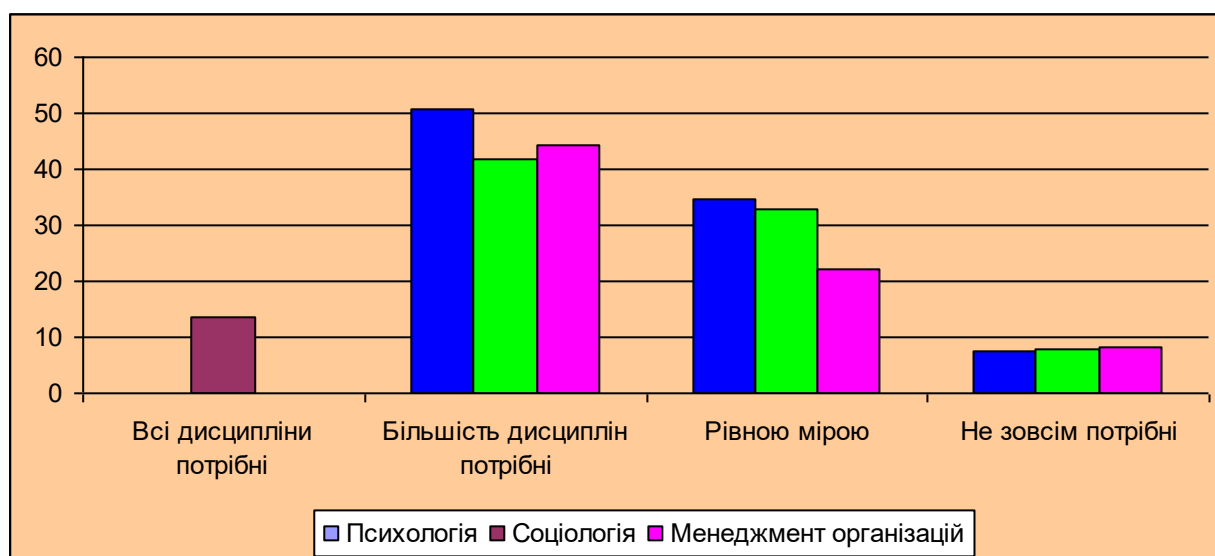
В результаті опитування виявилось, що студенти загалом схвалюють набір запропонованих їм дисциплін для майбутньої спеціальності. Зокрема тільки незначна частка респондентів (близько 8%) визнала пропоновані дисципліни як не зовсім потрібні їм у майбутній професійній зайнятості/ Особливо набором дисциплін для майбутньої спеціальності задоволені “студенти-соціологи”.

Таблиця 2

Як, на Вашу думку, наскільки дисципліни, що Вам викладають, потрібні для Вашої майбутньої спеціальності?	Кількість об'єктів
1. Всі дисципліни потрібні	6.36%
2. Більшість дисциплін потрібна	45.45%
3. Рівною мірою	31.82%
4. Не зовсім потрібні	7.73%
Відсутні дані по змінній 6	8.64%
Вся вибірка	100.00%

Як, на Вашу думку, наскільки дисципліни, що Вам викладають, потрібні для Вашої майбутньої спеціальності?

Цілісність гуманітарного дослідження задається історико-культурним горизонтом, щодо якого формується його об'єктивність і значення і синтезуються його різні рівні і аспекти. Сучасне гуманітарне пізнання орієнтовано на розуміння, а не на пояснення, тобто прагне не виявлення причинно-наслідкових закономірностей як детермінант культурного феномена, а до експлікації та актуалізації його значення. Гуманітарне пізнання орієнтується на генетичну і телеологічну інтерпретацію. Дослідження походження культурних феноменів розкриває його обумовленість, історичні взаємозв'язки, культурний контекст феномена, його культурне і гуманітарне вимірювання. Телеологічна перспектива існування феномена дозволяє тематизувати його культурну цінність, відкрити його світоглядну проекцію. Актуалізація і розширення екологічної тематики, здійснення екологічних проектів є необхідною формою реалізації світоглядної установки, формованої в рамках сучасного гуманітарного дослідження. Вимоги екологічної безпеки і результати дослідження екологічного рівня існування людини визначають як пріоритет регулятивне, а не споживацьке відношення до природи як умова гармонійного існування людини і стійкого розвитку.

Розвиток гуманітарної освіти в умовах інформаційного суспільства чітко зорієнтований не на розрив, а на дедалі тіснішу його інтеграцію з освітою природничо-науковою. Про це свідчить усезростаюча жорсткість і точність методичної, технічної сторони гуманітарної освіти, яка багато в чому визначає його об'єктивність і результативність. Вона здійснюється на основі синтезу теоретичної та практичної діяльності, в результаті чого гуманітарне знання набуває прагматичного характеру. Формою такого синтезу в галузі гуманітарної освіти можна вважати її проектний різновид, оскільки саме метод проектів дозволяє розкрити практично зорієнтований характер гуманітарної освіти, виявляючи при цьому достовірність її прагматичного критерію.

Вдосконалення гуманітарної освіти передбачає реалізацію творчого потенціалу мислення не тільки учня, а й того, хто навчає, взаємне стимулювання пізнавальної діяльності, що здійснюється в контексті проблемності освітніх ситуацій. Проблемність, як правило, виникає на стиках вузлових феноменів культури, які потрапляють у поле міжкультурної взаємодії, породжуючи альтернативні стратегії та різноманітність концепцій інтерпретації. Їх осмислення розширює культурний горизонт, веде до більш глибокого розуміння культури і саморозуміння.

Сучасна гуманітарна освіта немислима без формування стійкого, проте гнучкого ціннісного ставлення людини до світу. Універсальний ціннісний горизонт, уявлення про вселюдські цінності повинні знаходити адекватне віддзеркалення в сучасних культурних практиках. Завдання це не просте, тому що, з одного боку, культура стає ціннісно-орієнтованою, її феномени стають предметом оцінки, її ціннісно структурують, а з іншого боку, очевидним є ціннісний плюралізм, поліпарадигмальність, аксіологічний релятивізм.

Гуманітарна освіта відіграє ключову роль у структурі вибору цінностей і пріоритетів соціального розвитку людства, визначенні перспектив його подальшого поступу та передумов стійкого розвитку. Ціннісна орієнтація

гуманітарної освіти в умовах інформаційного суспільства реалізується не тільки шляхом її тематичного розширення й оновлення, тобто введення нових дисциплін і розгортання нових аспектів гуманітарної освіти, а й за допомогою усвідомлення історико-культурних передумов, здійснення спільних ініціатив у проектній освіті тощо.

Разом із тим універсализація гуманітарної освіти передбачає не тільки всебічний розвиток інтелектуального потенціалу сучасної людини і культури, а й максимально можливе розкриття художньо-естетичних і морально-етичних аксіологічних потенцій, що сприятиме гармонізації вербального і довербального шарів мислення, чуттєво-емоційного та раціонального ставлення до культури і світу.

Сучасні культурні практики сприяють цьому, здійснюючи естетизацію повсякденного існування, суть якої полягає в гармонізації людських стосунків, формуванні піднесеного способу життя в ситуації невизначеного, мінливого, нестабільного світу, вихованні чуттєвої культури. Тому естетичне виховання, естетична освіта займає важливе місце в структурі гуманітарної освіти. Естетичні смаки стають основою толерантного ставлення до інших людей і культур, які розвиваються на інших засадах, уможлиблюючи синтез індивідуального й універсального, загального й особливого. Тож естетична освіта стає ключем до розуміння сучасної культури і сучасного світу.

На сторінках педагогічної преси, зокрема науково-методологічного збірника “Гуманізація та гуманітаризація професійної освіти” все частіше полемізують з приводу гуманізації та гуманітаризації освіти. Вочевидь, якщо людина є найвищою цінністю природи, суспільних відносин, якщо вона - неповторна особистість із своїм духовним світом, структурою багатогранних інтересів, потреб, інтелектуальними здібностями, то навчальний заклад будь-якого рангу має бути тим духовним інститутом, весь уклад життя якого спрямований на формування неповторних рис особистості кожної дитини [130, с. 25].

З моменту проголошення незалежності в Україні суттєво змінилося суспільне життя, виробничі відносини, державний устрій, ідеологічні пріоритети, ціннісні орієнтації, водночас, як вже зазначалось в попередніх розділах, посилилось відчуття розгубленості, "порожнечі душі". Намагання багатьох політиків і педагогів шукати причини духовної бездіяльності в атеїстичному спрямуванні попередньої виховної системи (що безсумнівно було її негативною стороною) не дають очікуваних результатів. Оскільки будь-яка крайність, однобокість, відсутність вибору закладає недемократичні виховні засади, авторитаризм породжує виховне свавілля, знищує особистість, утверджує "порожнечу душі".

Чи змінився підхід до учня як до "об'єкта" навчання і виховання? Чи перетворився він на суб'єкт, із засобу роботи навчального закладу в його ціль? Чи, зрештою, може кожна здібна дитина продовжувати навчання у вищих навчальних закладах, користуючись правом вибору з урахуванням своїх здібностей, нахилів, інтересів?

Негативні відповіді спонукають до педагогічних роздумів, пошуків. У цьому плані резонно постають проблеми гуманізації та гуманітаризації освіти. Для нової школи вони стануть вихідними положеннями, пріоритетними принципами її роботи.

Гуманізація передбачає беззастережне визнання пріоритету загальнолюдських цінностей (милосердя, доброта, чесність, правдивість, справедливість, гідність тощо) і формування громадянина-патріота з притаманними йому національною самосвідомістю і патріотичними почуттями.

Автори науково-методологічного збірника "Гуманізація та гуманітаризація професійної освіти" подають декілька визначень гуманізації. Одне з них, гуманізація - це олюднення школи, створення максимально сприятливих умов для розкриття і розвитку здібностей кожної дитини, формування взаємин, серцевиною яких є любов до дітей [130, с. 25].

Навчання, яке ґрунтується на єдиних навчальних планах і програмах, єдиних вимогах у засвоєнні знань до всіх учнів, яке розглядає засвоєння знань як самоціль, ніколи не відповідатиме принципу гуманізації. Диференціація навчання - один із основних шляхів утвердження гуманістичних основ освіти. Отже, принцип гуманізації передбачає таку систему шкільних взаємовідносин, у яких кожна дитина стає суб'єктом педагогічного процесу, а його умови дають можливість кожному учневі якнайповніше розвинути, сформувані загальнолюдські цінності, розкрити свої неповторні національні та особисті риси.

Тут ми виходимо із сутнісного значення слова “гуманізм” (від лат. людяний) - визнання цінності людини як особистості, її права на вільний розвиток і виявлення своїх здібностей. Гуманізація - це не тільки повернення навчального закладу до дитини, повага до її особистості, довіра до неї, але це, що найголовніше, на думку І.Зязюна: “...створення максимально сприятливих умов для розкриття і розвитку її здібностей, для її самовизначення, які співзвучні її особистісним цілям та інтересам [130, с. 25]”.

Поняття гуманітарності в освіті видається нам значно ширшим від поняття гуманізації. Зміст слова “гуманітарний” (від лат. - людська природа, освіченість) включає в себе все, що має відношення до людини, суспільства.

Принцип гуманітаризації освіти передбачає ширше коло питань, спрямованих на виховання і розвиток особистості демократичного суспільства, оскільки стосується всіх процесів, які мають відношення до людини у цьому суспільстві. Гуманітаризація освіти не лише передбачає формування гуманістичних взаємин між учасниками навчально-виховного процесу, перетворення дитини із об'єкта на суб'єкт навчання, а й вимагає:

- максимально наблизити вивчення кожної навчальної дисципліни до майбутніх потреб дитини, використовуючи їх як могутній засіб всебічного розвитку;

- оптимальне поєднання в навчальному закладі гуманітарних дисциплін з природничо-технічними;
- посилення ролі гуманітарних наук у всіх навчальних закладах, у тому числі і в технічних вузах;
- диференціацію навчання, створення умов для випробування дитиною своїх задатків і нахилів у різних видах людської діяльності і пошуку себе, забезпечення можливостей для вибору навчальних дисциплін;
- формування політичної культури, вміння спілкуватися, відстоювати свої погляди і думки, знаходити компроміси [130, с. 25];
- поєднання загальнолюдських і національних цінностей в умовах полікультурного освітнього середовища;
- демократизацію навчально-виховного процесу і розвиток відповідальності у його учасників за свої дії, вчинки в рамках статуту навчального закладу;
- формування ноосферного мислення, спрямованого на переосмислення місця і ролі людини у стосунках з навколишнім середовищем.

Отже, принцип гуманітаризації освіти передбачає таку технологію повчання, в якій всі педагогічні процеси спрямовуються на диференційований розвиток і саморозвиток особистості, максимальне наближення кожної навчальної дисципліни до майбутніх потреб дитини, формування системи морально-правових відносин, політичної та екологічної культури, оптимальне поєднання загальнолюдських і національних цінностей, виховання на засадах мультикультурності, посилення ролі гуманітарних наук і гуманітарно-орієнтоване вивчення інших навчальних предметів.

Гуманітаризація як насичення освіти гуманітарними дисциплінами, передбачає певний соціокультурний контекст. Цільові настанови гуманітаризації спрямовані на те, щоб закласти основи широкого світогляду, не обмеженого природничонауковою картиною світу. Така освітня практика

має за мету наблизити освіту до задоволення гуманістичних запитів особистості.

Таким чином, гуманітаризація освіти переслідує дві основні, тісно пов'язані між собою цілі: по-перше, подолати “часткову” людину, її одновимірність; по-друге, закласти основи гуманістичного світогляду. Іншими словами, гуманітаризація розглядається як спосіб залучення молодої людини до духовних цінностей цивілізованого світу. Без гуманітаризації освіти неможливо уявити формування повноцінної, духовно багатой, досконалої особистості, тому що гуманітаризація відкриває перед молодою людиною вищі смисли культури, вводить її в простір світової культури.

В Україні проблема гуманітаризації освіти стає особливо актуальною у зв'язку з несприятливою ситуацією соціального розвитку, що значною мірою ускладнює створення умов, які сприяли б самоактуалізації особи. Гуманізація в контексті сучасної освіти означає тенденцію до відновлення й утвердження цінності людської особистості, що передбачає створення умов для реалізації нею своїх людських якостей.

Принципи гуманізації та гуманітаризації створюють у навчальному закладі відповідне поле для “внутрішньої роботи думки і серця” кожного учня, не пригнічуючи її тим, що вона не може досягнути, наприклад з математики, визначених програмою вершин чи не здатна подолати за певний час запрограмовану відстань з фізичної культури. Ми виходимо з того, що кожна дитина має своє, визначене природою поле для розвитку і саморозвитку, завдання ж навчального закладу створити відповідні умови, відповідне середовище, щоб кожна дитина змогла зреалізувати свій природний потенціал. І тоді в умовах гуманітарної навчальної установи вона стає ціллю, метою її діяльності, а не засобом.

Яку ж роль в гуманізації та гуманітаризації освіти відіграє її інформатизація. Чи не суперечать вони один одному? Вважаємо, що процеси інформатизації сучасної освіти не повинні розумітися виключно як формування технічних засобів, що підвищують зовнішню ефективність

освітнього процесу, вони представляють ті соціокультурні зміни, які міняють задачі і образ гуманітарної освіти в сучасному світі.

Загальна тенденція зміни змісту освіти пов'язана з переходом від розгляду професіонала як мети навчання до розгляду різносторонньо і гармонійно розвинутої особи як мети освіти. Формування творчої, ініціативної особи, здібної до ефективної діяльності, як основна мета освіти визначає зміст його цільових установок. Внутрішня логіка саморуху суб'єкта освітнього процесу, яка організовує освітній простір, ґрунтується на уявленні про модель компетентності особи. На думку Д.В.Зав'ялова модель компетенції особи як меті освітньої системи припускає:

- соціальну компетентність, яка полягає в освоєнні правил і норм базових соціальних практик;
- усвідомлення власної соціальної і культурної ідентичності в історико-культурному горизонті;
- інтелектуальну і комунікативну компетентність, яка полягає в здатності рефлексувати власну точку зору, критично її перевіряти, змінювати, співвідносити її з іншими точками зору, і умінні використовувати сучасні способи, форми і технології комунікації;
- світоглядну компетентність, яка припускає толерантність до цінностей і норм інших культур, ухвалення цінності соціальної і культурної ініціативи, ухвалення етичних регулятивів, що лежать в основі відповідального вчинку;
- професійну компетентність [166].

Дана модель ґрунтується на уявленні про гуманітарне вимірювання інформаційного суспільства і пріоритети сучасної гуманітарної освіти. В індустріальному суспільстві пріоритет віддавався прагматичній, технократичній освіті. Особливістю сучасної ситуації становлення інформаційного суспільства є те, що пріоритет набуває гуманітарного вимірювання і гуманітарна освіта. На відміну від технократичного уявлення, гуманітарне розглядає розвиток особи і створення умов її безпечного і

гідного існування як мета, а не як його засіб. Освічена людина повинна швидко і ефективно вирішувати задачі, що визначають рівень його особистої компетентності, від цього залежить ступінь його культурної продуктивності, його соціальна якість. Тому освіта може вважатися тим, що відбулося тільки тоді, коли воно включає не тільки освоєння знань, але й формування цінностей. Більш того, рівень функціонального вдосконалення фахівця залежить від того, наскільки успішно сполучені функціональні знання і гуманітарна підготовка в його професійній освіті. Традиційне уявлення про гуманітарну освіту полягає в тому, що воно має задачу навчання формам і способам взаємодії соціальних агентів, соціальним нормам, установкам і меті і задачу створення умов для усвідомлення і розуміння людиною свого місця в соціальній системі і в світі в цілому. Таким чином, воно націлено на формування фундаментальних основ, які дозволять людині вирішити світоглядні задачі, здійснити етичний, правовий або ідеологічний вибір, орієнтуватися в сучасній соціокультурній ситуації.

Проте соціальні практики стають інтелектуально насиченими, підвищуються вимоги до усвідомленої цілеспрямованої діяльності. Тому фундаментальність сучасної гуманітарної освіти визначена не трансляцією фундаментальних знань, через втрату універсального і єдиного контексту дослідження а націленістю на формування творчої здатності як фундаментальної структури людського буття, на концептуалізацію діяльності, яка має продуктивні теоретичні потенції.

В рамках формування світоглядної установки здійснюється синтез гуманітарного і природничонаукового знання як необхідних і додаткових форм і рівнів освоєння миру. Зміни і сучасний рівень гуманітарних досліджень, що відбуваються, визначає вектор перетворення гуманітарної освіти в умовах становлення інформаційного суспільства. Розвиток гуманітарної освіти, з урахуванням рішення поставлених задач і позначених раніше тенденцій розвитку освіти і гуманітарного знання, припускає реалізацію принципу відвертості гуманітарної освіти соціальним практикам і

принципу його доступності без обмеження віку і географічного розташування. Гуманітарна освіта в інформаційному суспільстві передбачає формування інтенції до безперервної освіти і здібності до самоосвіти за допомогою створення структур, форм і технологій, що їх забезпечують.

Якісне перетворення гуманітарної освіти багато в чому визначається процесами інформатизації, поширення інформаційних технологій. Упровадження інформаційних технологій в структуру гуманітарної освіти приводить до появи нових галузей наукового знання та спеціалізації гуманітарних напрямів.

Інформатизація гуманітарної освіти передбачає розвиток і освоєння різних комунікативних практик і тому особливе місце в ній відводиться мовній, риторичній підготовці, націленій на засвоєння наявних і створення нових культурних взірців, на діалог і полілог культур. Цій меті слугуватиме діалоговий тип навчання.

Проте інформатизація освіти відіграє не лише другорядну роль, а й сама стає гуманітарною дисципліною, позаяк інформаційні процеси лежать в основі нового типу суспільства, конституюючи новий соціальний простір.

Переводячи проблему гуманізації та гуманітаризації в практичне річище, ми постійно стикаємося з суперечностями між прагненням особи й інтересами держави, між правом на вільний вибір професії і пропозицією зайнятості на ринку праці, між доступністю освіти і економічними можливостями держави в підтримці освіти. Тому на практиці завжди доводиться шукати компроміс між ідеалом і умовами його реального втілення.

Окрім зазначених проблем постають і ще два важливі питання. По-перше, як повинна виглядати дисциплінарна матриця гуманітарного блоку, і по-друге, як викладати гуманітарні дисципліни. З приводу першого питання неминуче виникають суперечки, зумовлені корпоративними інтересами представників різних гуманітарних наук. Очевидно саме тому Міністерство освіти рекомендує розв'язувати цю проблему з урахуванням можливостей і

потреб ВНЗ. Формування гуманітарної матриці також має відбуватися на ґрунті розумного компромісу, в результаті якого думки протилежних сторін ураховувалися б у формуванні навчального плану.

Разом з тим, слід звернути увагу на те, що існує тенденція наповнення гуманітарного блоку дисциплінами, які по суті продовжують лінію поглиблення професіоналізації. Іншими словами, прихильники професіоналізації намагаються часто розв'язати свої проблеми за рахунок гуманітарного блоку. Якщо ми всі згодні в тому, що в основі гуманітаризації освіти повинна лежати гуманістична система цінностей, то це зобов'язує нас прийняти абсолютно нову парадигму викладання гуманітарних дисциплін, яка повинна виходити з пріоритету вселюдських цінностей над класовими, партійними, конфесійними, національними та іншими корпоративними інтересами. До цього нас зобов'язує гуманістична спрямованість процесу гуманітаризації освіти. Як стверджує А.С.Кравець навчальний процес повинен бути максимально деідеологізований і деполітизований [див.: 236].

Нова парадигма викладання гуманітарних дисциплін базується на трьох основних принципах: плюралізму, репрезентативності, дистанціювання.

Плюралізм виходить із визнання різноманіття й багатогранності світової гуманітарної та суспільно-політичної думки, багатовимірності існуючих поглядів. Він виключає догматизм і претензії якого-небудь автора на абсолютність і остаточне досягнення істини.

Принцип репрезентативності націлює нас на трансляцію в навчальному процесі тих досягнень світової суспільної думки, які дістали вже загальне визнання, стали класикою у відповідних напрямках гуманітарних досліджень. Репрезентативність припускає дбайливе ставлення до класичних авторів і першоджерел, до текстів.

Нарешті, принцип дистанціювання вимагає від викладача збалансованого, неупередженого викладу концепцій, що вивчаються. Він забороняє будь-яку політичну, національну чи класову заангажованість. Особливо актуальні в умовах політизації всіх сфер суспільного життя в

Україні (в тому числі й освітньої) думка М.Вебера про те, що професор на університетській кафедрі не повинен брати на себе роль політика, вождя, пророка. Свої політичні амбіції викладач, як і будь-який громадянин, може відстоювати в публічних місцях, але не в стінах навчального закладу, де у професора завжди існує перевага перед студентами. Викладач – всього-на-всього посередник між світовою суспільною думкою і підростаючим поколінням. І в цьому полягає його найбільша культурно-викладацька роль і висока моральна відповідальність. У такому випадку гуманітарна наука не підмінюється псевдоідеологічними її варіантами. Приклади таких дій добре відомі з радянської історії.

Гуманітаризація не є відмовою від глибокої загальнонаукової підготовки майбутніх фахівців, а лише розумним і продуманим поєднанням її з гуманітарною підготовкою, покликаною вберегти учня чи студента від одномірної оцінки як майбутнього вузького фахівця. Це особливо важливо в нових соціально-економічних умовах, коли вузькоспеціалізовані знання обмежують поле діяльності людини, послаблюють її адаптаційні можливості в умовах різноманіття інформації.

Система освіти на сучасному етапі її розвитку покликана в першу чергу забезпечити людину такими знаннями, уміннями і навиками, які повною мірою дозволили б їй проявити себе на ширшому полі діяльності. В результаті перед системою освіти як у нас в країні, так і в світі стоїть одна вимога – забезпечити готовність випускників усіх видів навчальних закладів до продуктивно-творчого розв'язання виробничих завдань на рівні світових стандартів.

У зв'язку з цим потрібно розв'язати дві проблеми: з'ясувати, яким хоче бачити людину сучасне суспільство і як відповідно до цього побудувати систему освіти, яка повною мірою сприяла б вихованню та розвитку такої людини з урахуванням глобальних тенденцій – інтеграції наукового знання, інтенсифікації процесу пізнання, переосмислення природничо-наукової парадигми, формування сучасної гуманітарно-наукової парадигми.

Принцип гуманізації в контексті відкритої освіти є найважливішим, оскільки орієнтує навчання на людину, створює передумови розвитку творчої індивідуальності. Гуманітарність є системостворчою компонентою нової освітньої системи, яка у свою чергу перетворюється на пріоритетний чинник соціального розвитку в інформаційному суспільстві, формуючи таке суспільство на гуманістичних засадах.

Філософія відкритої освіти пов'язана з еволюцією сучасної наукової картини світу, в якій дедалі ширше використовуються способи пізнання, зорієнтовані на вивчення відкритих, нестабільних систем, які здатні до самоорганізації та саморозвитку. Це свідчить про те, що визначальною тенденцією сучасної освіти стає не подальша диференціація різних способів пізнання світу, а, навпаки, їх інтеграція, системний, синергетичний підхід до вивчення світу, заснований на використанні новітніх технічних засобів сучасних комунікацій і інформаційних технологій.

Одним із пріоритетних завдань сучасної системи освіти стає розробка концептуальних моделей інформатизації навчального процесу та наукової діяльності, їх науково-методичне забезпечення, побудова системної моделі інформатизації гуманітарної освіти, що включає філософсько-гуманітарні, науково-педагогічні, змістовні, економічні й технологічний компоненти. На часі побудова єдиної освітньої моделі гуманітарної освіти, заснованої на сучасних інформаційних і педагогічних технологіях, на методологічних принципах інформаційного суспільства і відкритої освіти. Інформатизація постає основним механізмом реалізації нової освітньої парадигми, що репрезентує нову якість освіти.

Будучи засобом реалізації функції прогнозування розвитку системи освіти, інформатизація сприяє новому синтезу гуманітарних і природних наук, утвердженню системного зв'язку науки і освіти, подоланню їх відчуження. Сучасна освіта має будуватися відповідно до принципів міждисциплінарності, роль і значення яких постійно зростає і в методології, і в освітній практиці. При цьому важливим є не просто знайомство учнів з

основами і методами інших наук, а розуміння механізмів взаємодії різних наукових методів.

Професіоналізм у сфері гуманітарної освіти в умовах міждисциплінарності, яка вже стала реальністю і має перспективи подальшого розвитку, має будуватися не на підсумовуванні різних методів а на переході на більш високий, метадисциплінарний рівень.

Міждисциплінарні дослідження найбільш ефективні, коли існує спільний об'єкт, на який спрямовані методи різних наук. І таким об'єктом міждисциплінарних досліджень є інформація, що має складну внутрішню структуру. Її дослідження й формує зону міждисциплінарності. В різних науках різні методи дозволяють осмислювати інформацію з різних позицій, але повноцінний синтез існуючих підходів у цій галузі знання можливий лише в гуманітарній сфері.

На думку І.Зязюна, осмислюючи духовно-практичну зумовленість явища гуманізації освіти, можна виокремити три її основні чинники: етичний, практичний, особистісний [див.: 180].

Етичний чинник гуманізації пов'язаний з переоцінкою цінностей і ціннісних орієнтацій, що лежать в основі тієї етики, де значення життя людини визначається діяльністю, спрямованою на задоволення зростаючих потреб, її доповненням принципами морально-духовного самовдосконалення людини. Цінність, обов'язковість і доконечність включення принципів моральності в освітньо-інформаційну політику не ставиться під сумнів ні з боку державних інститутів, ні з боку тих, хто займається сьогодні підготовкою фахівців XXI століття.

Практичний чинник гуманізації відображає взаємозв'язок усіх гілок знання – природничонаукового, гуманітарного і технічного – на основі загальної методології, що включає моральність як самоцінний критерій знання. Практичний чинник сприяє доповненню природничо-технічної культури фахівця гуманітарною, що відкриває нові можливості для реалізації творчого потенціалу та розширення світогляду особи.

Суб'єктивно-особистісний чинник виражає доконечність ціннісної переорієнтації в стратегії діяльності – від бажання змінити навколишні предмети і речі (в тому числі й інших людей, які перетворюються на предмет маніпуляції) до усвідомлення потреби у самовдосконаленні [див.: 180].

Вперше в історії орієнтація на людину стає не тільки чинником морально-ціннісного характеру, а й з позицій загальної та вельми віддаленої перспективи дедалі більше перетворюється на насущне завдання сучасності. Гуманізація суспільства стає умовою виживання людства.

Разом з усвідомленням доконечності гуманізації суспільних стосунків виникла й можливість її реалізації. В країнах, які вступили на шлях постіндустріалізму, вона здійснюється на основі досягнутого рівня розвитку науки і техніки, посилення демократизації суспільного життя, зміцнення правової держави, істотної переорієнтації філософської та суспільно-політичної думки, мистецтва і культури в цілому на проблеми, пов'язані з безмежним розвитком особистості [див.: 357, с.25]. Так формуються реальні передумови здійснення одвічних гуманістичних ідеалів.

Передумови створюються перш за все під впливом процесу гуманізації науки і техніки, їх фронтального повороту в бік людини. Річ у тім, що в інформаційному суспільстві створення та використання новітніх видів техніки і технології на базі новітніх наукових досягнень не є самоціллю. Якщо проаналізувати різні концепції інформаційного суспільства, то неважко помітити, що їх істотним моментом є антитехнократизм.

На перший погляд таке твердження здається парадоксальним, але ще на початку 80-х років Тоффлер писав: “Технології самої собою недостатньо, щоб створити суспільство “третьої хвилі”. Суспільство “третьої хвилі” потребує відповідної культури, відповідно підготовленої людини [456, с.108]”.

Розробка принципово нових технологій, досконалої інформаційної техніки – це зовнішні, хоча й важливі форми прояву інформаційного суспільства. Найважливішим є те, що під впливом нових видів техніки і

технологій з'являється унікальний історичний шанс – звільнити творчий потенціал індивіда від диктату техніки, від шаблонів поведінки і споживання, що нав'язуються масовим виробництвом.

Постіндустріальна (інформаційна) технологія демасифікує, дестандартизує всі сторони економічного та соціального життя, докорінно змінює характер співвідношення рутинних і творчих компонентів у діяльності людини, звільняє її від одноманітної, трудомісткої, виснажливої роботи, розкріпачує її творчу думку. Це зумовлене тим, що автоматизація виробництва, комп'ютеризація багатьох аспектів соціального життя кардинально змінюють взаємини людини і техніки. Людина перестає бути додатком техніки, її знаряддям, оскільки вона виключається з безпосереднього процесу виробництва, стаючи оператором і програмістом. І справді, на противагу праці, повністю підпорядкованій системі машин, у сучасному виробництві, заснованому на досягненнях сучасної технологічної революції, праця дедалі більше наповнюється людськими смислами, стає сферою реалізації всієї сукупності людських сил і здібностей.

Вперше за всю історію людської цивілізації інтелектуальний, духовний розвиток людини стає провідним і визначальним чинником розвитку техніки і виробництва, що зумовлює зміну основної цільової орієнтації науки: вона дедалі більш очевидно перетворюється на науку, зорієнтовану на розвиток інтелектуального, творчого потенціалу особистості.

Особистісно зорієнтована, людиновимірна наука продукує знання вже не стільки для того, щоб оновлювати техніку, технологію і світ речей, скільки для того, щоб удосконалювати духовний світ самої людини, розвивати особистість, її інтелектуальні творчі здібності [див.: 262, с.293]. Крім того, в такій науці посилюються інтеграційні процеси, які становлять нині провідну тенденцію її розвитку [див.: 521, с.41-50].

При цьому інтеграційно-синтезуючі процеси активізуються не тільки на рівні міжгалузевого, а й на рівні внутрішньогалузевої взаємодії наук. Зокрема, дедалі більше скорочується колишній розрив між природознавством

і суспільствознавством, філософією та окремими науками. Поглиблюється усвідомлення того, що центральною проблемою всієї створеної людством науки – природничої, технічної та соціально-гуманітарної – є проблема людини, оскільки в людині поєднані механічні, фізичні, хімічні, біологічні та соціальні процеси і закономірності в їхньому вищому синтезі. Тому на перший план виходять науки про людину [див.: 473, с.33].

Передумови реалізації гуманістичних ідеалів створюються також і тенденціями гуманізації в інших структурних елементах інформаційного суспільства [див.: 50, с.6; 318, с.70, 71, 90; 429, с.462]. Зокрема, в політичній сфері, де міцно утверджує себе ідея правової держави як сукупності державно-владних механізмів, які діють на законній, правовій основі з метою забезпечення прав, свобод і законних інтересів громадян.

Таким чином, інформаційне суспільство передбачає інтенсивний розвиток інформатизації освіти, що в свою чергу не повинен розумітися виключно як формування технічних засобів, які підвищують зовнішню ефективність освітнього процесу, а представляють ті соціокультурні зміни, які міняють задачі і образ гуманітарної освіти в сучасному світі.

Отже, гуманізація та гуманітаризація – об'єктивна соціальна потреба і важлива передумова підвищення ефективності освіти. Ці концепти хоча й характеризують дещо різні вектори в реформуванні освіти, сприяють досягненню кінцевої мети освітньо-інформаційної політики.

Висновки до 3 розділу

Таким чином, створення єдиного інформаційного простору освіти України слугуватиме підвищенню ефективності управління освітою за рахунок розвитку освітньо-інформаційної політики.

У відповідності до призначення єдиного інформаційного простору освіти України можна визначити наступні принципи його побудови: системності, етапності, уніфікації, спадкоємності, відкритості, повноти, цілісності, доступності та ін. ; й основні напрями його створення: науково-дослідне, організаційне, технологічне. В той же час єдиний інформаційний простір освіти України й інформація, що міститься у ньому, повинні відповідати певним вимогам. Основними загальними вимогами до єдиного інформаційного простору освіти України є повнота, ефективність, впорядкованість, актуальність, релевантність, толерантність, достовірність, однозначність, непротиворічність, зіставність, захищеність.

Однією з проблем єдиного інформаційного простору освіти України є забезпечення раціонального поєднання централізованого і децентралізованого збереження інформації. В рамках організаційного напрямку роботи зі створення єдиного інформаційного простору освіти важливими є: створення інформаційної служби освіти України; розробка управлінських і нормативно-методичних документів; ініціювання наукових досліджень і технологічних розробок; організація підготовки фахівців у цій галузі та ін.

Активізація інноваційної діяльності при створенні інформаційного простору освіти повинна передбачати якісно нові форми організації структурних, функціональних, зворотніх взаємозв'язків та ефективну взаємодію між усіма учасниками інноваційного процесу, закріплення нових функцій за відповідними суб'єктами управління. Її результативність визначається повнотою і змістом взаємодії між собою учасників єдиного

інформаційного простору освіти отримання та використання нових знань і технологій.

Використання інформаційно-комунікаційних теорій в освіті відбувається з врахуванням таких процесів як ефективність навчання, вартість інформаційних комунікаційних засобів, які використовуються в процесі навчання, *доступ до інформаційно-комунікаційних засобів освіти.*

Спроби покращити та модернізувати освіту через інформаційні комунікаційні засоби вимагають чіткого визначення її перспектив, а також потенційних можливостей самих цих засобів, які постійно вдосконалюються. З огляду на це, планування розвитку інформаційно-комунікаційного забезпечення системи освіти передбачає:

- а) виважений аналіз поточного стану справ у системі освіти;
- б) специфікацію цілей освіти на різних рівнях навчання;
- в) моделювання процесів використання інформаційних комунікаційних систем;
- г) апробація моделей в різних можливих ситуаціях і контекстах;
- д) специфікація існуючих джерел фінансування та розвиток стратегій використання виробничих фінансових ресурсів для підтримки інформаційних комунікаційних інновацій.

Гуманітаризація та гуманізація освіти в умовах її технологізації, інформатизації та комп'ютеризації розглядається як умова становлення освітньо-інформаційної політики, оскільки вдосконалення гуманітарної освіти передбачає реалізацію творчого потенціалу мислення не тільки учня, а й того, хто навчає, взаємне стимулювання пізнавальної діяльності, що здійснюється в контексті проблемності освітніх ситуацій..

Інформатизація гуманітарної освіти передбачає розвиток і освоєння різних комунікативних практик і тому особливе місце в ній відводиться мовній, риторичній підготовці, націленій на засвоєння наявних і створення нових культурних взірців, на діалог і полілог культур. Цій меті слугуватиме діалоговий тип навчання.

Гуманітаризація освіти переслідує дві основні, тісно пов'язані між собою цілі: по-перше, подолати “часткову” людину, її одновимірність; по-друге, закласти основи гуманістичного світогляду. Іншими словами, гуманітаризація розглядається як спосіб залучення молодої людини до духовних цінностей цивілізованого світу. Без гуманітаризації освіти неможливо уявити формування повноцінної, духовно багатой, досконалої особистості, тому що гуманітаризація відкриває перед молодою людиною вищі смисли культури, вводить її в простір світової культури.

ВИСНОВКИ

На основі аналізу феномена освітньо-інформаційної політики, дотичних понять (“освіта”, “освітня політика”, “інформація”, “політика”, “інформаційна політика”) визначено, що освітньо-інформаційна політика – явище складне, багатогранне, включає в себе соціальні, політичні, духовні, діяльнісні компоненти функціонування соціуму в усьому розмаїтті його зв’язків, стосунків і процесів та може розглядатися як частина загальної політики, що має самостійну мету, задачі і функції, детерміновані метою і задачами загальної інформаційної політики держави.

Під освітньо-інформаційною політикою розуміється сфера, в якій акумулюються та інтегруються специфічні освітньо-інформаційні інтереси, відносини, суперечності, знання, ресурси, взаємодії різних соціальних і політичних сил, а також виробництво інформації освітнього характеру та засобів її виробництва. Освітньо-інформаційна сфера як відособлена частина життєдіяльності соціальних сил, намагається за допомогою освітньо-інформаційних засобів активно впливати на науково-технічний і соціокультурний поступ.

Виявляючи науковий статус категорії “освітньо-інформаційна політика”, застосовано принцип сходження від абстрактного до конкретного, а також логічні правила ділення понять, що дозволяє прослідкувати весь ланцюжок руху від загального (політики) до окремого (державна політика) й особливого (інформаційна, освітня політика), завершуючи одиничним (освітньо-інформаційна політика).

Освітньо-інформаційна політика розглянуто в широкому і вузькому розумінні. В широкому розумінні освітньо-інформаційна політика – це тривалість освітньо-інформаційних відносин між різними соціальними та інституційними групами всередині держави і на міжнародному рівні. В сучасних розвинутих суспільствах її здійснюють держави та інститути. З цього погляду, освітньо-інформаційна політика є результатом їх спільної діяльності в освітньо-інформаційній сфері. Та враховуючи те, що право

застосування освітнього процесу належить державі, освітньо-інформаційна політика повинна розглядатись як специфічна її діяльність, покликана реалізувати не тільки державні (національні), а й суспільні інтереси специфічними освітньо-інформаційними засобами. У вузькому розумінні освітньо-інформаційна політика – це діяльність держави з формування системи інформації та сприятливих умов ефективного розвитку освіти. Тому на сьогоднішній день потрібна нова модель навчання, оскільки виробництво інформаційного продукту виступає сьогодні рушійною силою освіти і подальшого розвитку суспільства.

Однією з основних перешкод на шляху становлення освітньо-інформаційної політики Україні є неузгодженість норм національного законодавства, а також численні розбіжності з нормами міжнародного права про що доводить аналіз низки документів, а саме: Конституції України, Законів “Про освіту”, “Про вищу освіту”, “Про загальну середню освіту”, “Про позашкільну освіту”, “Про професійно-технічну освіту”, Державну національну програму “Освіта (Україна XXI століття)”, Законів України “Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки України”, “Про інноваційну діяльність”, “Про національні інформаційні ресурси”, Концепцію і Програму інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів, ряду постанов Кабінету Міністрів України і т.д.

На основі аналізу нормативно-правової зазначено, що вдосконалення нормативно-правової бази існування інформаційного суспільства в Україні дозволить урегулювати нормативні аспекти впровадження та використання інформаційних комунікаційних теорій, продукування та поширення електронної інформації, створення та використання національних інформаційних ресурсів, розвитку телекомунікацій, створення системи стандартизації у сфері інформаційних комунікаційних теорій, забезпечення інформаційної безпеки тощо. Наявний стан нормативно-правового забезпечення свідчить, що становлення освітньо-інформаційної політики в Україні перебуває на початковій стадії її формування, тому в центрі уваги

державної влади, політичних об'єднань і наукового співтовариства має бути розробка концептуальних основ інформаційної політики і формування освітньо-інформаційно законодавства України з урахуванням особливостей сучасного етапу розвитку державності, суспільства і освіти.

Становлення освітньо-інформаційної політики розглянуто в контексті модернізації освіти, під якою розуміється комплекс методолого-педагогічних та організаційно-технічних заходів, спрямованих на вдосконалення української системи освіти відповідно до суспільних запитів та аксіологічних пріоритетів. Модернізація орієнтує суспільство і його структури, сфери на вдосконалення, просування вперед, на розробку й реалізацію нових цілей, задач, пріоритетів, стратегій.

Сьогодні одним з пріоритетних напрямків модернізації української системи освіти є створення інформаційного простору освіти та входження у світовий інформаційний простір шляхом інформатизації та інтернетизації нашої освіти. В результаті інформатизації здійснюється становлення якісно нової системи безперервної, відкритої, гнучкої, дистанційної освіти, яка значною мірою може допомогти подоланню кризи освіти.

Освітньо-інформаційна політика є частиною загальної політики держави та базується на принципах інформаційної політики, користуючись її інструментарієм. Наочне поле освітньо-інформаційної політики лежить у освітній сфері, тому вона функціонально пов'язана з освітньою політикою держави і постає одним із її складників. З утвердженням інформаційної політики наочне поле освітньо-інформаційної політики розширятиметься, включаючи неосвітні сфери життєдіяльності (наприклад, політику, економіку тощо).

Виокремлення структурних елементів освітньо-інформаційної політики відбувається у змістовному і функціональному аспектах освітньо-інформаційної політики. У змістовному аспекті структура освітньо-інформаційної політики в найзагальнішому вигляді може включати: освітньо-

інформаційні ідеї та погляди; освітньо-інформаційні відносини; освітньо-інформаційну діяльність; освітньо-інформаційні інститути.

На основі експлікації інноваційного потенціалу освітньо-інформаційного політики створено теоретичну модель її функціонування шляхом аналізу змісту, складників, чинників, суб'єктів, функцій, принципів та пріоритетних напрямів даного соціокультурного феномена. Освітньо-інформаційна політика об'єднує в систему такі її складники, як політика у сфері масової інформації в освітній сфері; політика у сфері інформаційного забезпечення функціонування освітньої сфери; політика інформатизації в державі та освітній сфері.

Формування та здійснення науково обґрунтованої освітньо-інформаційної політики як складного соціокультурного феномена виокремлено два наступні моменти. По-перше, з огляду на те, що багато країн світу зазнають труднощів у реформуванні своїх освітніх систем, то за допомогою продуманої та ефективної освітньо-інформаційної політики вони можуть створити відносно сприятливі умови для подолання цих труднощів і входу у світовий освітньо-інформаційний простір.

По-друге, позаяк освітньо-інформаційна політика позначається практично на всіх аспектах життєдіяльності суспільства, то вона повинна враховувати всю розмаїтість інтересів і потреб, які лежать в основі соціокультурного розвитку тої чи іншої країни.

У сучасній Україні зміст і характер освітньо-інформаційної політики визначається потребою подолати відставання від освітньо-цивілізаційного процесу, що передбачає модернізацію всіх сторін її освітньої сфери. Сутністю освітньо-інформаційної політики в цьому контексті є досягнення конкретних результатів, які наближали б країну до цивілізованого світу.

Оскільки освітньо-інформаційна політика покликана сприяти реалізації національних інтересів у сфері освіти інформаційними засобами, способами і методами, то вона повинна базуватися на принципах інформаційної політики держави. Такими є відкритість, рівність інтересів, системність, соціальна

орієнтація, державна підтримка та ін. Особливістю освітньо-інформаційної політики є її тісна взаємодія з науковою, технічною, інформаційною, освітньою, економічною, соціальною, демографічною та іншими видами політики.

Освітньо-інформаційна політика має загальні, особливі та специфічні функції. До загальних можна віднести ті, що забезпечують реалізацію настанов загальної політики, до особливих – ті, що відображають сутність освітньої та інформаційної політики, а до специфічних – ті, що властиві освітньо-інформаційній політиці. Тож освітньо-інформаційна політика виконує основні традиційні функції, притаманні політиці взагалі (світоглядну, нормативно-регулюючу, виховну, прогностичну), а також власні – практико-прикладні (соціалізація, раціоналізація, ціннісної орієнтації, забезпечення взаємодії) та управлінські (директивну, консультативну, прогностичну, контрольну).

До найзначущих, визначальних чинників освітньо-інформаційної політики відносяться міжнародні, геополітичні, внутрішньополітичні, освітні, інформаційні, зростання ролі громадської думки в процесі ухвалення рішень.

Суб'єктами освітньо-інформаційної політики можуть виступати соціальні групи і створювані ними політичні інститути, нації, класи, держави та їх коаліції. Так, політична партія в тоталітарній державі, маючи в своєму розпорядженні державний апарат, виробляє і проводить освітньо-інформаційну політику, відповідну ідеологічним установкам партії.

Формування та реалізація освітньо-інформаційної політики, її раціональне функціонування й ефективне використання здійснюються при дотриманні ряду принципів, які багато в чому зумовлюють її зміст, спрямованість і характер. Оскільки в основі будь-якої політичної діяльності лежать певні принципи, то вони відіграють велику роль у науковому осмисленні освітньо-інформаційної політики держави. Характер і зміст принципів освітньо-інформаційної політики, у свою чергу, залежить від типу

освітньої політики. Іншими словами, для визначення принципів освітньо-інформаційної політики істотне значення мають вихідні твердження, що створюють її архітектуру, межі формування та функціонування.

Розкриття структури, визначення чинників освітньо-інформаційної політики дозволило визначити її внутрішню будову, внутрішні зв'язки і залежності, що відкриває можливість глибше проникнути в її сутність. Але розкриття змісту освітньо-інформаційної політики можливе шляхом визначення ряду основних напрямів, в яких вона відіграє істотну роль, а саме:

- гуманізація освітньо-інформаційного напрямку, що відповідає сучасним гуманістичним поглядам і охоплює широкий спектр освітньої діяльності людей;
- демократизація;
- вдосконалення правових, законодавчих основ;
- інтеграція в світовий освітній простір;
- створення сприятливих умов для ефективного інформаційного забезпечення в освітній сфері;
- регулювання діяльності ЗМІ в освітній сфері.

Наповнення освітньо-інформаційної політики новим педагогічним і соціальним змістом включає:

а) *теоретико-методологічний компонент* освітньо-інформаційної політики включає науково-теоретичні та методичні основи формування і реалізації освітньо-інформаційної політики держави,

б) *законодавчо-правовий компонент* освітньо-інформаційної політики зумовлює формування правового поля, вироблення законів і нормативних актів, які відповідають як міжнародним правовим нормам, так і вимогам політики держави у сфері інформації,

в) *морально-етичний компонент* освітньо-інформаційної політики є найважливішим механізмом регулювання політичної діяльності, будучи мірилом справедливості стосунків між людьми,

г) *організаційно-управлінський компонент* освітньо-інформаційної політики є по суті системотворчим чинником, який сприяє досягненню мети, що стоїть перед соціальною системою та зумовлює характер її функціонування і розвитку.

Винесення проблем інформатизації освітньої сфери суспільства на рівень освітньо-інформаційної політики держави надає процесам інформатизації політичного статусу. Це дозволяє демократизувати освітню політику шляхом доведення до громадськості мети, завдань і способів її здійснення, активно залучати суспільні ресурси для розв'язання проблем інформатизації.

В освіті процес інформатизації здійснюватися за такими напрямками: а) інформатизація соціально-психологічної сфери освіти; б) інформатизація засобів освітньої діяльності; в) інформатизація управління. При цьому інформатизація постає не метою, а засобом створення необхідних інформаційних умов, які підвищують ефективність використання самої освітньої діяльності та забезпечення розвитку освітньо-інформаційними способами. Створення єдиного інформаційного простору освіти України слугуватиме підвищенню ефективності управління освітою за рахунок розвитку освітньо-інформаційної політики.

У відповідності до призначення єдиного інформаційного простору освіти України можна визначити наступні принципи його побудови: системності, етапності, уніфікації, спадкоємності, відкритості, повноти, цілісності, доступності та ін. ; й основні напрями його створення: науково-дослідне, організаційне, технологічне. В той же час єдиний інформаційний простір освіти України й інформація, що міститься у ньому, повинні відповідати певним вимогам. Основними загальними вимогами до єдиного інформаційного простору освіти України є повнота, ефективність, впорядкованість, актуальність, релевантність, толерантність, достовірність, однозначність, непротирічність, зіставність, захищеність.

Однією з проблем єдиного інформаційного простору освіти України є забезпечення раціонального поєднання централізованого і децентралізованого збереження інформації. В рамках організаційного напрямку роботи зі створення єдиного інформаційного простору освіти важливими є: створення інформаційної служби освіти України; розробка управлінських і нормативно-методичних документів; ініціювання наукових досліджень і технологічних розробок; організація підготовки фахівців у цій галузі та ін.

Активізація інноваційної діяльності при створенні інформаційного простору освіти повинна передбачати якісно нові форми організації структурних, функціональних, зворотніх взаємозв'язків та ефективну взаємодію між усіма учасниками інноваційного процесу, закріплення нових функцій за відповідними суб'єктами управління. Її результативність визначається повнотою і змістом взаємодії між собою учасників єдиного інформаційного простору освіти отримання та використання нових знань і технологій.

Гуманітаризація та гуманізація освіти в умовах її технологізації, інформатизації та комп'ютеризації розглядається як умова становлення освітньо-інформаційної політики, оскільки вдосконалення гуманітарної освіти передбачає реалізацію творчого потенціалу мислення не тільки учня, а й того, хто навчає, взаємне стимулювання пізнавальної діяльності, що здійснюється в контексті проблемності освітніх ситуацій..

Інформатизація гуманітарної освіти передбачає розвиток і освоєння різних комунікативних практик і тому особливе місце в ній відводиться мовній, риторичній підготовці, націленій на засвоєння наявних і створення нових культурних взірців, на діалог і полілог культур. Цій меті слугуватиме діалоговий тип навчання.

Гуманітаризація освіти переслідує дві основні, тісно пов'язані між собою цілі: по-перше, подолати "часткову" людину, її одновимірність; по-друге, закласти основи гуманістичного світогляду. Іншими словами,

гуманітаризація розглядається як спосіб залучення молодшої людини до духовних цінностей цивілізованого світу. Без гуманітаризації освіти неможливо уявити формування повноцінної, духовно багатшої, досконалої особистості, тому що гуманітаризація відкриває перед молодшою людиною вищі смисли культури, вводить її в простір світової культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдеев Р. Ф. Философия информационной цивилизации: дис. ... доктора философ. наук : 09.00.03 / Абдеев Рифгат Фаизович. – М.: Владос, 1994. – 336 с.
2. Абдеев Р. Ф. Философия информационной цивилизации : автореф. дис. на соискание науч. степени доктора философ. наук : 09.00.03 / Абдеев Рифгат Фаизович. – Уфа, 1996. – 42 с.
3. Аверинцев С. С. Истоки развития раннехристианской литературы / С. С. Аверинцев // История всемирной литературы. – М.: Наука, 1983. – Т. 1. – 515 с.
4. Аверьянов А. Н. Системное познание мира / Анатолий Николаевич Аверьянов. - М., 1985. - С. 45-46.
5. Адамский А. И. Авторская школа / А. И. Адамский // Инновационное движение в российском школьном образовании. – М., 1997. – С. 186-224.
6. Алексеева И. Ю. Возникновение идеологии информационного общества / И. Ю. Алексеева // Информационное общество. - 1999. – № 1. – С. 30-35.
7. Алферев С. Ю. Влияние потребностей постиндустриальной экономики на образовательную политику в развитых странах / С. Ю. Алферев // Современная высшая школа. – Варшава, 1991. – № 4. – С. 109-124.
8. Аналіз вигід і витрат : практичний посібник / [наук. ред. О. Кілевич]; пер. з англ. С. Соколик. - К.: Основи, 2000. - 175 с.
9. Англо-русский толковый словарь по вычислительной технике / [под ред. Масловского Е. К.] – Изд. 5-е, испр. и доп. – М.: Русский язык, 1989. – 800 с.

10. Андреев С. С. Информационная культура: уровень содержательности духовных ценностей / С. С. Андреев // Социально-политический журнал. – М., 1998. – № 2. – С. 79-112.
11. Андрущенко В. Вища освіта у пост-Болонському просторі: спроба прогностичного аналізу / В. Андрущенко // Філософія освіти. – 2005. – № 2. – С. 6-19.
12. Андрущенко В. Кому у вузі належить роль першої скрипки? / В. Андрущенко // Освіта. – 2000. – С. 22-27.
13. Андрущенко В. П. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу / В. П. Андрущенко // Вища освіта України, 2004. – № 1. – С. 5-9.
14. Андрущенко В. П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: досвід соціально-філософського аналізу / Віктор Петрович Андрущенко. – К.: ТОВ “Атлант ЮЕмСі”, 2005. – 496с.
15. Андрущенко В. П. Організоване суспільство: потреба для України / В. П. Андрущенко // Нова парадигма: зб. наук. пр. - Київ: НПУ, 2005. - С. 3-21.
16. Андрущенко В. Інтелектуальний потенціал суспільства у світлі політичного виміру. Порівняльний аналіз сучасних систем вищої освіти в реформуванні вищої школи України / Андрущенко В., Холод Б. - К., 1996.- С. 7-9.
17. Аносов І. П. Сучасний освітній процес: антропологічний аспект : [монографія] / Аносов І. П. - К.: “Твім інтер”, 2003. – 391 с.
18. Антипенко Л. Г. О русском проекте овладения временем / Антипенко Леонид Григорьевич. – М.: Век книги, 2004. – 39с.
19. Антонова С. Г. Информационное мировоззрение / С. Г. Антонова // Проблемы информационной культуры. – М., 1996. – Вып. 3. – С. 25-32.

20. Антошкіна Л. І. Науково-методичні основи державного регулювання вищої освіти: дис. ... доктора екон. наук : 08.02.03 / Антошкіна Лідія Іванівна. – К., 2005. – 446 с.
21. Арапов М. В. Информационная сфера и информатизация общества / М. В. Арапов // Информатика и культура. – Новосибирск, 1990. – С. 6-23.
22. Артемчук Г. І. Вища школа України: реальність і тенденції розвитку : [монографія] / Артемчук Г. І., Попович В. В., Січкаренко Г. Г. – К.: Ленвіт, 2004. – 176 с.
23. Арутюнова Н. Д. Новое и старое в библейских контекстах / Н. Д. Арутюнова // Слово и культура. – М., 1998. – Т. 1. – С. 11-28.
24. Аршинов В. И. Методология мышления: феномен самоорганизации / В. И. Аршинов, Ю. А. Данилов // Отология и эпистемология. – М.: ИФРЛИ, 1997. – 103 с.
25. Аршинов В. И. Синергетика как модель дисциплинарного синтеза / В. И. Аршинов, Н. Д. Казаков // Математика, естествознание и культура. – М.: Наука, 1986. – С. 59-65.
26. Аршинов В. Философия самоорганизации. Новые горизонты / В. Аршинов, Я. Свирский // Общественные науки и современность, 1993. – № 3. – С. 59-70.
27. Ахиезер А. С. Что же такое общество? / А. С. Ахиезер, И. Г. Яковенко // ОНС: Общественные науки и современность. – М., 1997. – № 3. – С. 30-37
28. Ахлибининский Б. В. Структура информационной среды как фактор формирования человека / Ахлибининский Б. В.; Казаринов М. Ю. // Проблемы человека в меняющемся мире. – СПб., 1997. – С. 3-15.
29. Базалук О. А. Философия жизни: от волюнтаризма к экзистенциализму (компаративистский анализ) : [монографія] / О. А. Базалук. – Вінниця: О. Власюк, 2006. – 292 с.

30. Байденко В. И. Болонский процесс: структурная реформа высшего образования Европы / В. И. Байденко - [3-е изд., испр. и доп.]. - М., 2003. - 127 с.
31. Бакуменко В. Д. Теоретичні та організаційні засади державного управління: навчальний посібник / В. Д. Бакуменко, П. І. Надолішній. - К.: Міленіум, 2003. – 256 с.
32. Балацький О. Ф. Антологія економіки чистої середовища / Олег Федорович Балацький. – М.: Университетская книга, 2007. – 272 с.
33. Барыкина М. Ф. Современное информационное общество и актуальность формирования системного стиля научного мышления / Барыкина М. Ф., Барыкин А. П. // Информационная культура специалиста: гуманитарные проблемы. – Краснодар, 1993. – С. 10-12.
34. Бауер М. Й. Методологія екологічної освіти / Михайло Йозефович Багер. – Чернівці: Крайова освіта, 2000. – 320 с.
35. Бачинський П. П. Пошуки шляхів втілення концепції гуманітаризації освіти / П. П. Бачинський // Педагогіка і психологія. - 1996. – № 4. – С. 57-58.
36. Бебик В. Політична культура сучасної молоді / Бебик В., Головатий М., Ребкало В. — К., 1996. – 112 с.
37. Бевзенко Л. Д. Социальная самоорганизация. Синергетическая парадигма: возможности интерпретаций / Любовь Дмитриевна Бевзенко. – К.: Институт социологии НАН Украины, 2002. – 437 с.
38. Бек У. Общество риска. На пути к новому модерну / Ульрих Бек. - М.: Прогресс-Традиция, 2000.- 384 с.
39. Бек У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма – ответы на глобализацию / Ульрих Бек; [пер. с нем. А. Григорьева, В. Седельника]. – М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.
40. Белкина Г. Л. Компьютеризация и общество / Г. Л. Белкина // Вопросы философии. – М., 1988. – № 6. – С. 132-140.

41. Белл Д. Социальные рамки информационного общества / Белл Д. // Новая технократическая волна на Западе. – М., 1986. – С. 335.
42. Белл Д. Эпоха разобщенности: размышления о мире XXI века / Белл Д., Иноземцев В. – М.: Центр исследований постиндустриального общества, 2007. – 304 с.
43. Белов В. П. Структура государственной информационной политики. Научные доклады / Белов В. П., Петров А. В. – М: РАГС, 1999. – 244 с.
44. Белов Г. В. Природа и общество: информационные аспекты развития / Г. В. Белов; Д. Ф. Шанявский // Компьютерная революция и информатизация общества. – М., 1990. – С. 23-48.
45. Бендикс Р. Современное общество / Р. Бендикс // Американская социология. - М., 1992. - № 4. – С. 9-18.
46. Бердашкевич А. П. Основные принципы формирования и реализации государственной политики / А. П. Бердашкевич // Вестник МГУ. Серия 12. Политические науки. - 2001. – № 4. – С. 83-94.
47. Березин В. М. Сущность и реальность массовой коммуникации : [монография] / В. М. Березин. – М.: Изд-во РУДН, 2002. – 183 с.
48. Березовець Л. В. Розвиток соціального капіталу / Л. В. Березовець // Інформаційне суспільство. Шлях України. – К.: “Відродження” та ПРООН, 2004. – С. 62-67. - (Бібліотека інформаційного суспільства).
49. Бермус А. Г. Модернизация образования: философия, политика, культура: [монография] / А. Г. Бермус. - М.: “Канон+” РООН “Реабилитация”, 2008. – 384 с.
50. Бессонов Б. Н. Цивилизация и философия: необходимость новых ценностей / Б. Н. Бессонов // Философские перспективы человечества. – М., 1993. – С. 5-6.
51. Беукел Э. Политика стран ЕС в области образования: новый образец европейской интеграции / Э. Беукел // Социальные и гуманитарные науки. – М., 1993. - Серия 8. – № 3/4. – С. 115-120.

52. Бех В. П. Философия социального мира / В. П. Бех // Нова парадигма: зб. наук. пр. - Київ: НПУ, 2005. - 236 с.
53. Бжезинський З. Велика шахівниця / Збігнев Бжезинський. – Львів – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. – 39 с.
54. Бичко І. Українська ментальність і проблеми гуманітаризації національної вищої освіти / І. Бичко // Роздубова держави. - 1993. – № 3. – С. 58-60.
55. Білоус А. Національна “мрія” й історичний шанс / А. Білоус, М. Горелов // Віче. – 1995. - № 5. – С. 3-16.
56. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе / Марк Блауг; [пер. с англ.] – М.: Дело, 1994. – 687 с.
57. Большая Советская Энциклопедия. - 3-е издание. – М.: Советская Энциклопедия, 1968-1979. – 1560 с.
58. Большой толковый словарь русского языка / [сост. и гл. ред. С. А. Ковалев]. – СПб.: Норинт, 2000. – 1294 с.
59. Большой энциклопедический словарь / [гл. ред. А. М. Прохоров]. - 2-е изд. перераб. и доп. – М.: Большая Русская Энциклопедия, СПб.: Норинт, 2000. – 1456 с.
60. Боняк В. О. Конституційне право людини і громадянина на освіту та його забезпечення в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 “Конституційне право” / В. О. Боняк. - К., 2005. - с. 30.
61. Бордовская Н. В. Педагогика : учебник для вузов / Бордовская Н. В., Реан А. А. – СПб: Издательство “Питер”, 2000. – 304 с.
62. Браун П. Посібник з аналізу державної політики / Пол М. Браун [пер. з англ.]. – К.: Основи, 2000. – 336 с.
63. Брей М. Рост интереса и возникновение теории / М. Брей // Перспективы. – Париж, 1992. – № 4. – С. 63-78.
64. Брус Т. Вступ до аналізу державної політики / Брус Т., Романов В., Рудік О. – К.: Основи, 2001. – 126 с.

65. Брюн В. Куда еволюціонує інтернет? / В. Брюн // Russian Weekly. - 2000. - 7 серпня. – С. 12-17.
66. Буданов В. Г. Методологія синергетики в постнекласичній науці і в освіті / В. Г. Буданов [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.analiculturolog.ru/index>.
67. Буданов В. Г. Синергетические стратегии в образовании. Синергетика и образование. - М.: РАГС, 1996. – 156 с.
68. Буданцев Ю. П. Ноосфера или “информационное общество”? / Ю. П. Буданцев // Организация массовых информационных процессов. – М., 1988. – С. 3-13.
69. Булгакова Н. Н. Активизация учебно-познавательной деятельности младших школьников на уроках інформатики / Булгакова Н. Н. – М.: “ИТО-2009”, 2009. – 56 с.
70. Бурлацький Ф. М. Нове мислення: діалоги і думки про технологічну революцію в наших реформах. - 2-е вид., доп. - М.: Політгиздат, 1989. – С. 46-47.
71. Буторин В. Я. Информационная культура общества и личность / В. Я. Буторин // Перестройка: диалектика обновления общества. – Новосибирск, 1990. – С. 70-79.
72. Вакка Дж. Безопасность интранет / Дж. Вакка. – М.: Book Media Publisher, 1998. - 496 с.
73. Вакка Дж. Секреты безопасности в Internet / Дж. Вакка – К.: “Диалектика”, 1997. – 512 с.
74. Валевський О. Л. Державна політика в Україні: методологія аналізу, стратегія, механізми впровадження : [монографія] / Валевський О. Л. – К.: НІСД, 2001. - 242 с.
75. Вандышев В. Н. Философский анализ дифференциации естественнонаучного познания / Валентин Николаевич Вандышев. – К.: Вища школа, 1989. – 176 с.

76. Вартанова Е. Л. Новые неравенства большой Европы / Е. Л. Вартанова, Я. Н. Засурский // Национальные модели информационного общества. – М.: ИКАР, 2004. – 419 с.
77. Вартанова Е. Л. Северная модель: государство всеобщего благоденствия? / Е. Л. Вартанова // Национальные модели информационного общества. – М.: ИКАР, 2004. – 412 с.
78. Василенко И. Политическая глобалистика : учебное пособие / Ирина Василенко. – М.: Логос, 2003. – 360 с.
79. Васильев Г. Г. Становление информационной цивилизации и тенденции обновления регулятивной системы общества / Г. Г. Васильев // Роль государства в формировании современного общества. – М., 1998. – С. 50-52.
80. Вашкевич В. М. Історична свідомість сучасної молоді: до методології дослідження / В. М. Вашкевич // Вища освіта України. – 2005. - № 4. – С. 74-79.
81. Вернадский В. И. Биосфера и ноосфера / Владимир Иванович Вернадский // Мысли о ноосфере. - М.: Наука, 1989. — 261с.
82. Вернадский В. И. Несколько слов о ноосфере / В. И. Вернадский // Успехи современной биологии, 1944. - № 18. - Вып. 2. - С. 113-120.
83. Вершинская О. Н. Существующие модели построения информационного общества / О. Н. Вершинская // Информационное общество, 1999. - № 3. - С. 54.
84. Взятыхшев В. Ф. От лозунгов устойчивого развития к ноократии через добрые технологии социальной инженерии и образования / Взятыхшев В. Ф. // Проблемы устойчивого развития: иллюзии, реальность, прогноз : материалы 6 Всероссийского научного семинара. - Томск: Изд-во ТГУ, 2002. - С. 24.
85. Википедия: свободная энциклопедия [Электронный ресурс]. - Режим доступа к ресурсу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/>

86. Винер Н. Кибернетика / Норберт Винер. – М.: Современное радио, 1968. – 325 с.
87. Винер Н. Человек управляющий / Н. Винер. - СПб: - Питер.- 2001. - 288 с.
88. Виноградов А. А. Информатика: оптимизм сегодня или пессимизм завтра? / А. А. Виноградов, А. А. Чуканов // Современная высшая школа. – Варшава, 1989. – № 3. – С. 101-113.
89. Виханский О. С. Стратегическое управление : учебник / Олег Самуилович Виханский. – М.: Гардарики, 2000. – 296 с.
90. Вища освіта: тенденції розвитку у контексті інтеграції України в європейський простір вищої освіти / [за ред. В. М. Бебіка]. – К.: МАУП, 2004. – 200 с.
91. Відкрита освіта [Електронний ресурс]. – 2001. – № 5. – Режим доступу до журн.: <http://www.rekom.ru/>
92. Вікторов В. Г. Атестація і акредитація закладів освіти в системі управління якістю. Мультиверсум. Філософський альманах. – К.: Центр духовної культури. – 2004. - № 43.
93. Власова С. Взаимодействие естественнонаучного и гуманитарного знания / С. Власова // Alma Mater. – 2001. – № 12. – С. 22-23.
94. Вовненко Г. И. Проблемы формирования информационного общества в России / Г. И. Вовненко // Актуальные проблемы естественных и гуманитарных наук. – Ярославль, 1995. – С. 120-124.
95. Воронина Т. П. Информационное общество: сущность, черты, проблемы / Татьяна Петровна Воронина. – М., 1995. – 111 с.
96. Воронина Т. П. Образование в эпоху новых информационных технологий / Воронина Т. П., Кашицин В. П., Молчанова О. П. – М.: Информатика, 1995. – 220 с.
97. Воронина Т. П. Философские проблемы образования в информационном обществе : автореф. дис. на соискание науч. степени док. филос. наук : спец. 09.00.10 “Философия образования”. – М., 1995. – 41 с.

98. Воронкова В. Муніципальний менеджмент : навчальний посібник / Валентина Воронкова. - К.: Професіонал, 2004. - 248 с.
99. Воронкова В. Філософія : навчальний посібник / Валентина Воронкова. - К.: Професіонал, 2004. - 464 с.
100. Гажієнко Г. Проблеми зміни мотивацій у необхідності інформатизації при реорганізації органів державного управління / Г. Гажієнко // Вісник УАДУ, 1998. – С. 111-115.
101. Галенко С. П. Концептуальные основания политики образования в России / С. П. Галенко // Культура – цивилизация – образование : материалы междунар. конф., 5-9 дек. 1994 г., Тверь. – Тверь, 1995. – С. 15-27.
102. Гальперіна В. О. Освітня політика в трансформаційному суспільстві: соціально-філософський аналіз: дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / Гальперіна Вікторія Олегівна. – К., 2003. – 173 с.
103. Гвишиани Д. М. Наука и глобальные проблемы современности / Д. М. Гвишиани // Вопросы философии. – 1981. - № 3. – 108 с.
104. Гелпі Е. Освіта та еволюція держави / Е. Гелпі // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. - 2002. – № 3. – С. 145-158.
105. Генсон М. Е. Керування освітою та організаційна поведінка / Марк Е. Генсон; [пер. з англ. Х. Проців]. — Л: Літопис, 2002. — 159 с.
106. Герасименко О. В. Про принципи формування концепції національної політики в галузі освіти / Герасименко О. В., Корольов О. А., Рабчук Ф. Л. [Електронний ресурс]. – С. 1-12. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.niurr.gov.ua>.
107. Герасимов Г. И. Методологические основы реформирования образовательного процесса / Г. И. Герасимов // Система послевузовского и дополнительного профессионального образования в современной России. – Ростов-на-Дону, 1997. – 148 с.
108. Герасина Л. Н. Обновление современной высшей школы в контексте глобальных проблем образования: дис. ... доктора социол. наук : 22.00.06 / Герасина Лидия Николаевна. – Х., 1994. – 433 с.

109. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века / Борис Семенович Гершунский. - М.: Педагогическое Общество России, 2002. - 511 с.
110. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI (в поисках практико-ориентированных образовательных концепций) / Борис Семенович Гершунский. – М: Совершенство, 1998. – 607 с.
111. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века : учебное пособие для самообразования / Борис Семенович Гершунский. - Изд. 2-е, переработанное и дополненное. – М.: Педагогическое общество России, 2002. – 512 с.
112. Гершунский Б. Философия образования / Борис Гершунский. – М.: Московский психолого-социальный институт, 1998. – 432 с.
113. Гимбицкий В. А. Роль и место информационной безопасности в системе национальной безопасности РФ / В. А. Гимбицкий // 53-я научно-методическая конференция преподавателей и студентов СГУ. - 2008. - С. 179-181.
114. Гільбух Ю. З. Інноваційний експеримент у школі. На допомогу початкуючому дослідникові / Ю. З. Гільбух, М. І. Дробноход. – К.: 1994. – 322 с.
115. Глоссарий по образованию [Электронный ресурс]. - Режим доступа до ресурсу: <http://window.edu.ru/window/glossary>
116. Глушков В. А. Образ жизненного пространства информационного общества / В. А. Глушков, С. М. Зимин, Е. А. Тшавская // Жизненное пространство человека и общества. – Саратов, 1996. – С. 119-130.
117. Гоне Ж. Освіта і засоби масової інформації / Жак Гоне; [пер. з фран. М. Марченко]. – Київ: “К.І.С.”, 2002. – 100 с.
118. Гончаренко С. И. Проблемы индивидуализации процесса обучения / С. И. Гончаренко, В. М. Володько // Педагогика и психология, 1995. – №. 1. – С. 69-70.

119. Гончаренко С. И. Проблемы гуманитаризации украинской школы / С. И. Гончаренко, Ю. И. Малеваный // Язык и литература в школе, 1995. – № 1/2. – С. 4-5.
120. Гор А. Земля на чаше весов. В поисках новой общей цели / А. Гор // Философия и экология. – М.: Наука, 1993. – 205 с.
121. Горбань А. В. Стратегема устойчивого развития общества (социально-философский анализ): дис. ... канд. филос. наук : 09.00.03 / Александр Владимирович Горбань. – Симф., 2004. – 198 с.
122. Горбунова Л. С. Синергетична парадигма: методологічні та дидактичні можливості в освіті / Л. С. Горбунова // Нова парадигма: зб. наук. пр. - К: НПУ, 2005. - С. 48-58.
123. Гордеева Н. Н. Индивидуализация обучения: опыт, реалии, перспективы / Н. Н. Гордеева // Педагогика, 2002. – № 2. – С. 33.
124. Гофрон А. Філософські засади сучасних європейських освітніх концепцій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філософ. наук : 09.00.10 «Філософія освіти» / Анджей Гофрон. — К., 2005. — 32 с.
125. Гошовський М. М. Ідея прогресу в соціальній філософії / М. М. Гошовський, І. Т. Кучерявий. – К.: Вища школа, 1993. – 159 с.
126. Гржибовский С. П. Информационное поле Вселенной – поле разума / С. П. Гржибовский // Сборник научных трудов. – Москва; Нью-Йорк, 1998. – Вып. 3. – С. 29-37.
127. Грішнова О. А. Проблеми фінансування освіти в перехідній економіці України / О. А. Грішнова // Вісник ВДУ ім. Лесі Українки. Економічні науки, 2003. – Розділ II.- С. 135-149.
128. Громов А. Н. Информационное поле человека / А. Н. Громов // Сборник научных трудов. – Москва; Нью-Йорк, 1998. – Вып. 3. – С. 38-43.
129. Губерський Л. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз / Губерський Л., Андрущенко В., Михальченко М. – К.: Знання України, 2002. – 580 с.

130. Гуманізація та гуманітаризація професійної освіти : науково-методологічний збірник / [ред. кол. І. А. Зязюн, В. О. Зайчук, В. М. Доній та ін.]. – К., 1995. – 160 с.
131. Гуманітарна політика Української Держави в новітній період : [монографія] / [за ред. С. І. Здіорука]. – К.: НІСД, 2006. – 403 с.
132. Гуменюк В. В. Інформаційне забезпечення управління загальноосвітнім навчальним закладом : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / В. В. Гуменюк. – К., 2001. – 20 с.
133. Гурко С. Л. Информатизация общества как текстуализация среды обитания / С. Л. Гурко // Человек и техника. – М., 1990. – С. 98-123.
134. Гусинский Э. Н. Введение в философию образования / Э. Н. Гусинский. - М.: Логос, 2003. - 201 с.
135. Давыдов А. В. Культура, образование, мышление / А. В. Давыдов, В. П. Зинченко // Перспективы: вопросы образования. Ежеквартальный журнал ЮНЕСКО. – 1992. – № 1-2. – С. 9-24.
136. Даниленко В. П. Основы духовной культуры в картинах мира / Даниленко В. П., Даниленко Л. В. – Иркутск: ИГУ, 1991. – 537 с.
137. Даніл'ян В. О. Інформаційне суспільство та перспективи його розвитку в Україні (соціально-філософський аналіз): дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / Даніл'ян Вадим Олегович. – Х., 2006. – 200 с.
138. Дем'янчук О. П. “Державна політика” та “публічна політика”: варіант перехідного періоду / О. П. Дем'янчук // Наукові записки НаУКМА. – 2000. – Т. 18. - С. 31-36.
139. Деменчонок Э. В. Теория “информационного общества”. Новые тенденции в западной социальной философии / Э. В. Деменчонок. – М., 1988. – С. 51-77.
140. Демкова М. Інформація як основа інформаційного суспільства: поняття та правове регулювання / Демкова М., Фігель М. // Інформаційне

суспільство. Шлях України. – К.: “Відродження” та ПРООН, 2004. – С. 150-163. - (Бібліотека інформаційного суспільства).

141. Державна національна програма “Освіта. Україна ХХІ століття” : постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. № 896. – К., 1994. – С. 9.

142. Державна політика: аналіз та механізм її впровадження в Україні : навч. посіб. / [за ред. В. Ребкала, В. Терличка]. – К.: Вид-во УАДУ, 2000. – 230 с.

143. Джайарам Н. Высшее образование в Индии: государственная политика и социальные барьеры / Н. Джайарам // Современная высшая школа. – М., 1992. – № 1-4. – С. 51-58.

144. Дзвінчук Д. І. Трансформаційні процеси в освітніх системах-вимоги ХХІ ст. / Д. І. Дзвінчук // Нова парадигма: зб. наук. пр. - К: НПУ, 2007. - Вип. 72. - С. 76-81.

145. Дзвінчук Д. І. Сучасні тенденції розвитку та управління освітою: дис. ... доктора філос. наук : 09.00.10 / Дзвінчук Дмитро Іванович. — К., 2007. – 385 с.

146. Димов В. М. Сравнительный социологический анализ образовательной политики зарубежных стран и современной России / В. М. Димов // Преподавание в вузах социально-гуманитарных дисциплин: состояние, проблемы, перспективы : материалы науч. метод. конф. – М., 1994. – С. 191-196.

147. Добронравова І. С. Наукове бачення місця людини у світі / І. С. Добронравова // Філософія. Курс лекцій : навч. посібник. – К.: 1993. – 349 с.

148. Долженко О. Образование в России: сегодня, вчера и завтра / О. Долженко // Alma Mater. Вестник высшей школы, 1992. – № 4-6. – С. 25-26.

149. Дракер П. Посткапиталистическое общество / П. Дракер. – М.: Academia, 1990. – 310 с.

150. Дронишинец Н. П. Государственная политика Японии в сфере образования : автореф. дис. на соискание науч. степени доктора филос. наук :

23.00.03 “Политическая культура и идеология” / Николай Павлович Дронишинец. – Екатеринбург, 1997. – 43 с.

151. Дротянко Л. Г. Феномен фундаментального і прикладного знання (Постнекласичне дослідження) / Л. Г. Дротянко. – К.: вид-во Європ. ун-ту фінансів, інформ. систем. менеджм. і бізнесу, 2000. – 423 с.

152. Дубас О. П. Інформаційний розвиток сучасної України у світовому контексті: політологічний аналіз: дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Олексій Павлович Дубас. – К., 2004. – 235 с.

153. Еленин А. Побороть тупость компьютеров / А. Еленин // Business Online. – 2001. – № 1-2. – С. 82-84.

154. Еппл М. Культурна політика і освіта / Еппл Майк В.; [пер. з англ. В. Василюк]. – К.: Веселка, 2002. – 156 с.

155. Ермишина Е. В. Міжнародний обмін інформацією / Е. В. Ермишина. - М.: Междунар. відносини, 1980. - С. 3.

156. Євтодюк А. В. Роль синергетичної парадигми у реформуванні сучасної освітньої системи / А. В. Євтодюк // Науковий вісник ВДУ ім. Лесі Українки. Філософські науки, 1999. – № 11. – С. 206.

157. Євтух М. Б. Болонський процес: стратегічні цілі й тактика реалізації [Електронний ресурс] / М. Б. Євтух // Освіта і управління. - 2005. - Т. 8, № 3-4 - С. 181-184.

158. Єршова-Бабенко І. В. Філософія образования. XXI век / І. В. Єршова-Бабенко // Интегративная антропология. Медико-философский журнал. – 2004. - № 1 (3). – С. 3 -10.

159. Журавський В. Проблеми та перспективи розвитку приватного сектору вищої освіти в Україні / В. Журавський // Освіта. – 2002. - № 47 (5005). – С. 16.

160. Журавський В. С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні / Віталій Станіславович Журавський. – К.: Видавничий дім “Ін Юре”, 2003. – 416 с.

161. Заблоцький В. Лібералізм: ідея, ідеал, ідеологія / Віталій Заблоцький. — Донецьк: Янтра, 2001. — С. 181—183, 254—268, 288—293.
162. Забродська Л. М. Інформатизація закладу освіти: управлінський аспект / Л. М. Забродська. — Х.: Видав. група “Основа”, 2003. — 240 с.
163. Забродська Л. М. Інформаційна культура особистості – умова прогнозування розвитку закладу освіти / Л. М. Забродська // Нова педагогічна думка. — 2002. — № 3-4. — С. 252—360.
164. Завадский С. А. Концепция жизненного мира в теории коммуникативного действия Ю. Хабермаса / Завадский С. А. — М.: ИНИОН РАН, 1991. — 134 с.
165. Завадський І. І. Інформаційна війна – що це таке? / І. І. Завадський // Конфідент, 1996. — № 4. — 85 с.
166. Завьялова М. П. Изменение установок гуманитарного образования в условиях становления информационного общества / М. П. Завьялова, Д. В. Сухушин // Открытое и дистанционное образование. - 2003. — № 1. — С. 61-66.
167. Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність” № 1977-ХІІ, із змінами від 19 грудня 2006 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: www.osvita.org.ua.
168. Закон України “Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки” (Відомості Верховної Ради. 2001, № 48, ст. 253) [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: www.osvita.org.ua.
169. Закон України “Про вищу освіту”, 17 січня 2002 року, № 2984-ІІІ [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: www.osvita.org.ua.
170. Закон України “Про освіту” № 1801-ІV (1801-15) від 17.06.2004 [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: www.osvita.org.ua.
171. Закон України про загальну середню освіту від 7 грудня 2000 року № 2120 // Освіта України. Нормативно-правові документи. — Л.: Міленіум. — С. 103-126.

172. Закон України “Про освіту” // Голос України. - 1999. - 26 червня. – С. 14.
173. Закупень Т. В. Правовое регулирование создания единого информационного пространства стран-участниц Содружества Независимых Государств / Т. В. Закупень // Государство и право. - 1997. - № 6. - С. 92-95.
174. Згуровський М. З. Вступ до комп’ютерних інформаційних технологій : навч. посібник для студ. екон. спец. вищих навч. закл. / М. З. Згуровський, І. І. Коваленко, В. М. Михайленко. – К.: Видавництво Європейського ун-ту, 2006. – 265 с.
175. Зеленкова И. Л. Этика: учебное пособие и практикум / Зеленкова И. Л., Беляева Е. В. – Минск: НТООО “Тетра-Системс”, 1997. – 368 с.
176. Золотогоров В. Г. Энциклопедический словарь по экономике / Золотогоров В. Г. – Минск: Полымя, 1997. – 571 с.
177. Зорина Л. Единство естественнонаучной и гуманитарной культур в условиях дифференцированного обучения / Л. Зорина // Школа, 1996. – № 6. – С. 38-43.
178. Зотов А. Ф. Университет как домен культуры / А. Ф. Зотов // Вестник Московского университета. Серия 7. Философия. – 1996. - № 2. – С. 71.
179. Зуев К. А. Информационная ответственность и перспективы открытого общества в России / К. А. Зуев // На пути к открытому обществу. Идеи Карла Поппера и современная Россия. – М., 1998. – С. 246-253.
180. Зязюн І. А. Гуманістична освіта порятує Україну / І. А. Зязюн // Україна, 1996. – № 3-4. – С. 22-23.
181. Иванов А. Философия образовательной индустрии информационного общества / А. Иванов // Новые знания. – М., 1998. – № 3. – С. 5-7.
182. Ильин В. В. Классика – неклассика – неоклассика: три эпохи в развитии науки / В. В. Ильин // Вестник МГУ. Серия 7. Философия. – 1993. - № 2. – С. 16-34.

183. Инглегарт Р. Модернизация и постмодернизация / Р. Инглегарт // Новая постиндустриальная волна на Западе. – М.: Academia, 1999. – 640 с.
184. Иноземцев В. Л. Відкрите суспільство за закритими межами / В. Л. Иноземцев // Незалежна газета. - 2001. - 10 червня. – С. 12-15.
185. Информационное общество: культурологические аспекты и проблемы : междунар. науч. конф., (Краснодар / Новороссийск, 17-19 сент. 1997 г.) / Междунар. акад. информатизации. Краснодар. регион. отд-ние и др. – Краснодар, 1997. – 477 с.
186. Ібрагімова І. Питання ідентичності в політико-правовому аспекті / І. Ібрагімова // Україна - проблема ідентичності: людина, економіка, суспільство. – К., Стилос, 2003. – С. 110.
187. Інформаційне суспільство. Шлях України / [авт.-укл. А. В. Колодюк, Л. В. Березовець]. – К: Бібліотека інформаційного суспільства, 2004. – 289 с. – (Фонд “Інформаційне суспільство України”).
188. Каган М. С. Наука и ценности: проблемы интеграции естественнонаучного и социогуманитарного знания / М. С. Каган. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1990. – 184 с.
189. Каган М. С. Человеческая деятельность / Моисей Самойлович Каган. – М.: Политиздат, 1974. – 220 с.
190. Каленюк І. С. Освіта в економічному вимірі: потенціал та механізм розвитку / І. С. Каленюк. – К.: ТОВ “Кадри”, 2001. – 326 с.
191. Калініна Л. М. Система інформаційного забезпечення управління загальноосвітнім навчальним закладом : [монографія] / Л. М. Калініна. – К.: Айлант, 2005. – 275 с.
192. Камю А. Избранное / Альбер Камю; [пер. с франц. Долгов К. М.]. – М.: Правда, 1990. – 480 с.
193. Каныгин Ю. М. Социально-экономические проблемы информатизации / Ю. М. Каныгин, Г. И. Калитич. – К.: НИИНТИ, 1990 – С. 3.

194. Кастельс М. Пути к информационному обществу: структура занятости в семи главных индустриальных странах, 1920-1990 гг. / М. Кастельс, Ю. Аояма // *Международ. обзор труда.* – М., 1995. – Т. 133, № 1/3. – С. 52-79.
195. Кахан Жан-Пьер. Абсолютно сходящиеся ряды Фурье / Жан-Пьер Кахан [пер. с франц. Б. В. Панникова]. – М.: Мир, 1976. – 204 с.
196. Кахан Жан-Пьер. Случайные функциональные ряды / Жан-Пьер Кахан; [перевод с англ. Б. И. Голубова]. – М.: Мир, 1973. – 302 с.
197. Кизима В. В. Тоталлогические аллюзии // *Totfllogy. Постнекласичні дослідження.* – К.: ЦГО НАН України, 1995. – С. 20-105.
198. Кинг А. На пути к новому мировому порядку / А. Кинг // *Свободная мысль.* - 1992. - № 17. – С. 45- 53.
199. Кинелев В. Г. Региональная политика в области высшего образования: какой ей быть? / В. Г. Кинелев // *Высшее образование в России.* – М., 1993. – № 4. – С. 14-24.
200. Кізіма В. Ідея та принципи постнекласичної освіти / В. Кізіма // *Вища освіта в Україні.* – 2003. – № 2. – С. 20-29.
201. Кілієвич О. Англо-український глосарій термінів і понять з аналізу державної політики та економіки / Кілієвич О. – К.: Видавництво Соломії Павличко “Основи”, 2003. – 510 с.
202. Кларін М. В. Особова орієнтація в безперервній освіті / М. В. Кларін // *Педагогика,* 1996. – № 2. – С. 17-18.
203. Клепко С. Ф. Інтегративна освіта і поліформізм знання / С. Ф. Клепко. – Київ-Полтава, 1998. – 358 с.
204. Клепко С. Ф. Українська царина філософії освіти / С. Ф. Клепко // *Практична філософія.* – 2001. - № 1 (№ 2). – С. 197-211.
205. Климова Г. П. Образование в контексте цивилизационного развития: [монографія] / Г. П. Климова. – Харьков: Издатель ФЛ-П Вапнярчук Н. Н., 2007. – 248 с.

206. Князева Е. Н. Международный Московский синергетический форум: некоторые итоги и перспективы / Е. Н. Князева // Вопросы философии. - 1996. - № 11. - С. 148-152.
207. Князева Е. Н. Основание синергетики. Режимы с обострением, самоорганизация, темпомиры / Е. Н. Князева, С. П. Курдюмов. - СПб.: Алтейя, 2002. - 414 с.
208. Князева Е. Синергетика и образование / Князева Е. - М., 1997. - 152 с.
209. Князева Е. Синергетика: начала нелинейного мышления / Е. Князева, С. Курдюмова // Общественные науки и современность, 1993. - № 2. - С. 33-62.
210. Кобзев А. И. Восток и Запад в эпоху информационной революции / А. И. Кобзев // Информац. материалы РАН. - М., 1996. - Вып. 1. - С. 33-37.
211. Ковалев В. И. Информационные ценности новой цивилизации / В. И. Ковалев, В. И. Снесар // Проблемы философии, истории, культуры. - Саратов, 1993. - С. 23-29.
212. Коваленко Б. В. Державна інформаційна політика в діяльності ФПС Росії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філос. наук : спец. 09.00.10 "Філософія освіти" / Борис Володимирович Коваленко. - М.: Академія ФПС, 1998. - С. 17.
213. Коваленко В. Некоторые методологические вопросы гуманизации образования / В. Коваленко // Горизонты образования, 2003. - № 1. - С. 39-41.
214. Козелецкий Ю. Человек многомерный (психологическое эссе) / Козелецкий Ю. - К.: Лыбидь, 1991. - 288 с.
215. Козлова О. Г. Сутнісні складові інноваційної діяльності вчителя / Козлова О. Г. - Суми: ВВП, 1999. - С. 34-47.

216. Козлова О. Н. Феномен учительства в информационном обществе / О. Н. Козлова // Социально-политический журнал. – М., 1995. – № 6. – С. 136-146.
217. Колин К. К. Человек и будущее: динамический вызов / К. К. Колин // “Alma mater” (Вестник высшей школы). - М., 1999. - № 10. – С. 62-78.
218. Колодко Г. Глобализация и перспективы развития постсоциалистических стран / Колодко Г.; [пер. с польского]. – Минск: ЕГУ, 2002 – 200 с.
219. Колодюк А. В. Національні стратегії інформаційного суспільства: необхідність, переваги та світова практика запровадження / А. В. Колодюк // Інформаційне суспільство. Шлях України. – К.: “Відродження” та ПРООН, 2004. – С. 24-31. – (Бібліотека інформаційного суспільства).
220. Колосов Ю. М. Новый міжнародний інформаційний порядок і проблема миру / Ю. М. Колосов, В. Л. Шпон, А. Г. Днепровский // Правові проблеми нового міжнародного інформаційного порядку. - М: Наука, 1989. – 78 с.
221. Кольчугина М. Образование и государства / М. Кольчугина // Мировая экономика и междуна. отношения, 2001. – № 10. – С. 75-84.
222. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / [заг. ред. О. В. Овчарук]. – К.: “К.І.С.”, 2004. – 112 с. – (Бібліотека з освітньої політики).
223. Кондрашова С. С. Информационные технологии в управлении : учебное пособие / С. С. Кондрашова. – К., МАУП, 1998. - 131с.
224. Конституція України. – К.: Преса України, 1997. – 80 с.
225. Концепция государственной информационной политики / [под ред. О. А. Фенько]. – М., 1999. – С. 103.
226. Коптюг В. А. Конференция ООН по окружающей среде и развитию (Рио-де-Жанейро, июнь 1992 г.): информац. обзор / Коптюг В. А. - Новосибирск: Изд-во СО РАН, 1992. - 62 с.

227. Корнетов Г. Б. Педагогика: теория и история / Корнетов Г. Б. – М.: Изд-во УРАО, 2003. – 192 с.
228. Корсак К. В. Світова вища освіта. Порівняння і визнання закордонних кваліфікацій і дипломів: [монографія] / К. В. Корсак. – К.: МАУП-МКА, 1997. – 208 с.
229. Корсак К. Стан і перспектива розвитку європейського простору вищої освіти / К. Корсак // Психологія і суспільство, 2004. – № 1. – С. 66 - 68.
230. Корсак К. Суспільство і освіта – тенденції коеволюції у ХХІ столітті / К. Корсак // Сучасна українська політика: політики і політологи про неї. – К., 2000. – С. 189-201.
231. Костогрыз Т. О междисциплинарной интеграции в образовательном процессе / Т. О Костогрыз // Горизонты образования, 2003. – № 1. – С. 62-65.
232. Костюк В. Н. К теории информационного общества / В. Н. Костюк // Системные исследования. – М., 1997. – Вып. 25. – С. 65-79.
233. Костюк Н. П. Застосування Закону України “Про вищу освіту” Міністерством освіти і науки України як гарантія реалізації права громадян України на освіту // Міжнародна науково-практична конференція [“Формування духовно-моральних цінностей у дітей та молоді”]. - Вінниця, 2004. - С. 211.
234. Кочетов А. Н. Интеллектуальный потенциал общества / А. Н. Кочетов / [под ред. Великого П. П.]. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1991. – 127 с.
235. Кочубей Н. Освіта: постнекласична трансформація / Н. Кочубей // Вища освіта України. – 2003. - № 3. – С. 70-75.
236. Кравец А. С. Размышления о преподавании философии / А. С. Кравец // Вестник ВГУ. – Воронеж, 1996. – Серия 1 (гуманитарные науки).- № 1. – 416 с.
237. Кравченко Е. И. Теория социального действия: от Макса Вебера к феноменологам [Электронный ресурс] / Е. И. Кравченко // Социологический

журнал. - 2001. - № 3. - С. 17-25. - Режим доступа к журн.
<http://www.nir.ru/Socio/scipubl/sj/sj3-01krav.html>

238. Кремень В. Від “кіоскової” психології – до освіти протягом життя / В. Кремень // Дзеркало тижня. – 2003. – № 4 (429). – С. 2.

239. Кремень В. Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи) / Василь Григорович Кремень. – К.: Грамота, 2003. – 216 с.

240. Кремень В. Україна: шлях до себе. Проблеми суспільної трансформації : навч. посіб. / В. Кремень, В. Ткаченко. – К.: Видавничий центр “Друк”, 1998. – 622 с.

241. Кримський С. Б. Філософія як шлях людяності і надії / С. Б. Кримський. – К., 2000. – 254 с.

242. Крохин Е. В. Анотований перелік-класифікатор інформаційних технологій / Е. В. Крохин. – М.: ВНИИМІ, 1991. – 165 с.

243. Кузанский Н. Сочинения / Николай Кузанский. – М: Мысль, 1979. – Т. 1. – 488 с.

244. Кузнецов В. І. Важливий аспект проблеми інтеграції освіти і науки / В. І. Кузнецов, Г. М. Ідліс // Вісник РАН. – 2000. – № 12. – Т. 70. – С. 1073 – 1074.

245. Кузьмін О. Є. Сучасний менеджмент : навчально-прикладний посібник / О. Є. Кузьмін. – Львів: Центр Європи, 1995. – 176 с.

246. Култаєва М. Футурологічні розвідки сучасної філософії освіти: теоретичні побудови та проблеми їх здійснення / М. Култаєва // Філософська думка. – 2002. - № 5. – С. 59-75.

247. Кульба В. В. Информационное управление / Кульба В. В.; Малюгин В. Д.; Шубин А. Н. – М., 1996. – 54 с. - (Препринт / РАН Ин-т пробл. упр.).

248. Культура, культурология и образование (материалы “Круглого стола”) / [за ред. В. А. Лекторского] // Вопросы философии. – М., 1997. – № 2. – С. 5-33.

249. Культура. Идеологія. Особистість: методолого-світогляд. аналіз / Губерський Л., Андрущенко В., Михальченко М. - К.: Знання України, 2002. – 580 с.
250. Культурологія і глобальні проблеми сучасності : матеріали науково-методич. конференції, 16 січня 2001 року, Санкт-Петербург. – СПб.: Санкт-Петербурзьке філософське товариство, 2001. – Випуск 11. - С. 140-144.
251. Кумбс Ф. Г. Криза освіти: системний аналіз / Ф. Г. Кумбс. – М.: Прогрес, 1970. – 201 с.
252. Купревич В. Російський космізм: антологія філософської думки / В. Купревич. - М.: Педагогіка-Прес, 1993. - 351 с.
253. Курдюмов С. П. Синергетика: нелінійність часу і ландшафти козволюції / С. П. Курдюмов, Е. Н. Князева. - М.: КомКнига, 2007.– 272 с.
254. Курносов І. Інформаційне товариство: плани і програми зарубіжних країн / Іван Курносов. - М., 1997. – 88 с.
255. Куцепал С. В. Французька філософія другої половини ХХ століття: дискурс із префіксом „пост-” : [монографія] / С. В. Куцепал. - К.: Вид. ПАРАПАН, 2004. – 324 с.
256. Кучеренко В. О. Механізми державного управління / В. О. Кучеренко, Н. Р. Нижник // Університетські наукові записки. – К.: 2006. - № 3-4 (19-20). – С. 369-378.
257. Кушерець В. І. Знання як стратегічний ресурс суспільних трансформацій / В. І. Кушерець. – К., 2002. – 248 с.
258. Кушерець В. І. Аналіз знання як стратегічного ресурсу трансформації суспільства (світоглядно-методологічний аспект): дис. ... доктора філос. наук : 09.00.03 / Василь Іванович Кушерець. – К., 2003. – 411с.
259. Кушніренко О. Г. Конституційний процес та проблеми становлення основ конституційного ладу України / О. Г. Кушніренко, Ю. М. Тодика // Вісник АПрНУ. – 1995. – № 4. – С. 3-9 .

260. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації: Європейські абрисы / Н. М. Лавриченко. – К: ВіРА ІНСАЙТ, 2000. – 444 с.
261. Лапин Н. И. Нововведения в организациях (общая часть исследовательской программы) / Н. И. Лапин, А. И. Пригожин, Б. В. Сазонов, В. С. Толстой // Структура инновационного процесса. – М.: Тр. Конф. ВНИИСИ, 1991. – С. 5-12.
262. Ларцев В. С. Социокультурный генезис личности. Социально-философский анализ / В. С. Ларцев. – К.: ООО “Информационно-издательская фирма “Принт-экспресс”, 2002. – 360 с.
263. Леднев В. С. Содержание образования: сущность, структура, перспективы / В. С. Ларцев. – М., 1991. – 357 с.
264. Лейбин В. М. Зарубежная глобалистика: проблемы и противоречия / В. М. Лейбин. – М.: Знание, 1988. – 64 с.
265. Лекторский В. А. Гуманизм как идеал и как реальность / В. А. Лекторский // Идеал, утопия и критическая рефлексия. - М., 1996. – С. 103-115.
266. Лекторский В. А. На пороге компьютерной эры / В. А. Лекторский // Культура и судьбы мира. – М., 1997. – С. 145-148.
267. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна / Жан-Франсуа Лиотар; [пер. с франц. Н. А. Шматко]. – М. - Спб.: Алетейя, 1998. – 160 с.
268. Лиферов А. Геополитика и реинтеграция образовательного пространства стран СНГ / А. Лиферов // Alma-mater. - М.: Российский университет дружбы народов, 2000. - № 1. - С. 15-20.
269. Лігоцький А. О. Концептуальні підходи до формування освітніх систем / А. О. Лігоцький // Педагогіка, 1997. – № 3. – С. 117-118.
270. Лігоцький А. О. Освіта України – її сьогодення та шляхи розвитку : навчально-методичний посібник / А. О. Лігоцький. – К: Українська академія внутрішніх справ, 1995. – 47 с.
271. Лотман Ю. Семиосфера / Юрий Лотман. – Спб.: Искусство, 2000. – 704 с.

272. Лук'янець В. С. Філософський постмодернізм / В. С. Лук'янець, О. М. Соболев. – К.: Абрис, 1998. – 352 с.
273. Лукашевич М. П. Соціологія : підручник для дистанц. навчання / Лукашевич М. П. та ін. - К., 2005. – 336 с.
274. Лукьянец В. С. Методологическое сознание естествознания / В. С. Лукьянец // Естественнаучное познание: изменение методологических ориентаций. – К.: Наукова думка, 1993. – С. 6-26.
275. Лутай В. Філософія сучасної освіти : навчальний посібник / Владлен Лутай. – К.: Центр “Магістр-S” Творчої спілки вчителів України, 1996. – 256 с.
276. Майборода В. Наукові засади підвищення кваліфікації державних службовців в Україні / В. Майборода // Вісн. Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. - 1997. - № 2. - С. 121-127.
277. Максимов М. В. Социокультурная детерминация развития содержания общего образования / М. В. Максимов, Л. М. Максимова // Некоторые проблемы исследований социокультурной среды. – Иваново, 1995. – Вып. 1. – С. 117-122.
278. Малькова В. К. Диагностика толерантности в средствах массовой информации / Вера Константиновна Малькова. - М: Ин-т этнологии и антропологии РАН, 2002. – 352 с.
279. Мамыканова Б. К. Воспроизводство человека и развитие образования: от традиционного к информационному обществу / Б. К. Мамыканова // Производство и воспроизводство человека: межвуз. сб. науч. тр. – Новосибирск, 1992. – С. 114-123.
280. Мангейм К. Диагноз нашего времени / Карл Мангейм. – М: Юрист, 1994. – 700 с.
281. Манеев А. К. Движение, противоречие, развитие / Алексей Климентьевич Манеев. — Минск: Наука и техника, 1980. – 166 с.

282. Манойло А. В. Государственная информационная политика в особых условиях : [монографія] / Манойло А. В. — М.: Изд. МИФИ, 2003. - 388 с.
283. Марков П. А. Информационные технологии в учебном процессе / Павел Александрович Марков. — М.: ЛБЗ, 1998. — 201 с.
284. Мартин Дж. Телематическое общество. Вызов ближайшего будущего / Дж. Мартин // Новая технократическая волна на Западе. — М, 1986. — С. 372-373.
285. Марчук М. Г. Ціннісні потенції знання / М. Г. Марчук. — Чернівці: Рута, 2001. — 319 с.
286. Маслов В. І. Система інформації та комп'ютерні технології в управлінні школою / Маслов В. І. — К.: ІЗМН, 1996. — 80 с.
287. Масляк П. Концептуальні роздуми про сучасну і майбутню освіту України / П. Масляк // Розбудова держави, 1997. — № 4. — С. 14-15.
288. Массовая коммуникация в современном мире : материалы межвузовской научной конференции, 1-2 декабря. — М.: РГГУ, 2000. — 120 с.
289. Масуда Е. Информационное общество как общество постиндустриальное / Масуда Е. - М., 1997. — 235 с.
290. Масуда Й. Комп'ютопія / Й. Масуда // Філософська і соціологічна думка. — К., 1993. — № 6. — С. 36-50.
291. Матюнин Б. Г. Нетрадиционная педагогика / Б. Г. Матюнин. — М.: Школа-пресс, 1994. — 96 с.
292. Мединский В. Р. Глобальное информационное пространство как объект политического анализа / В. Р. Мединский // Ученые записки. — М., 1998. — № 4. — С. 107-122.
293. Медоуз Д. За пределами допустимого: глобальная катастрофа или стабильное будущее? / Д. Медоуз, Й. Рэндерс // ЭКО, 2007. — № 2. — С. 112–126.
294. Мельков С. А. Основи політології: навчальна допомога / Сергій Анатолійович Мельков. - Катеринбург: ЕкЛІИ, 2001. - С. 19.

295. Мельник Л. Г. Фундаментальные основы развития. – Сумы: ИТД “Университетская книга”, 2003. – 288 с.
296. Мид М. Культура и мир детства. Избранные произведения / Маргарет Мид. – М.: Наука, 1988. – 429 с.
297. Михайлов Ф. Т. Философия образования: ее реальность и перспективы / Ф. Т. Михайлов // Вопросы философии, 1999. – № 8. – С. 92-118.
298. Михальченко М. И. Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы? / М. И. Михальченко. – Институт социологии НАНУ, 2001. – 440 с.
299. Михальченко М. І. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи / М. І. Михальченко. – Дрогобич: ВФ “Відродження”, 2004. – 488 с.
300. Міністерство освіти і науки України [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: www.mon.gov.ua.
301. Мовсесян А. Г. Краткая история мировой экономики и человечества / А. Г. Мовсесян, С. Б. Огневцев. – М.: АО “ЭКОС”, 2002. – 204 с.
302. Моисеев Н. Н. Высокое соприкосновение. Общество, человек и природа в век микроэлектроники, информатики и биотехнологии / Н. Н. Моисеев, И. Т. Фролов // Вопросы философии, 1984. – № 1. – С. 24-41.
303. Моисеев Н. Н. Экология человечества глазами математики / Н. Н. Моисеев. – М.: Молодая гвардия, 1988. – 254 с.
304. Моисеев Н. Н. Общественная эволюция, рациональное общество / Н. Н. Моисеев // Полис, 1992. - № 3. – 86 с.
305. Морозов А. В. Креативна педагогіка і психологія : навчальний посібник / Морозов А. В., Чернилевський Д. В. – М.: Академічний проект, 2004. – 491 с.

306. Морозова Л. П. Цінності та природа ціннісних відносин / Л. П. Морозова // Наукові записки. - К.: Національний університет “Києво-Могилянська академія”, 2000. – Т. 18. – Ч. 1. - С. 87-91.
307. Мотрошилова Н. В. Познание и общество. Из истории философии XVII–XVIII в. / Н. В. Мотрошилова. – М.: Мысль, 1969. – 304 с.
308. Мухин А. А. Информационные войны в России: участники, цель, технологи / А. А. Мухин. – М.: Издательство “Гном и Д”, 2000. – 256 с.
309. Мюллер Р. Избранные вопросы современного инновационного менеджмента для малых и средних предприятий / [под ред. Р. Мюллера, В. Соловьева]. – Киев, Украина; Дрезден, ФРГ, “Демидур”, 2000. – 284 с.
310. Навроцький О. І. Вища школа України в умовах трансформації суспільства / Олексій Ігорович Навроцький. – Х: Основа, 2000. – 240 с.
311. Надольний І. Філософія: навчальний посібник / Надольний І., Губерський Л. - 3-те видання, стереотипне. - Вікар, 2002. — 516 с.
312. Назаретян А. Смыслообразование как глобальная проблема современности: синергетический взгляд / А. Назаретян // Вопросы философии. – М, 2009. - № 5. - С. 3-19.
313. Найчук А. В. Філософсько-педагогічна думка України в контексті глобалізаційних процесів / А. В. Найчук // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова : зб. наук. пр. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. – № 3 (16) – 155 с.
314. Народное образование, наука и культура в СССР: статистический сборник / [отв. за вып. Г. М. Харатьян]. - М.: Статистика, 1971. - 403 с.
315. Науково-освітній потенціал нації: погляд в XXI століття / [під ред. В. М. Литвина, В. П. Андрущенко]. – К.: Навчальна книга, 2004. – Т. 1. – 672 с.
316. Національна доктрина розвитку освіти [Електронний ресурс] // Книга вчителя української мови й літератури. – Х.: Торсінг плюс, 2006. – С. 12-29. - Режим доступу до ресурсу: http://www.mon.gov.ua/laws/Ukaz_Pr_347.doc

317. Нейматов Я. М. Образование в XXI веке / Я. М. Нейматов. – М.: Алгоритм, 2002. – 480 с.
318. Несбитт Дж. Мегатенденции: Год 2000. Десять новых направлений в 90-е годы / Несбитт Дж., Ебурдин П. – М.: Республика, 1992. – 259 с.
319. Нижник Н. Р. Системний підхід в організації державного управління : навчальний посібник / Н. Р. Нижник, О. А. Машков. – К., 1998. – 160 с.
320. Никитин В. А. Идея образования или содержание образовательной политики / В. А. Никитин. – К.: Оптима, 2004. – 205 с.
321. Никольский С. А. О философско-мировоззренческих основаниях социобиологии / С. А. Никольский // Вопросы философии, 1986. – № 4. – С. 10-15.
322. Никольский С. А. Социобиология, критический анализ / С. А. Никольский, Р. С. Карпинская. - М., 1988. - 61 с.
323. Ніколаєнко С. Забезпечення якості вищої освіти - важлива умова інноваційного розвитку держави і суспільства / С. Ніколаєнко // Освіта України. - 2007. - № 16-17. - С. 1-21.
324. Ніколіс Дж Карр. Производственный и операционный менеджмент / Ніколіс Дж Карр., Ричард Б., Чейз Эквилайн и др. – М.: Вильямс, 2008. – 1184 с.
325. Нікольский С. М. Избранные труды в 3 т. / С. М. Нікольский. – М.: Наука, 2006. – Т. 1. – 432 с.
326. Образование в современном мире: состояние и тенденции развития / [под ред. М. И. Кондакова]. – М.: Педагогика, 1986. – 248 с.
327. Образование: сокрытое сокровище [Электронный ресурс] : доклад международной комиссии по образованию для XXI века. – М.: ЮНЕСКО, 1997. – С. 32. - Режим доступа к ресурсу: www.nbu.gov.ua
328. Общая и прикладная политология / [под общ. ред. В. И. Жукова, Б. И. Краснова]. – М: МГСУ, 2001. – 992 с.

329. Общеввропейский процесс и Гуманитарная Европа / [под ред. Л. Глухарева, В. Страды]. – М.: Изд-во МГУ, 1995. – 384 с.
330. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О. Овчарук // Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики. – К.: “К.І.С.”, 2003. – 296 с.
331. Одоевский В. Ф. / [П. В. Алексеев] // Философы России XIX – XX столетий. Биографии, идеи, труды. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Академический Проект, 2002. – С. 704.
332. Ожеван М. А. Міжнародна інформаційна безпека: навчально-методичний комплекс дисципліни / М. А. Ожеван. – К.: Університет економіки та права “КРОК”. – 2008. - 130 с.
333. Окинавская хартия глобального информационного общества [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.iis.ru/events/okinawa/charter.ru.html>.
334. Олсон М. Логика коллективных дѣй / Мансур Олсон. - М.: Фонд экономической инициативы, 1995. - С. 176.
335. Онушкин В. Г. Образование взрослых: междисциплинарный словарь, терминологии / Онушкин В. Г., Огарев Е. И. – СПб.: Воронеж, 1995. – 65 с.
336. Орехов А. М. Идея справедливости как ценность информационного общества / А. М. Орехов // Философия в системе духовной культуры на рубеже XXI века. – Курск, 1997. – С. 77-79.
337. Ортега-и-Гассет Хосе. Эстетика: Философия культуры / Ортега-и-Гассет Хосе. – М.: Искусство, 1991. – 587 с.
338. Основы политической науки: учеб. пособие / [под ред. В. П. Пугачева]. – М.: Знание, 1993. – 223 с.
339. Пазенок В. С. Інформаційне суспільство, культура, особистість / В. С. Пазенок // Нова парадигма. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2005. - Випуск 50. – С. 21.

340. Пазенко В. Регіональні аспекти розвитку підприємництва / Віктор Пазенко // Економічний часопис. – 2000. - № 4. – С. 23.
341. Пал Л. А. Аналіз державної політики / Пал Л. А.; [пер. з англ. Івана Дзюби]. – К.: Основи, 1999. – 442 с.
342. Панарин А. С. Глобальное политическое прогнозирование в условиях стратегической нестабильности / А. С. Панарин. – М.: УРСС, 1999. – 271 с.
343. Панарин А. С. Информационные технологии в условиях открытого общества / А. С. Панарин // Кентавр, 1994. - № 2. - С. 30-31.
344. Панарин И. Н. Информационно-психологическое обеспечение национальной безопасности России: автореф. дис. на соискание науч. степени доктора полит. наук: спец. 23.00.05. „Этнополитология и этногосударствознание”/ Игорь Николаевич Панарин. – М., 1997. – 39 с.
345. Панцир С. Фінансування соціальної політики України з державного бюджету на 2003 рік / С. Панцир // Часопис ПАРЛАМЕНТ, 2002. - № 3. - 54 с.
346. Панчева Т. П. Человек в современных буржуазных теориях “информационного общества”: (Критический анализ) / Т. П. Панчева // Человеческий фактор в системе общественных отношений. – Краснодар, 1989. – С. 147-152.
347. Паркер Е. Н. Динамические процессы в межпланетной среде / Е. Н. Паркер. - М.: Мир, 1965. – 363 с.
348. Парламентські слухання з проблем розвитку вищої освіти // Вища освіта України. – 2004. – № 3. – С. 8-11.
349. Пархомівський Я. М. Інженер і ЕОМ / Я. М. Пархомівський // Хімія і життя, 1986. – № 3. – С. 37-39.
350. Пахомов Н. Н. Кризис образования в контексте глобальных проблем / Н. Н. Пахомов // Философия образования для XXI века. – М., 1992. – С. 18-31.

351. Пахомова Н. Н. Цивилистическая теория корпоративных отношений: [монография] / Пахомова Н. Н. - Екатеринбург: Налоги и финансовое право, 2005. - 336 с.
352. Педагогика и политика в образовании России конца XIX – начала XX веков : материалы конф. молодых ученых, 25-26 февр. 1997 г. / Рос. акад. образования. Ин-т теории образования и педагогики / [сост., науч. ред. Егоров С. Ф.]. – М., 1997. - Ч. 2.: Сообщения и тезисы. – 107 с.
353. Педагогіка вищої школи / [за ред. В. Г. Кременя, В. П. Андрущенко, В. І. Лугового]. – К.: Педагогічна думка. – 2009. – 256 с.
354. Пейперт С. Переворот в сознании: дети, компьютеры и плодотворные идеи / С. Пейперт. – М.: Педагогика, 1989. – 224 с.
355. Перспективные идеи образования в рамках синергетической проблематики / [В. Г. Будаков, А. А. Добряков, Л. Я. Зорина и др.] / Московский синергетический форум: тезисы. – М, 1996. - 120 с.
356. Петров В. М. Информационное мировоззрение и этика: творцы культуры и народ / В. М. Петров // Пробл. информ. культуры. – М., 1996. – Вып. 3. – С. 33-48.
357. Печчеи А. Человеческие качества / А. Печчеи. – М.: Прогресс, 1985. – 312 с.
358. Пилиповский В. Я. Неогуманистические идеи в западной педагогике / В. Я. Пилиповский // Педагогика. – М., 1993. – № 6. – С. 97-102 .
359. Пилипчук А. Ю. Система освіти як об'єкт інформатизації: види діяльності в системі освіти [Електронний ресурс] / Пилипчук А. Ю // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2009. – № 1. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/>.
360. Пирогов А. И. Информатизация как тенденция развития современного общества / А. И. Пирогов. – М.: ВУ, 1992. – 246 с.
361. Підласий А. Комп'ютерний підручник як новий дидактичний засіб / А. Підласий, О. Моргун // Педагогіка і психологія. – 1994. - № 1. - С. 117-124.

362. Підласий А. Оптимізація навчально-виховного процесу: педагогічні інновації / А. Підласий // Освіта і управління. – 2001. – № 4. – С. 59-68.
363. Пікельна В. С. Управління школою / Пікельна В. С., Удод О. А. – К.: Альфа, 1998. – 260 с.
364. Погрібний А. Розвиток освітньої сфери в сучасній Україні / А. Погрібний // Освіта. – 2001. – 29.08.–5.09. – С. 5-9.
365. Погрібний А. То й мудрість би була своя. Проблеми національної освіти в Україні / А. Погрібний // Дніпро. – 1996. – № 1/2. – С. 8-13.
366. Поздняков А. І. Інформаційна безпека особи, суспільства, держави / А. І. Поздняков // Безпека, 1994. - № 5. – 32 с.
367. Политология : учеб. пособие / [под общ. ред. Д. С. Клементьева]. - М.: Знание, 1997. – 127с.
368. Политология : энциклопедический словарь / [общ. ред. и сост. Ю. И. Аверьянов]. – М.: Изд-во Моск. коммерч. ун-та, 1993. – 431с.
369. Положення „Про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності в Україні” // Освіта України. – 2000. – грудень. – С. 16.
370. Полудницын В. Е. Государственная информация как важный фактор управления политическими процессами в условиях модернизации российского общества: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. полит. наук : спец. 23.00.02 „Политические институты и процессы” / В. Е. Полудницын. – М., 1996. – 24 с.
371. Попов А. А. Образовательная политика и обозначение жизненного пространства: контекст культуuroбразования / А. А. Попов // Поколение. – 2002. – № 2. – С. 4-8.
372. Попович М. В. Логика и проблема рациональности / [ред. М. В. Попович]. – К.: Наукова думка, 1993. – 191 с.
373. Походяева И. Н. Информация и информационное общество в зеркале науки: проблемы человека в информационном обществе / И. Н.

Походяева // Наука и философия на рубеже тысячелетий: перспективы и горизонты. – Курск, 1995. – С. 119-121.

374. Почепцов Г. Г. Информационные войны / [ред. Удовик С. Л.]. – М.: “Рефл-бук”, 2000. – 574 с.

375. Предборська І. М. Досвід західної педагогіки і пост-Болонські реалії української освіти / І. М. Предборська // Менеджмент за умов трансформаційних інновацій: виклики, реформи, досягнення.– Суми, 2007. - Ч. II. – С. 5-68.

376. Предборська І. М. Освіта в контексті сучасних соціокультурних викликів / І. Предборська, В. Предборський // Современные достижения в науке и образовании : сб. тр. междунар. науч. конф., Натания (Израиль), 9-17 сент. 2007 г. – Хмельницкий, 2007. – С. 29-31.

377. Предборська І. М. Проблема соціокультурної ідентичності в контексті інтеграції українського суспільства / І. М. Предборська // Нова парадигма: зб. наук. пр. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – Вип. 65. – Ч. 2. – С. 246-253.

378. Предборська І. Об'єктивне та суб'єктивне в Болонському процесі: український варіант / І. Предборська // Вища освіта України. – 2006. – С. 284-290.

379. Пригожин И. От существующего к возникающему / Илья Пригожин. – М.: Наука, 1985. – 327 с.

380. Про виконання законодавства щодо розвитку загальної середньої освіти в Україні: матеріали парламентських слухань у Верховній Раді України 16 жовтня 2002 року. – К.: Парламентське видавництво, 2003. – С. 8.

381. Про Голодомор 1932-1933 років в Україні: Закон Верховної Ради України від 28 листоп. 2006 р. № 376 // Офіційний вісник України. - 2006. - № 48. - С. 41.

382. Про затвердження Програми інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів, комп'ютеризації сільських шкіл на 2001–2003 роки від

06.05.2001 № 436 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://osvita.cn.ua/Program/Inform.html>.

383. Проблемы государственной информационной политики : метод. пособие / [Иларионова Т. С., Горохов В. М., Дмитриев В. А. и др.]. – М.: Изд-во РАГС, 1997. – 23 с.

384. Прогностична концепція мети і змісту освіти / [під ред. І. Я. Лернера]. – М., 1994. – С. 8-9.

385. Пьер Тейяр де Шарден. Божественная среда. — М.: Renaissance, 1992. – 375 с.

386. Пьер Тейяр де Шарден. Феномен человека / Пьер Тейяр де Шарден. – М.: Прогресс, 1965. – 129 с.

387. Ракитов А. И. Философия компьютерной революции / А. И. Ракитов. – М.: Политиздат, 1991. – 287 с.

388. Ракитов А. И. Наш путь к информационному обществу / А. И. Ракитов // Компьютерная революция и информатизация общества. – М., 1990. – С. 3-22.

389. Рачков В. П. Информационные технологии и коммуникационное общество: социал. прогноз / В. П. Рачков // Информатизация общества и философия. – М., 1991. – С. 113-125.

390. Рачков П. А. Порядок и хаос (о некоторых тенденциях в обществе и философии) / П. А. Рачков, Г. В. Платонов // Вестник Московского университета, 2000. - № 6. - Серия 7. Философия. - С. 21-47.

391. Рашкофф Д. Медиа вирус! / Д. Рашкофф. – М.: Ультра культура, 2003. – 368 с.

392. Реан А. А. Социальная педагогическая психология : учебное пособие для студентов и аспирантов психологических факультетов / Реан А. А., Коломинский Я. Л. - СПб.: Питер, 1999. - 417 с.

393. Ребкало В. А. Політичні інститути в процесі реформування системи влади / Ребкало В. А., Шкляр Л. Є. – К.: Вид-во НАДУ, “Міленіум”, 2003. – 172 с.

394. Редюхин В. И. Синергетический подход к управлению российским обществом / В. И. Редюхин, В. И. Аршинов // Синергетика и социальное управление. - М., 1998. - С. 152-164.

395. Рибка Н. М. Єдиний освітній простір як інтегративна система: соціально-філософський аспект: дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / Н. М. Рибка. – О., 2005. – 179 с.

396. Рижко В. А. Концептуальні зрушення в науці та проблеми їх ідентифікації / В. А. Рижко // Totallogy. Постнекласичні дослідження. – К.: ЦГО НАН України, 1995. – С. 212-229.

397. Рижко Л. В. Топологія науки / Л. В. Рижко. - К.: ЦДПіН ім. Г. М. Доброва, 2009. - 512 с.

398. Робертсон Д. С. Со стыда провалиться / Д. С. Робертсон. – М.: Альтернатива, 2006. – 352 с.

399. Родден Дж. Тенденции реформ в области образования: «Трабантизация» Восточной Германии / Дж. Родден // Социальные и гуманитарные науки. – М., 1993. – № 1. – С. 100-103.

400. Родіонова І. О. Сучасна американська філософія освіти та виховання: еволюційні тенденції та інтерпретаційні можливості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філос. наук: 09.00.08 “Онтологія, гносеологія, феноменологія” / І. О. Родіонова. – Харків, 2001. – 24 с.

401. Романенко М. І. Сучасна філософсько-освітня парадигма як відображення глобальних соціокультурних трансформацій / М. І. Романенко // Практична філософія. – 2004. - № 2. – С. 44-53.

402. Романов В. Аналіз державної політики і ретроспективні дослідження урядових реформ / В. Романов, В. Мирончук // Актуальні пробл. держ. упр.: зб. наук. пр. - Д.: ДФ УАДУ, 2001. - Вип. 1 (4). - С. 14-19.

403. Романов В. Є. Аналіз державної політики: проблеми походження, теорії та перспектив розвитку / В. Є. Романов, Т. М. Брус // Вісник УАДУ. - № 1. - 2001. - С. 250-256.

404. Рудік О. Вступ до аналізу державної політики / Рудік О., Романов В., Брус Т. - К., "Міленіум", 2004. – 354 с.
405. Русакова Н. А. Информационное общество и нравственные ценности / Н. А. Русакова // XXIV Огаревские чтения. – Саранск, 1995. – Ч. 1. – С. 25-26.
406. Русско-английский глоссарий по информационному обществу. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.iis.ru/glossary/digitaldivide.ru.html>.
407. Рябов С. Політологічна теорія держави / Рябов С. - К.: Тандем, 1996. – С. 15.
408. Саввина Л. И. Коммуникации как фактор развития общества: дис. ... канд. филос. наук : 09.00.03 / Саввина Л. И. – О., 2004. – 185 с.
409. Савельев В. П. Етика : навчальний посібник / В. П. Савельев. – 2-ге вид., випр. і доповн. – Львів: „Магнолія 2006”, 2007. – 256 с.
410. Савиных В. П. Вопросы тактики и стратегии развития вуза в условиях рынка / В. П. Савиных // Вуз и рынок. – М., 1993. – Кн. 2. – С. 206-214.
411. Садовничий С. А. Проблемы образования и стратегия на XXI век / С. А. Садовничий // Социология. – М., 1998. – № 2. – С. 16-21.
412. Семенюк Є. П. Інформатизація суспільства і духовна творчість людини / Є. П. Семенюк // Проблеми філософії. – Київ, 1992. – Вип. 91. – С. 33-38.
413. Семиноженко В. Оцінка та напрями реформування системи державного стимулювання науково-освітнього розвитку України [Електронний ресурс] / Семиноженко В., Архієреєв С. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/juli/24.htm>.
414. Сидоренко Ю. Т. Підручник для самостійного вивчення / Ю. Т. Сидоренко. — К.: КНЕУ, 2002. — 326 с.

415. Ситько С. П. Проявление собственных характеристических частот организма человека / С. П. Ситько // Докл. АН УССР. - 1984. - Серия Б.- № 10. – С. 60.
416. Сікорський П. І. Кредитно-модульна технологія навчання / П. І. Сікорський. – К.: Вид-во Європейського ун-ту, 2006. – 126 с.
417. Скалацький В. М. Інформаційне суспільство: сучасні теорії та моделі (соціально-філософський аналіз): дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / Скалацький Вячеслав Миколайович. – К., 2006. – 181 с.
418. Скворцов Л. В. Виртуальное бытие и информационная культура / Л. В. Скворцов // Теория и практика общественно-науч. информ. – М., 1996. – Вып. 12. – С. 37-46.
419. Скотна Н. Методологічні аспекти соціально-філософського аналізу розвитку цивілізації / Н. Скотна // Вища освіта України.- 2005.- № 4.- С. 51-55.
420. Скотт Дж. Х. Конфликты, пути их преодоления / Джон Холдейн Скотт. – К.: 2005. - 576 с.
421. Слостенин В. А. Педагогика: инновационная деятельность / Слостенин В. А., Подымова Л. С. – М.: ИЧП “Издательство Магистр”, 1997. – 308 с.
422. Слинько О. Б. Ключ к сердцу – соционика / О. Б. Слинько. – К.: фирма “Доверие”, 1991. – 64 с.
423. Словарь иностранных слов / [под ред. В. В. Пчёлкиной]. - М.: Русский язык, 1979. - 624 с.
424. Смеричевский Э. Ф. Информационная цивилизация: проблема виртуальной реальности в общественном развитии: дис. ... канд. филос. наук : 09.00.03 / Смеричевский Эдуард Францевич. – Донецк, 2002. – 185 с.
425. Смолян Г. Л. Социально-философские проблемы развития электронно-вычислительной техники / Г. Л. Смолян // Вопросы философии. – 1984. – № 11. - С. 57.

426. Современная буржуазная политико-правовая идеология. Критический анализ / [Бабкин В. Д., Галкина Н. А., Денисов В. Г. и др.]. – К.: Наукова думка, 1985. – 272 с.
427. Современный философский словарь / [под общей ред. В. Е. Кемерова]. - 2-е изд., испр. и допол. – Лондон, Франкфурт – на – Майне, Париж, Люксембург, Москва, Минск: ПАНПРИНТ, 1998. – 1064 с.
428. Соловьев В. О христианском единстве. Русская идея / В. Соловьев. – М.: Рудомино, 1994. – 179 с.
429. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество / Питирим Сорокин. – М.: Политиздат, 1992. – 504 с.
430. Соснін О. В. Проблеми державного управління системою національних інформаційних ресурсів з наукового потенціалу України : [монографія] / О. В. Соснін. – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – 2003. – 572 с.
431. Спаская В. В. Правовое образование в школе / В. В. Спаская, Е. М. Ашмарина, С. И. Володина и др. – М.: Новый учебник, 2008. – 287 с.
432. Стенгерс И. Время, хаос, квант / Стенгерс И., Пригожин И.; [пер с англ.]. – М.: Издательская группа “Прогресс”, 1994 – 272с.
433. Степин В. С. Философия науки и техники / В. С. Степин, В. Г. Горохов, М. А. Розов. – М.: Гардарика, 1996. – 400 с.
434. Степин В. С. Динамика научного познания как процесс самоорганизации / Степин В. С. // Самоорганизация и наука: опыт философского осмысления. - М., 1994. – С. 8-32.
435. Стігліц Дж. Е. Економіка державного сектора / Дж. Е. Стігліц [пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський]. – Київ: Основи, 1998. – 854 с.
436. Стон'єр Т. Інформаційна революція: наука, економіка, технологія. - М., 1993. - с.43.
437. Стоун Д. Парадокс політики: Мистецтво ухвалення політичних рішень / Д. Стоун; [пер. з англ. О. Буценко]. – Київ: Видавничій дім “Альтернативи”, 2000. – 304 с.

438. Стоуньер Е. Информационное богатство: профиль постиндустриальной экономики / Е. Стоуньер // Новая технологическая волна на Западе. – М.: Прогресс, 1986. – 409 с.
439. Стрежнева М. Культура европейской политики / М. Стрежнева // Мировая экономика и международные отношения. – 2002. – № 3. – С. 3-13.
440. Структурні виміри сучасного суспільства : навчальний посібник / [за ред. С. Макєєва]. – К.: ІС НАНУ, 2006. – 372 с.
441. Ступарик Б. М. Про мету національного виховання в Україні / Б. М. Ступарик // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 2. – С. 87-91.
442. Субетто А. И. Разум и Анти-Разум / А. И. Субетто. – СПб. – Кострома: КГУ им. Н. А. Некрасова, 2003. – 106 с.
443. Субетто А. И. Творчество, жизнь, здоровье и гармония. Этюды креативной онтологии / А. И. Субетто. - М.: Изд. фирма “Логос”, 1992. – 217с.
444. Султанова М. А. “Информационное общество” – “новый рай” для человечества? (Теодор Роззак против Джона Несбита) / М. А. Султанова // Перспективы мирового развития в западной литературе. – М., 1990. – Ч. 1. – С. 30-44.
445. Сухово-Кобылин А. В. Библиографический указатель литературы о жизни и творчестве писателя, постановках трилогии / [сост. Соколинский Е. К.].— СПб: Гиперион, 2001. — 163 с.
446. Сухоруков К. М. Информационная революция: прогнозы и реальности / К. М. Сухоруков // Книж. дело. – М., 1996. – Вып. 1. – С. 80-81.
447. Тагунова И. А. Международные организации как фактор развития мирового образовательного пространства / И. А. Тагунова // Вестник Университета Российской академии образования. — 2008.— № 1.— С. 69-73.
448. Тараненко И. Т. Концепция многокультурного воспитания – новое направление в развитии национального образования / И. Т. Тараненко // Возрождение. – 1995. – № 1. – С. 24.

449. Тендерний центр: підтримка Болонського процесу / [Сидоренко С. І.] // Київський політехнік: щотижн. газ. Нац. техн. ун-у України “КПІ”. - 2006. - № 4. – С. 21-25.
450. Тертичка В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні / В. Тертичка. – К.: Вид-во Соломії Павличко „Основи”, 2002. – 750 с.
451. Тимошенко І. “Український Гарвард” та його послідовники / І. Тимошенко // День. – 1999 р. - № 107. – С 15-19.
452. Тимошенко С. І. Соціально-політичні аспекти та перспективи участі України в Болонському процесі / С. І. Тимошенко // Україна – суб’єкт європейського освітнього простору. – К.: Вид-во Європейського ун-ту, 2005. – С. 5-19.
453. Тихонов А. Ценностные ориентиры образовательной политики России: качество, мобильность, доступность / А. Тихонов // Год планеты: Политика. Экономика. Бизнес. Банки. Образование, 1998 год. – М., 1998. – С. 96-101.
454. Тожег А. Previews and premises: An interview with nuthor future shock and third wave / А. Тожег. – Toronto, 1983. – Р. 108.
455. Толстоухов А. В. Екобезпечний розвиток: пошуки стратегем / А. В. Толстоухов, М. І. Хилько. – Київ: Знання України, 2001. – 333 с.
456. Тоффлер Е. Третья волна / Елвин Тоффлер. - М.: АСТ, 2004 — 784 с.
457. Тоффлер Е. Футурошок / Елвин Тоффлер; [пер. с англ.]. — СПб.: Лань, 1997. — 461 с.
458. Травина Л. Л. Разработка технологии развития когнитивного пространства личности в открытой информационной среде : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. психол. наук : спец. 19.00.05 “Социальная психология; психология социальной работы” / Лариса Львовна Травина. – Ярославль, 1996. – 23 с.

459. Триер У. П. Развитие образования в будущем: окно в неизвестность / У. П. Триер // Перспективы, сравнительные исследования в области образования. – 2001. – Том XXXI, № 4. – С. 13-22.

460. Троїцька Т. С. Філософсько-антропологічний вимір сучасного моделювання освітнього процесу / Т. С. Троїцька // Культура народів Причорномор'я. – Симферополь, 2007. – № 112. – С. 113-116.

461. Турчанинова Ю. Введение в философию образования / Ю. Турчанинова. — М.: Издательская корпорация “Логос”, 2000. — 224 с.

462. Тхагапсоев Х. Г. О новой парадигме образования / Х. Г. Тхагапсоев // Педагогика, 1999. – № 1. – 148 с.

463. Удовик С. Л. Глобализация: семиотические подходы / С. Л. Удовик. – М.: Ребфлебук, 2002. – 480 с.

464. Указ Президента України від 27 квітня 2001 року № 285/2001 “Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні” [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: <http://www.sdip.gov.ua/ua/intellectual-property-course-order.html>

465. Умов Н. А. Собрание сочинений / Николай Алексеевич Умов. - М.: Моск. о-во испытателей природы. - М., 1916. - Т. 3. - 668 с.

466. Урманцев Ю. А. О формах постижения бытия / Ю. А. Урманцев // Вопросы философии. – 1993. – № 4. – С. 92-95.

467. Урсул А. Д. Информатизация общества и безопасность развития цивилизации / А. Д. Урсул // Социально-политические науки. – М., 1990. – № 10. – С. 28-38.

468. Урсул А. Д. Информационная ориентация и безопасность в концепции устойчивого развития / А. Д. Урсул // НТИ. – 1996. – № 1. – С. 1-9.

469. Урсул А. Д. Становление информационного общества и модель опережающего образования / А. Д. Урсул // НТИ, 1997. – № 1. – Серия 1. - С. 1-11.

470. Урсул А. Д. Шлях в ноосферу (Концепція виживання і стійкого розвитку людства) / А. Д. Урсул. – М.: Луч, 1993. – 275 с.

471. Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Ф. Уэбстер. – М.: Аспект Пресс, 2004. – 400 с.
472. Фабричный А. А. Научно-технический прогресс: проблемы информационного обеспечения / А. А. Фабричный. – Новосибирск: Наука, Сиб.отд-ние, 1988. – 253 с.
473. Федоров Н. Ф. Собр. соч. в 4-х тт. / Н. Ф. Федоров. – М.: Изд. группа “Прогресс”, 1995. – 358 с.
474. Федякин И. А. Массовая коммуникация в современном мире / И. А. Федякин // Массовая информация и коммуникация в современном мире. – Сб. обзоров. – М., 1989. – Ч. 1. – С. 13.
475. Фейнберг И. В. Интеллектуальная революция / И. В. Фейнберг // Вопросы философии, 1986. – № 8. – С. 42.
476. Фельдман Д. М. Человеческое измерение мировой политики / Д. М. Фельдман // Вестник Московского университета. Серия 12. Политические науки, 2003. – № 4. – С. 18-19.
477. Ферштей В. Проблеми формування гармонійної особи і становлення сучасної національної школи / В. Ферштей // Воля і Батьківщина, 1997. – № 1. – С. 15-17.
478. Філософія освіти ХХІ століття: проблеми і перспективи : методол. семінар // Зб. наук. праць / [за заг. ред. В. П. Андрущенко]. – К: Знання, 2000. – Вип. 3. - 520 с.
479. Філософські абриси сучасної освіти : [монографія] / авт. кол.: Предборська І., Вишинська Г., Гайденко В., Гамрецька Г. та ін.; / [за заг. ред. І. Предборської]. – Суми: ВТд “Університетська книга”, 2006. – 226 с.
480. Фініков Т. В. Сучасна вища освіта: світові тенденції і Україна / Т. В. Фініков. – К.: Таксон, 2002. – 176 с.
481. Фірстов С. Глобальна спрямованість науки третього тисячоліття / С. Фірстов, Д. Лівша, Л. Чернишов // Вісник НАН України. –2001. – № 8. – С. 3-33.

482. Флоренский П. А. Соч. в 2 т. / П. А. Флоренский. - М.: Правда, 1990. - Т. 1. – 490 с.
483. Формирование модели выпускника в условиях инновационных процессов в образовании / Ю. А. Аверина, М. В. Артюхов, Э. И. Бендер и др.; / [под ред. Артюхова М. В., Шалавиной Т. И]. – Новокузнецк: Изд-во ИПК, 1998. – 297с.
484. Фрейре Пауло. Педагогіка свободи: етика, демократія і громадянська мужність / Пауло Фрейде; [пер. з англ. О. Дем'янчука]. – К.: Вид. дім “КМ Академія”, 2004. – 124 с.
485. Фуко М. Слова и вещи / М. Фуко; [пер. с англ]. – М.: Прогресс-ВИА, 1993. – 187 с.
486. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие / Ю. Хабермас. – СПб.: Наука, 2000. – 337 с.
487. Хавронюк М. І. Коментар законодавства України про права свободи людини і громадянина: навч. посібник / Хавронюк М. І. - К.: Парламент. Вид.-во, 1999. - 544 с.
488. Хайдеггер М. Разговор на проселочной дороге / М. Хайдеггер. – М.: Высшая школа, 1991. – 192 с.
489. Хакен Г. Информация и самоорганизация: Макроскопический подход к сложным системам / Г. Хакен. – М.: Мир, 1991. – 240 с.
490. Халипов В. Ф. Введение в науку о власти / В. Ф. Халипов. – М.: Технологическая школа бизнеса, 1996. – С. 318.
491. Хамелінк Дж. Культура в століття електронних засобів комунікації / Дж. Хамелінк // Культури. ЮНЕСКО. – 1985. – № 4. – С. 63.
492. Хачатуров В. Р. Росія і геополітично стабільний мир / В. Р. Хачатуров // Незалежна газета. НГ-сценарії. - 1997. - 11 вересня. – С. 22.
493. Хессиг К. Информационная логистика и менеджмент потока работ / К. Хессиг // Проблемы теории практики управления. - 2007. - № 5. - С. 106.

494. Цикін В. О. Соціальна філософія : навч. посіб. / В. О. Цикін, О. А. Наумкіна. — Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2002. — 248 с.
495. Циолковский К. Э. Грезы о земле и небе / К. Э. Циолковский. - Тула: Приок. кн. изд-во, 1986. – 384 с.
496. Чижевский А. Л. Вся жизнь / А. Л. Чижевский. - М.: Мысль, 1974. - 208 с.
497. Чижевский А. Л. Земля в объѣтах Солнца / А. Л. Чижевский. - М., Мысль, 1995. – 420 с.
498. Чураков А. Н. Информационное общество и эмпирическая социология / А. Н. Чураков // Социологические исследования. – М., 1998. – № 1. – С. 35-44.
499. Шадрин А. Е. Трансформація економічних і соціально-політичних інститутів в умовах переходу до інформаційного суспільства / А. Е. Шадрин // Інформаційне суспільство. - 1999. - № 6. – С. 87-93.
500. Шаповалов В. А. Социокультурные аспекты информатизации образования / В. А. Шаповалов. – Ставрополь, 1996. – 117 с.
501. Шевелев А. Н. Общественно-педагогическое движение как фактор формирования государственной образовательной политики России 60-80-х годов XIX века: (На материалах нач. и сред. общ. образования) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Общая педагогика и история педагогики” / А. Н. Шевелев. – СПб., 1996. – 21 с.
502. Шевченко В. Філософоцентризм освіти і синергетика навчання / В. Шевченко // Вища освіта України. – 2003. - № 3. – С. 48-54.
503. Шелер М. Положение человека в Космосе / М. Шелер // Проблема человека в западной философии: Переводы / [Сост. и послесл. П. С. Гуревича; общ. ред. Ю. Н. Попова]. — М.: Прогресс, 1988. – 476 с.
504. Шемшученко Ю. С. Наукові засади реформування державної влади / Ю. С. Шемшученко // Проблеми реформування державної влади:

конституційні та управлінські аспекти: Тези доп. та наук. повідомлень наук.-практ. конф., м. Київ, 10-11 берез. 1995 р. - К., 1995. - С. 9 – 11.

505. Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории / Освальд Шпенглер; [пер. с нем. и примеч. И. И. Маханькова]. – М.: Мысль, 1998. – 606 с.

506. Шпиннер Х. Об исследованиях последствий техники / Х. Шпиннер // Ежегодник Российско-Германского колледжа. – М.: Издательство МНЭПУ, 1997. – С. 85-86.

507. Шубелка Н. В. Зміст та методи освіти в контексті проблем сучасної освітньо-педагогічної діяльності / Н. В. Шубелка // Проблеми освіти, 2002. – № 4. – С. 79 – 80.

508. Шрьодер А. Бюджетні повноваження парламенту. Українські реалії та тлі світового досвіду : посібник / Шрьодер А., Кейнд Н. – К.: “Заповіт, 1997. – С. 6.

509. Шукшунов В. Е. Высшее образование в России: взгляд в XXI век / В. Е. Шукшунов, В. Ф. Взятыхшев, Л. И. Романкова // Специалист, 1993. – № 10. – С. 89.

510. Шукшунов В. Е. Инновационное образование: идеи, принципы, модели / В. Е. Шукшунов, В. Ф. Взятыхшев, Л. И. Романкова. – М., 1996. – 379 с.

511. Щекин Г. В. Теория социального управления: [монография] / Г. В. Щекин. – К.: МАУП, 1996. – 408с.

512. Щербаков А. С. Самоорганизация материи в неживой природе: философские аспекты синергетики / А. С. Щербаков. – М.: Изд-во МГУ, 1990. – 111 с.

513. Щербаков Б. Ю. Парадигмы современного образования: человек и культура / Б. Ю. Щербаков. – М.: Логос, 2001. – 144 с.

514. Щетинин В. П. Экономика образования: учебное пособие / В. П. Щетинин, Н. А. Хроменков, Б. С. Рябушкин. – М.: Российское педагогическое агентство, 1998. – 306 с.

515. Эдзири С. Техника и способы массовой коммуникации в мире будущего / С. Эдзири // Культуры. ЮНЕСКО, 1985. – № 4. – С. 20-39.
516. Юдин Б. О гуманитарной составляющей высшего образования / Б. Юдин // Alma Mater. – 2004. – № 5. – С. 3-5.
517. Ющенко В. Випускники вищих шкіл мають бути освіченими, порядними людьми і патріотами України / В. Ющенко // Освіта України, 2009. - № 76. – С. 34.
518. Яковец Ю. В. История цивилизаций / Ю. В. Яковец. – М.: Владар, 1995. – 461 с.
519. Яковец Ю. В. Формирование постиндустриальной парадигмы: истоки и перспективы / Ю. В. Яковец // Вопросы философии, 1997. – № 1. – С. 11.
520. Яковец Ю. В. Циклы. Кризисы. Прогнозы / Ю. В. Яковец. – М.: Наука. – 1999. – 448 с.
521. Яковленко С. И. Философия незамкнутости / С. И. Яковленко // Вопросы философии, 1996. – № 2. – С. 41-50.
522. Яновський А. Школа громадянина: американський досвід – наші потреби / А. Яновський; [пер. з польс. Л. Гриневич]. – Львів: Літопис, 2001. – 215 с.
523. Ярошовець В. І. Історія філософії: від структуралізму до постмодернізму: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. І. Ярошовець. - К.: Знання України, 2004. — 213 с.
524. A nemzetisegi oktatás helyzete Budapesten // Statiszt. szemle. – Bp., 1996. – 74. evf., 11.sz. – P. 955-957.
525. Access and costs: Recommendations for Title IV: Hearing of the Comm. on labor a. human resources, US Senate, 105 th Congr., 1st sess.... July 24, 1997. – Wash.: Gov. print. off., 1997. – III, 91 p.
526. Achilles W. Bauernaufklärung und sozio-ökonomischer Fortschritt (1770-1830) / W. Achilles // Ztschr. für Agrargeschichte u. Agrarsoziologie. – Frankfurt a. M., 1993. – Jg. 41, H. 2. – S. 174-189.

527. Baiby K. D. *Methods of Social Research* / K. D. Baiby. – N. Y., London, 1982.
528. Boon J. A. *Information and development: some reasons for failures* / J. A. Boon // *Inform. soc.* – N. Y., 1992. – Vol. 8, № 4. – P. 227-241. Bibliogr. p. 239-241.
529. *Children in the information age: Opportunities for creativity, innovation a. new activities* / Ed. by Sendov B., Stanchev I. – Oxford etc.: Pergamon press, 1988. – VIII, 231 p.
530. Collins L. *Grand strategy, principles and practice*. Annapolis, Mariland, 1993. P.14.
531. Collins Randall. *Conflict Theory and the Advance of Macro-Historical Sociology* «In G. Rit-zer(ed.). *Frontiers of Social Theory: The New Syntheses* / Collins Randall. — N. Y.: Columbia University Press, 1990.
532. Cross R. T. *Parents, social responsibility and society (STS): A rationale for reform* / R. T. Cross; R. E. Yager // *Research in science a. technological education*. – Abingdon, 1998. – Vol. 16, № 1. – P. 5-18.
533. Crozier M. *L'Acteur et le system* / M. Crozier. - P. 5.
534. Crozier M. *Les modes de gouvernements ne sont plus adaptïys a un monde trop complexe* / M. Crozier // *Le Monde*. - 1978. - P. 1.
535. Csoma Gy. *A demografiai gorbe es a kozoktatas strategiai lehetosege* / Gy. Csoma, B. Falussy // *Tarsadalmi szemle*. – Bp., 1996. – 51.evf., 12.sz. – P. 62-75.
536. Dale P. *Ideology and atmosphere in the informational society* / P. Dale // *Theory, culture a. soc.* – Cleveland, 1996. – Vol. 13. - № 3. – P. 27-52.
537. Day P. *The human-centred information society: A community-based approach* / P. Day // *AI a. soc.: J. of human a. machin intelligence*. – L.; Berlin (West), 1996. – Vol. 10, № 2. – P. 181-198.
538. *Die Verletzlichkeit der "Informationsgesellschaft"* / Rosnagel A., Wedde P., Hammer V. etc. – Opladen: Westdt. Verl., 1990. – 2. Aufl. – X, 277 S. – (Sozialvertragliche Technikgestaltung; Bd 5).

539. Draft Deklaration of Principles. Document WSIS. – 03/GENEVA/DOC/5-E 10.

540. Edelstein A. Total propaganda. From mass culture to popular culture / A. Edelstein. – N.Y.: Mahwah ect., 1997. - P. 165-197.

541. Feroso P. E. Politica curricular en una sociedad multicultural / P. E. Feroso // Rev. de ciencias de la educacion. – Madrid, 1989. – A. 35, № 139. – P. 287-299.

542. Finnemore M. International organizations as teachers of norms: The United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization and science policy / M. Finnemore // Intern. organization. – Cambridge (Mass.), 1993. – Vol. 47, № 4. – P. 565-597.

543. Forester T. Megatrends or megamistakes? What ever happened to the information society? / T. Forester // Inform. soc. – N. Y., 1992. – Vol. 8, № 3. – P. 133-146.

544. Fromm E. Escape from Freedom / Erich Fromm. - New York: Rinehart & Co. - 1941. - P. 41 – 42.

545. Governance for Quality of Education. Budapest, 6-9 April 2000 : Conference Proceedings. – Budapest: Open Society Institute, 2001. – 350 p.

546. Hillis K. [Recensio]. Amer.j.of sociology / K. Hillis. - 1997. - Vol. 102. - № 6. - P. 1795-1796.

547. Huntington S. Political Order in Changing Societies / S. Huntington. - Baltimore: Johns Hopkins University Press. – 1994. – 327 p.

548. Huntington S. The chande to chande // Comparatiwe politics in the post – benavioral era / Ed.by A. Contory and A. Ziegler. – Boulder. Colorado: Lynne Rinner, 1998. - 635 p.

549. Huntington S. The Clash of Civilizations / S. Huntington. - N. Y., 1992. – 543 p.

550. Karlins R. Ethnic integration and school policies in Latvia / R. Karlins // Nationalities papers. – N.Y., 1998. – Vol. 26, № 2. – P. 283-302.

551. Kochen M. A new concept of information society / M. Kochen // Evolution of an information society. – L., 1987. – P. 141-154.
552. Lascus V. Vocational guidance as a social question / V. Lascus // Studia Univ. Babeş-Bolyai. Philosophia. – Cluj-Napoca, 1985. – a. 30. – P. 64-68.
553. Lotka A. Elements Physical Biology. - Baltimaurt, 1925. - P. 406.
554. Masuda Y. Information society as postindustrial society. Wash.: World Future Soc, 1983. – P. 25-34.
555. Minc A. The informatisation of society / A. Minc // Evolution of an information society. – L., 1987. – P. 134-140.
556. Nora S. The Computerisation of Society / Nora S., Minc A. A Report to the President of France. - Cambridge, L., 1980. – P. 60.
557. Parsons T. Theory and Modern Society / T. Parsons. – New York, 1995. – 677 p.
558. Premfors R. Values and value tradeoffs in higher education policy / R. Premfors // Policy sciences. – N. Y., 1982. – vol. 14, № 4. – P. 365-378.
559. Rado P. Transition in Education: Policy Making and the Key Educational Policy Areas in the Central-European and Baltic Countries / P. Rado. – Budapest, Hungary: Open Society Institute, 2001. – 103 p.
560. Ramirez F. O. The political construction of mass schooling: European origins and worldwide institutionalization / F. O. Ramirez; J. Boli // Sociology of education. – Wash., 1987. – Vol. 60, № 1. – P. 2-17.
561. Recueil des resolutions et recommandations du Comite des Ministres du Conseil de l'Europe relatives au droit administrative avec leurs rapport explicatifs. Document prepare par la Direction des Affaires Juridiques CJ-DA (94) Info 1, Strasburg 1994.
562. Reimers F. Informed dialog / F. Reimers, N. McJin. – Prague, 1997. – 256 p.
563. Reimers F. Informed dialog / F. Reimers, N. McJin. – Prague, 1999. – 203 p.

564. Targowski A. S. Strategies and architecture of the electronic global village / A. S. Targowski // Inform. soc. – N. Y., 1990. – Vol. 7, № 3. – P. 187-202.
565. The politics of women's education: Perspectives from Asia, Africa, a. Lat. America / Ed. by Conway J. K., Bourque S. C. – Ann Arbor: Univ. of Michigan press, 1995. – VIII, 261 p.
566. Toffler A. Powershift / A. Toffler. – N. Y., 1990. – P. 183.
567. Universities in crisis: A mediaeval institution in the 21st century / Ed. by Neilson W.A.W., Gaffield Ch. – Montreal: Inst. for research on public policy, 1986. – XXX, 302 p.
568. Unterricht und Erziehung in Freiheit // Polit. Studien. - Munchen, 1981. - № 256 – S. 113-221.
569. Valenta F. Tvruci aktivnost – inovaceefekty / Valenta F. - Praha, 1969. - P. 116-130.
570. Walberg H. J. Japan's education system is successful / H. J. Walberg // Japan: Opposing viewpoints. – San Diego (CA), 1989. – P. 135-140.
571. Warner M. Die Computer Gesellschaft / M. Warner; M. Stone // Informatik. – Frankfurt a. M. etc., 1990. – S. 177-192.
572. Waters M. Modern sociological theory / M. Waters. – London: Sage Publication, 1994. - P. 344-354.
573. Werth Ch. H. Die Herausforderungen des Staates in der Informationsgesellschaft / Ch. H. Werth // Aus Politik u. Zeitgeschichte. – Bonn, 1998. – № 40. – S. 22-29.
574. Willke H. Organisierte Wissensarbeit / H. Willke // Ztschr. fur Soziologie. – Stuttgart, 1998. – Jg. 27. - H. 3. – S. 161-177.